

ბესარიონ ბოხაშვილი
გიორგი მშვენერაძე
ირაკლი ყანდაშვილი

ექვემიტანილთა
საპროცესო უფლებები
საქართველოში

THE PROCEDURAL
RIGHTS OF SUSPECTS
IN GEORGIA

BESARION BOKHASHVILI
GIORGI MSHVENIERADZE
IRAKLI KANDASHVILI

ეჭვმიტანილთა
საკროცესო უფლებები
საქართველოში

THE PROCEDURAL
RIGHTS OF SUSPECTS
IN GEORGIA

BESARION BOKHASHVILI
GIORGI MSHVENIERADZE
IRAKLI KANDASHVILI

ბესარიონ ბოხაშვილი
გიორგი მშვენიერაძე
ირაკლი ყანდაშვილი

2016

წინამდებარე ნაშრომი გამოცემულია ფონდის „ღია საზოგადოება-საქართველო“ და „ღია საზოგადოება მართლმსაჯულების ინიციატივის“ ფინანსური და ტექნიკური მხარდაჭერით. ტექსტისა და კომენტარების ავტორების მიერ გამოხატული შეხედულებები, მოსაზრებები და განცხადებები მხოლოდ მათ ეკუთვნით და არ გამოხატავს ფონდ „ღია საზოგადოება-საქართველოსა“ და „ღია საზოგადოება მართლმსაჯულების ინიციატივის“ მოსაზრებებს. შესაბამისად, არც ფონდი „ღია საზოგადოება-საქართველო“ და არც „ღია საზოგადოება მართლმსაჯულების ინიციატივა“ მასალის შინაარსზე პასუხს არ აგებენ.

სარჩევი

I. შესავალი	1
II. სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება საქართველოში	5
III. პირის დაკავება: გამოძიების და სასამართლო ეტაპები საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის თანახმად	12
პირის დაკავება	14
აღამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ პირის დაკავებასთან დაკავშირებით დადგენილი სტანდარტები	14
1) დაკავების ან დაპატიმრების მიზანი	14
2) ტერმინი "გონივრული ეჭვის" მნიშვნელობა	14
3) ტერმინი „სამართალდარღვევა“	15
დაკავების პროცედურა საქართველოში	15
დაკავებიდან პირველი 48 საათი	20
ტარჭიშინისა და ტარგამანგა ხელისაწვდომობის უფლება	25
საერთაშორისო სტანდარტები	25
სტანდარტები საქართველოში	26
კოლიციის მიერ პირის დაკავება და იურიდიული დახმარება საქართველოში (საკანონმდებლო და კრეატიული ასპექტები)	29
აღამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის საფუძველზე დამკვიდრებული სტანდარტები	29
სამართლებრივი წარმომადგენლობის სისტემა საქართველოში (საქართველოს აღვოკატთა ასოციაცია)	31
სამართლებრივი დახმარების უფლება, იურიდიული დახმარება და დაკავების შემდგომი კომუნიკაცია საქართველოში	38
მონიტორინგის დროს იდენტიფიცირებული კრეატიული ასპექტები	40
იურიდიული დახმარება სისხლის სამართლის საქმეებზე	41
კრეატიული განხორციელება	46
ინფორმაციის მიღების უფლება	51
ევროპული სტანდარტები	51
ინფორმაციის მიღების უფლება საქართველოში	53

კოლიციის მიერ პირის დაკითხვა და დუმილის უფლება	56
დაკითხვისა და დანაშაულის არ დაბრალების ევროკული სტანდარტები	56
პირის დაკითხვა და დუმილის უფლების გამოყენება საქართველოში	58
სამედიცინო დახმარებით სარგებლობის უფლება	60
ევროკული სტანდარტები	60
საქართველოს კანონმდებლობა და პრაქტიკა	62
სპეციალური დაცვის მეთაურები ბავშვებისა და სხვა მოწყვლადი ექვმიტანილებისათვის	62
საერთაშორისო სტანდარტები	62
სტანდარტები საქართველოში	65
დასკვნები და რეკომენდაციები	68
რეკომენდაციების ჩამონათვალი	76
დანართი	81
ექვმიტანილთა უფლებები კოლიციის დროს დაკავებისას - მოლდოვა	82
ადამიანის უფლებები დახურულ კარს მიღმა - უკრაინა	88
პირის დაკავება აღმოსავლეთ ევროპაში: ექვმიტანილის უფლებების პრაქტიკული განხორციელება საქართველოში, მოლდოვასა და უკრაინაში	92

ეჭვმიტანილთა
საკროცესო უფლებები
საქართველოში

ბესარიონ ბოხაშვილი
გიორგი მშვენიერაძე
ირაკლი ყანდაშვილი

დაკავებულ და/ან დაპატიმრებულ პირთა უფლებების ეფექტური დაცვა ნებისმიერი სამართლიანი სამართალწარმოების პროცესის წინაპირობაა. საქართველოს კონსტიტუცია, ასევე საქართველოს მიერ რატიფიცირებული საერთაშორისო ხელშეკრულებები თითოეული დაკავებული პირის სამართლებრივი დაცვის კონკრეტულ მექანიზმებს წარმოადგენს. ამ დოკუმენტებით გარანტირებული უფლებები მხოლოდ თეორიული ან ილუზორული არ არის, არამედ პრაქტიკული და ეფექტურია. ნებისმიერი დაკავებული პირი სარგებლობს მინიმალური სამართლებრივი გარანტიებით, რაც უზრუნველყოფს თავისუფლების აღკვეთის პირველივე წუთიდან მის უფლებას, მიიღოს ინფორმაცია დაკავების მიზეზებისა და დასაბუთების შესახებ; ამ ინფორმაციის მისთვის გასაგებ ენაზე მიღების უფლებას; იურიდიული კონსულტაციის მიღებისა და სამართლებრივი წარმომადგენლის ყოლის უფლებას, ასევე სამედიცინო მომსახურების ხელმისაწვდომობას. ეს უფლებები შესაძლებლობას აძლევს ბრალდებულს, დააყენოს მისი დაკავების კანონიერების საკითხი ადმინისტრაციული და სასამართლო ორგანოების წინაშე, შეწყვიტოს უკანონო თავისუფლების აღკვეთა და მოითხოვოს კომპენსაცია დაკავების არაკანონიერად ცნობის შემთხვევაში. უფრო მეტიც, ამ უფლებების დაცვა დაკავების პირველივე წუთებიდან უმნიშვნელოვანესია შემდეგი მოსაზრებებით:

პირველ რიგში, ეს უფლებები საფუძვლად უდევს არა მხოლოდ ადამიანის თავისუფლებისა და უსაფრთხოების, არამედ სამართლიანი სასამართლოს უფლებასაც. ეს განსაკუთრებით აქტუალურია დაკავებულ და/ან ბრალდებულ პირებთან მიმართებაში სამართალდამცავების მხრიდან მათი შეურაცხყოფის ან ზეწოლის თავიდან აცილების თვალსაზრისით. ეს სამართლებრივი გარანტიები მართლმსაჯულების ხარვეზების თავიდან აცილებისა და სამართლიანი სასამართლოს მიზნების შესრულების უზრუნველყოფის საშუალებას იძლევა. ამავე დროს, თანაბარ პირობებში აყენებს როგორც საგამოძიებო ან ბრალდების მხარეს, ასევე დაკავებულ/ბრალდებულ პირს;

მეორე - განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს გამოძიებას, რომელსაც სისხლის სამართლის პროცესის დაწყება მოყვება, ვინაიდან ამ პროცესის განმავლობაში მოპოვებული ნებისმიერი მტკიცებულება განსაზღვრავს ბრალეულობას, რომელიც სასამართლოზე იქნება განხილული. დაკავებული თუ ბრალდებული პირი განსაკუთრებით მოწყვლადია უშუალოდ დაკავების მომენტისათვის. ამ მდგომარეობას კიდევ უფრო ამძიმებს რთული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, განსაკუთრებით კი მტკიცებულებათა შეგროვებისა და მოპყრობის წესები. უმეტეს შემთხვევებში, ამ მდგომარეობის შემსუბუქება

მხოლოდ ადვოკატის მეშვეობითაა შესაძლებელი, რომელსაც სხვა ფუნქციებთან ერთად ევალება დაიცვას ბრალდებულის უფლება, არ დაიბრალოს დანაშაული. *ეს უფლება აკეთებს წინასწარ დაშვებას, რომ პროკურატურა სისხლის სამართლის საქმეში ცდილობს დაამტკიცოს საკუთარი საქმე ბრალდებულის წინააღმდეგ და ამ დროს არ გამოიყენოს ისეთი მტკიცებულება, რომელიც მოპოვებულია იძულების გზით, ან ბრალდებულის სურვილის წინააღმდეგ.*

მესამე, წარმოდგენილი სამართლებრივი დაცვის მექანიზმების ადრეულ ეტაპზე ხელმისაწვდომობა პრაქტიკაში უზრუნველყოფს ბრალდებულის დაცვას დანაშაულის დაბრალებისაგან და არასწორი მოპყრობისაგან.

წარმოდგენილი კვლევის მიზანია, ქართულ რეალობაში ზემოთ-ხსენებული უფლებების პრაქტიკულ განხორციელებაზე დაკვირვება და შეფასება. პოლიციის მიერ პირის დაკავება სისხლის სამართლის პროცესის (ზოგადად და არა მხოლოდ საქართველოში) ყველაზე სუსტ და პრობლემურ ეტაპად ითვლება, ვინაიდან ის ქვეყნების უმეტესობაში ბრალდებულის საპროცესო უფლებების დაცვას უკავშირდება. შესაბამისად, განსაკუთრებით საინტერესოა გავარკვიოთ, როგორ უზრუნველყოფენ ამ უფლებების დაცვას სამართლდამცავები საქართველოში და როგორ ხდება ამ უფლებების პრაქტიკაში გამოყენება.

კვლევის ფინანსური და ორგანიზაციული მხარდაჭერისათვის განსაკუთრებული მადლობა გვინდა გადავუხადოთ ფონდ ღია საზოგადოება საქართველოს და ღია საზოგადოება მართლმსაჭულების ინიციატივას, რომელთაც კვლევის ავტორებს გაუწიეს რეკომენდაციები და მიაწოდეს კვლევისათვის საჭირო მასალები, მოაწვეეს მულტინაციონალური შეხვედრები და ხელი შეუწვეეს გამოცდილების გაზიარებას ქართველ, უკრაინელ და მოლოდველ ექსპერტებს შორის და ორგანიზაციული და ფინანსური მხარდაჭერა აღმოუჩინეს ექსპერტებს წინამდებარე კვლევის პერიოდში.

განსაკუთრებული მადლობა გვინდა გადავუხადოთ შინაგან საქმეთა სამინისტროს ხელმძღვანელობას, კერძოდ კი კრიმინალური პოლიციის ცენტრალურ დეპარტამენტს, რომელმაც საშუალება მისცა კვლევის ავტორებს, შეუფერხებლად ემუშავათ კონკრეტულ პოლიციის დაწესებულებებში თბილისში, ქუთაისსა და თელავში. ფონდ ღია საზოგადოება საქართველოსა და საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს შორის გაფორმებული ურთიერთგაგების მემორანდუმის თანახმად, ექსპერტებს და მკვლევარებს საშუალება ჰქონდათ, მონიტორინგი ეწარმოებინათ კონკრეტული პოლიციის დაწესებულებებში ზემოთ ხსენებულ ქალაქებში, დასწრებოდნენ მოწმეთა და ბრალდებულთა დაკითხვებს, მოეხდინათ ამ პროცესის

დოკუმენტირება და პოლიციის მოხელეების გამოკითხვა. ურთიერთ-გაგების მემორანდუმის საფუძველზე, მათ უფლება ჰქონდათ, დაკვირვებოდნენ თითქმის ყველა ტიპის სისხლის სამართლის საქმის დაკითხვას, მძიმე დანაშაულის საქმეების გამოკლებით. მძიმე დანაშაულების შემთხვევაში, უფროსი პოლიციის მოხელეები საკუთარი დისკრეციით წყვეტდნენ, მიეცათ თუ არა მკვლევარებისათვის დასწრების უფლება. ამგვარად, ექსპერტებს საშუალება ჰქონდათ ენახათ დაკავებულთა პირობები დაკავებიდან პირველი საათებისა და დღეების განმავლობაში, შეეფასებინათ ამ პერიოდში ადვოკატების როლი და ბრალდებულების რეალური შესაძლებლობა, ესარგებლათ საკუთარი უფლებებით. წარმოდგენილი ემპირიული მონაცემები ექსლუზიურად სამ პოლიციის დაწესებულებაში ექსპერტების მიერ განხორციელებული დაკვირვებების შედეგია. წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილი დასკვნები და მიგნებები ძირითადად სწორედ ამ პოლიციის განყოფილებებში განხორციელებულ დაკვირვებებს ეფუძნება.

წინამდებარე კვლევა ქართველი ექსპერტების 3 კაცთანა ჯგუფმა განახორციელა: ბესარიონ ბოხაშვილმა (ჯგუფის ხელმძღვანელი), ირაკლი ყანდაშვილმა და გიორგი მშენიერაძემ.

2014 წლის 9 ოქტომბრიდან 9 დეკემბრის პერიოდში, მკვლევარებს შეუფერხებლად შეეძლოთ შესვლა თბილისის, ქუთაისისა და თელავის პოლიციის კონკრეტულ დაწესებულებებში. 2 თვიანი მონიტორინგის პერიოდში, მკვლევარები დღეში 4-6 საათს ატარებდნენ ამ დაწესებულებებში და საშუალება ჰქონდათ, დასწრებოდნენ 22 პირის დაკითხვას. ამ 22 პირიდან 11% ქალბატონი იყო და 89% მამაკაცი. მკვლევარები მხოლოდ ერთი არასრულწლოვანი პირის გამოკითხვას დაესწრნენ მთელი მონიტორინგის პროცესში. მკვლევართა ჯგუფმა აღნიშნა, რომ პოლიციამათარაფერში არზღუდავდა დამონიტორინგის პროცესი ორმხრივი პატივისცემისა და ურთიერთგაგების გარემოში განხორციელდა.

ამასთან, 2 კვირის განმავლობაში მკვლევარებს შესაძლებლობა ჰქონდათ ადგილზე გაცნობოდნენ კერძო საადვოკატო ფირმებს მუშაობას და მიეღოთ ინფორმაცია რამდენიმე სისხლის სამართლის საქმის შესახებ. ექსპერტებმა სულ 19 (11 თბილისში, 3 თელავში და 5 ქუთაისში) ადვოკატი გამოკითხეს, რომელთაც შესაბამისი გამოცდილება გააჩნდათ სისხლის სამართლის საქმეებში. ადვოკატებმა თავიდანვე განაცხადეს თანხმობა, მკვლევარებისათვის გაეზიარებინათ ინფორმაცია იმ შემთხვევაში, თუკი მათი კლიენტებიდან რომელიმე იმ პოლიციის განყოფილებაში იქნებოდა დაკავებული, სადაც ექსპერტებს შესვლის ნებართვა ჰქონდათ.

დამატებით 2 შეხვედრა გაიმართა საქართველოს იურიდიული დახმარების სამსახურის დირექტორთან, მელიტომ ბენიძესთან. შეხვედრებზე განიხილეს იურიდიულ დახმარებასთან დაკავშირებული დებულებები, მიიღეს ინფორმაცია არსებულ საკანონმდებლო ხარვეზებზე და ისაუბრეს ამ ხარვეზების აღმოსაფხვრელად საჭირო სტრატეგიისა და ხედვის შემუშავებაზე.

ექსპერტთა ჯგუფს შესაძლებლობა ჰქონდა სხვადასხვა პერსპექტივიდან დაკვირვებოდა და უკეთესად შეესწავლა როგორ იყო ბრალდებულის უფლებები დაცული - კერძოდ კი, დაკითხვებზე დასწრებით და მათზე მონიტორინგით, პოლიციის თანამშრომელთა, გამოძიებელთა და დაცვის ადვოკატთა მიერ ჩატარებულ გამოკითხვებზე დასწრებით - რათა უფრო დეტალურად გაცნობოდნენ ამ პროცესებთან დაკავშირებულ პრაქტიკულ შეზღუდვებს. ექსპერტებს არ მიეცათ საშუალება მართო გასაუბრებოდნენ წინასწარ პატიმრობაში მყოფ პირებს, ვინაიდან ურთიერთგაგების მემორანდუმი მსგავს შესაძლებლობას არ ითვალისწინებდა. შესაბამისად, ექსპერტებს არ გამოუკითხავთ წინასწარ პატიმრობაში მყოფი პირები.

წინამდებარე ნაშრომი განიხილავს შემდეგ უფლებებს:

- i. ინფორმაციის მიღების უფლება - დაკავებული პირის უფლება, მიიღოს ინფორმაცია მისი საპროცესო უფლებების შესახებ; უფლება, მიიღოს ინფორმაცია დაკავების ან დაპატიმრების მიზეზების და მისთვის წაყენებული ბრალის შესახებ; საქმის მასალებზე ხელმისაწვდომობის უფლება;
- ii. ადვოკატის ყოლის უფლება - რაც გულისხმობს დროულ და ხარისხიან იურიდიულ დახმარებას; ადვოკატის როლს; იურიდიული დახმარების ხელმისაწვდომობას;
- iii. დუმილის უფლება;
- iv. სამედიცინო დახმარების მიღების უფლება;
- v. მოწყვლადი პირების შემთხვევაში განსაკუთრებული დაცვის უზრუნველყოფის უფლება - იგულისხმება ბავშვები, ფსიქიკური პრობლემების მქონე პირები, ეთნიკური უმცირესობები და უცხოელები ან პირები, რომლებიც არ ფლობენ სახელმწიფო ენას.

წინამდებარე ნაშრომში თავმოყრილია ექსპერტთა ჯგუფის მიერ გაკეთებული მიგნებები, დასკვნები და რეკომენდაციები. მიგნებების კონტექსტუალიზაციისა და სხვადასხვა პერსპექტივის წარმოდგენის მიზნით, კვლევა ასევე მოიცავს შედარებით მონაცემებს სხვა ქვეყნებში დამკვიდრებული ნორმების, საუკეთესო პრაქტიკებისა და რეფორმების შესახებ.

II. სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება საქართველოში

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, სისხლის სამართლის სფერო მთავრობის პრიორიტეტული თემების ჩამონათვალის სათავეში მოხვდა და სამართლიანადაც. ამ მიმართულებით განხორციელებული რეფორმები სისხლის სამართლის სფეროში არსებულ მრავალმხრივ პრობლემებზე იყო მიმართული. ერთის მხრივ, გავრცელებული დანაშაულისა და კორუფციის არსებობა როგორც სამართალდამრღვევებში, ისე სასამართლოში მკაცრი ზომების გატარებას და დანაშაულისა და კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის სახელმწიფო მიდგომის შეცვლას მოითხოვდა. მეორეს მხრივ კი, ასევე საჭიროებდა საზოგადოების მიერ დანაშაულის აღქმის შეცვლას, სამართალდამცავი ორგანოებისა და სასამართლოსადმი საზოგადოებრივი ნდობის გაზრდას.

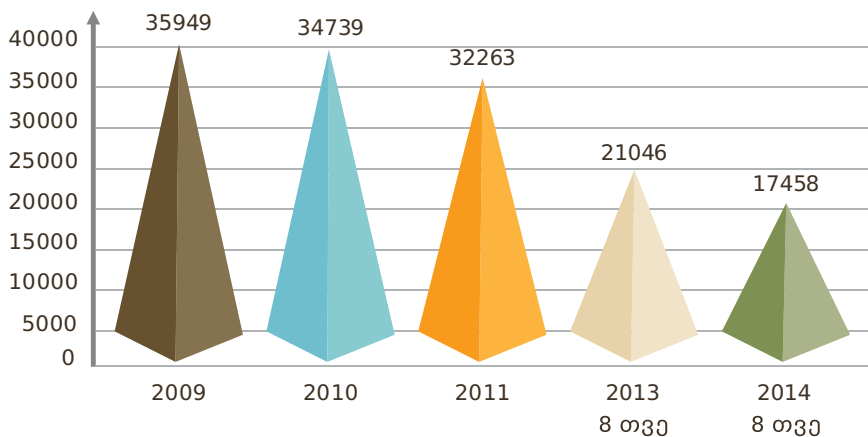
სწორედ ამ მოსაზრებებით, საქართველოს ხელისუფლებამ ოფიციალურად განაცხადა დანაშაულისა და მაფიის ხელმძღვანელების (ქურდული სამყაროს/კანონიერი ქურდების) წინააღმდეგ “ნულოვანი ტოლერანტობის” პოლიტიკის შემოღების შესახებ. საქართველოს პარლამენტმა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში რამოდენიმე ცვლილება შეიტანა, რომელიც კრძალავდა კანონიერი ქურდების არსებობას და დანაშაულებრივ სამყაროსთან კავშირს, რომლის შემთხვევაშიც დამნაშავეებს 8-დან 10 წლამდე პატიმრობა ემუქრებოდათ. 2014 წლის გადაწყვეტილებაში საქმეზე “აშლარბა საქართველოს!” წინააღმდეგ, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ 2005 წლის 20 დეკემბერს ორი ახალი დანაშაულის წარდგინებით, კერძოდ “ქურდული სამყაროს წევრობა” და “კანონიერი ქურდობა”, საქართველოს კანონმდებლობამ მხოლოდ ამ ცნებების და დანაშაულებრივ (“ქურდულ”) სუბკულტურასთან დაკავშირებული ქმედებების კრიმინალიზაცია მოახდინა, რომელთა ზუსტი მნიშვნელობა ფართო საზოგადოებისათვის უკვე ისედაც კარგად იყო ცნობილი.

ამ პოლიტიკამ მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინა საქართველოში დანაშაულის შემცირებაზე (2014 წელს საქართველო 10 ყველაზე უსაფრთხო ქვეყნის სიაში მოხდა¹). სტატისტიკური მონაცემები აშკარად მიუთითებდა დანაშაულის რიცხვის შემცირებაზე ბოლო 5 წლის განმავლობაში. 2009 წელს საქართველოში რეგისტრირებულ იქნა 35,949 დანაშაულის ფაქტი. მომდევნო წლებში ეს რიცხვი თანდათანობით შემცირდა: 2010 წელს - 34,739 შემთხვევა დაფიქსირდა, 2011-ში 32,263, 2013 წლის იანვარ-აგვისტოში - 21,046, ხოლო 2014 წლის იანვარ-აგვისტოში 17,458 შემთხვევა³.

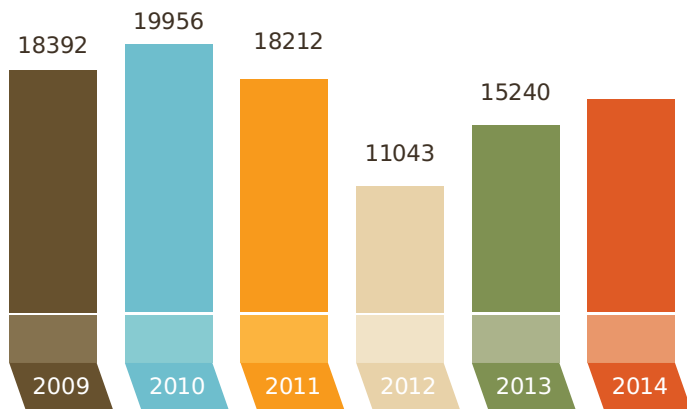
1. 2014 წლის 15 ივლისის გადაწყვეტილება, განაცხადი #. 45554/08

2. იხ. ბმული: www.lifestyle9.com/top-10-safest-countries-to-live-in-the-world/; Accessed [October 1, 2015]

3. იხ. ბმული: <http://police.ge/ge/useful-information/statistics/statistics1?y=2014>; Accessed [October 1, 2015]

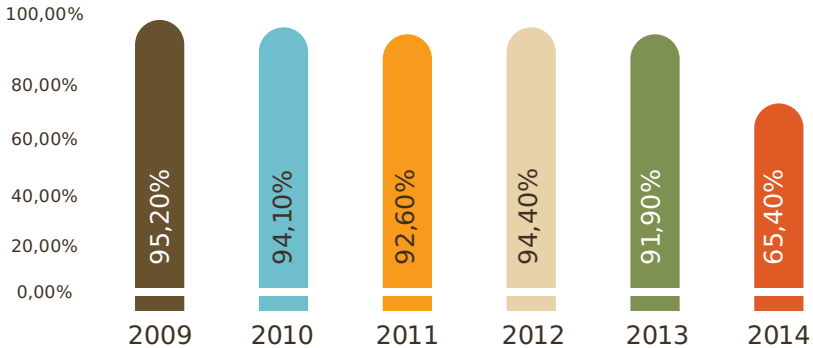
2007 - 2011 წლებში დანაშაულის კუთხით განხორციელებული პოლიტიკა უფრო სადამსჯელო ხასიათის იყო, ხოლო 2012 წელს გატარებულ პოლიტიკას შეიძლება უფრო ლიბერალური ვუწოდოთ. 2007-2011 წლების ოფიციალური სტატისტიკა სასჯელების რაოდენობის მთლიან და თანდათანობით შემცირებაზე მიუთითებს. 2007 წელს გამოტანილი სასჯელების რაოდენობა 21,246 იყო, ხოლო 2011 წელს ეს ციფრი 18,212-მდე შემცირდა. საქართველოს სასამართლოების მიერ 2012 წელს 11,043 განაჩენი იქნა გამოტანილი, 2013-ში 15,240, ხოლო 2014 წელს 16,903.

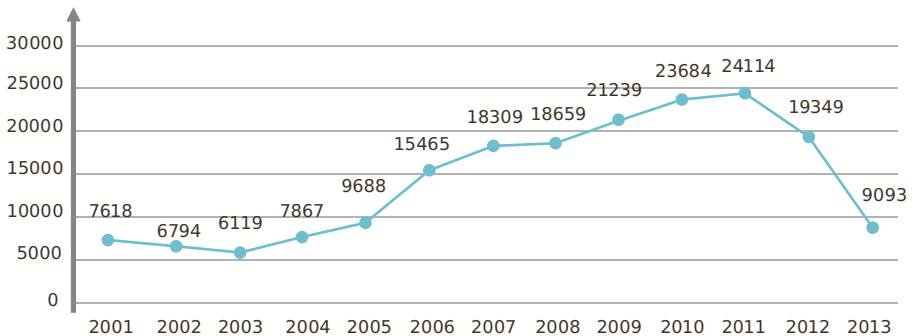
ნულოვანი ტოლერანტობის და სადამსჯელო პოლიტიკამ საქართველოს სასჯელალსრულების სისტემაში პატიმართა რაოდენობა მნიშვნელოვნად გაზარდა. პატიმართა რიცხვმა 2011 წელს უმაღლეს ნიშნულს - 24,114-ს მიაღწია. სასამართლოები ბრალდებულის დაკავების შესახებ პროკურატურის თითქმის ყველა მოთხოვნას აკმაყოფილებდნენ. 2008- 2012 წლებში სასამართლომ წინასწარი პატიმრობის მოთხოვნის 90% დააკმაყოფილა. 2013

წლიდან მოყოლებული, წინასწარი პატიმრობების შეფარდების მარკენებელი მნიშვნელოვნად შემცირდა, რაც იმაზე მიუთითებდა, რომ სასამართლო უფრო მეტ მტკიცებულებას სთხოვდა ბრალდების მხარეს წინასწარი პატიმრობის აუცილებლობის დასაბუთებლად.

პროკურატურის მოთხოვნის საფუძველზე წინასწარი პატიმრობის შეფარდება

2011 წლის ანგარიშის თანახმად, საქართველო მეექვსე ადგილზე მოხვდა იმ ქვეყნებს შორის, სადაც ერთ სულ მოსახლეზე პატიმართა რაოდენობა ყველაზე მაღალი იყო (505 პატიმარი / 100 000 კაცზე⁴). თუმცა, 2012 წლის 28 დეკემბერს ახალმა მმართველმა პარტიამ წინა წლებში საქართველოს ციხეებში გავრცელებული არასწორი მოპყრობის საპასუხოდ ფართომასშტაბიანი ამნისტია გამოაცხადა. ამნისტიის შედეგად ციხის მოსახლეობის რაოდენობა მნიშვნელოვნად შემცირდა - 2013 წლის მონაცემებით, პატიმართა რაოდენობა 9,093 იყო (204 პატიმარი / 100,000 კაცზე).

4. იხ. ბმული Available online < <http://chartsbin.com/view/eqq> > გამოქვეყნებულია 2011 წლის 2 თებერვალს, ნანაბია [2015 წლის 1 ოქტომბერს].

2010 წლის ოქტომბერში ძალაში შესული ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

2009 წელს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის⁵ (სსსკ) მიღებას წინ უძღვოდა ხანგრძლივი დისკუსიები და აზრთა სხვადასხვაობა დაინტერესებულ მხარეებს შორის. ასობით ცვლილება დაემატა ძველ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსს, რაც მას ბუნდოვანს, ხოლო დებულებებს არასათანადოდ მდგრადს ხდიდა.

2010 წლამდე, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ინკვიზიციური იყო. ამისაგან განსხვავებით, ახალმა კოდექსმა, რომელიც ძალაში 2010 წლის 1 ოქტომბერს შევიდა, ინკვიზიციური პროცესი შეჭიბრებითი ჩაანაცვლა. ახალი კოდექსის ძირითად ინოვაციები იყო: ნაფიც მსაჯულთა სისტემის შემოღება; მხარეებისათვის თანაბარი ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა როგორც ბრალდების, ასევე დაცვის მხარისათვის მტკიცებულებათა მოპოვების და სასამართლოს წინაშე წარდგენის თვალსაზრისით; მოსამართლე გახდა მსაჯული, რომელსაც არ აქვს უფლება, საკუთარი ნებით მოითხოვოს მტკიცებულება ან დაავალოს მხარეებს სხვა საგამოძიებო ღონისძიებების ჩატარება; ბრალეულობის მტკიცების ტვირთი ბრალდების მხარეს დაეკისრა; აიკრძალა სამართალდამცავ დაწესებულებებში მოწმის დაკითხვა მისი თანხმობის გარეშე; შემოღებულ იქნა მოწმეთა სასამართლოში დაკითხვის წესი.

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მთავარი მიზანი შეჭიბრებითი სასამართლოს შექმნისათვის საჭირო სამართლებრივი ბაზის შექმნა იყო: სასამართლო პროცესები, რომლებშიც თანაბრად არის გათვალისწინებული როგორც სახელმწიფო ინტერესები, ასევე დაცულია ბრალდებულის უფლებები, მოსამართლე კი ნეიტრალური და მიუკერძოებელი მსაჯულია, რომელიც უზრუნველყოფს სამართლიან სასამართლო პროცესს.

ახალი სისხლის სამართლის კოდექსი მოიცავს უფლებების უკეთეს განმარტებებს და სამართლიანი პროცესის დაცვის მექანიზმებს დაკავებულთათვის, სასამართლოს სისწრაფის გაზრდაზე მიმართულ ღონისძიებებს, რაც პოტენციურად ამცირებს პატიმრობის ვადებს. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი განსაზღვრავს, რომ ბრალდებულის დაკავების ხანგრძლივობა არ უნდა აღემატებოდეს 72 საათს და რომ ბრალდებულს დაკავებიდან 48 საათში უნდა წაუყენონ ბრალი. დაკავებისას ბრალდებულს უნდა განემართოს ყველა სამართლებრივი უფლება, რომლითაც ის სარგებლობს და ნებისმიერი დაკავების შემდეგ გაკეთებული განცხადება, რომელიც უფლებების განმარტებამდე გაკეთდება, უნდა ჩაითვალოს

5. ძალაში შევიდა 2010 წლის 1 ოქტომბერს.

დაუშვებლად და ამოღებული იქნას სისხლის სამართლის საქმეში არსებული მტკიცებულებებიდან.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი უფლებას აძლევს სამართალდამცავ პირებს, განსაკუთრებულ შემთხვევებში სასამართლოს განჩინების გარეშე დააკავონ პირი. კანონი განსაზღვრავს, რომ დაკავებული პირი უნდა წარედგინოს მაგისტრატ მოსამართლეს და ამ უკანსკნელმა 72 საათის განმავლობაში უნდა მიიღოს გადაწყვეტილება წინასწარი პატიმრობის შეფარდების ან გათავისუფლების შესახებ. პირი, რომელსაც ამ პერიოდის განმავლობაში ვერ წარუდგენენ ბრალს, უნდა გათავისუფლდეს. მთავარი პროკურატურა ერთადერთი ორგანოა, რომელსაც უფლება აქვს, პირდაპირ მიმართოს სასამართლოს.

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი პატიმრობასთან შედარებით უპირატესობას ბრალდებულის წინასწარი პატიმრობიდან გათავისუფლებას ანიჭებს; კოდექსი მოიცავს ნათლად განსაზღვრულ პირობებს და ბრალდებულის დაცვის მექანიზმებს საპროცესო შეთანხმების შესახებ მოლაპარაკებების, დასკვნების გაკეთებისა და მისი დამტკიცების პროცესში; ასევე გვთავაზობს უფრო პროგრესულ გირაოს და სხვა მექანიზმებს ბრალდებულის წინასასამართლო პროცესში და სასამართლოში ყოფნის საგარანტიოდ. ეს ყველაფერი კი ხელს უწყობს იმ ბრალდებულთა რიცხვის შემცირებას, რომლებიც სასამართლო პროცესის დროს იმყოფებიან პატიმრობაში.

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მეტ შესაძლებლობას აძლევს ბრალდების და დაცვის მხარეებს, ისარგებლონ თანაბარი უფლებებით მტკიცებულებების მოპოვებისა და წარდგენის თვალსაზრისით. ბრალდების მხარე ვალდებულია, ყველა მოპოვებული მტკიცებულება გაუზიაროს ბრალდებულს და წინა სასამართლო მოსმენამდე 5 დღით ადრე გაამჟღავნოს მისთვის ხელმისაწვდომი მტკიცებულებები. 2013 წლიდან მოყოლებული, ბრალდებულს შეუძლია მიმართოს სასამართლოს შუამდგომლობით მესამე პირის ხელთ არსებული მტკიცებულებების ამოსაღებად ჩხრეკისა და ამოღების ნებართვის მოთხოვნით.

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, ასევე, იძლევა სამართლიანი პროცესის გარანტიებს. ეს გარანტიებია: დაკავებულისა და ბრალდებულის უფლებები, მიიღოს ინფორმაცია საკუთარი უფლებების შესახებ დაკავებისთანავე; ისარგებლოს სწრაფი, სამართლიანი და უწყვეტი სასამართლო პროცესით; ბრალის დამტკიცებამდე ითვლებოდეს უდანაშაულოდ და დარწმუნებული იყოს, რომ მოსამართლე არ ჩაატარებს ცალკე გამოძიებას და მხოლოდ მხარეთა მიერ წარმოდგენილ მტკიცებულებებს განიხილავს პირის ბრალეულობისა თუ უდანაშაულობის გასარკვევად. ახალი

კოდექსი იცავს პირის უფლებას, არ დაიბრალოს დანაშაული და გონივრულ ვადას და საშუალებას აძლევს დაცვის მხარეს, გაეცნოს პროკურატურის მიერ მოპოვებულ მტკიცებულებებს.

ახალი კოდექსის თანახმად, ბრალდებულს უფლება აქვს, მოითხოვოს წინასასამართლო ეტაპზე გაკეთებული აღიარების დაფარვა და მთავარი სხდომიდან ამოღება ყოველგვარი მიზეზისა თუ პოლიციის მხრიდან არასწორი ქმედების ჩადენის წარმოდგენის გარეშე. თუკი ბრალდებული არ მოითხოვს მისი აღიარების დაფარვას და თუ ეს მხოლოდ ბრალდებულის სტატუსით გაკეთებული აღიარება იყო, ის არ იქნება გამოყენებული მის წინააღმდეგ. პირის ბრალეულობის დამტკიცებამდე, წინასწარი აღიარების გარდა, აუცილებელია არსებობდეს დამატებითი მტკიცებულებები. ახალი სტანდარტით, პროკურატურამ წინასასამართლო ეტაპზე ალბათობის მაღალი ხარისხით უნდა წარმოაჩინოს პირის ბრალეულობა. თუკი პროკურორი ვერ შეძლებს მტკიცების ტვირთის აღებას, სასამართლომ უნდა შეწყვიტოს საქმე და გაათავისუფლოს დაკავებული ბრალდებული.

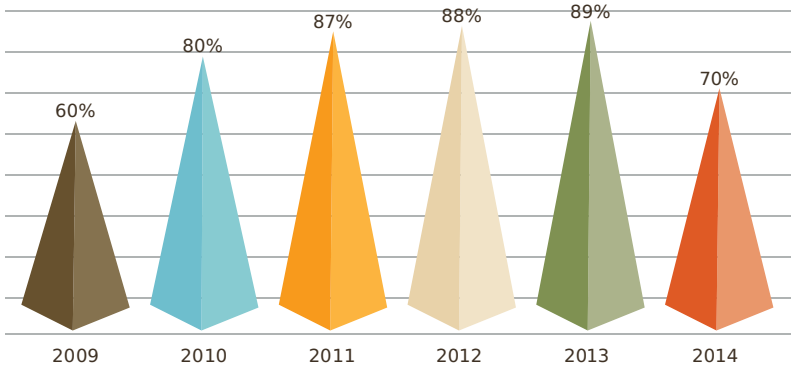
კოდექსი დამატებით გარანტიებს იძლევა სწრაფი სასამართლოს უზრუნველსაყოფად მკაცრი ვადების ახალი სერიის მეშვეობით: წინასასამართლო სხდომა ბრალდებულის დაკავებიდან 60 დღის ვადაში უნდა დაინიშნოს. თუკი პირველი 60 დღის განმავლობაში წინასასამართლო სხდომა არ გაიმართება, ბრალდებული უნდა გათავისუფლდეს. მთავარი სხდომა წინასწარი მოსმენიდან 14 დღის ვადაში უნდა გაიმართოს. ბრალდებულის წინასწარ პატიმრობაში ყოფნის მთლიანი ხანგრძლივობა 9 თვემდე შემცირდა, რომლის დროსაც უნდა დაიწყოს მთავარ სხდომასთან დაკავშირებული წარმოება. ხსენებული ვადების გახანგრძლივება შესაძლებელია ბრალდებულის შუამდგომლობის საფუძველზე. საწყის ეტაპზე პროკურატურა შეზღუდული შესაძლებლობების გამო ვერ სარგებლობდა დაჩქარებული ვადებით. მაგალითად: პროკურორს მხოლოდ ერთხელ ჰქონდა წინასასამართლო სხდომის გადადების მოთხოვნის უფლება, თუმცა ეს წესი შეიცვალა და ამჟამად პროკურატურას შეუზღუდავი დროით შეუძლია წინასასამართლო სხდომის გადადების მოთხოვნა.

ახალ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ძველთან შედარებით უფრო ნათლად არის განსაზღვრული ევროპის სასამართლოს გადაწყვეტილებების აღსრულების ფორმა. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ საქართველოსთან მიმართებაში მიღებულ გადაწყვეტილებას ახლად აღმოჩენილ გარემოებად მიიჩნევს და დაინტერესებულ მხარეებს წარმოების გასაახლებლად სააპელაციო სასამართლოსათვის მიმართვის საშუალებას აძლევს.

მიუხედავად იმისა, რომ ახალ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ბევრი დადებითი ცვლილება იქნა შეტანილი, მაინც რჩება მნიშვნელოვანი ხარვეზი, რომელიც ზეგავლენას ახდენს ბრალდებისა და დაცვის მხარეების თანასწორობის ცნებაზე. წინასასამართლო გამოძიების ეტაპზე მოწმის ნებაყოფლობითი და არა იძულებითი დაკითხვის შესახებ ცვლილების შემოღება რამდენჯერმე გადაიდო და ძალაში მხოლოდ 2016 წლის იანვარში შევა.

საპროცესო შეთანხმება საქართველოს სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემაში ბოლო ათწლეულის განმავლობაში განხორციელებულ ერთერთ უმთავრეს ნოვაციად შეიძლება ჩაითვალოს, ვინაიდან ის საქმის არსებითი განხილვის გარეშე გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობას იძლევა. საპროცესო შეთანხმების საფუძველს ბრალის აღიარება წარმოადგენს. საპროცესო შეთანხმებამ გარკვეული უკმაყოფილება გამოიწვია საერთაშორისო და რეგიონულ ადამიანის უფლებების დამცველ ორგანიზაციებში, რომლებიც საქართველოს მთავრობას ამ სისტემის დახვეწისაკენ მოუწოდებენ. მიუხედავად ამისა, 2014 წლის გადაწყვეტილებაში **საქმეზე ნაცვლიშვილი და ტოვონიძე საქართველოს წინააღმდეგ**, ევროპის სასამართლომ განაცხადა, რომ საპროცესო შეთანხმება თავისი არსით არ ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტებს.

ხელმისაწვდომი მონაცემები ნათლად მიუთითებს, რომ საპროცესო შეთანხმება ფართოდაა გავრცელებული საქართველოში და ბოლო 5 წლის განმავლობაში სისხლის სამართლის საქმეების აბსოლუტური უმრავლესობის შემთხვევაში იყო გამოყენებული. საპროცესო შეთანხმების გამოყენების სიხშირე თანდათანობით იზრდებოდა და პიკს 2013 წელს მიაღწია, როდესაც განხილული საქმეების 89% საპროცესო შეთანხმებით დასრულდა. თუმცა, 2014 წელს (პირველი 11 თვის განმავლობაში), საპროცესო შეთანხმებების გამოყენება საქმეების მთლიან რაოდენობასთან შედარებით შემცირდა და მხოლოდ 70% შეადგინა.

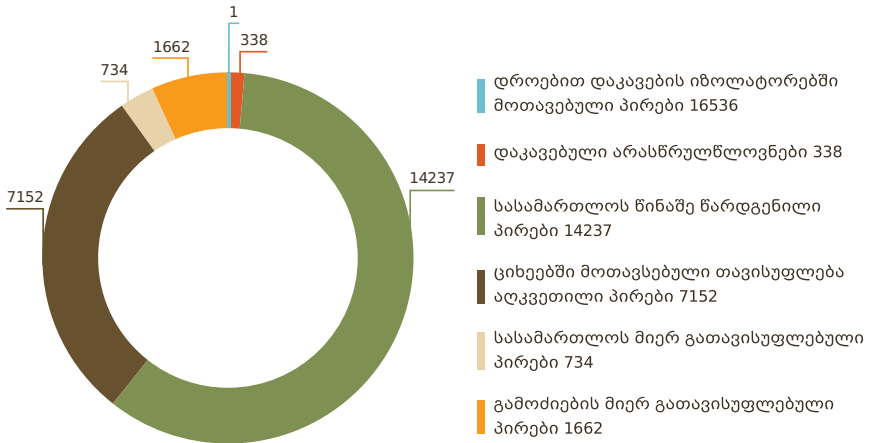

III. პირის დაკავება: გამოძიების და სასამართლო ეტაპები საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის თანახმად

საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, პროკურორმა პირის დაკავებიდან 48 საათის განმავლობაში უნდა მიმართოს მოსამართლეს შუამდგომლობით პირისათვის აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების შესახებ.

განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როდესაც შეუძლებელია ბრალდებულის დაკავების ან პატიმრობის დაწესებულებიდან სასამართლოში გადაყვანა ავადმყოფობის, ბუნებრივი კატასტროფის ან სხვა ნებისმიერი ობიექტური მიზეზის გამო, მოსამართლემ სასამართლო პროცესი შეიძლება პატიმრობის დაწესებულებაში გამართოს. იმ შემთხვევაში, თუკი დაკავებიდან 48 საათის განმავლობაში ვერ მოხერხდება შუამდგომლობის დაყენება, ბრალდებული დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს. 2013 წელს 16,536 პირი დააკავეს და მოათავსეს წინასწარი დაკავების დაწესებულებაში. 16,536 დაკავებულიდან 14,237 პირი სასამართლოს წინაშე წარსდგა.

დროებითი დაკავების იზოლატორებში მოთავსებული პირები

საქართველოს კანონმდებლობით, მტკიცებულებას არ აქვს წინასწარ დადგენილი ძალა. ბრალდებულის აღიარება არასაკმარისია, თუ ის არ დასტურდება მისი ბრალეულობის დამადასტურებელი სხვა მტკიცებულებით⁶. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, სასამართლოს (ნაფიც მსაჯულებს) არ უნდა წარედგინოს მტკიცებულება, თუ მხარეებს მისი უშუალოდ და ზეპირად გამოკვლევის თანაბარი შესაძლებლობა არ ჰქონდათ. ამასთან, მხარეს უფლება აქვს სასამართლოში მოითხოვოს

6. მუხლი 13, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი.

მოწმის უშუალოდ დაკითხვა და წარადგინოს მტკიცებულება⁷. სისტემის შეჯიბრობითობიდან გამომდინარე, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მხარეებს, როგორც ბრალდების, ასევე დაცვის მხარეს საკუთარი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვის თანაბარ შესაძლებლობებს სთავაზობს და არც ერთს არ ანიჭებს უპირატესობას. ხოლო სასამართლოს ავალდებულებს, თავი შეიკავოს დამოუკიდებლად პირის დამნაშავეობის ან უდანაშაულობის დამადასტურებელი მტკიცებულებების მოპოვებისა და გამოკვლევისაგან. კოდექსი მტკიცებულებათა მოპოვებისა და წარდგენის ექსკლუზიურ უფლებას მხარეებს ანიჭებს⁸. უფრო მეტიც, ახალი კოდექსის თანახმად, მოპოვებული მტკიცებულება უნდა შეფასდეს სისხლის სამართლის საქმესთან მისი რელევანტურობის, დასაშვებობის და უტყუარობის თვალსაზრისით. აუცილებელია, გონივრულ ეჭვს მიღმა არსებულ შეთანხმებულ მტკიცებულებათა ერთობლიობა გამამტყუნებელი განაჩენით პირის დამნაშავედ ცნობისათვის⁹.

კოდექსი პირდაპირ აცხადებს, რომ თუკი ბრალდებული წინააღმდეგია, დაუშვებელია საქმის არსებით განხილვამდე მის მიერ მოწმის სტატუსით მიცემული ინფორმაციის სასამართლო სხდომაზე საჯაროდ წაკითხვა და ამ ინფორმაციის აუდიო- ან ვიდეოჩანაწერის მოსმენა (დემონსტრირება) და მისი მტკიცებულებად გამოყენება. მიცემული ინფორმაციის საჯაროდ წაკითხვაზე ან მისი აუდიო, ან ვიდეოჩანაწერის მოსმენაზე (დემონსტრირებაზე) ბრალდებულის უარი არ შეიძლება შეფასდეს მისი ბრალეულობის დამადასტურებელ მტკიცებულებად¹⁰.

7. მუხლი 14, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

8. მუხლი 25, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

9. მუხლი 82, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

10. მუხლი 247, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ პირის დაკავებასთან დაკავშირებით დადგენილი სტანდარტები

1) დაკავების ან დაპატიმრების მიზანი

ევროპის სასამართლოს დამკვიდრებული პრეცედენტული სამართლის თანახმად, რომლის „მიზანია პირის კომპეტენტური სამართლებრივი უწყების წინაშე წარდგენა“, მუხლი 5§1 (c)-ში წარმოდგენილია დაკავების ან დაპატიმრების სამივე ალტერნატიული დასაბუთება¹¹. მუხლი 5§1 (c) თანახმად, პირის დაპატიმრება შესაძლებელია მხოლოდ სისხლის სამართლის პროცესის კონტექსტში და კომპეტენტური სამართლებრივი უწყების წინაშე წარდგენის მიზნით, თუკი არსებობს გონივრული ეჭვი, რომ მას ჩადენილი აქვს სამართალდარღვევა¹². ამ დებულების მეორე ალტერნატივაა „გონივრული მოსაზრება, რომ დაკავება აუცილებელია სამართალდარღვევის პრევენციისათვის“. ეს დებულება, ასევე, ვრცელდება წინასწარ პატიმრობაზე და არა პატიმრობაზე ალკვეთის მიზნებით, თუკი ხსენებული პირი უკვე არ არის ეჭვმიტანილი სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენაში¹³.

მუხლი 5§1 (c) დაწესებული სტანდარტი არ მოიცავს ვარაუდს იმის შესახებ, რომ პოლიციას გააჩნია საკმარისი მტკიცებულება ბრალის წასაყენებლად დაკავების მომენტში ან პირის პატიმრობაში ყოფნის პერიოდში¹⁴. მე-5 მუხლის 1(c) პუნქტის თანახმად, პატიმრობის პროცესში დაკითხვის მიზანია გამოძიების გაგრძელება დაკავების საფუძვლის დასამტკიცებლად ან გასაქარწყლებლად¹⁵. ტერმინი „კომპეტენტური სამართლებრივი უწყება“ გამოიყენება იგივე მნიშვნელობით, როგორც „მოსამართლ ან სხვა მოხელე, რომელსაც გააჩნია კანონით მინიჭებული უფლებამოსილება, განახორციელოს სამოსამართლო ფუნქცია“, როგორც ეს მოცემულია მუხლში 5§3¹⁶.

2) ტერმინი "გონივრული ეჭვის" მნიშვნელობა

„გონივრული ეჭვი“ სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენის შესახებ გულისხმობს, რომ არსებობს ფაქტები ან ინფორმაცია, რომელიც დაარწმუნებდა ობიექტურ დამკვირვებელს, რომ პირმა, შესაძლოა, ჩადინა დანაშაული¹⁷. შესაბამისად, თუკი შესაბამისი

11. *Lawless v. Ireland* (no. 3), §§ 13-14; *Ireland v. the United Kingdom*, § 196.

12. *Ječius v. Lithuania*, § 50; *Schwabe and M.G. v. Germany*, § 72.

13. *Ostendorf v. Germany*, § 82.

14. *Petkov and Profirov v. Bulgaria*, § 52; *Erdagöz v. Turkey*, § 51.

15. *Brogan and Others v. the United Kingdom*, §§ 52-54; *Labita v. Italy* [GC], § 155; *O'Hara v. the United Kingdom*, § 36.

16. *Schiesser v. Switzerland*, § 29.

17. *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan*, § 88; *Erdagöz v. Turkey*, § 51; *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*, § 32.

უწყებები ვერ შეძლებენ ძირითადი ფაქტების მოკვლევას, რათა სარჩელი დასაბუთებული იყოს, ეს ჩაითვლება მე-5 მუხლის 1(c) პარაგრაფის დარღვევად¹⁸. რაც შეეხება იმას, თუ რა უნდა ჩაითვალოს „გონივრულად“, დამოკიდებულია საქმეში არსებულ გარემოებებზე¹⁹. ანონიმური წყაროსაგან მიღებული ყურმოკრული მტკიცებულება, რომელიც არ იყო გამყარებული სხვა მტკიცებულებებით, სასამართლომ არ მიიჩნია საკმარისად „გონივრული ეჭვის“ არსებობისათვის, რომ პირი მონაწილეობდა მაფიასთან დაკავშირებული საქმიანობებში²⁰. ამის საპირისპიროდ, დანაშაულის ჩადენაში მამხილებელი წლების წინ გაკეთებული განცხადებები, რომლებიც მოგვიანებით უკან წაიღეს ეჭვმიტანილებმა, არ აღმოფხვრავს გონივრული ეჭვის არსებობას განმცხადებლის წინააღმდეგ. უფრო მეტიც, ამან არ იქონია გავლენა დაკავების ორდერის კანონიერებაზე²¹.

3) ტერმინი „სამართალდარღვევა“

ტერმინ „სამართალდარღვევა“ ავტონომიური მნიშვნელობა აქვს, რომელიც მე-6 მუხლში გამოყენებული „სისხლის სამართლის დანაშაულის“ იდენტურია. გასათვალისწინებელია სამართალდარღვევის ეროვნული კანონმდებლობით წარმოდგენილი კლასიფიკაცია. თუმცა, საქმეში „ბენჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“, სასამართლომ განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო პროცესის ხასიათს/შინაარსს და გათვალისწინებული სასჯელის სიმკაცრეს²². „სამართალდარღვევა“ უნდა იყოს კონკრეტული: სახელმწიფოს მიერ დანაშაულისაკენ მუდმივად მიდრეკილად აღქმული პირის პრევენციული მიზნით დაპატიმრება დაუშვებელია²³.

დაკავების პროცედურა საქართველოში

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი აღწერს როგორც დაკავებამდე, ასე დაკავების შემდგომ პროცედურებს. დაკავების საფუძვლების არსებობის შემთხვევაში, დამკავებელმა მოხელემ დაკავებულს გასაგები ფორმით უნდა შეატყობინოს ამ საფუძვლების შესახებ. უფრო კონკრეტულად კი, განუმარტოს, თუ რა დანაშაულის ჩადენაშია ის ბრალდებული, აცნობოს, რომ აქვს უფლება ადვოკატზე; დუმილის და კითხვებზე პასუხის გაცემისაგან თავის შეკავების უფლება; უფლება, არ დაიბრალოს დანაშაული, და რომ ყველაფერი, რასაც ის იტყვის, შესაძლებელია მის წინააღმდეგ იქნეს გამოყენებული სასამართლოში. ასევე, პირის მიერ მისი უფლებების განმარტებამდე გაკეთებული ნებისმიერი განცხადება ჩაითვლება დაუშვებელ

18. Stepuleac v. Moldova, § 73; Elçi და Others v. Turkey, § 674.

19. Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom, § 32.

20. Labita v. Italy [GC], §§ 156 et seq.

21. Talat Tepe v. Turkey, § 61.

22. § 56.

23. Guzzardi v. Italy, § 102; Ciulla v. Italy, § 40; M. v. Germany, § 89; Shimovolos v. Russia, § 54.

მტკიცებულებად. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადგენს, რომ დამკავებელმა მოხელემ დაკავებული დაუყოვნებლივ უნდა გადაიყვანოს პოლიციის უახლოეს დაწესებულებაში ან სხვა სამართალდამცავ ორგანოში. დაკავების ადგილას მიყვანისთანავე, დაკავებული ჯანმრთელობის ზოგადი მდგომარეობის დასადგენად უნდა შემოწმდეს ექიმის მიერ და უნდა შედგეს სათანადო ცნობა. დაკავების ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 72 საათს. დაკავებიდან არაუგვიანეს 48 საათისა, დაკავებულს უნდა გადაეცეს ბრალდების შესახებ დადგენილება. თუ ამ ვადაში დაკავებულს დადგენილება არ გადაეცა, იგი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს²⁴.

დამკავებელმა მოხელემ დაკავებისთანავე დაუყოვნებლივ უნდა შეადგინოს დაკავების ოქმი. თუ დაკავების ოქმის შედგენა დაკავებისთანავე ობიექტური მიზეზით (მიზეზებით) შეუძლებელია, იგი უნდა შედგეს დაკავებულის პოლიციის დაწესებულებაში ან სხვა სამართალდამცავ ორგანოში მიყვანისთანავე. დაკავების ოქმში უნდა აღინიშნოს: ვინ, სად, როდის, რა ვითარებაში, ამ კოდექსში მითითებულ რომელ საფუძველზეა დაკავებული, დაკავებულის ფიზიკური მდგომარეობა დაკავების მომენტში, რომელი დანაშაულის ჩადენაშია იგი ბრალდებული, მისი პოლიციის დაწესებულებაში ან სხვა სამართალდამცავ ორგანოში მიყვანის ზუსტი დრო, ამ კოდექსით გათვალისწინებული ბრალდებულის უფლებებისა და მოვალეობების ნუსხა, აგრეთვე, შესაბამის შემთხვევაში, ის ობიექტური მიზეზი (მიზეზები), რომლის (რომელთა) არსებობის გამოც შეუძლებელი იყო დაკავების ოქმის შედგენა დაკავებისთანავე. დაკავების ოქმს ხელს აწერენ: თანამდებობის პირი, რომელმაც პირი დააკავა, დაკავებული და მისი ადვოკატი (მისი ყოფნის შემთხვევაში). ბრალდებულის პოლიციის დაწესებულებაში ან სხვა სამართალდამცავ ორგანოში მიყვანისთანავე ოქმს ხელს აწერს პოლიციის ან სხვა სამართალდამცავი ორგანოს უფლებამოსილი პირი. დაკავებულს გადაეცემა დაკავების ოქმის ასლი. თუ დაკავებისას ჩატარდა პირის პირადი ჩხრეკა, ამ საგამოძიებო მოქმედების თაობაზე ცალკე ოქმი არ დგება. თუ დაკავებისას პირს არ განემართა უფლებები და არ გადაეცა დაკავების ოქმი ან თუ დაკავების ოქმი შედგენილია არსებითი დარღვევით, რომელიც აუარესებს პირის სამართლებრივ მდგომარეობას, თავისუფლებაშემზღუდული პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს²⁵.

პროკურორი ან მისი დავალებით გამომძიებელი ვალდებულია პირის დაკავებიდან, დაპატიმრებიდან ან ექსპერტიზისათვის სამედიცინო დაწესებულებაში მოთავსებიდან არა უგვიანეს 3 საათისა საქმის კურსში ჩააყენოს მისი ოჯახის რომელიმე წევრი, ხოლო თუ ასეთი არ არსებობს – რომელიმე ნათესავი ან ახლობელი, დაპატიმრების ან

24. მუხლი 174, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

25. მუხლი 175, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

სამედიცინო დაწესებულებაში მოთავსების შემთხვევაში კი აგრეთვე შეატყობინოს სამუშაო ან სწავლის ადგილას²⁶. თუ დაკავებული, დაპატიმრებული ან ექსპერტიზისათვის სამედიცინო დაწესებულებაში მოთავსებული პირი სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეა, დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს, რომელიც აღნიშნულის თაობაზე დაუყოვნებლივ ატყობინებს შესაბამისი სახელმწიფოს საკონსულო დაწესებულებას. დღემდე საქართველოში არ დაფიქსირებულა ისეთ შემთხვევა, რომ დაკავებულს არ ჰქონოდა ნათესავებთან ან ადვოკატთან დაკავშირების უფლება.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მკაცრად მოითხოვს დაკავებულ პირის გათავისუფლებას, თუკი:

- ა. არ დადასტურდა ეჭვები მის მიერ დანაშაულის ჩადენის შესახებ;
- ბ. პირის დაკავების შესახებ გადაწყვეტილება არ იყო მიღებული, როგორც ალკვეთის ღონისძიება;
- გ. დაკავების ვადა (72 საათი) ამოიწურა;
- დ. უფლებამოსილმა სახელმწიფო დაწესებულებამ ან მოხელემ არ დაადასტურა პირის დაკავება;
- ე. დაკავების პროცესში ადგილი ჰქონდა სისხლის სამართლის პროცესის არსებით დარღვევებს.

დაკავებულის გათავისუფლება შესაძლებელია მხოლოდ პროკურორის გადაწყვეტილებით ან მოსამართლის განჩინებით. პატიმრობის ვადის გასვლის შემთხვევაში, დაკავებულს დაკავების ადგილის ხელმძღვანელის გადაწყვეტილების საფუძველზე ათავისუფლებენ. გათავისუფლებისას, დაკავებულს უნდა გადაეცეს მისი გათავისუფლების გადაწყვეტილების ასლი. იმის მიუხედავად, დაკავებულ პირს დაუმტკიცდება თუ არა ბრალი, მას უნდა აუნაზღაურდეს ზარალი, რომელიც უკანონო ან დაუსაბუთებელი დაკავებისას მიადგა. ანაზღაურება ხდება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის განსაზღვრული წესების თანახმად.

კოდექსი განსაზღვრავს დაკავების და/ან თავისუფლების ალკვეთის საფუძვლებს²⁷. პირის დაკავება სასამართლოს განჩინების გარეშე დასაშვებია, თუკი:

- ა) პირს წაასწრეს დანაშაულის ჩადენისას ან ჩადენისთანავე;
- ბ) პირი დაინახეს დანაშაულის ჩადენის ადგილას და მის მიმართ

26. მუხლი 177, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

27. სისხლი სამართლის საპროცესო კოდექსის 171-ე მუხლი ნათლად განსაზღვრავს, რომ ა) დაკავება უნდა მოხდეს სასამართლოს განჩინების საფუძველზე, ბ) სასამართლოს განჩინების გარეშე პირის დაკავება დაშვებულია განსაკუთრებული გარემოებების არსებობის შემთხვევაში და გ) დაკავება შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს მიმალვის, საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის განადგურების საფრთხე ან თუ ახალი დანაშაულის ჩადენის საფრთხე თავიდან ვერ იქნება აცილებული სხვა, ალტერნატიული ღონისძიებით.

დაუყოვნებლივ ხორციელდება სისხლისსამართლებრივი დევნა მისი დაკავების მიზნით;

- გ) პირზე, მასთან ან მის ტანსაცმელზე აღმოჩნდა ჩადენილი დანაშაულის აშკარა კვალი;
- დ) პირი დანაშაულის ჩადენის შემდეგ მიიმალა, მაგრამ შემდგომ იგი თვითმხილველმა ამოიცნო;
- ე) პირი შესაძლოა მიიმალოს;
- ვ) პირი ძებნილია.

მოგვიანებით, კოდექსი განმარტავს, რომ პირის დაკავება სასამართლოს განჩინების გარეშე ნებადართულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ პირმა ჩადინა დანაშაული და მისი მიმალვის, სასამართლოში გამოუცხადებლობის, საქმისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის განადგურებისა თუ ახალი დანაშაულის ჩადენის საფრთხე თავიდან ვერ იქნება აცილებული სხვა, ალტერნატიული ღონისძიებით, რომელიც სავარაუდოდ ჩადენილი დანაშაულის გარემოებებისა და ბრალდებულის პირადი მონაცემების პროპორციულია.

ექსპერტთა მიერ ჩატარებული მონიტორინგი, ასევე შესაბამისი მონაცემების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ, მართალია, კოდექსი უპირატესობას ანიჭებს უდანაშაულობის პრეზუმციას და პირის დაკავებას სასამართლოს განჩინების საფუძველზე, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში, მაშინაც კი, როდესაც შესაძლებელი იყო წინასწარ სასამართლო განჩინების მოპოვება, გამოძიება მხოლოდ დაკავების ფაქტის შემდეგ ცდილობდა მის დასაბუთებას.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ საქმეებში **დევერი ბელგიის წინააღმდეგ და კონორსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ** დაადგინა, რომ “სისხლის სამართლის ბრალდების” ცნებას ავტონომიური მნიშვნელობა აქვს და ვარაუდობს, რომ როდესაც პირს შეფარდებული აქვს სასჯელი ან აღკვეთილი აქვს თავისუფლება, მისი საქმე არის ავტონომიური ცნების “სისხლის სამართლის ბრალდების” მნიშვნელობით და, შესაბამისად, პირს ხელი უნდა მიუწვდებოდეს სამართლიან სასამართლოზე და მასში ნაგულისხმევ ყველა სხვა უფლებაზე. საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი ადმინისტრაციულ პატიმრობას სასჯელის ერთ ერთ სახედ მიიჩნევს. თუმცა, 2014 წლის 18 აგვისტომდე, პატიმრობაში მოთავსებული პირები იშვიათად სარგებლობდნენ ამ გარანტიებით. უფრო მეტიც, 2014 წლის აგვისტომდე, ადმინისტრაციული დაკავების მაქსიმალური ვადა 90 დღე იყო, ხოლო ცვლილების ძალაში შესვლის შემდეგ, მაქსიმალური ვადა არ შეიძლება აღემატებოდეს 15 დღეს. უფრო ხანმოკლე დაკავების პერიოდის გარდა, ახალი ცვლილებები ითვალისწინებდა გარკვეულ

გარანტიებს ბრალდებულისათვის, მათ შორის მის დაკავებასთან დაკავშირებულ ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობას, ადვოკატისა და სამართლებრივი მრჩევლის ყოლის უფლებას, დუმის უფლებას და სამართლებრივი წარმომადგენლის გარეშე ჩვენების არ მიცემის უფლებას, ასევე ნათესავებისათვის საკუთარი ადგილსამყოფელის შესახებ ინფორმაციის მიწოდების უფლებას.

ახლო წარსულში პოლიციის მიერ განხორციელებული ხშირი შემოწმებები დანაშაულის რაოდენობის მატებასთან იყო დაკავშირებული. შედეგად, აჩერებდნენ ადამიანებს და ზოგადი ჩხრეკისა და შემოწმების შემდეგ სწრაფად უშვებდნენ. შედარებით გრძელვადიანი დაკავებები ხშირად შესაბამის დაწესებულებაში ნარკო შემოწმების ჩატარებას ემსახურებოდა.

როგორც ადრე ვახსენეთ, საქართველოს კანონმდებლობა პირდაპირ აცხადებს, რომ, როგორც წესი, სამართალდამცავმა უწყებებმა პირის დასაკავებლად სასამართლოს განჩინების შუამდგომლობით უნდა მიმართონ. ეს წესი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 171-ე მუხლშია აღწერილი. თუმცა, უმეტეს შემთხვევაში, სამართალდამცავები ჯერ აკავებენ ადამიანებს და მხოლოდ ამის შემდეგ მიმართავენ სასამართლოს წინასწარი პატიმრობის ნებართვის მოთხოვნით. წინასწარი პატიმრობის შესახებ საქართველოს სასამართლოების²⁸ გადაწყვეტილებათა ანალიზის შედეგად ნათელი ხდება, რომ სასამართლო მცირე ყურადღებას აქცევს დაკავების კანონიერების შეფასებას როგორც ასეთი (რამდენად იყო ეს ყველაფერი სისხლის სამართლის პროცესის 171-ე მუხლთან შესაბამისობაში), ამის ნაცვლად, ყურადღებას ამახვილებს თავად წინასწარ პატიმრობაზე. მაგალითად, სასამართლოები გაურკვეველი მიზეზით თავს არიდებენ იმის შეფასებას, გააჩნდათ თუ არა სამართალდამცავებს რაიმე მტკიცებულება ან თუნდაც დაკავების შესახებ სასამართლოს განჩინების წინასწარ მოპოვების შესაძლებლობა. მხოლოდ წინასწარი პატიმრობის შესაფერისობაზე მსჯელობით, სასამართლო უარს ამბობს თავად დაკავების კანონიერის შეფასებაზე. ეს კი სამართალდამცავების მხრიდან აშკარა თვითნებობის რისკს აღძრავს, განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ დაკავებიდან პირველი 48 საათის განმავლობაში საქართველოს კანონმდებლობა არ გვთავაზობს პირის დაკავების კანონიერების და/ან აუცილებლობის შეფასების სხვა მექანიზმს.

28. ექსპერტებმა ადგილობრივი სასამართლოებიდან 30 გადაწყვეტილება გამოითხოვეს და გააანალიზეს. 10 გადაწყვეტილება 2013 წელს იყო გამოტანილი, 10 გადაწყვეტილება 2012 წელს და 10 გადაწყვეტილება 2011 წელს.

დაკავებიდან პირველი 48 საათი

საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლი განსაზღვრავს მაქსიმალურ დროს, რომლის განმავლობაშიც უნდა წარედგინოს დაკავებული პირი მაგისტრატ მოსამართლეს. დაკავებიდან 48 საათის განმავლობაში პირს უნდა წაუყენონ ბრალი და გადასცენ საქმე კომპეტენტურ სასამართლოს. მომდევნო 24 საათის (დაკავებიდან 72 საათში) განმავლობაში, სასამართლო იღებს გადაწყვეტილებას წინასწარი პატიმრობის შეფარდება-არ შეფარდების შესახებ. თუკი სასამართლო ამ პერიოდის განმავლობაში არ მიიღებს გადაწყვეტილებას, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.

ექსპერტებმა დაასკვნეს, რომ ზოგადად საქართველოში აღნიშნული ვადები დაცულია. არ გამოვლენილა ამ ვადების გადამეტების შემთხვევები ან დაცვის ადვოკატთა საჩივარი 72 საათიანი ვადის გადაცილების შესახებ. ექსპერტთა მიერ გამოკითხულმა ადვოკატებმა აღნიშნეს, რომ არ ყოფილა ისეთი გამონაკლისი შემთხვევები, როდესაც დაცვის მხარემ ეჭვქვეშ დააყენა დაკავების ვადა (*de facto*, დაკავების ოფიციალურ ოქმში მხოლოდ ერთი ასეთი შემთხვევა იყო მითითებული; ეს უფრო გამონაკლისი შემთხვევა იყო და არა სისტემატური).

ინტერვიუების დროს, ადვოკატები აცხადებდნენ, რომ ზოგჯერ ადამიანებს ქუჩაში აკავებენ და გადაყავთ პოლიციის დაწესებულებაში. პოლიციის დაწესებულებაში მისვლამდე, გამომძიებელი პოლიციელები ე.წ. “გასაუბრებას” უტარებენ დაკავებულს. პოლიციის ოფიცრები არ იცავენ პროტოკოლს და, შესაბამისად, ხდება ამ პირების გათავისუფლება. ადვოკატები ირწმუნებიან, რომ როდესაც პოლიციის თანამშრომელი გადაწყვეტს პირის დაკავებას, ისინი უთითებენ დაკავების დროდ არა ფაქტობრივი დაკავების, არამედ პოლიციელის მიერ დაკავებულის პოლიციის დაწესებულებაში გადაყვანის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების დროს. იმის მიუხედავად, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ნათლად განმარტა საქმეში გიორგი ჩხეიძე პარლამენტის წინააღმდეგ²⁹, რომ დაკავების დროის ათვლა უნდა მოხდეს პირის თავისუფლების ფაქტიური შეზღუდვის მომენტიდან, ადვოკატების მტკიცებით, ხშირია შემთხვევა, როდესაც პოლიციის თანამშრომელი დაკავების დროდ მიიჩნევს იმ მომენტს, როდესაც მიიღებს დაკავების შესახებ გადაწყვეტილებას და არა პირის რეალურად დაკავების მომენტს.

უფრო მეტიც, საქართველოს კანონმდებლობა მოითხოვს, რომ დაკავების ოქმის შედგენა დაკავებისთანავე მოხდეს³⁰ ანუ იმ მომენტში,

29. 2005 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილება.

30. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 175.

როდესაც პირს დააკავებენ. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი დაკავების ოქმის მოგვიანებით შედგენას მხოლოდ იმ შემთხვევაში უშვებს, თუკი არსებობს მისი დაუყოვნებლივ შედგენის ხელისშემშლელი ობიექტური მიზეზი. ემპირიული კვლევა და ადვოკატებთან და პოლიციის მოხელეებთან ინტერვიუები გვიჩვენებს, რომ უმეტეს შემთხვევებში პოლიციის მოხელეები დაკავების მომენტში არ ადგენენ დაკავების ოქმს და, როგორც წესი, ამას მხოლოდ პოლიციის დაწესებულებაში ან სხვა დაკავების დაწესებულებაში აკეთებენ. და ეს არ არის დამოკიდებული იმაზე, ჰქონდა თუ არა პოლიციის ოფიცერს დაკავების მომენტში ოქმის შედგენის საშუალება. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდან ამ წესის გადახვევა პოტენციურად იწვევს დაკავებული პირისათვის რამდენიმე პრობლემას:

- ა. საკამათო ხდება დაკავების ნამდვილი დრო. შედეგად, ჩნდება დაცვის მხარის ბრალდებები 48 საათიანი ლიმიტის (ბრალის წაყენებისათვის) დარღვევისა და 72 საათიანი ვადის (წინასწარი პატიმრობის შეფარდებისათვის) დაუცველობის შესახებ;
- ბ. დაკავებული დაგვიანებით იღებს ინფორმაციას საკუთარი საპროცესო უფლებების შესახებ, ვინაიდან რეალურად მხოლოდ თავად დაკავების ოქმშია ნახსენები “მირანდას უფლებები”.

უფრო მეტიც, სამართალდამცავთა მხრიდან თვითნებური გადაწყვეტილებების მიღების საკმარისი შესაძლებლობა არსებობს, რაც სამართლიანად იწვევს შეშფოთებას. ეს ყველაზე მეტად ეხება დაკავების შემდგომ პირველ 48 საათს, რომლის შემდეგ პირს ან ბრალი უნდა წაუყენონ ან გაათავისუფლონ. სამწუხაროდ, საქართველოს კანონმდებლობა არ გთავაზობს ნათელ მითითებას, თუ ვინ არის პასუხისმგებელი დაკავების ნებართვის გაცემაზე ან 48 საათის განმავლობაში დაკავების კანონიერების შემოწმებაზე. ეს კი საშუალებას აძლევს პოლიციას, დააკავოს პირი 48 საათით ეფექტური შიდა მეთვალყურეობის მექანიზმის გარეშე, რომელიც უზრუნველყოფდა დაკავების კანონიერებას.

ექსპერტთა მიერ ჩატარებული ემპირიული კვლევა ადასტურებს, რომ პოტენციურად პირის დაკავება 48 საათის განმავლობაში ხდება ყოველგვარი შიდა ადმინისტრაციული მექანიზმის ან მიმდინარე დაკავების კანონიერების შემოწმების რესურსის გარეშე. პრაქტიკული პოზიციიდან კი დამკავებელ მოხელეს ერთი რამ ევალება, დაკავების შესახებ ოქმის შედგენა, მისი დაკავებული პირისათვის ხელმოსაწერად გადაცემა და უზრუნველყოფა, რომ მან გაიგოს საკუთარი უფლებები. არც დამკავებელი მოხელე და არც მაღალი თანამდებობის პირი არ არიან ვალდებული, გადაამოწმონ დაკავების ვადის გაგრძელება. გადაწყვეტილებას კი დაკავებულისთვის ბრალის წაყენების ან

გათავისუფლების შესახებ მხოლოდ 48 საათის მიწურულს იღებენ. ამ ეტაპზე გადაწყვეტილების მიმღები პროკურორი.

სხვადასხვა დასავლეთ ევროპულმა ქვეყანამ პოლიციის მხრიდან თვითნებური გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობის შესასუსტებლად, რამდენიმე შიდა ადმინისტრაციული კონტროლის მექანიზმი შემოიღო. მაგალითად, გაერთიანებულ სამეფოში პოლიციის მოხელეები დაკავების კანონიერების საკითხს პირველად დაკავებიდან 6 საათის შემდეგ, მეორედ კი 9 საათის შემდეგ განიხილავენ. ნიდერლანდებში განხილვის დრო 6-დან 15 საათამდე მერყეობს და პირის დაკავების დროზეა დამოკიდებული. თუკი ეჭვმიტანილი საღამოს საათებში, შუალამემდე იქნა დაკავებული, თავდაპირველი დაკავების პერიოდი შეიძლება 15 საათი იყოს. ყველა ეს დამატებითი მექანიზმი და გარანტია სამართალდამცავი უწყებების მხრიდან თვითნებური გადაწყვეტილების მიღების რისკის მინიმუმამდე შემცირებას ემსახურება. ამისათვის გამოიყოფა პასუხისმგებელი პირი (მოხელე), რომელიც აფასებს დაკავების კანონიერებას და მის გადავადებას მცირე პერიოდით და იღებს გადაწყვეტილებას, სამართლიანია თუ არა პირის დაკავება დაშვებული მაქსიმალური ვადით. ამ შიდა მექანიზმების გარეშე, იზრდება ძალის ბოროტად გამოყენების პოტენციური რისკი, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს პირის თვითნებურად დაპატიმრება 48 საათამდე პერიოდის განმავლობაში.

საქართველოს ხელისუფლებამ უნდა შეიმუშავოს შიდა ადმინისტრაციული მექანიზმი, რომლითაც დაადგენს დაკავების შემდგომ პერიოდზე პასუხისმგებელ პირს, რომელიც გადაამოწმებს გონივრული პერიოდულობით დაკავებულის პატიმრობაში დატოვების, თუ გათავისუფლების აუცილებლობას. 48 საათით პირის სტანდარტული და ავტომატური დაკავება ეწინააღმდეგება თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლების არსს, რომელიც გარანტირებულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლით და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლით.

დაკავების პროცედურა და დაკავებულის დაწესებულებაში გადაყვანა - დაკავების შემდეგ, პირი გადაყავთ პოლიციის დაწესებულებაში ან დროებითი დაკავების დაწესებულებაში. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, დაკავების შემდეგ პირი ხდება ბრალდებული და მასზე ვრცელდება ბრალდებულთან მიმართებაში დაწესებული ყველა უფლება. კერძოდ, ადვოკატის ხელმისაწვდომობის უფლება; დუმილისა და საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენების არ მიცემის უფლება; უფლება, შეამოწმოს ექიმმა და სხვა უფლებები.

საქართველოს კანონმდებლობა პირდაპირ არ აკონკრეტებს, თუ სად უნდა გადაიყვანონ პირი დაკავების შემდეგ - პოლიციის

დაწესებულებაში თუ დროებითი დაკავების დაწესებულებაში. პირის პოლიციის დაწესებულებაში გადაყვანის შემთხვევაში, არ არსებობს სამართლებრივი პირობები ან ვადები, რომლის ფარგლებშიც მოხდება პირის დაკავება პოლიციის დაწესებულებაში დროებითი მოთავსების იზოლაცორში გადაყვანამდე. ექსპერტთა გუნდს არ გააჩნდა წვდომა პოლიციის რეესტრზე და, შესაბამისად, არ შეუძლია შეაფასოს პირთა პოლიციის დაწესებულებაში დაყოვნების ხანგრძლივობის კანონიერება.

ექსპერტებმა დაასკვნეს, რომ ყველა შემთხვევაში დაკავებული პირები ჯერ პოლიციის დაწესებულებაში გადაყავთ. დაკავებულის პოლიციის დაწესებულებაში გადაყვანის წესი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 174(2)-ე მუხლშია განსაზღვრული. თუმცა ბუნდოვანია, ზუსტად პოლიციის რომელ დაწესებულებაში უნდა გადაიყვანოს პოლიციამ დაკავებული კოდექსის თანახმად - იქ, სადაც თავისუფალი ადგილია თუ პოლიციის ნებისმიერ დაწესებულებაში. ამასთან, როგორც პირის დროებითი პატიმრობის მარეგულირებელი წესის დამატებითი ინსტრუქციების შესახებ შინაგან საქმეთა მინისტრის #108-ე ბრძანებაშია (ძალაში შევიდა 2010 წელს) განმარტებული, დაკავებულის მოთავსება პატიმრობის დაწესებულებაში ხორციელდება დაკავების ოქმის საფუძველზე, რომელსაც ადგენს გამომძიებელი, პროკურორი ან სამართალდამცავი მოხელე და ამტკიცებს საგამოძიებო უწყების უფროსი. ამ ბრძანებაზე დაყრდნობით, დამკავებელ მოხელეს დაკავებული გადაყავს პოლიციის დაწესებულებაში, რათა საგამოძიებო განყოფილების უფროსმა ხელი მოაწეროს დაკავების ოქმს. პოლიციის მოხელეები ამ პროცედურას იმ ფაქტით ამართლებენ, რომ თუკი დაკავებულს პირდაპირ პატიმრობის დაწესებულებაში გადაიყვანენ, გამომძიებელი ვერ შეძლებს მის გამოკითხვას, რადგან იქ არ არსებობს საჭირო ტექნიკური აღჭურვილობა. იმის გათვალისწინებით, რომ პატიმრობის დაწესებულებაში პირის მიმართ ნებისმიერი ფორმის ზეწოლისგან დაცვის უფრო მაღალი გარანტიები არსებობს, უფრო გონივრული იქნება თუკი დაკავებულს პირდაპირ დაწესებულებაში გადაიყვანენ, დაწესებულებას კი ინტერვიუს ჩატარებისათვის საჭირო მოწყობილობებით აღჭურვავენ. პირის პატიმრობის დაწესებულებაში დაყოვნებლივ მოთავსება მისი დაცვის მეტ გარანტიებს იძლევა, რადგან მინიმუმამდე შეამცირებს თვითნებური დაკავების და თავისუფლების აღკვეთის რისკს. პირის პატიმრობის დაწესებულებაში გადაყვანის დრო მკაცრად აღირიცხება შესაბამის ჟურნალში. ეს ამარტივებს პირის (ქუჩაში თუ სახლში) დაკავების რეალური დროის განსაზღვრას და პოლიციის მოხელის მიერ დაკავებულის პატიმრობის დაწესებულებამდე გადაყვანისათვის საჭირო დროის გამოთვლას. ექსპერტებს პოლიციის ჟურნალზე წვდომა არ ჰქონდათ და ამიტომ მათთვის შეუძლებელი იყო იმის გარკვევა, რამდენად თანმიმდევრულად და ზუსტად ახორციელებენ

პოლიციის მოხელეები დაწესებულებაში მიყვანილი პირის რეგისტრაციას. თუმცა, ადვოკატთა მიერ მოწოდებული ინფორმაცია მიუთითებს, რომ სამართალდამცავებს შეუძლიათ გარკვეული ხერხებით თავი აარიდონ დაკავებულის პოლიციის დაწესებულებაში დარეგისტრირებას (მაგალითად, პირის მხოლოდ “გასაუბრების” მიზნით წაყვანა). მეორეს მხრივ, პატიმრობის დაწესებულებაში შესვლისთანავე, დაკავებულს უტარდება სამედიცინო შემოწმება და ეს ძლიერი ბერკეტი ნებისმიერი სახის შესაძლო ზეწოლის თუ არასწორი მოპყრობის წინააღმდეგ.

ადვოკატები აცხადებდნენ, რომ გასაუბრებების დროს სამართალდამცავი პირები გარკვეულ შემთხვევებში კონკრეტულ ხერხებს იყენებდნენ ფორმალური პროცედურებისათვის თავის არიდების ან შესაბამისი ვადების უზრუნველყოფისათვის.

იყო შემთხვევები, როდესაც პოლიცია ქუჩაში აკავებდა პირებს ან გადაყავდათ პოლიციის დაწესებულებაში ან პოლიციის მანქანაში აკავებდა „გასაუბრებისათვის“. არც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი და არც სხვა რომელიმე აქტი არ განსაზღვრავს „გასაუბრების“ რაიმე პროცედურას. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი აცხადებს, რომ პირი შეიძლება დაიკითხოს **ბრალდებულის, მოწმის ან დანარაღებულის** სტატუსით. პირის დაკავება ან პოლიციის მანქანაში „გასაუბრების“ მიზნით მისი სურვილის წინააღმდეგ ჩასმა ზღუდავს მისი თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლებას და წარმოადგენს თვითნებურ ქმედებას. ამასთან, პირის არარეგისტრირებული დაკავება ზრდის არასწორად მოპყრობის რისკს. მსგავსი შემთხვევების პრევენციის ეფექტური მექანიზმი იქნებოდა პოლიციის თანამშრომლებისათვის ნათლად ჩამოყალიბებული წესის/ინსტრუქციის მიცემა რათა პირი დაკავებისთანავე გადაიყვანონ პატიმრობის დაწესებულებაში, სადაც მკაცრად არის განსაზღვრული მოთავსების მაქსიმალური ვადა, დაკავებულს დაუყოვნებლივ ჩაუტარდება სამედიცინო შემოწმება და შესაძლებელი იქნება ნებისმიერი პოტენციური ზეწოლის ან არასწორი მოპყრობის ნიშნების გამოვლენა.

გარდა ამისა, მომავალში პოლიციის მოხელეების მხრიდან თვითნებური გადაწყვეტილებების მიღების რისკის შესამცირებლად, შემოღებული უნდა იყოს სპეციალური გაიდლაინები. ზოგჯერ პოლიციის თანამშრომლებმა არ იციან, როგორ იმოქმედონ გარკვეულ სიტუაციებში ზუსტი პროტოკოლის არარსებობის გამო, ანდა ზოგჯერ გარშემომყოფთა არაპროფესიონალურ ქცევას იმეორებენ. პოლიციის მხრიდან არასწორი ქცევის შემცირებისათვის, სასურველია, კარგად ჩამოყალიბებული გაიდლაინების შემოღება. ეს სასარგებლო იქნება ასევე არაეთიკური ქცევის შესამცირებლად,

რომელიც შეიძლება მისაღებად ითვლება პოლიციის მიერ დაკითხვისა და სისხლის სამართლის პროცესის წარმოებისას. ეს გაიდლაინები შეიძლება არ იყოს საჯარო, მაგრამ მათი მიღების ან ცვლილებების შეტანის პროცესი გარკვეულ წილად გამჭვირვალე უნდა იყოს და შესაბამისი ექსპერტები უნდა ჩაერთონ უკუგებისა და კომენტარების მიწოდების მიზნით. გაიდლაინები არ უნდა შედგებოდეს უბრალოდ ზოგადი პრინციპებისაგან, არამედ უნდა მოიცავდეს ზუსტ წესებს, რომლებიც საშუალებას მისცემს პოლიციის თანამშრომლებს, უკეთესი გადაწყვეტილებები მიიღონ სხავდასხვა სიტუაციაში და იმოქმედონ კანონის შესაბამისად.

თარჯიმნისა და თარგმანზე ხელმისაწვდომობის უფლება საერთაშორისო სტანდარტები

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ არაერთხელ განაცხადა, რომ მე-6 მუხლის მე-3 (ე) პუნქტი უზრუნველყოფს თარჯიმნის უფასო დახმარებას. თარგმნის მომსახურეობის ხელმისაწვდომობის უფლება არა მხოლოდ სასამართლოში გაკეთებულ ზეპირ განცხადებებზე ვრცელდება, არამედ ნებისმიერ დოკუმენტაციასთან და წინასასამართლო პროცესთან მიმართებაშიც. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ნებისმიერი ბრალდებული, რომელსაც არ ესმის ან ვერ საუბრობს სასამართლოში გამოყენებულ ენაზე, უფლებამოსილია, ისარგებლოს თარჯიმნის მომსახურეობით უფასოდ, ასევე იმ დოკუმენტაციისა თუ განცხადებების შემთხვევაში რომლებიც საჭიროა პროცესისათვის (მათ შორის, თარგმნა სასამართლო ენაზე) ან აუცილებელია მისთვის პროცესის გასაგებად და სამართლიანი სასამართლოსათვის³¹. ამასთან, სასამართლოს მიერ უზრუნველყოფილი თარგმნის მომსახურეობა შესაძლებლობას უნდა აძლევდეს ბრალდებულს, შეიტყოს მის წინააღმდეგ არსებული ბრალის შესახებ, დაიცვას თავი და ამისათვის გააჩნდეს სასამართლოსთვის მოვლენების მისეული ვერსიის მიწოდების შესაძლებლობა³².

მე-3 (ე) პუნქტი პროცესში არსებული ყველა წერილობითი მტკიცებულებისა თუ ოფიციალური დოკუმენტაციის თარგმნას არ მოითხოვს. ამ პარაგრაფში საუბარია კორესპონდენციის ენაზე და დასახელებულია თარჯიმანი და არა მთარგმნელი. ეს კი ნიშნავს, რომ ზეპირი დახმარება შეიძლება აკმაყოფილებდეს კონვენციის მოთხოვნებს³³. იმის უზრუნველსაყოფად რომ გამოყენებული უფლება ეფექტური იყოს, ხელისუფლება არ არის შეზღუდული მხოლოდ თარჯიმნის დანიშვნით. ადეკვატური გაფრთხილების შემთხვევაში, მათ შეიძლება უფრო განავრცონ ამ უფლების მნიშვნელობა, რაც თარგმნის ხარისხსაც გულისხმობს³⁴.

31. Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, 1978 წლის 28 ნოემბერი, § 48, Series A no. 29.

32. Güngör v. Germany (dec.), no. 31540/96, 2001 წლის 17 მაისი.

33. Husain v. Italy (dec.), no. 18913/03, 2005 წლის 24 თებერვალი.

34. Kamasinski v. Austria ციტირებულია ზემოთ, § 74).

ევროპის სასამართლო აცხადებს, რომ მე-6 მუხლის მე-3(ე) პარაგრაფის თანახმად, აუცილებელია, ბრალდებულს შეეძლოს პროცესის ენის გაგება, განსაკუთრებით, როდესაც საქმე ეხება სამართალდარღვევის შინაარსს, რომელიც ბრალად ედება და იმ განცხადებებს, რომელსაც სამართალდამცავები აკეთებენ მასთან მიმართებაში; სამართალდამცავებმა უნდა უზრუნველყონ, რომ ბრალდებულს ადეკვატურად ესმოდეს სასამართლოს სამართალწარმოების ენა³⁵.

ამასთან, როგორც ადვოკატის შემთხვევაში, თარჯიმანიც გამოძიების საწყისი ეტაპიდანვე უნდა იყოს ხელმისაწვდომი გარდა იმ შემთხვევისა, თუკი შესაძლებელია ამ უფლების შეზღუდვის მაიძულებელი მიზეზების არსებობის დასაბუთება³⁶. ამასთან, უნდა არსებობდეს საკმარისი გარანტიები, რომ ბრალდებულისათვის მიწოდებული თარგმანი ადეკვატური და ზუსტია³⁷.

ადამიანის უფლებათ ევროპული სასამართლოს განცხადებით, კონვენციის მე-6 მუხლი ვერ აუკრძალავს ადამიანს, უარი თქვას თავისუფალ და სამართლიან სასამართლოზე. თუმცა, კონვენციის მიზნებისათვის უარი ნათლად უნდა იყოს გამოხატული და თან ახლდეს მისი მნიშვნელობის თანაბომიერი მინიმალური დაცვის მექანიზმები. ამასთან, ეს უარი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ ინტერესს³⁸.

სტანდარტები საქართველოში

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-11 მუხლის თანახმად, სისხლის სამართლის პროცესი უნდა წარიმართოს ქართულ ენაზე. აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ასევე დაშვებულია აფხაზური ენის გამოყენება. ამავე კოდექსის თანახმად, სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილე, რომელიც ვერ ფლობს ან არასათანოდ ფლობს წარმოების ენას, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს თარჯიმნის დახმარებით.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 38-ე მუხლი განსაზღვრავს, რომ დაკავების მომენტში ან თუ დაკავება არ ხდება – ბრალდებულად ცნობისთანავე, დაუყოვნებლივ, ასევე ნებისმიერი დაკითხვის წინ **ბრალდებულს მისთვის გასაგებ ენაზე უნდა ეცნობოს, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული რომელი დანაშაულის ჩადენაში არსებობს მის მიმართ დასაბუთებული ვარაუდი**. ბრალდებულს უნდა გადაეცეს დაკავების ოქმის ან, თუ ის არ დაუკავებიათ, ბრალდების შესახებ დადგენილების ასლი.

35. *Hermi v. Italy*, no. 18114/02, § 71, 2006 წლის 10 ოქტომბერი.

36. *ob.*, *Diallo v. Sweden* (dec.), no. 13205/07, § 25, 2010 წლის 5 იანვარი.

37. *Cuscani v. the United Kingdom*, no. 32771/96, § 38, 2002 წლის 24 სექტემბერი.

38. *ob.* *Hermi*, ციტირება, § 73, და *Håkansson and Sturesson v. Sweden*, 21 February 1990, § 66, Series A no. 171-A.

ბრალდებულს უფლება აქვს, დაკითხვის და სხვა საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების დროს ისარგებლოს თარჯიმნის მომსახურებით სახელმწიფოს ხარჯზე, თუ არ იცის ან სათანადოდ არ იცის სისხლის სამართლის პროცესის ენა ან აქვს ისეთი ფიზიკური ნაკლი, რომელიც თარჯიმნის გარეშე მასთან კომუნიკაციას გამორიცხავს³⁹.

გარდა ამისა, კოდექსის 53-ე მუხლის თანახმად, თარჯიმანს იძახებენ, როცა:

- ა) პროცესის მონაწილემ არ იცის ან სათანადოდ არ იცის სისხლის სამართლის პროცესის ენა;
- ბ) საჭიროა, სისხლის სამართლის პროცესის ენაზე ითარგმნოს ტექსტი.

ექსპერტთა დაკვირვებით, პრაქტიკაში როგორც დედაქალაქში (თბილისში), ასევე საქართველოს რეგიონებში შინაგან საქმეთა სამინისტრო და მთავარი პროკურატურა გარე თარჯიმნებს ქირაობენ და ოფიციალურად შედგენილი აქვთ კომპეტენტური და აკრედიტრებული მთარგმნელობითი ფირმების სია, რათა საჭიროების შემთხვევაში დაუკავშირდნენ.

თუმცა, ამ ფირმებს მომსახურებისათვის უმეტესად იმ შემთხვევებში მიმართავენ, როდესაც დაკავებული ინგლისურად, გერმანულად, ფრანგულად ან რუსულად საუბრობს. აზერბაიჯანული ან სომხური ენის თარჯიმნის შემთხვევაში, თარჯიმნის მომსახურებების მიწოდება, განსაკუთრებით საქართველოს რეგიონებში, არ არის ადეკვატური და მნიშვნელოვანი მცდელობებია განსახორციელებელი ამ ხარვეზების აღმოსაფხვრელად. ეს პრობლემა მაშინ იქმნება, როდესაც დაკავებული ან მოწმე საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობის (აზერბაიჯანელები, სომხები) წარმომადგენელია და მხოლოდ მშობლიური ენა იცის. დაცვის ადვოკატებთან და პოლიციის მოხელეებთან საუბრისას ნათელი გახდა, რომ ასეთ შემთხვევებში თარჯიმანთა ბიუროების გამოყენება არ ხდება.

ექსპერტების დასკვნით, გამომძიებლებს სათანადო სისტემა არ აქვთ ამ პრობლემის აღმოსაფხვრელად და საჭიროების მიხედვით ეძებენ აზერბაიჯანული ან სომხური ენის მცოდნე თარჯიმნებს ანაზღაურების გარეშე, რათა დაეხმარონ გამოძიების პროცესში. ხშირად პოლიციის მოხელეები აზერბაიჯანული ან სომხური ენის მცოდნე პირებს, რომლებიც ასევე ქართულ ენაზეც საუბრობენ, ბაზარში ან ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებში ეძებენ (ადგილისა და რეგიონის მიხედვით). სასურველ ენაზე მოსაუბრე პირს ბრალდებულს ან მოწმეს სთავაზობენ თარჯიმნად და, თანხმობის შემთხვევაში, ეს პიროვნება

39. მუხლი 38, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

ასრულებს თარჯიმნის ფუნქციებს. მართალია, ამ შემთხვევაში პოლიციის ოფიცრები და გამომძიებლები ასრულებენ საკუთარ ვალდებულებას პირის თარჯიმნით უზრუნველყოფის შესახებ, მაგრამ მხოლოდ ფორმალურად. ძირითადად პოლიციას თარჯიმანი მხოლოდ იმისათვის სჭირდება, რომ კოდექსის მოთხოვნა დააკმაყოფილოს და არა იმის უზრუნველსაყოფად, რომ ბრალდებულს ან მოწმეს ესმოდეს უფლებები და ეფექტურად ისარგებლოს საპროცესო გარანტიებით.

ასეთ შემთხვევებში, სამწუხაროდ, პრობლემას ის ფაქტიც ართულებს, რომ პოლიციას არ გააჩნია თარჯიმნის ან თარგმანის ხარისხის შემოწმების მექანიზმი. სამართლებრივი ტერმინებისა და მათი რეალური მნიშვნელობის სირთულიდან გამომდინარე, ძალიან დიდია ალბათობა, რომ ბრალდებულმა არასწორად გაიგოს რამე. ამან პოტენციურად შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს ბრალდებულზე ან მოწმეზე პირველ რიგში მისი უფლებების და დაკავების მიზეზების გაგების კუთხით, და, მეორე რიგში, სერიოზული დაბრკოლებები შეუქმნას ეფექტურ დაცვას სისხლის სამართლის პროცესში მოგვიანებით.

თარჯიმნის მომსახურების ვერ უზრუნველყოფის შემთხვევაში შესაძლო სანქციები ან შედეგები განსაზღვრული არ არის, თუმცა ასეთ შემთხვევაში, ლოგიკურად, იგივე შედეგი დადგება, რაც ბრალდებულისათვის მისი ბრალდებულად ცნობის შესახებ ზუსტი ინფორმაციის ან მის წინააღმდეგ არსებული მტკიცებულებების არ გაცნობის შემთხვევაში დადგებოდა.

ყველანაირი თარგმნის ხარჯი, იქნება ეს წერილობითი თუ ზეპირი თარგმანი, საპროცესო ხარჯს განეკუთვნება⁴⁰ და სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ფინანსდება. ექსპერტს ან თარჯიმანს ანაზღაურება არ ეძლევა, თუ საქმიანობისათვის სახელმწიფოს მიერ დანიშნული აქვს ხელფასი⁴¹.

საპროცესო ხარჯების გადახდა მსჯავრდებულს ეკისრება მისი ან მისი ადვოკატის მიერ თარჯიმნის მოთხოვნის შემთხვევაში. სასამართლოს უფლება აქვს, გადახდისუუნარობის შემთხვევაში მთლიანად ან ნაწილობრივ გაათავისუფლოს მსჯავრდებული საპროცესო ხარჯების გადახდისგან⁴².

40. მუხლი 90, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

41. იქვე;

42. მუხლი 91, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

**პოლიციის მიერ პირის დაკავება და იურიდიული დახმარება
საპარტოვოლოში (საკანონმდებლო და კრავტიკული ასკავტები)
ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო კრავტინდოული
სამართლის საფუძვლზე დამკვიდრებული სტანდარტები**

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლი მთლიანობაში უზრუნველყოფს ბრალდებულის უფლებას, ეფექტური მონაწილეობა მიიღოს სისხლის სამართლის პროცესში⁴³. კერძოდ, ბრალდებულს უნდა ჰქონდეს საკმარისი დრო და საშუალებანი საკუთარი დაცვის მოსამზადებლად და შესაძლებლობა შეზღუდვის გარეშე მოიძიოს ყველა დაცვის არგუმენტი, რომელსაც გამოიყენებს სასამართლოში პროცესის შედეგზე ზეგავლენის მოსახდენად⁴⁴. თავის დაცვის უფლებით სარგებლობისათვის, ბრალდებულს საშუალება უნდა მიეცეს ეფექტურად ისარგებლოს ადვოკატის დახმარებით. სისხლის სამართლის დანაშაულში ბრალდებული ყველა პირი სარგებლობს ადვოკატის ყოლის უფლებით და ეს უფლება სამართლიანი სასამართლოს ერთერთი ფუნდამენტური პრინციპია. ევროპულმა სასამართლომ საქმეზე სალდუზი თურქეთის წინააღმდეგ, ხაზი გაუსვა გამოძიების მნიშვნელობას სისხლის სამართლის პროცესის მომზადებისათვის, ვინაიდან სწორედ ამ ეტაპზე მოპოვებული მტკიცებულება განსაზღვრავს, თუ როგორ იქნება განხილული სამართალდარღვევა სასამართლოში. სამართლიანი სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლება საკმარისად “პრაქტიკული და ეფექტური” რომ იყოს, მე-6 (1) მუხლი, როგორც წესი, მოითხოვს ადვოკატის ხელმისაწვდომობას პოლიციის მიერ დაკავებულის პირველი დაკითხვისას გარდა იმ შემთხვევისა, თუკი საქმის კონკრეტული გარემოებები გვიჩვენებს, რომ არსებობს ამ უფლების შეზღუდვის მიზეზები. აქ ხსენებულ საქმეში, დაკავებულის ადვოკატს უფლება მისცეს შესულიყო სასამართლო დარბაზში დაკითხვის პროცესში, თუმცა ეს პასიური დასწრება იყო და მას არ ჰქონდა ჩარევის შესაძლებლობა ბრალდებულის უფლებების დაცვის უზრუნველსაყოფად⁴⁵. 2014 წელს საქმეში არასო თურქეთის წინააღმდეგ⁴⁶, ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ ადვოკატის ფორმალური ყოფნა არ იყო საკმარისი და ადვოკატს უნდა ჰქონდეს საშუალება, რჩევა და კონსულტაცია გაუწიოს ბრალდებულს. ამასთან, კანონმდებლობა და პრაქტიკა საშუალებას უნდა აძლევდეს ადვოკატს, გამოვიდეს სიტყვით და დაიცვას ბრალდებული. ეს განსაკუთრებით აქტუალურია იმ საქმეებთან მიმართებაში, როდესაც პირი საკუთარი თავის წინააღმდეგ აძლევს ჩვენებას და ეს საფუძვლად უდევს მის შემდგომ ბრალდებას⁴⁷.

43. *ob. Rowe and Davis v. the United Kingdom* [GC], no. 28901/95, § 60, ECHR 2000-II.

44. *Luchaninova v. Ukraine*, no. 16347/02, § 62, 2011 წლის 9 ივნისი;

45. *Salduz v. Turkey* [GC], no. 36391/02, § 52, 2008 წლის 27

46. არასო თურქეთის წინააღმდეგ, 2014 წლის 18 ნოემბერის გადაწყვეტილება;

47. ბიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ, 2014 წლის 10 ოქტომბერის გადაწყვეტილება;

როგორც ბევრ შემთხვევაში, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ პირს, რომელსაც ბრალად ედება სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენა და რომელსაც არ სურს თავად დაიცვას თავი, უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა ისარგებლოს იურიდიული დახმარებით საკუთარი სურვილის მიხედვით⁴⁸. სისხლის სამართლის პროცესში, ბრალდებულს, რომელიც თავად ანაზღაურებს იურიდიული წარმომადგენლის ხარჯებს, უფლება აქვს თავად აირჩიოს დაცვის ადვოკატი, გარდა გამონაკლისი შემთხვევებისა, სადაც მისი უფლებების დაცვაზე უპირატესი მართლმსაჯულების ინტერესებია ან დაკავშირებულია დასაბუთებულ და მნიშვნელოვან დაბრკოლებებთან⁴⁹. 2014 წელს საქმეში *დვორსკი ხორვატიის წინააღმდეგ*⁵⁰, ევროპის სასამართლომ გამორიცხა ყველა შესაძლებლობა იმისა, რომ მის მიერ არჩეულ ადვოკატზე პირდაპირ და აშკარად უარის თქმის შემთხვევად განხილულიყო ბრალდებულის მიერ რწმუნებულებაზე ხელმოწერა და პოლიციისთვის ჩვენების მიცემა. სასამართლომ განაცხადა, რომ ადვოკატის ყოლის უფლება ერთერთი იმ ფუნდამენტური უფლებათაგანია, რომელიც უზრუნველყოფს სამართლიან სასამართლოსა და კონვენციის მე-6 მუხლით აღიარებული უფლებების დაცვას. შესაბამისად, ამ უფლებაზე უარის თქმა მიეკუთვნება იმ გარანტიათა კატეგორიას, რომლებიც საჭიროებენ სპეციალურ დაცვას“ გაცნობიერებული და გონივრული უარის” სტანდარტით, სასამართლოს მიერ აღიარებული პრეცედენტული სამართლით⁵¹.

მიუხედავად ადვოკატ-კლიენტს შორის არსებული ნდობაზე დაფუძნებული ურთიერთობის მნიშვნელობისა, ეს უფლება მაინც არ შეიძლება ჩაითვალოს აბსოლუტურად⁵². ეროვნულმა ხელისუფლებამ შეიძლება ბრალდებულის სურვილი იურიდიულ წარმომადგენლობასთან მიმართებაში პრიორიტეტულად არ მიიჩნიოს, თუკი არსებობს შესაბამისი და საკმარისი საფუძველი იმის დასამტკიცებლად, რომ ეს პრიორიტეტი მართლმსაჯულების ინტერესს ემსახურება⁵³.

ევროპის სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის თანახმად, ჩვეულებრივ სახელმწიფო ვერ იქნება პასუხისმგებელი ბრალდებული პირის ადვოკატის ქმედებებზე, ან გადაწყვეტილებებზე⁵⁴, ვინაიდან დაცვის მხარის ქცევა, ძირითადად, ბრალდებულ-ადვოკატის

48. Campbell and Fell v. the United Kingdom, 28 June 1984, § 99, Series A no. 80; Pakelli v. Germany, 25 April 1983, § 31, Series A no. 64; and Whitfield and Others v. the United Kingdom, nos. 46387/99, 48906/99, 57410/00 და 57419/00, § 48, 2005 წლის 12 აპრილი;

49. Pavlenko, ციტირებულია ზემოთ, § 98, და Klimentyev v. Russia, no. 46503/99, §§ 116-119, 2006 წლის 16 ნოემბერი;

50. დვორსკი ხორვატიის წინააღმდეგ, 2013 წლის 28 ნოემბრის გადაწყვეტილება, გადაცა დიდ პალატას 2014 წლის აპრილში (მიმდინარე).

51. Pishchalnikov v. Russia, no. 7025/04, §§ 77-79, 2009 წლის 24 სექტემბერი;

52. Prehn v. Germany (dec.), no. 40451/06, 2010 წლის 24 აგვისტო;

53. Croissant v. Germany, 25 September 1992, §§ 29 და 30, Series A no. 237-B, and Pavlenko v. Russia, no. 42371/02, § 98, 2010 წლის 1 აპრილი;

54. Stanford v. the United Kingdom, 1994 წლის 23 თებერვალი, § 28, Series A no. 282-A;

შიდა საქმეა იმის მიუხედავად, სახანინო თუ კერძო ადვოკატი⁵⁵. მიუხედავად ამისა, თუკი იურიდიული დახმარების სამსახურის მიერ დანიშნული ადვოკატი ან ზოგიერთ შემთხვევაში კერძო ადვოკატი ვერ შეძლებს ეფექტური წარმომადგენლობის განხორციელებას, კონვენციის მე-6§3 (გ) მუხლი ეროვნული ხელისუფლების ჩარევას მოითხოვს⁵⁶.

ევროპის სასამართლომ არაერთხელ გაუსვა ხაზი გამოძიების მნიშვნელობას სისხლის სამართლის პროცესის მომზადების საკითხში, ვინაიდან ამ ეტაპზე მოპოვებული მტკიცებულება განსაზღვრავს ზოგადად კანონმდებლობას, რომლის ფარგლებში იქნება განხილული სასამართლოში წაყენებული ბრალდება⁵⁷. ამავდროულად, ხშირად ბრალდებული საკუთარ თავს განსაკუთრებით მოწყვლადად აღიქვავს პროცესის დროს. ამ შედეგს კიდევ უფრო აუარესებს ის ფაქტი, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა განსაკუთრებით იმ წესებთან მიმართებაში, რომლებიც მტკიცებულებათა შეგროვებას და გამოყენებას არეგულირებენ, სულ უფრო კომპლექსური ხდება. უმეტეს შემთხვევაში, ამ კონკრეტული მოწყვლადობის კომპენსაცია შესაძლებელია ადვოკატის დახმარებით, რომლის ამოცანაა, ბრალდებულის სხვა უფლებებთან ერთად, ბრალდებულის მიერ დანაშაულის არ დაბრალების უფლების დაცვა⁵⁸.

სამართლებრივი წარმომადგენლობის სისხშირე სამართლებლოში (სამართლებლო ადვოკატთა ასოციაცია)

საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია აერთიანებს ყველა ადვოკატს, მათ შორის სისხლის სამართლის სფეროში სპეციალიზებულ ადვოკატებს⁵⁹. საქართველოს კანონის მოთხოვნა საადვოკატო საქმიანობის ორგანიზაციულ ფორმასთან მიმართებაში საკმაოდ ლიბერალურია. კანონის თანახმად, ადვოკატს უფლება აქვს, საადვოკატო საქმიანობის განსახორციელებლად ინდივიდუალურად, სხვა ადვოკატებთან ან სხვა პირებთან ერთად შექმნას საადვოკატო ბიურო ამხანაგობის ან „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული სამეწარმეო იურიდიული პირის სახით⁶⁰.

საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წევრთა ოფიციალური სიის თანახმად, საქართველოში რეგისტრირებულია 3,982 ადვოკატი. თუმცა, მათგან მხოლოდ 3,119-ს აქვს სისხლის სამართლის პროცესში

55. Czekalla v. Portugal, no. 38830/97, § 60, ECHR 2002-VIII; see also Bogumil v. Portugal, no. 35228/03, § 46, 2008 წლის 7 ოქტომბერი;

56. Güveç v. Turkey, no. 70337/01, §§ 130-131, ECHR 2009.

57. Salduz, ციტირებულია ზემოთ, § 54.

58. Pavlenko, v. Russia, § 101.

59. უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში ბევრს კამათობდნენ იმაზე, უნდა დაეშვათ თუ არა ერთდროულად რამდენიმე ადვოკატთა ასოციაციის არსებობა.

60. მუხლი 18, კანონი ადვოკატთა შესახებ, მიღებულია 2001 წლის 20 ივნისს;

მონაწილეობის უფლება, ვინაიდან სისხლის სამართლის პროცესში მონაწილეობის ლიცენზია მხოლოდ იმ პირებს გააჩნიათ, ვინც ჩააბარა საადვოკატო გამოცდა (2,100 ადვოკატი), რომელიც აერთიანებს სისხლის, სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ სამართალს ან გამოცდა სისხლის სამართალში (1,019 ადვოკატი⁶¹).

2013-2014 წლის მონაცემებით, ადვოკატები საქართველოში სისხლის სამართლის საქმეებზე დაცვის განხორციელების პრინციპებს ძირითადად კარგად ვერ იცნობენ. ხელისუფლებამ დიდი ძალისხმევა მოახმარა სამართალდამცავი უწყებების (მათ შორის, სასამართლოს, პროკურატურისა და პოლიციის) ინსტიტუციურ გაძლიერებას. ამ მიმართულებით, სახელმწიფოს ადვოკატთა ასოციაციის გაძლიერებისათვის დიდი ძალისხმევა არ მოუხმარებია. სისხლის სამართლის სფეროში სპეციალიზებული ადვოკატები ძალიან პესიმისტურად იყვნენ განწყობილი სისხლის სამართლის საქმეებში წარმატების მიღწევასთან დაკავშირებით სწორედ იმ ტენდენციის გამო, რომელიც გამამართლებელი განაჩენების 2013 წლამდე შეგროვებული სტატისტიკური მონაცემები გვიჩვენებდა. სასამართლოს განაჩენი პროკურატურის ზეწოლის ქვეშ გამოჰქონდა. არაოფიციალურ საუბრებში, ბევრი ადვოკატი აღნიშნავდა, რომ სისხლის სამართლის საქმეების მოგების იმედის არარსებობის გამო, არჩევანს სამოქალაქო საქმეებზე აკეთებდნენ.

საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია ოფიციალური ორგანოა, რომელიც გასცემს ლიცენზიას საადვოკატო საქმიანობის განსახორციელებლად და რომელმაც შემოიღო ეთიკის კოდექსი, რაც თავის მხრივ დისციპლინურ მექანიზმსაც მოიცავს.

სისხლის სამართლის ადვოკატებსა და მათ კლიენტს შორის ურთიერთობას ადვოკატთა ასოციაციის ეთიკის კოდექსი არეგულირებს. ამ კოდექსის თანახმად, ყველა ადვოკატმა პროფესიული საქმიანობა უნდა განახორციელოს კოდექსში მითითებულ 6 ძირითად პრინციპზე დაყრდნობით. ეს პრინციპებია:

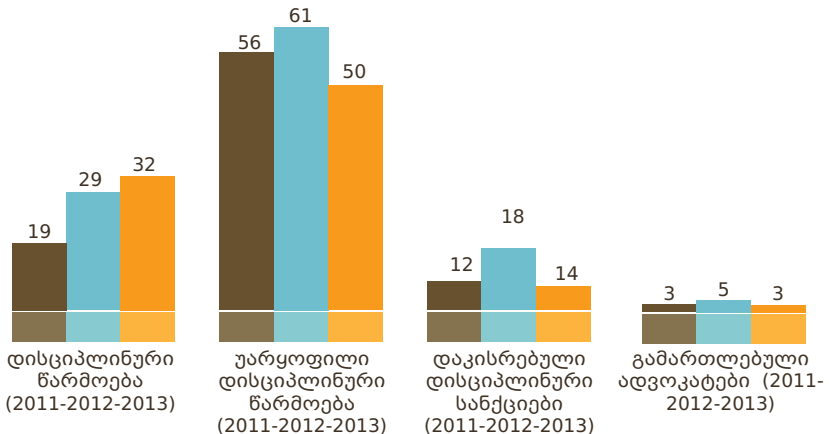
- ა. დამოუკიდებლობა - ადვოკატი თავისი პროფესიული საქმიანობის განხორციელებისას დამოუკიდებელია ყოველგვარი გავლენისგან ან სხვა ზეწოლისაგან და ემორჩილება მხოლოდ საქართველოს კანონმდებლობას, საერთაშორისო სამართლის და პროფესიული ეთიკის ნორმებს;
- ბ. ნდობა - ადვოკატმა ყველაფერი უნდა გააკეთოს კლიენტის ინტერესის დასაცავად და არ უნდა იმოქმედოს ისე, რომ ეჭვქვეშ დააყენოს მისდამი კლიენტის ნდობა. კოდექსი მიუთითებს, რომ აღნიშნული თვისება ადვოკატის პროფესიული ვალდებულებაა.

61. ინფორმაცია ხელმისაწვდომია შემდეგ მისამართზე: < www.gba.ge > [2015 წლის 2 ოქტომბერი];

- გ. კონფიდენციალობა - ნებისმიერი ინფორმაცია, რომელიც ადვოკატისთვის ცნობილი გახდა მისი პროფესიული საქმიანობის განხორციელებისას, კონფიდენციალურია. ეს ვალდებულება არ არის განსაზღვრული დროში. ადვოკატს შეუძლია გაამჟღავნოს კონფიდენციალური ინფორმაცია კლიენტის თანხმობის საფუძველზე ან მის მიმართ წაყენებული ბრალდებისაგან თავის დასაცავად.
- დ. ადვოკატმა ყოველთვის უნდა იმოქმედოს კლიენტის ინტერესებიდან გამომდინარე და დააყენოს ისინი პირადი და სხვა პირების ინტერესებზე მაღლა.
- ე. ინტერესთა კონფლიქტის დაუშვებლობის პრინციპი - ადვოკატს უფლება არა აქვს წარმოადგინოს ორი ან მეტი კლიენტი, თუკი აღნიშნული კლიენტების ინტერესებს შორის არსებობს ინტერესთა კონფლიქტი.
- ვ. კოლეგიალობის პრინციპი - ადვოკატი ვალდებულია, პატივი სცეს კოლეგებს.

ეთიკის კოდექსი ავალდებულებს ადვოკატს, იმოქმედოს კლიენტის საუკეთესო ინტერესების დასაცავად.

უკანასკნელი სტატისტიკური მონაცემების თანახმად, 2014 წელს ეთიკის კომისიამ 27 ადვოკატის წინააღმდეგ დაიწყო დისციპლინური წარმოება. 2013 წელს ეთიკის კომისიის მიერ დაწყებული დისციპლინური წარმოების რაოდენობა 32 იყო, ხოლო 50 საქმეზე არ დაიწყო წარმოება. კომისიამ დისციპლინური სანქცია დააკისრა 11 ადვოკატს და გაამართლა 3 ადვოკატი. 2013 წელს სისხლის სამართლის სფეროში მოღვაწე 58 ადვოკატის წინააღმდეგ შევიდა საჩივარი კომისიაში. 2012 წელს 29 დისციპლინური წარმოება იყო, ხოლო 61 უარყოფილი შემთხვევა. კომისიამ სანქცია დააკისრა 18 ადვოკატს და გაამართლა 5 მათგანი. 2011 წელს 19 დისციპლინური პროცესი, ხოლო 56 უარყოფილი საქმე იყო. ამათგან, კომისიამ 12 ადვოკატს დააკისრა სანქცია, მხოლოდ 3 გაამართლა.

წინა კვლევაში⁶² სისხლის სამართლის ადვოკატთა უმეტესობა აცხადებდა, რომ მათი როლი სისხლის სამართლის წარმოებაში ნომინალური იყო და სისხლის სამართლის სფეროში არსებული მდგომარეობა საგანგაშოა. სამოქალაქო სამართლის ადვოკატები კი აცხადებენ, რომ ხედავენ საკუთარი საქმიანობის ეფექტურობას. იგივეს ამბობენ ადმინისტრაციულ საქმეებზე მომუშავე ადვოკატები. ადვოკატების თქმით, სისხლის სამართლის საქმეებში არ აქვთ კლიენტების ინტერესების ეფექტურად დაცვის შესაძლებლობა პროკურატურისა და სასამართლოს მიერ წარმოებული პოლიტიკის გამო.

საპროცესო შეთანხმების გამოყენების ახალი წესი, როგორც ჩანს, ასევე უარყოფით გავლენას ახდენს ადვოკატების საქმიანობაზე სისხლის სამართალში. საპროცესო შეთანხმების მიზანია, გადაწყვეტილების არსებითი განხილვის გარეშე გამოტანა. საპროცესო შეთანხმების გამოყენების საფუძველი შეიძლება გახდეს ბრალის აღიარება ან სასჯელზე შეთანხმება.

უკანასკნელი სტატისტიკური მონაცემები გვიჩვენებს, რომ 2014 წლამდე, სისხლის სამართლის საქმეების უმრავლესობა საპროცესო შეთანხმებით დასრულდა⁶³. 2013 წელს საპროცესო შეთანხმება გამოყენებულ იქნა საქმეების 88,8%, ხოლო 2012 წელს 87.9%. 2014 წელს ეს მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად შემცირდა და 69.7% შეადგინა⁶⁴. საპროცესო შეთანხმების დროს დაცვის ადვოკატის ყოლა აუცილებელია. თუმცა, 2011 წლის დეკემბერში ახალი ცვლილებების მიღებამდე, ადვოკატის და სასამართლოს როლი საპროცესო შეთანხმების პროცესში საკმაოდ შეზღუდული იყო პროკურორის ვრცელი მანდატის გამო. მაშინაც კი, როდესაც ადვოკატები კლიენტებს საქმის ბოლომდე მიყვანას ურჩევდნენ, უმეტეს შემთხვევებში ბრალდებულები სასამართლოში წარმატების მიღწევის იმედი არ ქონის გამო, თანხმდებოდნენ პროკურორის შემოთავაზებულ საპროცესო შეთანხმებას და იხდიდნენ შეთანხმებულ თანხას პატიმრობის თავიდან აცილების ან საპატიმრო ვადის შემცირების სანაცვლოდ. 2012 წლიდან მოსამართლეს უფლება აქვს, შეაფასოს საპროცესო შეთანხმების ადეკვატურობა და გარკვეულ შემთხვევებში უარყოს ის, ვინაიდან ადვოკატის როლი გაიზარდა.

სახელმწიფოს არ შეუძლია იზრუნოს ადვოკატთა ინსტიტუციურ გაძლიერებაზე და განათლების გაუმჯობესებაზე, რაც ასევე უარყოფითად აისახება სისხლის სამართლის ადვოკატთა საქმიანობაზე. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, ინკვი-

62. 2010 წელს განხორციელდა OSI-ის მიერ (LARN);

63. იხ. ზემოთ საპროცესო შეთანხმებების ამსახველი ცხრილი;

64. იხ. შემდეგი ბმული: < <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/2014w-statistic-3.pdf> > ნანახია [12 ოქტომბერი, 2015 წელი]; ;

ზიციური სამართლებრივი სისტემის შეჭიბრებითი ჩანაცვლება, კოდექსში შეტანილი სიახლეები და ახალი უფლებებისა და მოვალეობების შემოღება ადვოკატთა ეფექტურ, უწყვეტ განათლებას მოითხოვს. სასამართლო სფეროში სახელმწიფოს და საერთაშორისო აქტორების განათლების კუთხით განხორციელებული ძალისხმევა დღემდე ძირითადად პროკურორებისა და მოსამართლეების ინსტიტუციურ გაძლიერებაზე და განათლებაზე იყო მიმართული და ეს უარყოფით ზეგავლენას ახდენს ადვოკატებზე სისხლის სამართლის პროცესში.

თუმცა 2012-2014 წლებში ამ მიმართულებით დადებითი ნაბიჯები გადაიდგა. საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციამ ადვოკატებისათვის უწყვეტი იურიდიული განათლების პროგრამის განხორციელება დაიწყო. ამასთან, ადვოკატები ვალდებული არიან ყოველწლიურად სავალდებულო კრედიტების გარკვეული რაოდენობა დააგროვონ.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ბრალდებულის პატიმრობის პერიოდში სისხლის სამართლის ადვოკატის როლის შესახებ სპეციალური დებულებები არ არის წარმოდგენილი. შესაბამისად ზოგადად ყველა პროცედურაზე, რომელშიც ადვოკატი მონაწილეობს იგივე სტანდარტები, უფლებები და ვალდებულებები ვრცელდება.

ბრალდებული (პირი, რომელიც დაკავებულია ან დაკავების გარეშე აქვს ბრალი წაყენებული) ან მისი ახლო ნათესავი ან სხვა პირი, რომელიც ბრალდებულის სურვილის თანახმად მოქმედებს, უფლებამოსილია აირჩიოს ან დანიშნოს ადვოკატი. ბრალდებულს აქვს ადვოკატის არჩევისა და ყოლის უფლება, ასევე მის მიერ არჩეული ადვოკატის ნებისმიერ დროს შეცვლის უფლება. ხოლო თუკი ის უქონელია, უფლება, დაენიშნოს ადვოკატი სახელმწიფოს ხარჯზე. ბრალდებულს უნდა ჰქონდეს გონივრული დრო და საშუალება დაცვის მოსამზადებლად. ბრალდებულის და მისი ადვოკატის ურთიერთობა კონფიდენციალურია. არც ერთ პიროვნებას არ აქვს უფლება შეაფერხოს ბრალდებულისა და ადვოკატის ურთიერთობა, რამაც შეიძლება ხელი შეუშალოს ადვოკატს დაცვის სათანადოდ განხორციელებაში⁶⁵. გამომძიებელს, პროკურორს და მოსამართლეს არ აქვთ უფლება, რეკომენდაცია გაუწიონ რომელიმე ადვოკატს. ბრალდებული, მისი ახლო ნათესავი ან სხვა პირი და ადვოკატი თავიანთ ურთიერთობებს არეგულირებენ შეთანხმების საფუძველზე⁶⁶.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, ადვოკატმა ყველა კანონიერი საშუალება უნდა გამოიყენოს იმ გარემოებების

65. მუხლი 38, პარაგრაფები 5-6, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

66. მუხლი 41, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

დასადგენად, რომლებიც ადასტურებს ბრალდებულის უდანაშაულობას და/ან ამსუბუქებს მის პასუხისმგებლობას. ადვოკატს უფლება არ აქვს, იმოქმედოს ბრალდებულის ინსტრუქციებისა და ინტერესების, ასევე მისი ნების საწინააღმდეგოდ. ადვოკატს უფლება არ აქვს, შეიტანოს ან გამოიტანოს სარჩელი წაყენებულ ბრალდებასთან და სასჯელთან დაკავშირებით ბრალდებულის ნების წინააღმდეგ გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ბრალდებული არასრულწლოვანია ან გააჩნია ფიზიკური ან ფსიქიკური ნაკლი, რომლის გამოც შეუძლებელია მისი თანხმობის მოპოვება.

ადვოკატს უფლება აქვს, გაეცნოს პროკურორის მიერ ბრალდებულის საწინააღმდეგოდ შეგროვებულ მტკიცებულებებს, მოიპოვოს მტკიცებულებების ასლები და საქმის მასალები და, ასევე, ისარგებლოს ბრალდებულის ყველა უფლებით და სხვა უფლებებით, რომლებიც გარანტირებულია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით. ადვოკატს უფლება არ აქვს, განახორციელოს ის უფლებები, რომლებიც თავისი შინაარსით ექსკლუზიურად ბრალდებულმა უნდა განახორციელოს.

არ არსებობს სპეციალური წესები, აქტები ან ბრძანებულებები პოლიციის დაწესებულებაში პირველი დაკითხვის ან პროცედურების და ამ სამართლებრივ პროცედურებში ადვოკატის მონაწილეობის შესახებ. ეს პროცესი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში იურიდიულ დაცვასთან დაკავშირებული ზოგადი წესებით რეგულირდება პირის დაკავების ან ბრალის წაყენების პირველივე წუთიდან და შემოთ არის განხილული.

იურიდიული კონსულტაციის გაწევა პოლიციის დაწესებულებაში აუცილებელია, როდესაც ბრალდებული ან მისი ნათესავები ადვოკატს დაიქირავებენ და თხოვნით მიმართავენ, დაიცვას დაკავებულის სამართლებრივი ინტერესები. პოლიციის დაწესებულებაში იურიდიული კონსულტაციის გაწევის უფლება მხოლოდ იმ ადვოკატებს გააჩნიათ, რომლებმაც ჩააბარეს გამოცდა სისხლის სამართლის პროცესში (ან საერთო სპეციალიზაციით) და საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წევრები არიან. იურიდიული დახმარების სამსახურის ყველა ადვოკატი საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წევრია. მომსახურებების მიწოდება დეცენტრალიზებულია და კერძო ადვოკატების მიერ ხორციელდება ან 116 იურიდიული ფირმისა და 11 იურიდიული დახმარების სამსახურის მიერ, რომლებიც საქართველოს დედაქალაქსა და რეგიონებში არიან განთავსებული. ადვოკატების ან იურიდიული ფირმებისათვის პოლიციის დაწესებულებაში იურიდიული დახმარების გაწევის რაიმე კონკრეტული მოთხოვნა ან სტანდარტი არ არსებობს. ზოგადი წესები სისხლის სამართლის პროცესის ყველა ეტაპზე ვრცელდება და თუკი ადვოკატს

შესაბამისი გამოცდა აქვს ჩაბარებული და ადვოკატთა ასოციაციის წევრია, იურიდიული კონსულტაციის განწევისას სამართლებრივი დაბრკოლება არ შეექმნება. კერძო ადვოკატებს ან ფირმებს იურიდიული კონსულტაციისა და დახმარების განწევა ბრალდებულთან და მის ახლობელ პირთან და ადვოკატთან ან იურიდიულ ფირმასთან შეთანხმების შემდეგ შეუძლიათ. ბრალდებულის მიერ იურიდიული დახმარების მოთხოვნის შემდეგ, გამომძიებელი მოცემულ რაიონში მდებარე უახლოეს ოფისს უგზავნის მოთხოვნას. კერძო ადვოკატის ან იურიდიული ფირმის მომსახურეობა უფასო არ არის და ღირებულება ბრალდებულსა და ადვოკატს შორის დადებული ხელშეკრულებით განისაზღვრება. რაც შეეხება სახელმწიფო იურიდიული დახმარების მომსახურეობას, ის უფასოა და მხოლოდ უქონელი ბრალდებულებისთვისაა განკუთვნილი. ადვოკატს (კერძოს თუ სახაზინოს) აქვს პირადი ვიზიტების განხორციელების, ტელეფონის საშუალებით კონსულტაციის განწევის უფლება და მისი კლიენტთან ყველანაირი კომუნიკაცია კონფიდენციალურია.

ამასთან, მკვლევართა ჯგუფმა დაასკვნა, რომ როდესაც ადვოკატი ბრალდებულის თხოვნით დაკითხვას ესწრება, ბრალდებულის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულება უფრო გასაგები, თანმიმდევრული და ზეწოლისაგან თავისუფალია. ჩვეულებრივ, ადვოკატს შეუძლია დაესწროს დაკითხვის პროცესს, მაგრამ, ხშირად პოლიციის მოხელეები ბრალდებულისათვის ადვოკატის ყოლის უფლების განმარტებისას ასევე ამბობენ, რომ ამ უფლებით ასევე შეუძლიათ ისარგებლონ მოგვიანებით, სასამართლო პროცესზე. ეს შეიძლება გაგებულ იქნას, რომ აუცილებელი არ არის ადვოკატის ყოლა დაკითხვის დროს და შეუძლიათ ბრალდებულის დაკითხვა ადვოკატის გარეშე გააგრძელონ.

როდესაც პირი ადვოკატს ითხოვს, ზოგჯერ პოლიციის მოხელეები აშკარად გამოხატავენ უკმაყოფილებას. ისინი მიიჩნევენ, რომ ადვოკატის ჩართვით პროცესი გაჭიანურებული და გამალიზიანებული ხდება. იმ დაკითხვების დროს, რომლებსაც ექსპერტები ესწრებოდნენ, გამომძიებლის კითხვაზე, სურდა თუ არა ბრალდებულს ადვოკატის ყოლა, დადებითი პასუხის შემთხვევაში აშკარა იყო, რომ ადვოკატთან დაკავშირება შემდგომში პრობლემას წარმოადგენდა. ბრალდებულს აძლევდნენ მობილურ ტელეფონს და სთავაზობდნენ, დაერეკა ადვოკატთან, მაგრამ გამომძიებლის ტელეფონის ანგარიშზე თანხა არ იყო. გამომძიებელი აგრძელებდა დაკითხვას და არწმუნებდა ბრალდებულს, რომ ადვოკატი მოგვიანებით იქნებოდა ხელმისაწვდომი. ადვოკატები, ასევე, აცხადებენ, რომ ზოგიერთ გამონაკლის შემთხვევებში, გაურკვეველი მიზეზებით მათ დაკავებულთან დაუყოვნებლივ შეხვედრის უფლებას არ აძლევდნენ. ასეთ შემთხვევებში მცირე ხნით მალავენ ბრალდებულის

ადგილსამყოფელს, ვიდრე ბრალდებულს პოლიციის დაწესებულებაში არ გადაიყვანენ. მკვლევართა გუნდს შთაბეჭდილება შეექმნა, რომ პოლიცია ამ პერიოდში ბრალდებულის „დამუშავებას“ ახორციელებს და მხოლოდ ამის შემდეგ აძლევს ადვოკატს მასთან კომუნიკაციის საშუალებას. თუმცა ეს მაგალითები გამონაკლისს წარმოადგენენ და არა გავრცელებულ პრაქტიკას.

სამართლებრივი დახმარების უფლება, იურიდიული დახმარება და დაკავების შემდგომი კომუნიკაცია საქართველოში

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი პირდაპირ უზრუნველყოფს ბრალდებულის უფლებას, იყოლიოს ადვოკატი. დაკავების მომენტში ან თუ დაკავება არ ხდება, ბრალდებულად ცნობისთანავე, დაუყოვნებლივ, ასევე ნებისმიერი დაკითხვის წინ ბრალდებულს უნდა ეცნობოს, რომ მას აქვს უფლება ადვოკატზე⁶⁷. ბრალდებულს აქვს ადვოკატის არჩევისა და ყოლის, ასევე მის მიერ არჩეული ადვოკატის ნებისმიერ დროს შეცვლის უფლება, ხოლო თუ ის უქონელია – უფლება, დაენიშნოს ადვოკატი სახელმწიფოს ხარჯზე. ადვოკატს ირჩევს და იყვანს ბრალდებული ან ბრალდებულის ნების გათვალისწინებით მისი ახლო ნათესავი ან სხვა პირი. გამომძიებელს, პროკურორს, მოსამართლეს უფლება არა აქვთ, რეკომენდაცია გაუწიონ რომელიმე ადვოკატს. ბრალდებული (მისი ახლო ნათესავი, სხვაპირი) და ადვოკატი თავის ურთიერთობებს აწესრიგებენ მათ შორის გაფორმებული ხელშეკრულების საფუძველზე. ბრალდებულისა და მისი ადვოკატის ურთიერთობა კონფიდენციალური და შეუზღუდავია. კონფიდენციალურია, ასევე, პირის ბრალდებულად ცნობამდე მისი ურთიერთობა მის შესაძლო ადვოკატთან. პატიმრობაში მყოფი ბრალდებულის ურთიერთობა მის ადვოკატთან შესაძლებელია შეიზღუდოს მხოლოდ ვიზუალური მეთვალყურეობით.

ბრალდებულს უნდა ჰქონდეს გონივრული დრო და საშუალება დაცვის მომზადებისათვის. ბრალდებულს უფლება აქვს, უარი თქვას ადვოკატის მომსახურებაზე და დამოუკიდებლად დაიცვას თავი, რისთვისაც მას უნდა მიეცეს საკმარისი დრო და საშუალება (ამ პრაქტიკის დაფიქსირება ხორციელდება ადგილზე). ბრალდებულს არ შეუძლია უარი თქვას ადვოკატის მომსახურებაზე, თუ ის ექვემდებარება სავალდებულო დაცვას.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, ბრალდებულს სავალდებულოა ჰყავდეს ადვოკატი:

- ა) თუ არასრულწლოვანია;
- ბ) თუ არ იცის სისხლის სამართლის პროცესის ენა;

67. მუხლი 38, პარაგრაფი 2, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, mutatis mutandis მუხლი 174, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

- გ) თუ აქვს ფიზიკური ან ფსიქიკური ნაკლი, რაც ხელს უშლის მის მიერ საკუთარი დაცვის განხორციელებას;
- დ) თუ გამოტანილია განჩინება (დადგენილება) სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზის დანიშვნის შესახებ;
- ე) თუ ჩადენილი ქმედებისათვის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობა უვადო თავისუფლების აღკვეთის სახით;
- ვ) თუ მასთან მიმდინარეობს მოლაპარაკება საპროცესო შეთანხმების დადების თაობაზე;
- ზ) თუ სისხლის სამართლის საქმეს იხილავს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო;
- თ) თუ თავს არიდებს სამართალდამცავ ორგანოში გამოცხადებას;
- ი) თუ გააძევეს სასამართლო სხდომის დარბაზიდან;
- კ) თუ არაიდენტიფიცირებული პირია;
- ლ) ამ კოდექსით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევაში.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი განსაზღვრავს, რომ სახელმწიფო გაიღებს დაცვის ხარჯებს თუ:

- ა) გადახდისუუნარო ბრალდებული მოითხოვს ადვოკატის დანიშვნას;
- ბ) არსებობს ამ კოდექსით დადგენილი სავალდებულო დაცვის შემთხვევა და სისხლის სამართლის საქმეში არ მონაწილეობს ბრალდებულის მიერ აყვანილი ადვოკატი. ასეთ შემთხვევაში, ბრალდების მხარე ან მოსამართლე ვალდებულია, დაუყოვნებლივ მიმართოს იურიდიული დახმარების შესაბამის სამსახურს ადვოკატის სახელმწიფოს ხარჯზე დანიშვნის მოთხოვნით. დაცვის სახელმწიფოს ხარჯზე განხორციელების შემთხვევაში, სახელმწიფო საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით გაიღებს დაცვისთვის საჭირო სხვა ხარჯებსაც, თუ ეს ხარჯები პირდაპირაა დაკავშირებული ბრალდებულის მიერ საკუთარი დაცვის განხორციელებასთან.

ბრალდებულს უფლება აქვს, საკუთარი ხარჯით, თვითონ ან/და ადვოკატის დახმარებით მოიპოვოს მტკიცებულება. ბრალდებულის მიერ მოპოვებულ მტკიცებულებას ბრალდების მხარის მიერ მოპოვებული მტკიცებულების თანაბარი იურიდიული ძალა აქვს. თუ მტკიცებულების მოპოვებისთვის საჭიროა ისეთი საგამოძიებო ან სხვა საპროცესო მოქმედების ჩატარება, რომელსაც ბრალდებული ან მისი ადვოკატი დამოუკიდებლად ვერ ატარებს, იგი უფლებამოსილია, შესაბამისი განჩინების გამოტანის შუამდგომლობით მიმართოს მოსამართლეს გამოძიების ადგილის მიხედვით. მოსამართლე ვალდებულია, მიიღოს ყველა ზომა, რათა ბრალდების მხარისათვის ცნობილი არ გახდეს დაცვის მხარის მიერ მტკიცებულების მოპოვება.

მონიტორინგის დროს იდენტიფიცირებადი პრაქტიკული ასკეზები

მკვლევართა დაკვირვებით, როგორც წესი, ბრალდებულს აქვს შესაძლებლობა, მოითხოვოს ადვოკატი. უმეტეს შემთხვევებში, ოჯახს აწვდიან ინფორმაციას ამ მოთხოვნის შესახებ. დაკავებულს უფლება არ აქვს, ადვოკატისაგან სამართლებრივი რჩევა მიიღოს ტელეფონით ან ფაქსით - კონსულტაციის მიღება მხოლოდ პირისპირ შეხვედრით არის შესაძლებელი. საქართველოს კანონმდებლობით, ადვოკატს დაკავებული პირისთვის იურიდიული დახმარების, მათ შორის, კონსულტაციის გაწევა მხოლოდ ოფიციალურ საგამოძიებო უწყებაში ან გამომძიებელთან დოკუმენტის წარდგენის შემდეგ შეუძლია. ბრალდებულსა და ადვოკატს შორის პირველი კომუნიკაციის დამყარება პრობლემატურია. პოლიციის მოხელეებისა და ადვოკატების გამოკითხვების შედეგად ირკვევა, რომ საქართველოს კანონი არ განსაზღვრავს ბრალდებულის მიერ ადვოკატთან პირველი დაკავშირების ზუსტ წესს. ერთის მხრივ, კანონი ბრალდებულს აძლევს ადვოკატის საკუთარი სურვილით შერჩევისა და ყოლის უფლებას, ხოლო, მეორეს მხრივ, უფლებას არ აძლევს, თავად დაუკავშირდეს ადვოკატს (მაგალითად, ტელეფონით). საქართველოს კანონმდებლობით, ადვოკატი საკუთარ უფლებამოსილებას განჩინების საფუძველზე ახორციელებს. განჩინების წინაპირობას კი წარმოადგენს ადვოკატსა და ბრალდებულს ან ბრალდებულის ახლობელს შორის გაფორმებული შეთანხმება. თუკი ბრალდებულს ნათესავები არ ჰყავს (ან მათთან დაკავშირება შეუძლებელია), ვის შეუძლია ადვოკატთა ხელშეკრულების დადება, თუკი ადვოკატს არ აქვს უფლება წარმოდგინოს განჩინება რომლითაც დაასაბუთებს, რომ არის ადვოკატი?

თუკი ბრალდებულს არ მიაწოდებენ ინფორმაციას, თუ რა დანაშაულის ჩადენეში არის ეჭვმიტანილი, არ მისცემენ ადვოკატის ყოლის უფლებას, არ განუმარტავენ, რომ აქვს დუმილის, კითხვებზე პასუხის გაცემისაგან თავის შეკავების უფლება, უფლება, არ მისცეს ჩვენება საკუთარი თავის წინააღმდეგ და რომ მის მიერ მიცემული ჩვენება შეიძლება მის საწინააღმდეგოდ იყოს გამოყენებული სასამართლოში, რომლის მიერ უფლებების განმარტებამდე გაკეთებული ნებისმიერ განცხადება დაუშვებელ მტკიცებულებად ჩაითვლება - მაშინ ბრალდებული დაუყოვნებლივ უნდა გაათავისუფლონ⁶⁸. გარდა ამისა, ყველას აქვს უფლება, მოითხოვოს და მიიღოს კომპენსაცია უკანონო საპროცესო ქმედებების და უკანონო სამოქალაქო ან ადმინისტრაციული სარჩელის პროცედურების შედეგად მიყენებული ზარალის სანაცვლოდ. პირს, რომლის საპროცესო უფლებები დაირღვა, უფლება აქვს, მოითხოვოს ზარალის ანაზღაურება იგივე სამოქალაქო სარჩელის პროცედურის მეშვეობით.

68. მუხლი 175, პარ. 4, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

იურიდიული დახმარება სისხლის სამართლის საქმეებზე

იურიდიული დახმარების სამსახური არის სახელმწიფო ორგანიზაცია, რომელიც უზრუნველყოფს უფასო იურიდიული დახმარების გაწევას სოციალურად დაუცველი პირებისათვის. იურიდიული დახმარების სამსახური 2007 წლის ივლისში დაარსდა და ამჟამად საქართველოს თითქმის მთელ ტერიტორიას ფარავს იურიდიული დახმარების ბიუროებისა და საკონსულტაციო ცენტრების მეშვეობით.

იურიდიული დახმარება მოიცავს:

- სამართლებრივ პრობლემებზე იურიდიული დახმარების გაწევას;
- სამართლებრივი დოკუმენტების (განცხადებები, შუამდგომლობები და სხვა სამართლებრივი დოკუმენტები) მომზადებაში დახმარებას;
- სისხლის სამართლის საქმეებზე სასამართლოში ბრალდებულისა და მსჯავრდებულის სამართლებრივ წარმომადგენლობას;
- ადვოკატის დახმარებას სავალდებულო ფსიქიატრიული დაცვის საქმეებზე;
- ადვოკატის დახმარებას ადმინისტრაციული სამართალდარღვევების შემთხვევებზე, რომელიც შეიძლება ითვალისწინებდეს პირის დაკავებას.

იურიდიული დახმარების შესახებ საქართველოს კანონის მიზანია, საქართველოს კონსტიტუციითა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებით გარანტირებული დაცვის უფლების უზრუნველყოფისთვის აუცილებელი, სოციალურ მოთხოვნილებებზე ორიენტირებული, მდგრადი და საიმედო იურიდიული დახმარების სისტემის შექმნა.

იურიდიული კონსულტაცია და იურიდიული დახმარება უზრუნველყოფილია სისხლის სამართლის პროცესში, თუკი ბრალდებულს ან მსჯავრდებულს არ გააჩნია იურიდიული დახმარების მისაღებად საჭირო რესურსი. იურიდიული დახმარების სამსახურის დირექტორმა შეიძლება მიიღოს გადაწყვეტილება უფასო იურიდიული დახმარება გაუწიოს პირს, რომელიც არ არის რეგისტრირებული სოციალურად დაუცველი ოჯახების მონაცემთა ბაზაში, თუკი ეს პირი აკმაყოფილებს იურიდიული დახმარების საბჭოს მიერ წინასწარ განსაზღვრულ კრიტერიუმებს.

2008 და 2013 წლებში კანონში მნიშვნელოვანი ცვლილებები შევიდა. ამ ცვლილებების თანახმად, იურიდიული დახმარების სამსახური დამოუკიდებელ უწყებად ჩამოყალიბდა, რომელიც

მხოლოდ საქართველოს პარლამენტის წინაშეა ანგარიშვალდებული. სამსახურის დირექტორი წელიწადში ერთხელ აბარებს პარლამენტს ანგარიშს.

ზოგადად, კანონი შემდეგ პრინციპებს ეფუძნება:

- იურიდიული დახმარების სამსახური არის საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, რომელიც ანგარიშვალდებულია საქართველოს პარლამენტის წინაშე;
- ყველას აქვს უფლება ისარგებლოს იურიდიული კონსულტაციითა და იურიდიული დახმარებით სახელმწიფოს ხარჯზე⁶⁹;
- იურიდიული კონსულტაცია გაიწვევა ნებისმიერ სამართლებრივ საკითხზე და ყველასთვის სისხლის, სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართალწარმოების დროს⁷⁰.
- მხოლოდ ფიზიკურ პირს და არა იურიდიულს აქვს უფლება ისარგებლოს იურიდიული დახმარების მომსახურეობით⁷¹.
- სისხლის სამართლის პროცესში იურიდიული დახმარება უზრუნველყოფილია კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში, აგრეთვე, თუბრალდებული გადახდისუუნაროა⁷².

იურიდიული დახმარების სამსახური არის დამოუკიდებელი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, რომელიც უზრუნველყოფს იურიდიული კონსულტაციისა და იურიდიული დახმარების ხელმისაწვდომობას და ახორციელებს საკუთარ უფლებამოვალეობებს საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად.

იურიდიული დამხმარების საბჭოს დაარსების მიზანია, უზრუნველყოს სამსახურის დამოუკიდებელი, გამჭვირვალე ფუნქციონირება და განახორციელოს სამეთვალყურეო ფუნქცია. საბჭო შედგება 9 წევრი-საგან, რომელთაგან 3 წევრს ირჩევს საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის აღმასრულებელი საბჭო, 3 წევრს – საქართველოს სახალხო დამცველი, 1 წევრს იურიდიული დახმარების ბიუროების ადვოკატთაგან შეარჩევენ იურიდიული დახმარების ბიუროები, 1 წევრს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს თანამშრომელთაგან წარადგენს საქართველოს იუსტიციის მინისტრი, ხოლო 1 წევრს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს არამოსამართლე წევრებისაგან – საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო.

საბჭო:

- ა) კონკურსის წესით ირჩევს დირექტორს და კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში იღებს გადაწყვეტილებას დირექტორისთვის უფლებამოსილების ვადამდე შეწყვეტის შესახებ;

69. მუხლი 1, საქართველოს კანონი იურიდიული დახმარების შესახებ;

70. მუხლი 1, საქართველოს კანონი იურიდიული დახმარების შესახებ;

71. მუხლი 4, საქართველოს კანონი იურიდიული დახმარების შესახებ;

72. მუხლი 5, საქართველოს კანონი იურიდიული დახმარების შესახებ;

- ბ) ამტკიცებს სამსახურის სტრატეგიას და ახორციელებს მისი შესრულების მონიტორინგს;
- გ) დირექტორის წარდგინებით ამტკიცებს სამსახურის დებულებას, ხოლო საბჭოს თავმჯდომარის წარდგინებით – საბჭოს დებულებას;
- დ) დირექტორის წარდგინებით ამტკიცებს სამსახურის მიერ გაწეული იურიდიული კონსულტაციისა და იურიდიული დახმარების ხარისხის შეფასების წესსა და კრიტერიუმებს;
- ე) ამტკიცებს იურიდიული დახმარების გაწევის კრიტერიუმებს, რომელთა საფუძველზედაც დირექტორმა შეიძლება მიიღოს გადაწყვეტილება პირისთვის იურიდიული დახმარების გაწევის შესახებ;

სამსახურს ხელმძღვანელობს დირექტორი, რომელსაც საბჭო შეარჩევს ღია კონკურსის წესით 5 წლის ვადით. ერთი და იგივე პირი დირექტორად შეიძლება აირჩეს ზედიზედ მხოლოდ ორჯერ. დირექტორის ფუნქციებია:

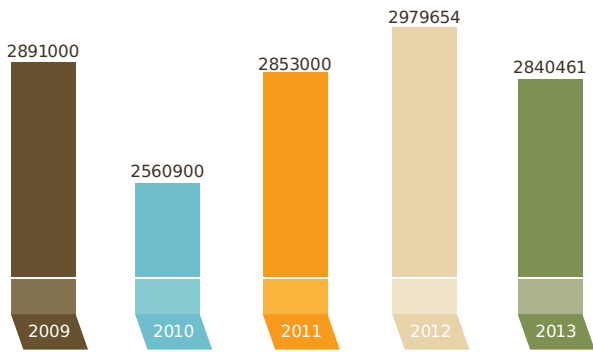
- ა) სამსახურის ხელმძღვანელობა, საკონსულტაციო ცენტრის, იურიდიული დახმარების ბიუროსა და მიმწოდებლის საქმიანობის ზედამხედველობა;
- ბ) ყოველწლიურად, არაუგვიანეს 1 მარტისა, საქართველოს პარლამენტისთვის სამსახურის წინა წლის საქმიანობის შესახებ ანგარიშის წარდგენა;
- გ) საბჭოს მიერ დამტკიცებული ზღვრული ოდენობის ფარგლებში თანამშრომელთა შრომის ანაზღაურების ოდენობების განსაზღვრა;
- დ) საბჭოსთან შეთანხმებით სამსახურის ბიუჯეტის პროექტისა და სამსახურის ბიუჯეტის შესრულების შესახებ ანგარიშის საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსთვის წარდგენა;
- ე) იურიდიული დახმარების ბიუროს/საკონსულტაციო ცენტრის შექმნისა და გაუქმების თაობაზე, აგრეთვე იურიდიული დახმარების ბიუროსა და მიმწოდებლის სამოქმედო ტერიტორიების განსაზღვრის შესახებ გადაწყვეტილებათა პროექტების საბჭოსთვის წარდგენა;

იურიდიული დახმარების ბიურო არის სამსახურის შემადგენელი ერთეული, რომელიც კანონით დადგენილი წესითა და თავისი სამოქმედო ტერიტორიის ფარგლებში ახორციელებს იურიდიულ დახმარებას. თბილისსა და საქართველოს რეგიონებში 11 ბიურო ფუნქციონირებს. იურიდიული დახმარების ბიურო პასუხისმგებელია თავისი სამოქმედო ტერიტორიის ფარგლებში მაქსიმალურად უზრუნველყოს კვალიფიციური იურიდიული დახმარების ხელმისაწვდომობა და დაიცვას იურიდიული დახმარებით მოსარგებლე პირთა

ინტერესები, რათა მათ შეძლონ, სრულად ისარგებლონ საქართველოს კანონმდებლობით მინიჭებული უფლებებით.

საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსი შესაძლებლობას აძლევს იურიდიული დახმარების სამსახურს, უფრო მოქნილი იყოს დაფინანსების საკითხებთან მიმართებაში სხვა სახელმწიფო უწყებებთან შედარებით (მაგ. სამინისტრო ან დეპარტამენტი). საჯარო სამართლის პირების შესახებ კანონის თანახმად, პირები, რომლებიც ჩვეულებრივი საბიუჯეტო დაფინანსების მექანიზმის (რომლის ფარგლებშიც ასეთ უწყებებს ცალკე საბიუჯეტო ხაზი უნდა ჰქონდეთ) ფარგლებში არ ფუნქციონირებენ, უფლებამოსილი არიან ისარგებლონ დაფინანსების შემდეგი წყაროებით: საწევრო გადასახადები (თუკი უწყება საწევრო ორგანიზაციაა); მიზნობრივი სახელმწიფო საბიუჯეტო შემოწირულობები; სახელმწიფო შესყიდვების შედეგად მიღებული შემოსავალი; სახელშეკრულებო მომსახურებების შედეგად მიღებული შემოსავალი; დაფინანსების სხვა კანონიერი წყაროები (მათ შორის გრანტები⁷³). იურიდიული დახმარების შესახებ კანონშიც დაფინანსების წყაროების მსგავსი ჩამონათვალია წარმოდგენილი⁷⁴. იურიდიული დახმარების სამსახური საშუალოდ წელიწადში ბიუჯეტიდან დაახლოებით 2.8 მილიონ ლარს იღებს.

იურიდიული დახმარების სამსახურის დაფინანსება ბოლო 5 წლის განმავლობაში

სამსახურის შიდა სისტემა განსაზღვრავს იურიდიული დახმარების სამსახურის ადვოკატის თვიური ანაზღაურების ფიქსირებულ ოდენობას. იურიდიული დახმარების სამსახურის დირექტორის, მელიტონ ბენიძის განცხადებით, თბილისის ოფისებში მომუშავე ადვოკატთა თვიური ანაზღაურება 1,187 ლარია (დაახლოებით 510 ევრო), ხოლო რეგიონების ადვოკატების ანაზღაურება 1,008 ლარია (420 ევრო). იურიდიული დახმარების სამსახურს შეუძლია ადვოკატთა ხელშეკრულებით დაქირავება. ამ შემთხვევაში მათი ანაზღაურება

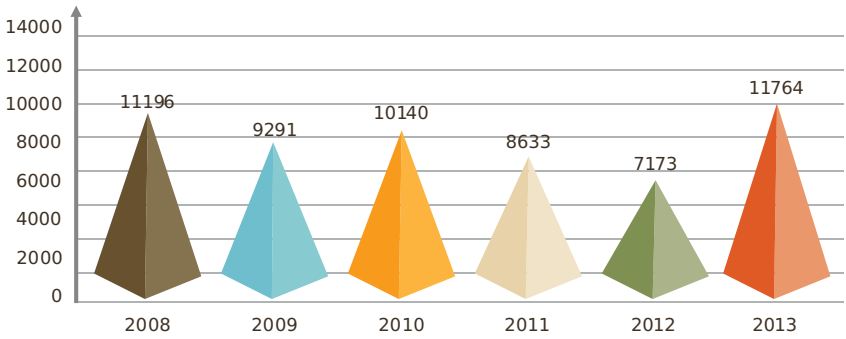
73. გრანტების შესახებ კანონის მე-4 მუხლის თანახმად (რომელიც 1996 წლის 28 ივნისს იქნა მიღებული) საჯარო სამართლის პირებს უფლება აქვთ, პირდაპირი წესით მიიღონ გრანტები;

74. კანონის 22-ე მუხლი;

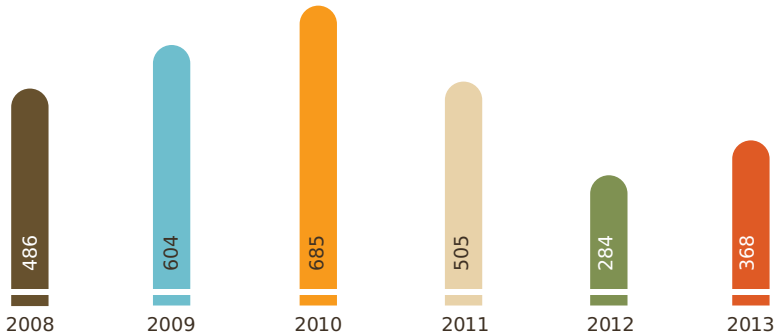
განისაზღვრება შესრულებული სამუშაოს ხასიათის, აქტოვობების და მომზადებული იურიდიული დოკუმენტების რაოდენობის მიხედვით (მაგ. რამდენი შუამდგომლობა მოამზადეს და წარადგინეს სასამართლოში ან სამართალდამცავ ორგანოებში ან ციხეში განხორციელებული ვიზიტების რაოდენობა).

ბოლო 5 წლის განმავლობაში, იურიდიული დახმარების სამსახურმა 58,000-ზე მეტი საქმე მიიღო წარმოებაში. იურიდიული დახმარების სამსახურის ბიუროების მიერ მიღებული საქმეების რაოდენობა ქვემოთ წარმოდგენილ ცხრილშია ასახული:

2008-2013 წლებში წარმოებაში მიღებული საქმეები

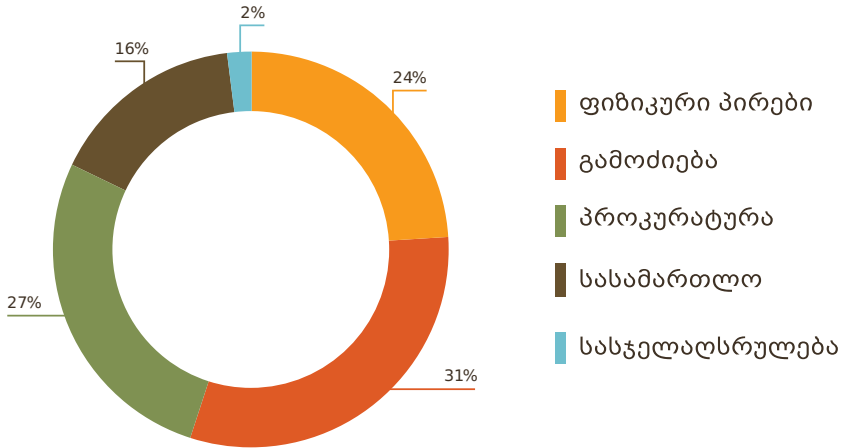

ბოლო 5 წლის განმავლობაში სისხლის სამართლის საქმეებზე არასრულწლოვანთათვის გაწეული იურიდიული დახმარების მაჩვენებლები

იურიდიული დახმარების სამსახურის ადვოკატებს ყველაზე ხშირად საგამოძიებო სამსახურები, პროკურატურა და კერძო პირები მიმართავენ:

იურიდიული დახმარების ადვოკატის დანიშვნის შესახებ შუამდგომლობა

პრაქტიკული განხორციელება

პრაქტიკაში, მკვლევართა გუნდს მნიშვნელოვანი დაბრკოლებები არ აღმოუჩენია დაკავებულების ან ბრალდებულების იურიდიულ კონსულტაციაზე ან ადვოკატზე ხელმისაწვდომობის კუთხით.

საქმეების თითქმის 100%, იურიდიული კონსულტაცია პირისპირ შეხვედრებისა და პოლიციის დაწესებულებაში ან დროებითი მოთავსების იზოლატორებში (იმის მიხედვით, თუ სად იქნა პირი გადაყვანილი დაკავების შემდეგ) კონსულტაციებით ხორციელდება. როგორც ზემოთ ვახსენეთ, საქართველოში იურიდიული კონსულტაციის ტელეფონით ან ფაქსით მიღების პრაქტიკა არ არსებობს. პოლიციის დაწესებულებებში აქვთ სპეციალური ოთახები პირისპირ კონსულტაციებისათვის. ექსპერტებს საშუალება ჰქონდათ ენახათ ეს ოთახები, სადაც ბრალდებულებს შესაძლებლობა აქვთ მიიღონ კერძო და კონფიდენციალური დახმარება ადვოკატებისაგან.

დაკავების შემდეგ, პოლიცია, ჩვეულებრივ, რამოდენიმე საათს, დაახლოებით 2-3 საათს აძლევს ბრალდებულს ოჯახის წევრებთან ან ადვოკატთან დასაკავშირებლად. პოლიციის მიერ ოჯახის წევრების ან ადვოკატისთვის დაკავების შესახებ ინფორმაციის მიწოდების თანმიმდევრულობა განსხვავებულია. ზოგიერთ შემთხვევებში, პოლიციის თანამშრომელი ბრალდებულს უფლებას აძლევს, ოჯახის წევრს მისი საკუთარი ტელეფონით (მხოლოდ მას შემდეგ, რაც გადაამოწმებს, რომ პირი, რომელსაც ბრალდებული ურეკავს, ნამდვილად მისი ოჯახის წევრია) დაუკავშირდეს, ანდა პოლიციის

თანამშრომელი თავად რეკავს ბრალდებულის მიერ მითითებულ ტელეფონის ნომერზე და აცნობებს ოჯახს ან ადვოკატს დაკავების შესახებ და იწვევს მას ადვოკატის დასანიშნად.

ოჯახის ან ადვოკატის ინფორმირების შემდეგ, პოლიციას დაკავებული სპეციალურ ოთახში შეჰყავს, სადაც ადვოკატთან ურთიერთობის საშუალებას აძლევს.

ექსპერტების დაკვირვებით, იმ შემთხვევებში, როდესაც პირი უქონელია და არ აქვს ადვოკატისთვის თანხის გადახდის შესაძლებლობა, პოლიციის გამომძიებელი უკავშირდება იურიდიული დახმარების სამსახურის ადგილობრივ ფილიალს და თხოვს ფილიალის ხელმძღვანელობას, გააგზავნოს იურიდიული დახმარების ადვოკატი, რომელიც იქნება ბრალდებულის წარმომადგენელი. რამდენიმე გამოკითხვისას, პოლიციის თანამშრომლებმა აღნიშნეს, რომ იყო შემთხვევები, როდესაც ბრალდებულები უარს აცხადებდნენ იურიდიული დახმარების სამსახურის კონკრეტული ადვოკატის მომსახურებაზე და სამსახურს ადვოკატის შეცვლა მოუხდა (მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს საერთაშორისო სტანდარტი ან შიდა სამართლებრივი კანონი, რომელიც ბრალდებულს იურიდიული დახმარების სამსახურში კონკრეტული ადვოკატის არჩევის უფლებას ანიჭებს).

თუმცა, ექსპერტების დაკვირვებით, ადვოკატის დაუყოვნებელი ხელმისაწვდომობის უფლებით ყველა დაკავებული არ სარგებლობს.

ადვოკატთა დიდი ნაწილის (85%) დაკვირვებით, საქმეების უმეტესობაში (საშუალოდ, საქმეების 75-80%) საქართველოში: 1. ბრალდებულებს ურჩევიათ ადვოკატი სასამართლოში პირველი წარდგენისას დაეხმაროს, ვიდრე პირველი დაკითხვისას; 2. ბრალდებულები უარს ამბობენ პირველი დაკითხვის დროს ადვოკატის დახმარებაზე (ეს ეხება როგორც ბრალდებულებს, ასევე მოწმეებს). ემპირიული კვლევები და ადვოკატების გამოკითხვები მოწმობს, რომ დაკავებულთა დიდი უმეტესობა (85%) უარს ამბობს ადვოკატის დახმარებაზე შემდეგი მიზეზებით:

- ა. არ იციან სისხლის სამართლის პროცესში ადვოკატის როლი და მისი მნიშვნელობა. სამწუხაროდ, ზოგადად საზოგადოების ცნობიერება სისხლის სამართლის პროცესში ადვოკატის როლთან მიმართებაში ძალიან დაბალია. მათი უმეტესობა, ვინც უარს ამბობს ადვოკატის მომსახურებაზე, მიიჩნევს, რომ ადვოკატის მონაწილეობა მხოლოდ სასამართლოში წინასასამართლო პატიმრობის საკითხის განხილვისას არის ფასეული. ამ ფაქტით ეფექტურად სარგებლობს პოლიცია,

რათა დაკითხვა საკუთარი სურვილისამებრ ჩაატაროს და საჭირო ჩვენება მიიღოს ბრალდებულისაგან ან მოწმისაგან მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენება შეიძლება დანაშაულში საკუთარი თავის მამხილებელი იყოს;

- ბ. არ გააჩნიათ ფინანსური რესურსები და ეშინიათ, რომ უფრო მეტ ფინანსურ ტვირთს დააკისრებენ ოჯახის ბიუჯეტს. ბრალდებულთა უმრავლესობა ფიქრობს, რომ ადვოკატის ხარჯი სისხლის სამართლის პროცესში მათთვის და მათი ოჯახისათვის ძალიან დიდი ფინანსური ტვირთია. შესაბამისად, ბრალდებულებს ურჩევიათ, რომ ადვოკატი მხოლოდ სასამართლო პროცესისთვის დაიქირავონ ან საპროცესო გარიგებისას, რომელშიც ადვოკატის მონაწილეობა აუცილებელია;
- გ. მოწყვლადობის, შიშისა და შფოთვის გამო. დაკავების პირველივე წუთებიდან პირი მოწყვლადია. ექსპერტები მიიჩნევენ, რომ პოლიციის მხრიდან სულ მცირე ზეწოლის პირობებშიც კი, დაკავებულები ფიქრობენ, რომ ადვოკატის ყოლაზე უარით ნაკლებად გააღიზიანებენ გამომძიებლებს და შედეგად მათ მდგომარეობა შეიძლება შემსუბუქდეს.

იურიდიული დახმარების შემთხვევაში, ადვოკატის ადრეულ ეტაპზე ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებული პრობლემები საქართველოში

საქართველოში, დამოუკიდებელი უწყება, იურიდიული დახმარების სამსახური ახორციელებს დახმარებას სისხლის სამართლის საქმეებზე. იურიდიული დახმარების გაწევა 2 მთავარი კრიტერიუმის არსებობის შემთხვევაში ხორციელდება: 1. პირი უნდა იყოს უქონელი და 2. სამართლიანობის პრინციპი მოითხოვს პროცესში ადვოკატის მონაწილეობას. როგორც წესი, ადვოკატის ხელმისაწვდომობა პრობლემას არ წარმოადგენს, თუკი დაკავებული აკმაყოფილებს იურიდიული დახმარების მისაღებად საჭირო კრიტერიუმებს. იურიდიული დახმარების ადვოკატის საქმეში ჩართვისა და დანიშვნის წესები იურიდიული დახმარების შესახებ საქართველოს კანონის 21-ე მუხლში და იურიდიული დახმარების სამსახურის წესდებაშია აღწერილი.

მიუხედავად ამისა, ექსპერტებმა დაასკვნეს, რომ პრაქტიკაში ეს სამართლებრივი მოწყობა ვერ უზრუნველყოფს იურიდიული დახმარების დროულად გაწევას, განსაკუთრებით დაკავებიდან პირველი რამოდენიმე საათის განმავლობაში. ძირითად პრობლემას წარმოადგენს დაკავებულის დროული და დაუყოვნებელი კავშირი

ადვოკატთან ან თუნდაც კონსულტაცია იურიდიული დახმარების სამსახურის წამომადგენელთან დაკავების შემდეგ და პირველ დაკითხვამდე ან სამართალდამცავთან ნებისმიერ ქმედებამდე.

იურიდიული დახმარების შესახებ საქართველოს კანონის 21-ე მუხლი და იურიდიული დახმარების სამსახურის წესდება (მუხლი 21, პარაგრაფი 4) განსაზღვრავს მაქსიმუმ 2 დღიან ვადას⁷⁵ იურიდიული დახმარების ადვოკატის დასანიშნად, თუკი პირი ან მისი ახლობელი (წარმომადგენელი) ადვოკატის გამოყოფის თხოვნით მიმართავს იურიდიული დახმარების სამსახურს. იგივე ორ დღიანი ვადა ვრცელდება იმ შემთხვევებზეც, როდესაც ბრალდებულის უქონელობის გამო, ადვოკატის დანიშვნის მოთხოვნით იურიდიული დახმარების სამსახურს საგამოძიებო უწყება მიმართავს.

ამ წესებით, განსაკუთრებით კი 2 დღიანი ვადით სარგებლობა დაკავებულისათვის პირველი რამდენიმე საათის განმავლობაში თითქმის შეუძლებელია, ვინაიდან ადვოკატი შეიძლება მხოლოდ მას შემდეგ დაუნიშნონ, როცა პოლიცია გამოიძიებს და შეაგროვებს მტკიცებულებებს (კანონიერად თუ არაკანონიერად) დაკავებულის წინააღმდეგ. ეს წესები თითქმის გამორიცხავს ბრალდებულის შესაძლებლობას, დაკავებიდან პირველი რამდენიმე საათის განმავლობაში, დაკითხვამდე ან პოლიციის მიერ სხვა ზომების მიღებამდე მიუწვდებოდეს ხელი ადვოკატზე. თითქმის ყველა შემთხვევაში, იურიდიული დახმარების ადვოკატის საქმეში ჩართვა მხოლოდ ბრალდებულის სასამართლოში პირველი წარდგენის წინ ხდება.

სისხლის სამართლის პროცესის პირველი ეტაპები ყველაზე მნიშვნელოვანია სისხლის სამართლის სისტემის ეფექტიანობისა და ეფექტურობის თვალსაზრისით. სწორედ ამ პერიოდში შეგროვებული მტკიცებულებების რაოდენობა და ხარისხი განსაზღვრავს მოგვიანებით სამართლიანი სასამართლოს ხელმისაწვდომობას. ამ პერიოდში მიიღება გადაწყვეტილებები წინასწარი პატიმრობის შესახებ და ამას მოგვიანებით საკმაოდ ფართო ზეგავლენა აქვს არა მხოლოდ ბრალდებულზე და მის ოჯახზე, არამედ იმ რესურსებზეც, რაც ბრალდებულის პატიმრობის დაწესებულებაში ყოფნისას მის შესანახადაა საჭირო.

იურიდიული კონსულტაციისა და დახმარების სწრაფი ხელმისაწვდომობა, განსაკუთრებით პირის დაკავების მომენტში, სამართლიანი სასამართლოს და კანონის უზენაესობის დაცვის მთავარი გარანტიაა. იურიდიული დახმარების პროვაიდერთა ადრეულ ეტაპზე ჩართვა უზრუნველყოფს ამ უფლებების დაცვას, აუმჯობესებს

⁷⁵ მუხლი 21, საქართველოს კანონი იურიდიული დახმარების შესახებ;

სისხლის სამართლის სისტემის ეფექტიანობას და სამართლიანობას და წამებისა და არასწორი მოპყრობის სხვა ფორმებისაგან დაცვის მნიშვნელოვან მექანიზმს წარმოადგენს. ასევე, შესაძლებელია ხარჯების შემცირება როგორც მთლიანად სისტემის, ასევე უშუალოდ დაკავებული პირისა და მისი ოჯახისათვის. მაგალითად, ქრთამის სახით მოთხოვნილი ხარჯის თვალსაზრისით, პატიმრობის გამო შემოსავლის დაკარგვის გამო.

უფასო იურიდიული დახმარება, რომელსაც, ასევე, შეიძლება დაემატოს სხვა იურიდიული დახმარების პროვაიდერები, უმთავრესია იურიდიული კონსულტაციისა და დახმარების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფაში და მოწყვლადი პირების მხარდაჭერისათვის. იურიდიული დახმარების ხელმისაწვდომობის გარეშე, განსაკუთრებით დაკავების პირველ საათებში, ადამიანები მოწყვლადი ხდებიან არასწორი მოპყრობის ან ზეწოლის და უკანონო ქმედებების მიმართ. იურიდიულ დახმარებაზე ხელმისაწვდომობა აძლიერებს მოწყვლად პირებს, საშუალებას აძლევს მათ, გაამყარონ საკუთარი პოზიციები და მოითხოვონ და ისარგებლონ საკუთარი უფლებებით. მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობაში ადამიანთა დახმარება, მათ შორის იურიდიული დახმარების მომსახურებების მიწოდების გზით, უმნიშვნელოვანესია სიღარიბის შემცირებისა და კონფლიქტის პრევენციისათვის.

საკანონმდებლო ხარვეზებით გამოწვეული პრობლემების გადაჭრის გზების ძიებისას, ექსპერებმა მათ მიერ გაკეთებული მიგნებები იურიდიული დახმარების სამსახურის დირექტორთან ერთად განიხილეს 2015 წელს ორგანიზებული 2 შეხვედრის დროს. იურიდიული დახმარების სამსახურის დირექტორი აღიარებს ხარვეზების არსებობას, თუმცა, მისი განმარტებით, პრობლემის მოგვარება მნიშვნელოვან დამატებით ადამიანურ და ფინანსურ რესურსებს მოითხოვს, რაც, მისი აზრით, თითქმის შეუძლებელი იქნება უახლოეს მომავალში. ამჟამად იურიდიული დახმარების სამსახურში 100-ზე მეტი ადვოკატი მუშაობს. დირექტორის განმარტებით, არსებული ადვოკატთა მორიგეობის სია და ყველა დაკავებულისათვის (მიუხედავად იმ ფაქტისა, აკმაყოფილებენ თუ არა ისინი უფასო იურიდიული დახმარების მისაღებად საჭირო კრიტერიუმებს) იურიდიული დახმარების მუდმივი ხელმისაწვდომობა, მისი სამსახურის თანამშრომლებისა და ოფისების სულ მცირე გასამმაგებას მოითხოვს. საწყის ეტაპზე, დაკავების პირველივე საათებში ყველა იმ პირისთვის, ვინც საჭიროებს იურიდიულ დახმარებას, ადვოკატის ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად იყო მოსაზრება იურიდიული კონსულტაციის ტელეფონით გაწევა მათთვის, ვისაც არ შეუძლია კერძო ადვოკატის დაქირავება. ამ მიზნით, იურიდიული დახმარების სამსახური მზადაა, დაფაროს სატელეფონო კონსულტაციის ხარჯები. მსგავსი მომსახურებასახელმწიფოსგან მნიშვნელოვანი რესურსების

გამოყოფას არ მოითხოვს - იურიდიული დახმარების სამსახურს შეუძლია სატელეფონო კონსულტაცია არსებული ადამიანური და ფინანსური რესურსების გამოყენებით მიაწოდოს. სახელმწიფოს მიერ დამატებითი ადამიანური და ფინანსური რესურსების გამოყოფამდე, ეს მეთოდი შეიძლება გამოყენებული იქნას გარდამავალი სისტემის სახით და ნაწილობრივ მოაგვაროს დაკავებულთათვის იურიდიული კონსულტაციისა და ადვოკატის ხელმისაწვდომობის პრობლემა.

ინფორმაციის მიღების უფლება ევროპული სტანდარტები

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5(2) მუხლი განსაზღვრავს, რომ დაკავებულ პირს დაუყოვნებლივ უნდა აცნობონ მისი დაკავების მიზეზები. ამ უფლების მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ევროპულმა სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ 5.2 მუხლის ინტერპრეტაცია დამოუკიდებლად უნდა მოხდეს, კონკრეტულად კი მე-5 მუხლის მიზნისა და ამოცანის შესაბამისად, რაც ყველა ადამიანის თვითნებური თავისუფლების აღკვეთისგან დაცვას გულისხმობს. სასამართლომ პირდაპირ განაცხადა, რომ ტერმინი “დაკავება” სცილდება სისხლის სამართლის ზომების ფარგლებს და ტერმინები “ნებისმიერი ბრალდება” არ მიუთითებს გამოყენებადობის მდგომარეობაზე, არამედ შესაძლებლობაზე, რომელიც გათვალისწინებული უნდა იყოს. მუხლი 5.4 არ ანსხვავებს თავისუფლება აღკვეთილ პირებს იმის მიხედვით, დაკავებული არიან ისინი თუ დაპატიმრებული. შესაბამისად, ამ უკანასკნელთა 5.2 მუხლის⁷⁶ ფარგლებიდან გამორიცხვის საფუძველი არ არსებობს, რადგან ეს გარანტია ვრცელდება ექსტრადიციის⁷⁷ და მკურნალობის⁷⁸ მიზნით დაკავებაზე და ასევე ვრცელდება პირობითი გათავისუფლების შემდეგ პატიმრობის დაწესებულებაში მოთავსებულ პირებზე.

მუხლი 5.2 ასევე მოიცავს იმ ელემენტარული დაცვის მექანიზმს, რომელიც ყველა პირს უნდა გააჩნდეს დაკავებისას. ეს არის თავისუფლების აღკვეთის მიზეზის ცოდნა, რომელიც მე-5 მუხლში წარმოდგენილი დაცვის მექანიზმის განუყოფელი ნაწილია. თუკი პირი ინფორმირებულია მისი დაკავების ან დაპატიმრების მიზეზების შესახებ, თუკი საჭიროდ ჩათვლის, მას შეუძლია მიმართოს სასამართლოს, რათა გაარკვიოს მისი დაკავების კანონიერება 5.4 მუხლის⁷⁹ შესაბამისად. პირი, რომელსაც უფლება აქვს მიმართოს სასამართლოს საკუთარი პატიმრობის კანონიერების საკითხის სწრაფად გადასაწყვეტად, ვერ ისარგებლებს ამ უფლებით, თუკი მას სწრაფად და ადეკვატურად არ აცნობებენ თავისუფლების აღკვეთის მიზეზებს⁸⁰.

76. Van der Leer v. the Netherlands, §§ 27-28.

77. Shamayev and Others v. Georgia and Russia, §§ 414-15.

78. Van der Leer v. the Netherlands, §§ 27-28; X. v. the United Kingdom, § 66

79. Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom, § 40; Conka v. Belgium, § 50.

80. Van der Leer v. the Netherlands, § 28; Shamayev and Others v. Georgia and Russia, § 413.

5.2 მუხლიდან ნათლად ჩანს, რომ აუცილებელია დაკავებულს ან მის წარმომადგენელს მიეწოდოს კონკრეტული ინფორმაცია⁸¹. თუკი პირს არ შეუძლია მიწოდებული ინფორმაციის გაგება, შესაბამისი დეტალები უნდა ეცნობოს იმ პირებს, რომლებიც წარმომადგენენ მის ინტერესებს - მაგალითად, ადვოკატს ან მეურვეს⁸².

ინფორმაციის მიწოდების სისწრაფე თითოეულ შემთხვევაში უნდა შეფასდეს მისი კონკრეტული მახასიათებლების მიხედვით. თუმცა მიზეზები დამკავებელი მოხელის მიერ მთლიანობაში უნდა იქნას განმარტებული დაკავების პირველივე მომენტიდან⁸³. დროში შეზღუდულობა, რომელიც სისწრაფის ცნებიდან გამომდინარეობს, იმ შემთხვევაში იქნება დაკმაყოფილებული, თუკი პირს მისი დაკავების მიზეზებს დაკავებიდან პირველი რამდენიმე საათის განმავლობაში აცნობებენ⁸⁴.

მიზეზები პატიმრობის ნებართვის გადაწყვეტილების ტექსტში არ უნდა იყოს განმარტებული და არ არის აუცილებელი, წერილობით ან რაიმე სპეციალურ ფორმაში იყოს აღნიშნული⁸⁵. თუმცა, თუკი ინტელექტუალური ნაკლის მქონე პირის მდგომარეობა სათანადოდ არ არის გათვალისწინებული ამ პროცესში, შეუძლებელი იქნება იმის თქმა, რომ მას მიეწოდა ინფორმაცია, რომელიც საშუალება მისცემდა ეფექტურად და სათანადოდ ესარგებლა 5.4 მუხლით გარანტირებული უფლებით და ეჭვქვეშ დაეყენებინა მისი დაკავება, თუკი მისი ადვოკატი ან სხვა უფლებამოსილი პირი არ იყო ინფორმირებული მის ნაცვლად⁸⁶. დაკავების მიზეზები შეიძლება მოცემული იყოს ან ნათელი გახდეს დაკავების შემდგომი დაკითხვის ან გამოკითხვის პროცესში⁸⁷. დაკავებულმა შეიძლება არ გაასაჩივროს ის, რომ არ იცოდა მისი დაკავების მიზეზი, თუკი პირი სისხლის სამართლის და განზრახი დანაშაულის ჩადენისთანავე დააკავეს⁸⁸ ან თუკი მისთვის ცნობილი იყო სავარაუდო სამართალდარღვევის დეტალები წინა დაკავების განჩინებებისა და ექსტრადიციის მოთხოვნების მეშვეობით⁸⁹.

იყო თუ არა დაკავებულისთვის მიწოდებული ინფორმაცია საკმარისი, ეს თითოეული შემთხვევის კონკრეტული გარემოებების შესწავლის შედეგად უნდა შეფასდეს⁹⁰. თუმცა, დაკავების სამართლებრივი საფუძვლის უბრალოდ მითითება, როგორც ასეთი, არ არის საკმარისი

81. Saadi v. the United Kingdom, § 53.

82. X. v. the United Kingdom, Commission Report, § 106; Z.H. v. Hungary, §§ 42-43.

83. Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom, § 40; Murray v. the United Kingdom [GC], § 72.

84. Kerr v. the United Kingdom (dec.); Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom, § 42.

85. X. v. Germany, Commission decision of 13 December 1978; Kane v. Cyprus (dec.).

86. Z.H. v. Hungary, § 41.

87. Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom, § 41; Murray v. the United Kingdom [GC], § 77; Kerr v. the United Kingdom (dec.).

88. Dikme v. Turkey, § 54.

89. Öcalan v. Turkey (dec.).

90. Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom, § 40.

5.2 მუხლის⁹¹ მიზნებისათვის. დაკავებულს ინფორმაცია უნდა მიეწოდოს მარტივი, არატექნიკური ენით, რათა მისთვის გასაგები იყოს დაკავების მთავარი სამართლებრივი და რეალური საფუძველი და თუ საჭიროდ ჩათვლის, მიმართოს სასამართლოს, რათა გაასაჩივროს დაკავების კანონიერება 5.4⁹² მუხლის შესაბამისად. თუმცა, 5.2 მუხლი არ მოითხოვს, რომ ინფორმაცია მოიცავდეს დაკავებულისათვის წაყენებული ყველა ბრალის მთლიან ჩამონათვალს⁹³. თუკი პირი ექსტრადიციის მიზნით არის დაკავებული, მისთვის მიწოდებული ინფორმაცია შეიძლება კიდევ უფრო არასრულყოფილი⁹⁴ იყოს, ვინაიდან ამ მიზნით დაკავება არ მოითხოვს ბრალეულობის არსებითი შინაარსის შეფასებას⁹⁵. თუმცა, ამ პირებსაც უნდა მიეწოდოთ საკმარისი ინფორმაცია, რათა შეძლონ მიმართონ სასამართლოს კანონიერების საკითხის განხილვის მოთხოვნით 5.4⁹⁶ მუხლის თანახმად მისთვის გასაგებ ენაზე. თუკი დაკავების განჩინება დაკავებულისათვის უცნობ ენაზეა დაწერილი, 5.2 მუხლი მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება დაკმაყოფილებული, თუკი პირს სათანადო წესით ჩაუტარდება დაკითხვა და ეცნობება მისი დაკავების მიზეზების შესახებ მისთვის გასაგებ ენაზე⁹⁷. იმ შემთხვევაში, თუკი ამ მიზნით გამოიყენება თარჯიმნის მომსახურება, სახელმწიფო ვალდებულია უზრუნველყოს თარჯიმნის მოთხოვნის სიზუსტე⁹⁸.

ინფორმაციის მიღების უფლება საქართველოში

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი პირდაპირ ავალდებულებს ხელისუფლებას, მიაწოდოს ბრალდებულს ინფორმაცია მისი საპროცესო უფლებების შესახებ დაკავების შემთხვევაში. დაკავების საფუძვლების არსებობის შემთხვევაში, დამკავებელმა მოხელემ გასაგები ფორმით უნდა აცნობოს დაკავებულს მათ შესახებ. უფრო კონკრეტულად კი, მან უნდა აუხსნას ბრალდებულს, თუ რომელი დანაშაულის ჩადენაში არის ეჭვმიტანილი, რომ აქვს ადვოკატის ყოლის, დუმილის და კითხვებზე პასუხისაგან თავის შეკავების უფლება, უფლება არ დაიბრალოს დანაშაული, რომ ყველაფერი, რასაც იტყვის, შეიძლება მის წინააღმდეგ იქნეს გამოყენებული. ამ უფლებების განმარტებამდე, დაკავებულის მიერ გაკეთებული ნებისმიერი განცხადება ჩაითვლება დაუშვებელ მტკიცებულებად.

91. Murray v. the United Kingdom [GC], § 76; Kortesis v. Greece, §§ 61-62.

92. Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom, § 40; Murray v. the United Kingdom [GC], § 72.

93. Bordovskiy v. Russia, § 56; Nowak v. Ukraine, § 63; Gasinš v. Latvia, § 53.

94. Suso Musa v. Malta, §§ 113 and 116; Kaboulov v. Ukraine, § 144; Bordovskiy v. Russia, § 56.

95. Bejaoui v. Greece, Commission decision.

96. Shamayev and Others v. Georgia and Russia, § 427.

97. Delcourt v. Belgium, Commission decision.

98. Shamayev and Others v. Georgia and Russia, § 425.

ექსპერტებმა და ადვოკატებმა დაასკვნეს, რომ რეალურად სამართალდამცავები დაკავებულებს ინფორმაციას სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მოთხოვნების შესაბამისად მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში აწვდიდნენ. ადვოკატები აცხადებენ, რომ სამართალდამცავები მხოლოდ სიტყვიერად აწვდიან ბრალდებულებს ინფორმაციას მათი უფლებების შესახებ. ისიც განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე საქმეებზე. ზოგადად, სამართალდამცავები ცდილობენ, ისარგებლონ პირის დაკავებით, რათა მისგან მაქსიმალურად სწრაფად მოიპოვონ მეტი ინფორმაცია, მტკიცებულება ან ჩვენება.

ექსპერტებმა ნახეს, რომ პოლიციის მოხელე დაკავების ოქმს მხოლოდ დაკავებულის პოლიციის განყოფილებაში გადაყვანის შემდეგ ადგენს და შემდეგ ხელს აწერიან დაკავებულს. დაკავებულის უფლებები (მირანდას უფლებები) ოქმის ერთერთ გვერდზეა ასახული და დაკავებულს შეუძლია გაეცნოს მას. ამ დროს გამომძიებლები სიტყვიერად აწვდიან ინფორმაციას დაკავებულს მისი უფლებების შესახებ. უმეტეს შემთხვევებში, სწორედ ამ დროს იღებს დაკავებული პირველად ინფორმაციას საკუთარი უფლებების შესახებ.

ექსპერტების მიერ გაკეთებული დასკვნების საპირისპიროდ, ადვოკატები აცხადებენ, რომ, უმეტეს შემთხვევებში, დაკავებულს მხოლოდ დაკავების ოქმს აძლევენ ან მხოლოდ იმ ფურცლის ასლს, რომელზეც უფლებებია განმარტებული და ამ უფლებების სიტყვიერად ახსნა არ ხდება. უფრო მეტიც - მაშინაც კი, როდესაც ბრალდებულს დაკავების ოქმს და უფლებების ჩამონათვალს აძლევენ, სამართალდამცავები ვალდებული არიან გადაამოწმონ, გაიგო თუ არა დაკავებულმა საკუთარი უფლებები. ამის მიუხედავად, ადვოკატების თქმით, არც დაკავების ოქმში და არც ბრალდებულად ცნობის ტექსტში ხარვეზი არ არის⁹⁹. ასევე, კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ უმეტეს შემთხვევაში პოლიცია დაკავების ოქმის შედგენას პოლიციის დაწესებულებაში ახდენს. მიუხედავად იმისა, ჰქონდა თუ არა პოლიციას საშუალება, ოქმი ადგილზე შეედგინა, მას ურჩევნია მისი განყოფილებაში შესრულება. შესაბამისად, დროში იწელება დაკავებულისთვის საკუთარი უფლებების გაცნობის პროცესი. ადვოკატთა უმეტესობა აცხადებს, რომ პოლიცია დაკავებულს დაწესებულებაში დაკითხვის დაწყებისას უხსნის მის უფლებებს. სწორედ ამ დროს გადასცემს პოლიცია დაკავებულს დაკავების ოქმს და განუმარტავს მის უფლებებს. ხშირად, ამ შემთხვევებში გამომძიებლებს დაკავებული შეცდომაში შეჰყავთ და მას მოწმის სახით კითხავენ (ეს საკითხი დაწვრილებით ქვემოთაა განხილული). დაკავებული კი ალელვებისა და საკუთარი უფლებების არ ცოდნის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ მას წერილობითი ფორმით აწვდიან

99. მუხლი 174, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

საკუთარი უფლებების განმარტებას, ხშირად თავს იკავებს ადვოკატის ყოლის უფლების გამოყენებისაგან.

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ბრალდებულს და მის ადვოკატს უფლებას აძლევს, გაეცნონ ბრალდებულის მხარის მტკიცებულებებს და მიიღონ მტკიცებულებებისა და სისხლის სამართლის საქმის მასალების ასლები¹⁰⁰. ამასთან, დაცვის მხარეს უფლება აქვს სისხლის სამართლის პროცესის ნებისმიერ ეტაპზე გაეცნოს ბრალდების მხარის მიერ წარდგენილ ნებისმიერ მტკიცებულებას. ბრალდების მხარე, თავის მხრივ, ვალდებულია გადასცეს დაცვის მხარეს მის ხელთ არსებული ნებისმიერი მამხილებელი მტკიცებულება. როგორც კი ერთი მხარე დააყენებს შუამდგომლობას ინფორმაციის მოთხოვნაზე, მეორე მხარის მიერ ყველა შესაბამისი მასალის დაუყოვნებლივ არწარმოდგენა გამოიწვევს ამ მასალის დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობას.

ერთადერთი გამონაკლისი ამ წესიდან არის ინფორმაცია ან მტკიცებულება, რომელიც ბრალდების მხარემ სპეციალური ოპერატიული საგამოძიებო მოქმედებების მეშვეობით მოიპოვა. სასამართლომ ბრალდების მხარის შუამდგომლობით შეიძლება შეუზღუდოს დაცვის მხარეს ამ ინფორმაციის მოთხოვნის უფლება. ეს შეზღუდვა მხოლოდ ოპერატიულ-საგამოძიებო მოქმედებების შედეგად მოპოვებულ ინფორმაციაზე ვრცელდება და მხოლოდ წინასასამართლო მოსმენამდე.

წინასასამართლო მოსმენამდე 5 დღით ადრე, მხარეები ვალდებული არიან გადასცენ ერთმანეთს და სასამართლოს მათ ხელთ არსებული ყველა ინფორმაცია და მტკიცებულება. სასამართლოში ბრალდებულის პირველ წარდგენამდე, ბრალდების მხარე ვალდებულია, საშუალება მისცეს ბრალდებულს, გაეცნოს ინფორმაციას და მტკიცებულებებს, რომლის გამოყენებასაც გეგმავს ბრალდების მხარე სასამართლოში და ასევე გადასცეს დაცვის მხარეს მის ხელთ არსებული ყველა წერილობითი მტკიცებულების ასლი.

მკვლევარებმა დაადგინეს, რომ დაკავებულის პოლიციის დაწესებულებაში მიყვანის შემდეგ, გამოძიებელი მას საინდენტიფიკაციო ინფორმაციას ან საბუთებს არ სთხოვს, არამედ ეყრდნობა კომპიუტერულსისტემაშიარსებულ ინფორმაციას, რომელიც დაკავების ოქმიდანაა ამოღებული. დაკითხვის დაწყებამდე, გამოძიებელი განუმარტავს ბრალდებულს მის უფლებებს და ეკითხება, სურს თუ არა რომელიმე მათგანით სარგებლობა. შემდეგ გამოძიებელი იწყებს ბრალდებულის დაკითხვას. ზოგიერთ შემთხვევაში, დაკითხვის შინაარსის ჩაწერა ოქმში სიტყვასიტყვით არ ხდება. როგორც

100. მუხლი 38, პარ. 13. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

წესი, გამომძიებლები ცდილობენ შეასწორონ დაკავებულის მიერ დაშვებული გრამატიკული შედომები და “დაალაგონ” ტექსტი. დაკავებულს და ადვოკატს უფლება აქვთ, მოითხოვონ მცირე შესვენება და გაიარონ ერთმანეთთან კონსულტაცია. დაკითხვის შემდეგ, ჩვენებას ამოებჭდავენ და გადასცემენ დაკავებულს გასაცნობად. თუკი დაკავებული ტექსტში რაიმეს არ ეთანხმება, კეთდება შესაბამისი ცვლილება და ტექსტის საბოლოო ვერსიას ხელს აწერენ დაკავებული (ადვოკატიც, თუ იქ არის) და გამომძიებელი. დაკითხვას მხოლოდ დაკავებულის ზედამხედველობაზე პასუხისმგებელი პოლიციის თანამშრომელი და გამომძიებელი ესწრება.

ადვოკატების განმარტებით, უმეტეს შემთხვევაში, მათ კლიენტთან დაკავშირებაში ან კლიენტის საქმის მასალების ხელმისაწვდომობაში პრობლემებს არ უქმნიან. თუმცა, 2014 წელს ერთ გახმაურებულ საქმეზე, რომელშიც თავდაცვის სამინისტროს რამოდენიმე თანამშრომელი მონაწილეობდა¹⁰¹, პროკურატურა დიდი ხნის განმავლობაში უარს ეუბნებოდა ადვოკატებს საქმის მასალების გადაცემაზე იმ მოტივით, რომ საქმის მასალების მნიშვნელოვანი ნაწილი საიდუმლო ინფორმაციას შეიცავდა. მოგვიანებით, პროკურატურამ ადვოკატები დაიბარა და მხოლოდ პროკურატურის შენობაში მისცა საქმის მასალების გაცნობის უფლება. ადვოკატებმა, თავის მხრივ, უარი განაცხადეს ამ შემოთავაზებაზე იმ მოტივით, რომ ამგვარად ვერ შეძლებდნენ ეფექტური დაცვის პოზიციის ჩამოყალიბებას. მოგვიანებით, საქმის მასალების დიდ ნაწილს საიდუმლო სტატუსი მოეხსნა და ადვოკატებს მათი გაცნობის საშუალება მიეცათ.

პოლიციის მიერ პირის დაკითხვა და დუმილის უფლება დაკითხვისა და დანაშაულის არ დაბრალების ევროპული სტანდარტები

ევროპის სასამართლომ უკვე კარგად დამკვიდრებულ პრეცედენტულ სამართალში არაერთხელ განაცხადა, რომ დუმილის უფლება და უფლება, არ დაიბრალო დანაშაული, საყოველთაოდ აღიარებული საერთაშორისო სტანდარტებია, რომლებიც მე-6 მუხლით განსაზღვრული სამართლიანი პროცესის ცნების საფუძველს წარმოადგენენ. მთავარი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ დაიცვას ბრალდებული სამართალდამცავების მხრიდან არასწორი იძულების-აგან/ზეწოლისაგან და ამგვარად თავიდან იქნას აცილებული მართლ-მსაჯულების ხარვეზები და შესრულდეს მე-6 მუხლის მიზნები¹⁰². უფლება, არ დაიბრალო დანაშაული გულისხმობს, რომ სისხლის სამართლის საქმეში ბრალდება ცდილობს დაამტკიცოს საკუთარი პოზიცია ბრალდებულის წინააღმდეგ იძულების ან ზეწოლის გზით

101. ე.წ. “კაბელების საქმე”

102. ბიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ [GC], no. 4378/02, § 92, ECHR 2009.

ან ბრალდებულის სურვილის საწინააღმდეგოდ მოპოვებული მტკიცებულებების გარეშე¹⁰³.

ამ თვალსაზრისით, ეს უფლება მჭიდროდ არის დაკავშირებული უდანაშაულობის პრეზუმციასთან, რომელიც კონვენციის 6.2 მუხლშია ასახული. როდესაც ვარკვევთ, პროცესი გამოირიცხავს თუ არა დანაშაულის დაბრალებას, ევროპული სასამართლო ამოწმებს იძულების ხასიათსა და ხარისხს, პროცესში არსებულ რაიმე სახის დაცვის მექანიზმებს და გამოყენებულია თუ არა ამ გზით მოპოვებული მასალა¹⁰⁴.

მე-6 მუხლში მოცემული სამართლიანობის ზოგადი მოთხოვნები ყველა სისხლის სამართლის პროცესზე ვრცელდება განურჩევლად სამართალდარღვევის სახეობისა. საზოგადოებრივი ინტერესით არ შეიძლება გავამართლოთ ისეთი ღონისძიებები, რომლებიც უგულვებელჰყოფს განმცხადებლის დაცვის უფლებებს. მათ შორის, დანაშაულის არ დაბრალების უფლებას, რომელიც გარანტირებულია კონვენციის მე-6 მუხლით¹⁰⁵.

საქმეში ზაიჩენკო რუსეთის წინააღმდეგ¹⁰⁶ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მნიშვნელოვანი განმარტება გააკეთა, როცა განაცხადა, რომ მე-6 მუხლით გარანტირებული სამართლიანობის ცნების გათვალისწინებით, ბრალის არ დაბრალების უფლება არ შეიძლება გონივრულად შეიზღუდოს მხოლოდ შეცდომის აღიარებით ან განცხადებებით, რომლებიც პირდაპირ ბრალის დაბრალებას ნიშნავს. იძულებით მოპოვებული ჩვენება, რომელიც შეიძლება ერთი შეხედვით დანაშაულის დაბრალების ხასიათს არ ატარებდეს - როგორცაა გამამართლებელი შენიშვნები ან უბრალოდ ინფორმაცია ფაქტების შესახებ - შეიძლება მოგვიანებით გამოყენებული იქნას სისხლის სამართლის პროცესში ბრალდების პოზიციის გასამტკიცებლად. მაგალითად, ბრალდებულის სხვა ჩვენებების ეჭვქვეშ დასაყენებლად ან დასაპირისპირებლად ანდა ბრალდებულის მიერ სასამართლოზე წარმოდგენილი მტკიცებულებების საწინააღმდეგოდ ან მისი სანდოობის სხვაგვარად შესასუსტებლად.

და ბოლოს, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ უფლებაზე უარის თქმა - რამდენადაც ეს შესაძლებელია - არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ ინტერესს, ნათლად უნდა იყოს გაცხადებული და უნდა არსებობდეს მინიმალური დაცვის მექანიზმები უარის მნიშვნელობის გათვალისწინებით¹⁰⁷. უფრო მეტიც, ვიდრე ბრალ-

103. ჯი ბი შვეიცარიის წინააღმდეგ, no. 31827/96, § 64, ECHR 2001.

104. იქვე

105. Bykov v. Russia cited above, § 93.

106. Zaichenko v. Russia Application no. 39660/02 par 54.

107. Sejdic v. Italy [GC], no. 56581/00, § 86, ECHR 2006.

დებულები მისი ქცევით უარს იტყვის მე-6 მუხლით გაცხადებული ამ მნიშვნელოვანი უფლების გამოყენებაზე, ნათლად უნდა ჩანდეს, რომ მას შეეძლო გონივრულად გაეანალიზებინა მისი ქცევის შედეგები¹⁰⁸.

პირის დაკითხვა და დუმილის უფლების გამოყენება საქართველოში

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი რამდენიმე დებულებით უზრუნველყოფს ბრალდებულის დუმილის უფლებას. ბრალდებულს ნებისმიერ დროს შეუძლია გამოიყენოს დუმილის უფლება. თუ ბრალდებული ირჩევს დუმილის უფლებას, ეს არ უნდა შეფასდეს მისი ბრალეულობის დამადასტურებელ მტკიცებულებად¹⁰⁹.

დაკავებულს უნდა ეცნობოს, რომ მას აქვს დუმილის უფლება; უფლება, თავი შეიკავოს კითხვებზე პასუხის გაცემისაგან; უფლება, არ დაიბრალოს დანაშაული და რომ ყველაფერი, რასაც იგი იტყვის, შესაძლებელია მის წინააღმდეგ იქნეს გამოყენებული¹¹⁰. დაუშვებელი მტკიცებულებაა ის განცხადება, რომელიც ბრალდებულმა მისი უფლებების განმარტებამდე გააკეთა¹¹¹. ამ უფლებების დაუცველობა გამოიწვევს ბრალდებულის გათავისუფლებას და წარმოადგენს ბრალდებულის მიერ არასწორი საპროცესო საქმიანობის განხორციელებისათვის კომპენსაციის მოთხოვნის საფუძველს.

მოწმეს არ აქვს დუმილის უფლება იმის მიუხედავად, რომ 2010 წელს შეტანილი ცვლილება გამომძიებელს უფლებას აძლევს, დაკითხოს მოწმე მხოლოდ მისი თანხმობით და მხოლოდ სასამართლო პროცესზე. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 2010 წლის რედაქციის გარდამავალი დებულებების თანახმად, ხსენებული ცვლილებები ძალაში მხოლოდ 2016 წლის იანვარში შევა და მანამდე ძალაშია 1998 წლის რედაქციით განსაზღვრული წესები. საქართველოს პარლამენტმა ცვლილებების ძალაში შესვლის თარიღი რამდენიმეჯერ შეცვლა იმ მოტივით, რომ სამართალდამცავი უწყებები მზად არ არიან ამ ცვლილებისთვის და არ გაუვლიათ სათანადო ტრენინგი, რათა შეძლონ გამოძიების ჩატარება მოწმეების გამოძახებისა და მათი ჩვენებების მხოლოდ წინასასამართლო სხდომაზე მიღების გზით. 1998 წლის წესების თანახმად, მოწმეს კანონი ავალდებულებს, ჩვენება მისცეს ბრალდების მხარეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მისი სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი დადგება. მოწმეს უფლება აქვს, უარი თქვას ჩვენების მიცემაზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მისი ჩვენება არახელსაყრელია მისი ან მისი ოჯახის წევრებისათვის.

108. Talat Tunç v. Turkey, no. 32432/96, § 59, 27 March 2007; Jones v. the United Kingdom (dec.), no. 30900/02, 2003 წლის 9 სექტემბერი;

109. მუხლი 38, პარ. 4, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

110. მუხლი 39, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

111. მუხლი 174, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

ექსპერტების დასკვნით, პრაქტიკაში გამომძიებლები პოლიციის დაწესებულებაში დაკითხვებს კომპიუტერული საქმის წარმოების სისტემის დახმარებით ატარებენ. ბრალდებულის ან მოწმის მიერ გაკეთებული ყველა განცხადება გამომძიებელს საქმის წარმოების სისტემაში შეყავს, რომელიც ავტომატურად ამზადებს ოქმს. დაკითხვის დროს, ბრალდებულს ან მოწმეს სთხოვენ, გამომძიებელს მოუყვეს ყველაფერი, რაც მისთვის ცნობილია კონკრეტული ფაქტების ან დანაშაულის შესახებ. ბრალდებული ან მოწმე საკუთარი სურვილით აწვდის ინფორმაციას გამომძიებელს, ის კი თავის მხრივ ინფორმაციას სისტემაში ასახავს. დაკითხვისას, გამომძიებელი სვავს კითხვებს იმ საკითხების შესახებ, რომლის დაკონკრეტებაც ან დამატებითი ინფორმაციის მიღებაც სურს. ბრალდებულს ან მოწმეს უფლება აქვს, გაეცნოს გამომძიებლის მიერ სისტემაში შეტანილ ინფორმაციას. თუკი ბრალდებულს ან მოწმეს საწინააღმდეგო არაფერი აქვს, გამომძიებელი ადასტურებს ინფორმაციას და კომპიუტერული პროგრამა ამზადებს ოქმს, რომელზეც ხელს აწერს ბრალდებული ან მოწმე. საქმის წარმოების სისტემა საშუალებას აძლევს პოლიციას, დაუყოვნებლივ გაუზიაროს დაკავების ოქმები პროკურორს, რომელიც გეგმავს შემდგომ ქმედებებს.

პოლიციის დაწესებულებაში გამოკითხვებმა გვიჩვენა, რომ პოლიციამ შეიძლება მიაწოდოს დაკავებულს ინფორმაცია მისი უფლებების შესახებ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის წესების თანახმად. გამომძიებლები კი ხშირად სხვადასხვა ხერხით ცდილობენ დაკავებულს დაკითხვის დროს მოწმესავით მოეპყრონ და ამგვარად შეასუსტონ მისი დუმილისა და საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენების არმიცემის უფლება. მკვლევარების დაკვირვებით, უმეტეს შემთხვევებში პოლიცია დაკავებულებს მოწმის სტატუსით კითხავდა მიუხედავად იმისა, რომ არსებობდა ბრალის წასაყენებლად საკმარისი მტკიცებულება.

უფრო მეტიც, იმ შემთხვევებშიც კი, როდესაც პირი აღიარებდა დანაშაულს და მტკიცებულება ამყარებდა მის განცხადებებს, პოლიცია კვლავ მოწმის სტატუსით კითხავდა მას. ამგვარად, გამომძიებლები ცდილობენ, დაკავებულს შეუქმნან სამართლებრივი ვალდებულების მოლოდინი და რაც შეიძლება მეტი ინფორმაცია მიიღონ მისგან, თუნდაც ეს ინფორმაცია პოტენციურად პირდაპირ ან ირიბად დანაშაულის დაბრალებას გულისხმობდეს. გარდა ამისა, გამომძიებლები პირისთვის საკუთარი უფლებების შესახებ ინფორმაციის მიწოდებისას განსაკუთრებით უსვავენ ხაზს მოწმის სამართლებრივ ვალდებულებას სრულყოფილი და სწორი ინფორმაციის მიწოდების შესახებ და არა იმას, რომ მოწმეს უფლება აქვს, არ მიაწოდოს საკუთარი თავის მამხილებელი ინფორმაცია.

მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ პოლიციის დაწესებულებაში გადაყვანილი ადამიანების უმეტესობა უარს ამბობს დაკითხვის დროს ადვოკატის ყოლის უფლებაზე. ამ გადაწყვეტილებას რამდენიმე ფაქტორი განაპირობებს - სამართლებრივი კულტურის არქონა, ადვოკატის როლის ანდა ადვოკატის ყოლის უფლების არცოდნა, არასწორი მენტალიტეტი და დამატებითი ფინანსური ხარჯის შიში. ამასთან, გამომძიებლები კიდევ უფრო აუარესებენ დაკავებულის რთულ მდგომარეობას იმით, რომ ხაზს უსვავენ მოწმის ვალდებულებას, მიაწოდოს მის ხელთ არსებული ნებისმიერი ინფორმაცია და თუ რა შედეგი დადგება ინფორმაციის დამალვის ან ყალბი ჩვენების მიცემის შემთხვევაში. ფაქტიურად, გამომძიებლები მიზანმიმართულად არ ახსენებენ მოწმეს, რომ უფლება აქვთ, არ მისცენ საკუთარი თავის მამხილებელი ჩვენება. ამ საკითხთან მიმართებაში ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დამოკიდებულება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომელმაც საქმეში *ბაიჩენკო რუსეთის წინააღმდეგ*¹¹² განაცხადა: უფლება, არ დაიბრალო დანაშაული, გონივრულად ვერ იქნება შეზღუდული შეცდომის აღიარების განცხადებებით ან პირდაპირ საკუთარი თავის მამხილებელი კომენტარებით. იძულებით მოპოვებული ჩვენება, რომელიც, ერთი შეხედვით, არ გამოიყურება როგორც საკუთარი თავის მამხილებელი - როგორცაა ბრალის გამომრიცხავი/გამამართლებელი შენიშვნები ან ფაქტის შესახებ არსებული ინფორმაცია - შეიძლება მოგვიანებით გამოყენებული იქნას სისხლის სამართლის პროცესში ბრალდების მხარის მიერ საკუთარი პოზიციის გასამყარებლად მაგალითად, ბრალდებულის სხვა განცხადებების ან მის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების საწინააღმდეგოდ ან ეჭქვეშ დასაყენებლად ან მისი სანდოობის სხვაგვარად შესასუსტებლად.

სამედიცინო დახმარებით სარგებლობის უფლება ევროპული სტანდარტები

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ დაწესებული სტანდარტები სამედიცინო დახმარების შესახებ მნიშვნელოვან ვალდებულებას (თითქმის აბსოლუტურს) აკისრებს სამართალდამცავებს, უზრუნველყონ მათ მიერ დაკავებული პირის სამედიცინო დახმარება, თუკი დაკავებული საჭიროებს სამედიცინო დახმარებას ან მკურნალობას. ამ ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, ევროპულმა სასამართლომ შეიძლება დაასკვნას, რომ ადგილი ჰქონდა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევას (წამების აკრძალვა). როგორც არაერთხელ იქნა ინტერპრეტირებული, კონვენციის მე-3 მუხლი პირდაპირ კრძალავს წამებას, არაადამიანურ ან დამამცირებელ მოპყრობას ან დასჯას, მიუხედავად არსებული გარემოებებისა და დაზარალებულის

112. Zaichenko v. Russia Application no. 39660/02 par 54.

ქცევისა¹¹³. არასათანადო მოპყრობა სიმკაცრის მინიმალურ დონეს უნდა აღწევდეს, მე-3 მუხლის მოქმედების ფარგლებში რომ მოხვდეს. ამ მინიმალური ზღვარის შეფასება კი შედარებითია: დამოკიდებულია საქმის გარემოებებზე, როგორცაა მოპყრობის ხანგრძლივობა, მისი ფიზიკური და ფსიქიკური შედეგები. ზოგიერთ შემთხვევაში სქესი, ასაკი და მსხვერპლის ჯანმრთელობის მდგომარეობა¹¹⁴. ევროპის სასამართლო აცხადებს, რომ სახელმწიფო ვალდებულია, უზრუნველყოს დაკავებული პირი ადამიანის ღირსების შესაბამისი პირობებით, რომ თავისუფლების აღკვეთის აღსრულების ფორმა და მეთოდები არ უნდა აყენებდეს მას მძიმე ან აუტანელ მდგომარეობაში და მისი ჯანმრთელობა და კეთილდღეობა, მათ შორის შესაბამისი სამედიცინო დახმარების უზრუნველყოფა, სათანადოდ უნდა იყოს დაცული¹¹⁵. ავადმყოფი პირის პატიმრობასთან დაკავშირებული საქმეების უმრავლესობაში, სასამართლო ამოწმებდა, იღებდა თუ არა განმცხადებელი ადეკვატურ სამედიცინო დახმარებას ციხეში. ამასთან დაკავშირებით სასამართლო კიდევ ერთხელ აღნიშნავს, რომ, მიუხედავად იმისა, რომ მე-3 მუხლი არ ითვალისწინებს დაკავებულის “სიბრაღის საფუძველზე” გათავისუფლებას, ის ყოველთვის გულისხმობდა დაკავებულის ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფას, მათ შორის ავალდებულებდა სახელმწიფოს, უზრუნველყოფა დაკავებულები ადეკვატური სამედიცინო დახმარებით¹¹⁶.

სამედიცინო დახმარების “ადეკვატურობა” კვლავ ყველაზე რთულად დასადგენ ელემენტს წარმოადგენს. სასამართლო ამტკიცებს, რომ სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს გადაუდებელი და ზუსტი დიაგნოზი და დახმარება¹¹⁷ და, საჭიროების შემთხვევაში, სამედიცინო მდგომარეობიდან გამომდინარე, რეგულარული და სისტემატიური ზედამხედველობის გაწევა, რომელიც მოიცავს სრულყოფილ თერაპიულ სტრატეგიას, რომელიც მიმართულია პატიმრის ჯანმრთელობის პრობლემების ადეკვატურ მკურნელობაზე ან მათი გაუარესების პრევენციაზე¹¹⁸. ECHR საკმარისად მოქნილია ჯანდაცვის საჭირო სტანდარტის განმარტებისას და განმარტავს მას თვითეული საქმიდან გამომდინარე. სტანდარტი უნდა “შესაბამებოდეს პატიმრის ადამიანურ ღირსებას”, მაგრამ, ასევე, უნდა ითვალისწინებდეს “პატიმრობის პრაქტიკულ მოთხოვნებს¹¹⁹”.

113. *Labita v. Italy* [GC], no 26772/95, § 119, ECHR 2000-IV;

114. *Verbinț v. Romania*, no. 7842/04, § 63, 2012 წლის 3 აპრილი;

115. *Kudła v. Poland* [GC], no. 30210/96, §§ 92-94, ECHR 2000-XI; *Popov v. Russia*, no. 26853/04, § 208, 2006 წლის 13 ივლისი;

116. *Kudła v. Poland* [GC], § 94; *Kalashnikov v. Russia*, no. 47095/99, § 95, ECHR 2002-VI; *Khudobin v. Russia*, no. 59696/00, § 96, ECHR 2006-XII;

117. *Hummatov v. Azerbaijan*, nos. 9852/03 and 13413/04, § 115, 29 November 2007; *Yevgeniy Alekseyenko v. Russia*, no. 41833/04, § 100, 2011 წლის 27 იანვარი; *Gladkiy v. Russia*, no. 3242/03, § 84, 2010 წლის 21 დეკემბერი; *Khatayev v. Russia*, no. 56994/09, § 85, 2011 წლის 11 ოქტომბერი; *Holomiov v. Moldova*, no. 30649/05, § 121, 7 November 2006 წლის 7 ნოემბერი;

118. *Sarban v. Moldova*, no. 3456/05, § 79, 2005 წლის 4 ოქტომბერი; and *Popov v. Russia*, § 211.

119. *Aleksanyan v. Russia*, no. 46468/06, § 140, 2008 წლის 22 დეკემბერი.

საქართველოს კანონმდებლობა და პრაქტიკა

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი უზრუნველყოფს ბრალდებულის უფლებას დაკავებისთანავე ან დაპატიმრებისას დაუყოვნებლივ მოითხოვოს უფასო სამედიცინო შემოწმება და მიიღოს შესაბამისი წერილობითი დასკვნა. კოდექსი ნათლად განმარტავს, რომ სამედიცინო შემოწმება დაუყოვნებლივ უნდა იქნას უზრუნველყოფილი. ასევე, ბრალდებულს უფლება აქვს საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით, ნებისმიერ დროს, საკუთარი ხარჯით, დაუყოვნებლივ ჩაიტაროს სამედიცინო შემოწმება მის მიერ მოწვეული ექსპერტის მიერ¹²⁰.

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ავალდებულებს სახელმწიფოს, რომ დაკავების ადგილას მიყვანისთანავე დაკავებული ჯანმრთელობის ზოგადი მდგომარეობის დასადგენად შეამოწმოს ექიმმა და შეადგინოს სათანადო ცნობა¹²¹. დაკავებულის მიერ ხელმოწერილ დაკავების ოქმში აღნიშნული უნდა იყოს, რომ ბრალდებულს უფლება აქვს, მოითხოვოს სამედიცინო შემოწმება და დახმარება.

პრაქტიკაში სამედიცინო შემოწმების დროულობა, სრულყოფილება და ფარგლები პატიმრობის ადგილზეა დამოკიდებული. პოლიციის დაწესებულებაში ავტომატური სამედიცინო შემოწმება არ არის ხელმისაწვდომი, ვინაიდან იქ სამედიცინო წარმომადგენელი მუდმივად არ ჰყავთ. თუკი დაკავებულს სამედიცინო დახმარება სჭირდება პოლიციის დაწესებულებაში, პოლიციის მოხელე სასწრაფო დახმარების სამსახურს უკავშირდება და დაკავებულს სამედიცინო დახმარებას ისინი უწევენ.

თუკი დაკავებული პირდაპირ თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში გადაჰყავთ, დაწესებულებაში მიყვანისთანავე პირს უნდა ჩაუტარდეს სამედიცინო შემოწმება. საჭიროების შემთხვევაში, ექიმი დაკავებულს უტარებს მკურნალობას ან გადაიყვანს საავადმყოფოში შემდგომი მკურნალობისათვის.

სპეციალური დაცვის მექანიზმები ბავშვებისა და სხვა მოწყვლადი ექვიტანოებისათვის საერთაშორისო სტანდარტები

ევროპის სასამართლო აცხადებს, რომ ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებში სისხლის სამართლის პროცესის დაგეგმვა უნდა შეესაბამებოდეს ბავშვის ჭეშმარიტი ინტერესის დაცვის

120. მუხლი 38(9), ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

121. მუხლი 174, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

პრინციპებს. მნიშვნელოვანია, რომ სამართალდარღვევის ჩადენაში ბრალდებულ ბავშვთან მოპყრობისას გათვალისწინებული იყოს მისი ასაკი, მომწიფების დონე და ინტელექტუალური და ემოციური შესაძლებლობები და მიღებული იქნას შესაბამისი ზომები, რათა ხელი შეუწყონ მის მიერ პროცესის გაგებას და მასში მონაწილეობას¹²².

არასრულწლოვანი ბრალდებულის უფლება, ეფექტური მონაწილეობა მიიღოს სისხლის სამართლის პროცესში, ავალდებულებს სახელმწიფოს არასრულწლოვანის სისხლის სამართლის გამოძიებაში მისი პირველივე ჩართვიდან მოეპყროს მას მისი მოწყვლადობისა და შესაძლებლობების გათვალისწინებით, განსაკუთრებით კი პოლიციის მიერ მისი დაკითხვის პროცესში. სახელმწიფომ უნდა მიიღოს ზომები, რათა შესაძლებლობების ფარგლებში, მინიმუმამდე იქნას დაყვანილი შიშის გამომწვევი გრძნობები არასრულწლოვანში. ამავე დროს, უზრუნველყოს, რომ არასრულწლოვან ბრალდებულს ესმოდეს გამოძიების ხასიათი და იმ სასჯელის მნიშვნელობა, რომელიც შეიძლება შეეფარდოს. ასევე, განემარტოს, რომ აქვს ადვოკატის ყოლის და დუმილის უფლება¹²³.

ბავშვების მოწყვლადობის, სიმწიფის, ინტელექტუალური და ემოციური შესაძლებლობების გათვალისწინებით, ევროპის სასამართლომ ხაზი გაუსვა ადვოკატის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის მნიშვნელობას, როდესაც პატიმრობაში მყოფი პირი არასრულწლოვანია. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ სალდუმის საქმეზე მიღებულ გადაწყვეტილებაში განაცხადა:

პოლიციის დაწესებულებაში მოთავსებული არასრულწლოვანის იურიდიული დახმარების გარშემო შესწავლილი დიდი რაოდენობით შესაბამისი საერთაშორისო სამართლის მასალების გათვალისწინებით, სასამართლო ხაზს უსვავს, რომ ადვოკატის ხელმისაწვდომობას ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს, როდესაც პატიმრობაში მყოფი პირი არასრულწლოვანია.

გარდა ამისა, არასრულწლოვანთა სტანდარტებთან მიმართებაში მნიშვნელოვანია შემდეგი საერთაშორისო ინსტრუმენტები - გენერალური ასამბლეის მიერ 1985 წლის 29 ნოემბერის მიღებული გაეროს მინიმალური სტანდარტული წესები (A/RES/40/33, შემდგომში "ჰეკინის წესები") არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების აღსრულებისათვის, ადგენს შემდეგს:

122. V. v. the United Kingdom [GC], no. 24888/94, § 86, ECHR 1999-IX; T. v. the United Kingdom [GC], no. 24724/94, § 84, 1999 წლის 16 დეკემბერი; Panovits v. Cyprus, no. 4268/04, § 67, 2008 წლის 11 დეკემბერი; Adamkiewicz v. Poland, no. 54729/00, § 70, 2010 წლის 2 მარტი;

123. Panovits, case § 67; S.C. v. the United Kingdom, no. 60958/00, § 29, ECHR 2004-IV; Martin v. Estonia, no. 35985/09, § 92, 30, 2013 წლის 30 მაისი;

- 5.1 არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემამ ხელი უნდა შეუწყოს არასრულწლოვანთა კეთილდღეობას და უზრუნველყოს არასრულწლოვანი სამართალდამრღვევების მიმართ განხორციელებული ნებისმიერი რეაგირების თანაზომიერება როგორც სამართალდამრღვევის, ასევე სამართალდარღვევისადმი....
- 7. არასრულწლოვანთა უფლებები
- 7.1 ძირითადი საპროცესო დაცვის მექანიზმები, როგორებიცაა უდანაშაულობის პრეზუმცია, წაყენებული ბრალის შესახებ ინფორმაციის მიწოდების უფლება, დუმილის, ადვოკატის ყოლის, მშობლის ან მეურვის დასწრების უფლება, მოწმეთა დაპირისპირებისა და ჯვარედინი დაკითხვის უფლება და ზემდგომ ინსტანციაში გასაჩივრების უფლება გარანტირებული უნდა იყოს საქმის წარმოების ყველა ეტაპზე....
- 10. პირველი კონტაქტი
- 10.1 არასრულწლოვანის დაკავების შემთხვევაში, დაკავების შესახებ ინფორმაცია დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს მის მშობლებს ან მეურვეს, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუკი ეს შეუძლებელია, მშობლებს ან მეურვეს ამის შესახებ ინფორმაცია რაც შეიძლება მცირე დროში უნდა მიაწოდონ.....
- 10.3 სამართალდამცავ უწყებებსა და არასრულწლოვან სამართალდამრღვევს შორის ურთიერთობისას, პატივი უნდა სცენ არასრულწლოვანის სამართლებრივ სტატუსს, ეს ურთიერთობა ხელს უნდა უწყობდეს არასრულწლოვანის კეთილდღეობას და საქმის გარემოებების სათანადოდ გათვალისწინებით, ხელს უნდა უწყობდეს არასრულწლოვანისათვის ზიანის თავიდან აცილებას.

გაეროს წესები თავისუფლება აღკვეთილი არსრულწლოვების დასაცავად მიღებული იქნა გენერალური ასამბლეის #45/113 რეზოლუციით 1990 წლის 14 დეკემბერს:

“1. ფუნდამენტური შესაძლებლობები

...2. არასრულწლოვანისათვის თავისუფლების აღკვეთა უნდა მოხდეს მხოლოდ იმ პრინციპებისა და პროცედურების თანახმად, რომლებიც გაცხადებულია ამ წესებში და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების აღსრულების შესახებ გაერთოს მინიმალურ წესებში (პეკინის წესები). არასრულწლოვანისთვის თავისუფლების აღკვეთის გადაწყვეტილება მიიღება მხოლოდ სხვა ყველა შესაძლებლობის ამოწურვის შემდეგ მინიმალური ვადით და მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში. სანქციის ხანგრძლივობას განსაზღვრავს სასამართლო ისე, რომ არ

გამორიცხოს პირის ვადაზე ადრე გათავისუფლება.....

II. წესების მოქმედების სფერო და გამოყენება

...12. თავისუფლების აღკვეთა უნდა განხორციელდეს ისეთ პირობებში და გარემოებებში, რომელიც უზრუნველყოფს არასრულწლოვანის უფლებების დაცვას. დაწესებულებაში განთავსებულ თავისუფლებააღკვეთილ არასრულწლოვნებს უნდა ჰქონდეთ სხვადასხვა აქტივობითა და პროგრამით სარგებლობის შესაძლებლობა, რომლის მიზანია არასრულწლოვანის ჯანმრთელობისა და საკუთარი თავის პატივისცემის გაუმჯობესება და შენარჩუნება, პასუხისმგებლობის გრძნობის განვითარება და ისეთი დამოკიდებულებებისა და უნარ-ჩვევების წახალისება/განმტკიცება, რომელიც დაეხმარება მათ, როგორც საზოგადოების წევრების, საკუთარი პოტენციალის განვითარებაში.....

სტანდარტები საქართველოში

ახალის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მთელ რიგ დებულებებს და ცალკე თავსაც კი მოიცავს არასრულწლოვნებისა და სხვა მოწყვლადი პირების შესახებ. კოდექსი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს არასრულწლოვნებს სამართალწარმოების ყველა ეტაპზე. კოდექსის მოთხოვნაა, რომ მხედველობაში იქნეს მიღებული არასრულწლოვანის ასაკი, რესოციალიზაციის განსაკუთრებული საზოგადოებრივი ინტერესი, მისი ხელახალი აღზრდისათვის ხელის შეწყობის აუცილებლობა. არასრულწლოვანის მიმართ სისხლის სამართლის პროცესის განმავლობაში სავალდებულოა არასრულწლოვანის უფლებათა საერთაშორისო გარანტიების სრული დაცვა¹²⁴.

კოდექსის თანახმად, დაცვა სავალდებულოა ბრალდებულისათვის, თუკი ის არასრულწლოვანია ან გააჩნია ფიზიკური ან ფსიქიკური ნაკლი, რაც ხელს უშლის მის მიერ საკუთარი დაცვის განხორციელებას¹²⁵. ამასთან კოდექსის მოთხოვნაა, რომ არასრულწლოვანის შემოწმება მოხდეს მისი სამართლებრივი წარმომადგენლის ან ფსიქოლოგის თანდასწრებით. ახალი კოდექსით, 14 წლამდე ასაკის პირის დაკითხვა ნებადართულია მხოლოდ მისი სამართლებრივი წარმომადგენლის თანხმობით და მისი თანდასწრებით. წარმომადგენელს უფლება აქვს გამოთქვას საკუთარი აზრი და სასამართლოს ნებართვით დააბუსტოს კითხვა. 14 წლამდე ასაკის მოწმეს უნდა განემარტოს მისი ვალდებულება, რომ უნდა თქვას მხოლოდ სიმართლე, მაგრამ არ უნდა იყოს ინფორმირებული ჩვენების მიცემაზე უარის თქმის, ყალბი

124. მუხლი 316, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

125. მუხლი 45, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

ჩვენების და ურთიერთგამომრიცხავი ჩვენების მიცემის გამო სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესაძლო დაკისრების შესახებ.

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესის ზოგად პრინციპებში სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადგენს, რომ ნებისმიერი სასამართლო სხდომა, რომელშიც არასრულწლოვანი მონაწილეობს, დახურული უნდა იყოს.

იმ შემთხვევებში, როდესაც ბრალდებული არასრულწლოვანია, მისი ცხოვრების, განათლების, განვითარების, ოჯახურის გარემოს და სხვა პირობები, რომლებიც ნათელს ჰფენს მის ხასიათსა და ქცევას, გამოკვლეული უნდა იქნას. არასრულწლოვანის მშობლებს, კანონიერ წარმომადგენლებს, ახლო ნათესავებს, ასევე პედაგოგებს უფლება აქვთ, დაესწრონ სასამართლოს სხდომას, რომელშიც არასრულწლოვანი მონაწილეობს. თუკი სასამართლო ან პროკურორი მიიჩნევს, რომ არასრულწლოვანი ბრალდებულის ინტერესებს ემსახურება, მას შეუძლია სავალდებულო წესით უზრუნველყოს მშობლის, კანონიერი წარმომადგენლის ან ახლო ნათესავის, ასევე პედაგოგის მონაწილეობა. არასრულწლოვანის ინტერესების დაცვის მიზნით, სასამართლოს ან პროკურორს შეუძლია აუკრძალოს არასრულწლოვანი ბრალდებულის მშობელს, კანონიერ წარმომადგენელს, ახლო ნათესავს ან პედაგოგს სასამართლო სხდომაზე დასწრება ან საპროცესო მოქმედებაში მონაწილეობა¹²⁶.

კოდექსის თანახმად, არასრულწლოვანის მიერ ჩადენილი დანაშაულის საქმეზე პროცესს წარმართავს მხოლოდ ის მოსამართლე, პროკურორი ან გამომძიებელი, რომელსაც გავლილი აქვს სპეციალური მომზადება პედაგოგიკასა და ფსიქოლოგიაში¹²⁷.

კოდექსის მოთხოვნაა, რომ არასრულწლოვანის საქმე სრულწლოვანის საქმისგან ცალკე გამოიყოს. იგივე მოთხოვნა ვრცელდება არასრულწლოვანის პატიმრობის პირობებზეც. ამ შემთხვევაში საპროცესო კოდექსის მოთხოვნაა, რომ არასრულწლოვანი ბრალდებული სრულწლოვანი ბრალდებულისაგან განცალკევებით იქნას მოთავსებული¹²⁸.

ამასთან, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი განსაკუთრებული დაცვის ღონისძიებებს აწესებს არასრულწლოვანის საქმეებთან მიმართებაში - როგორცაა, მაგალითად, არასრულწლოვანის მეთვალყურეობის ქვეშ გადაცემა. არასრულწლოვანი ბრალდებულის მშობლის, წარმომადგენლის, მეურვის ან ბავშვთა სპეციალური დაწესებულების მეთვალყურეობაში გადაცემის მიზანია,

126. მუხლი, 317, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;
127. მუხლი 319, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;
128. მუხლები 318-323, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;

რომ მეთვალყურეობის განმახორციელებელმა მხარემ წერილობითი პასუხისმგებლობა აიღოს არასრულწლოვანი ბრალდებულის სასამართლოში, გამომძიებელთან, პროკურორთან გამოცხადებაზე და არასრულწლოვანის სწორ ქცევაზე.

ყრუ-მუნჯი პირის გამოკითხვა უნდა განხორციელდეს შესაბამისი უნარ-ჩვევების მქონე თარჯიმნის დახმარებით. თუკი გამოსაკითხი პირი სმენადაქვეითებულია, მას შეიძლება წერილობით დაუსვან შეკითხვები. მძიმე ავადმყოფის დაკითხვა უნდა განხორციელდეს ექიმის თანხმობით და, თუ საჭიროა, ექიმის თანდასწრებით.

პრაქტიკაში ადვოკატებს არ გამოუთქვავთ შეშფოთება ან საყვედური იმასთან დაკავშირებით, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით არასრულწლოვნებთან მიმართებაში განსაზღვრული დებულებები არ სრულდება. კვლევის პროცესში ექსპერტებს მხოლოდ ერთი არასრულწლოვანის დაკითხვაზე დასწრების შესაძლებლობა მიეცათ.

არასრულწლოვანის პოლიციის დაწესებულებაში მიყვანისთანავე, მშობლებს ტელეფონით აცნობეს ბავშვის დაკავების შესახებ და მოიწვიეს საგამომძიებო პროცესზე დასასწრებად. მშობლები და ადვოკატი 30 წუთში მოვიდნენ და პოლიციის თანამშრომელმა ბავშვის დაკითხვა დაიწყო. დაკითხვის დაწყებამდე, არასრულწლოვანს და მის კანონიერ წარმომადგენლებს განუმარტეს მათი უფლებები. თუმცა, ერთი შემთხვევა საკმარისი არ იყო ექსპერტთა ჯგუფისათვის დასკვნების გასაკეთებლად, თუ რამდენად სრულდება კოდექსით განსაზღვრული წესები არასრულწლოვნების საქმეებში; ამიტომ ექსპერტების დასკვნები ძირითადად ადვოკატებისა და პოლიციის თანამშრომლების გამოკითხვის შედეგებს ეყრდნობა.

საქართველოს ხელისუფლების მიერ ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში გატარებულ რეფორმებს შორის, ერთ ერთი ყველაზე ღირშესანიშნავი სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმაა. უკანასკნელი მონაცემები ცხადყოფს, რომ პოლიციის სექტორში განხორციელებული რეფორმების შედეგად სამართალდამცავი ორგანოების მიმართ საზოგადოების ნდობა გაიზარდა და პოლიცია სხვა უწყებებს შორის კვლავაც ყველაზე დიდი ნდობით სარგებლობს საქართველოში.

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, რომელიც ძალაში 2010 წლის ოქტომბერში შევიდა, რამდენიმე პოზიტიური სიახლე და გარანტია იქნა შემოღებული ბრალდებულებისათვის, რამაც ინკვიზიციური სისხლის სამართლის სისტემის შეჭიბრებითი ჩანაცვლება გამოიწვია.

მიუხედავად ამისა, სამართალდამცავთა მიერ თავისუფლება აღკვეთილი პირების უფლებების დაცვის უზრუნველსაყოფად გასაუმჯობესებელი კვლავაც ბევრია როგორც კანონმდებლობაში, ისე პრაქტიკაში.

კვლევა ძირითადად მიზნად ისახავდა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში ისეთი ასპექტების იდენტიფიცირებას, რომლებიც ხელს უშლის დაკავებულებს, ისარგებლონ საქართველოსკონსტიტუციითა და საქართველოს მიერ ხელმოწერილი ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებებით გარანტირებული უფლებებით. სწორედ ამიტომ, კვლევა მიმართული იყო პირის დაკავების და მისი პოლიციის დაწესებულებაში ყოფნის პერიოდში კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში არსებული საჭიროებების გამოვლენაზე.

შეზღუდული ადამიანური და ფინანსური რესურსების პირობებში, ასევე შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან დადებული ურთიერთგაგების მემორანდუმის მკაცრად განსაზღვრული ჩარჩოს გამო, ექსპერტთა ჯგუფი იძულებული იყო საქართველოს მასშტაბით სამი პოლიციის დაწესებულების მონიტორინგით დაკმაყოფილებულიყო თბილისში, ქუთაისსა და თელავში. ჩვენ არ გვქონდა ამბიცია ან განზრახვა, მონიტორინგი გვეწარმოებინა პოლიციის დაწესებულებებზე ან პოლიციის თანამშრომლებზე - ჩვენი მიზანი იყო იმ პრობლემური ტენდენციების გამოვლენა როგორც კანონმდებლობაში, ასევე პრაქტიკაში, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ დაკავებულის შესაძლებლობაზე, ეფექტურად ისარგებლოს საპროცესო უფლებებით

დაკავებისთანავე და მოგვენახა გამოვლენილი პრობლემების მოგვარების გზები.

მკვლევართა ჯგუფმა დასკვნების გასაკეთებლად შემდეგი მეთოდოლოგია გამოიყენა:

1. საკანონმდებლო გარანტიების ანალიზი;
2. პოლიციის სამ დაწესებულებაში - თბილისში, ქუთაისსა და თელავში ყოველდღიური დაკვირვებების წარმოება და პოლიციისა და სხვა აქტორების ქმედებათა დოკუმენტირება; დაკვირვების ანგარიში, ასევე, მოიცავს პოლიციის მიერ ჩატარებულ დაკითხვებზე და დაკავებულებთან და ადვოკატებთან შეხვედრებზე დასწრების ამსახველ მასალას;
3. 17 ინდივიდუალური/ჩალრმავებული ინტერვიუ პოლიციის თანამშრომლებთან და ადვოკატებთან.

მთლიანობაში, საქართველოს კონსტიტუცია და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი საკმარის დაცვის მექანიზმებს სთავაზობს დაკავებულებს. არსებული კანონმდებლობა დეტალურად განსაზღვრავს დაკავების ვადებს, დაკავების წესებს და დაკავებაზე უფლებამოსილ პირებს. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი უფლებას აძლევს დაკავებულს:

- ა. დაუყოვნებლივ მიიღოს ინფორმაცია მისი დაკავების მიზეზების შესახებ;
- ბ. მოითხოვოს თარჯიმნის დახმარება, თუკი არ ფლობს სახელმწიფო ენას;
- გ. მოითხოვოს ადვოკატი;
- დ. უარი თქვას დანაშაულის დაბრალებაზე/საკუთარი თავის მამხილებელი ჩვენების მიცემაზე;
- ე. მოითხოვოს სამედიცინო დახმარება.

2. საქართველოს კანონმდებლობა ავალდებულებს სამართალდამცავ უწყებებს, მოიპოვონ პირის დაკავებისათვის საჭირო სასამართლოს განჩინება, ხოლო განჩინების გარეშე პირის დაკავება ნებადართულია მხოლოდ იმ შემთხვევებში, თუკი არსებობს პირის მიერ დანაშაულის თავის არიდების, მტკიცებულებების განადგურების ან ახალი დანაშაულის ჩადენის საფრთხე. თუმცა, უმეტეს შემთხვევებში, პოლიცია ჯერ დაკავებას ახორციელებს და მხოლოდ ამის შემდეგ მიმართავს სასამართლოს წინასწარი პატიმრობის შეფარდების შუამდგომლობით. ათობით წინასწარი პატიმრობის გადაწყვეტილების გაცნობის შემდეგ, მკვლევარებმა დაასკვნეს, რომ სასამართლო იშვიათად აქცევს ყურადღებას თავად დაკავების კანონიერებას (რამდენად განხორციელდა დაკავება სისხლის

სამართლის საპროცესო კოდექსის 171-ე მუხლის შესაბამისად) და ძირითადი აქცენტი გადააქვს წინასწარი პატიმრობის შეფარდება-არ შეფარდების საკითხის გადაწყვეტაზე. ეს ზრდის სამართალდამცავთა მხრიდან თვითნებური გადაწყვეტილებების მიღების რისკს, განსაკუთრებით დაკავებიდან პირველი 48 საათის განმავლობაში, როდესაც საქართველოს კანონმდებლობით დაკავების კანონიერების პერიოდულად შეფასების მექანიზმი არ არსებობს.

- რეკომენდაცია: სამართალდამცავები ვალდებული არიან, მუსტად დაიცვან სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 171-ე მუხლის პირობები, რომლის თანახმადაც პირის დაკავება მხოლოდ სასამართლოს განჩინებით უნდა განხორციელდეს. პირის დაკავება სასამართლოს განჩინების გარეშე შესაძლებელია მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში.

3. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი განსაზღვრავს, რომ სამართალდამცავი პირი ვალდებულია დაკავებისთანავე განუმარტოს დაკავებულს მისი საპროცესო უფლებები.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ სამართალდამცავები დაკავებულს მისი უფლებების შესახებ ინფორმაციას მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში აწვდიან. უმეტეს შემთხვევებში, დაკავებულს მის უფლებებს პოლიციის დაწესებულებაში გადაყვანის შემდეგ უმარტავენ, როდესაც მან ხელი უნდა მოაწეროს დაკავების ოქმს, სადაც მოცემულია ამ უფლებების ჩამონათვალი. ექსპერტები მიიჩნევენ, რომ უფლებები ნათლად და არაბუნდოვნად არის განმარტებული ჩამონათვალიში, თუმცა სამართალდამცავები ვალდებულნი არ არიან გადაამოწმონ, რომ ბრალდებულმა ნამდვილად გაიგო თავისი უფლებები. უმეტეს შემთხვევაში, ისინი უფლებების შესახებ ზეპირ განმარტებებს დაკავებულის უფლებების შესახებ, ასევე დუმილისა და საკუთარი თავის საწინააღმდეგო ჩვენების არ მიცემის უფლების შესახებ, არ აკეთებენ.

- რეკომენდაცია: სამართალდამცავმა პირმა ზეპირსიტყვიერად უნდა განუმარტოს დაკავებულს მისი უფლებები მისთვის გასაგები ფორმით, რათა საშუალება მისცეს, ისარგებლოს ამ უფლებებით.

4. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა განსაზღვრავს დაკავების, ან მოწმის გამოძახების წესს, ექსპერტებმა დაასკვნეს, რომ სამართალდამცავები სხვადასხვა ხერხით ცდილობენ გვერდი აუარონ ოფიციალურ წესებს ან ვადებს. არსებობს პოლიციის ოქმები ადამიანების ქუჩაში „გასაუბრების“ მიზნით გაჩერების შესახებ. მსგავს წესს არც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

და არც ნებისმიერი სხვა კანონი არ იცნობს. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მხოლოდ იმას განსაზღვრავს, რომ პირის დაკითხვა შესაძლებელია დაკავებულის, მოწმის ან დაზარალებულის სტატუსით. გამოხატული თანხმობის გარეშე, პირის პოლიციის დაწესებულებაში გადაყვანა მისი თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლების შეზღუდვაა და თვითნებური გადაწყვეტილების მიღების მაგალითს წარმოადგენს. პირის არარეგისტრირებული დაკავება ზრდის არასათანადო მოპყრობის რისკს. შესაბამისად, დაკავების წესები მნიშვნელოვან დახვეწას საჭიროებს, განსაკუთრებით დაკავების დროის ათვლის განსაზღვრისა და დაკავების ოქმის შედგენის ადგილის საკითხებთან მიმართებაში.

- რეკომენდაცია: პირის „გასაუბრების“ მიზნით დაკავების პრაქტიკა უნდა დასრულდეს, ვინაიდან ის თვითნებური გადაწყვეტილების მიღების დიდ რისკს მოიცავს. პოლიციამ მხოლოდ ოფიციალურად უნდა გადაიყვანოს დაკავებული ან მოწმე პოლიციის დაწესებულებაში და მხოლოდ კანონიერი პროცედურები უნდა განახორციელოს.

5. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა უზრუნველყოფს პირის უფლებას, არ დაიბრალოს დანაშაული, ექსპერტთა ჯგუფი არა ერთ შემთხვევას შეესწრო, როდესაც გამომძიებელი სხვადასხვა ხერხის მეშვეობით პირს მოწმის სტატუსით კითხავდა, ნაცვლად დაკავებულისა. ეს ძალიან დიდ პრობლემას წარმოადგენს და უარყოფითად მოქმედებს პირის მიერ დუმილის და დანაშაულის არ დაბრალების უფლების გამოყენებაზე. უმეტეს შემთხვევაში, პირს მოწმის სტატუსით კითხავენ დაკავებულის ნაცვლად მაშინაც კი, როდესაც არსებობს მისი ბრალდებულად ცნობისათვის საკმარისი მტკიცებულება.

პირის მოწმის სტატუსით დაკითხვისას, სამართალდამცავები ყველაფერს აკეთებენ, რათა პირს აგრძნობინონ, რომ მისი სამართლებრივი ვალდებულებაა მის ხელთ არსებული ინფორმაციის პოლიციისათვის მიწოდება მაშინაც კი, როდესაც ეს ინფორმაცია პოტენციურად პირდაპირ ან ირიბად შეიძლება გამოყენებული იქნას მის წინააღმდეგ. გამომძიებლები ხშირად ზედმეტ ყურადღებას ამახვილებენ მოწმის ვალდებულებაზე, მიაწოდოს ინფორმაცია სამართალდამცავებს ნაცვლად იმისა, რომ მეტი ყურადღება გაამახვილონ მოწმის უფლებაზე, არ უპასუხოს იმ შეკითხვებს, რომლებიც შეიძლება გამოძიების დროს მის წინააღმდეგ იქნეს გამოყენებული.

რეკომენდაცია: სამართალდამცავებმა ყურადღება არა მხოლოდ მოწმის სამართლებრივ ვალდებულებაზე

(იმ სანქციებზე, რომლებიც მას ამ ვალდებულებების შეუსრულებლობის შემთხვევაში ემუქრება) უნდა გაამახვილონ, არამედ მოწმის უფლებებზეც, მათ შორის საკუთარი თავის ან ოჯახის წევრების მამხილებელი ინფორმაციის/ჩვენების არ მიცემის უფლებაზეც. ამასთან, როდესაც არსებობს მტკიცებულება, რომ პირს ჩადენილი აქვს დანაშაული, უნდა მოხდეს მისი დაკავება და არა მოწმის სტატუსით მოპყრობა, ვინაიდან საქართველოს კანონმდებლობა მოწმესთან შედარებით დაკავებულს უფრო მეტ სამართლებრივ უფლებას სთავაზობს, მათ შორის დუმილისა და ადვოკატის დაუყოვნებლივ მოთხოვნის უფლებას.

6. საქართველოს კანონმდებლობა არ აკონკრეტებს, სად უნდა გადაიყვანონ მოწმე დაკავების შემდეგ-პოლიციის დაწესებულებაში თუ დაკავების სხვა იზოლატორში. იმ შემთხვევაში, თუკი პირს პოლიციის დაწესებულებაში გადაიყვანენ, მისი იქ დაყოვნება შეუზღუდავი დროით შეიძლება, ვიდრე საბოლოოდ დროებითი მოთავსების იზოლატორში გადაიყვანენ. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 174(2)-ე მუხლი განსაზღვრავს პირის დაკავების საფუძველს, მაგრამ არ აკონკრეტებს დაკავების ადგილს და, შესაბამისად, ეს შეიძლება იყოს როგორც დაკავების იზოლატორი, ისე პოლიციის დაწესებულება. დაკავების იზოლატორის ფუნქციონირების წესის დამატებითი ინსტრუქციების შესახებ საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის #108-ე ბრძანებულების თანახმად, გადაწყვეტილებას იმის შესახებ, დაკავების იზოლატორში უნდა მოთავსდეს დაკავებული თუ არა, იღებს გამომძიებელი, პოლიციის თანამშრომელი ან პროკურორი და ასახავს აღნიშნულს დაკავების ოქმში, რომელიც მოგვიანებით შესაბამისი პოლიციის დაწესებულებაში ხელმოწერით უნდა დაადასტუროს საგამომძიებო უწყების უფროსმა. ხშირად პოლიციის თანამშრომლებს ურჩევნიათ დაკავებული პოლიციის დაწესებულებაში გადაიყვანონ, ვინაიდან დაკავების იზოლატორებში არ არსებობს საჭირო ტექნიკური აღჭურვილობა ინფორმაციის ელექტრონილი საქმის წარმოების სისტემაში შესატანად. რადგან დაკავების იზოლატორში დაკავებულის უფლებების დაცვის მეტი გარანტიებია, უფრო გონივრული იქნება, ამ დაწესებულებების სათანადოდ აღჭურვა და დაკითხვების იქ ჩატარება. თუკი დაკავებული დაუყოვნებლივ იქნა გადაყვანილი დროებითი მოთავსების იზოლატორში, მას საკუთარი უფლებებით სარგებლობის მეტი შესაძლებლობა ექნება, რაც შეამცირებს მისი თვითნებური დაპატიმრების ან თავისუფლების აღკვეთის რისკს. ამასთან, ზუსტად მოხდება დაკავების დროის დაფიქსირება, გამოირიცხება დაკავების დროსთან დაკავშირებული ბუნდოვანება და დაკავებულს დაუყოვნებლივ ჩაუტარდება სამედიცინო შემოწმება, რაც მისი ზეწოლის ან არასათანადო მოპყრობისგან დაცვის დამატებითი გარანტია იქნება.

რეკომენდაცია: საქართველოს კანონმდებლობით ნათლად უნდა განისაზღვროს, თუ რა შემთხვევაში უნდა მოხდეს პირის გადაყვანა პოლიციის ან დროებითი მოთავსების იზოლატორებში. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში უნდა დაკონკრეტდეს პირის პოლიციის დაწესებულებაში გადაყვანის **მიზანი და ვადა** იმ შემთხვევაში, როდესაც არსებობს დროებითი მოთავსების იზოლატორები. საქართველოს კანონმდებლობამ და სამართალდამცავმა უწყებებმა უნდა უზრუნველყონ, რომ თითოეული დაკავებული პირი დაუყოვნებლივ იქნას გადაყვანილი დროებითი მოთავსების იზოლატორებში და სწორედ იქ ჩატარდეს ყველა საგამოძიებო მოქმედება, ვინაიდან ამგვარად უკეთესად განხორციელდება დაკავებული პირის უფლებების დაცვა, მუსტად დაფიქსირდება დაკავების დრო და ჯანმრთელობის მდგომარეობა, მინიმუმამდე შემცირდება არასათანადო მოპყრობის, თვითნებური დაკავებისა და თავისუფლების აღკვეთის რისკები.

7. ხელისუფლებამ უნდა შეიმუშავოს სპეციალური გაიდლაინები თვითნებური გადაწყვეტილებების და ქმედებების შესამცირებლად მომავალში. ეს გაიდლაინები ხელს შეუწყობს სისტემატური უკანონო ქცევის შემცირებას პოლიციის მიერ დაკითხვებისა და სისხლის სამართლის პროცესის განხორციელების დროს.

შინაგან საქმეთა სამინისტრომ უნდა შეიმუშავოს სპეციალური გაიდლაინები პოლიციის თანამშრომლებისათვის მათი ყოველდღიური საქმიანობების განხორციელების წესთან დაკავშირებით და დაკავების პროცესში ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით. ეს გაიდლაინები შეიძლება არ იყოს საჭარო, თუმცა თავად გაიდლაინების შემუშავების ან განახლების პროცესი, გარკვეულწილად, გამჭვირვალე უნდა იყოს. სასურველია, რომ პროცესში მონაწილეობა მიიღონ და საკუთარი უკუგება წარმოადგინონ შესაბამისი სფეროს პროფესიონალებმა და დაინტერესებულმა მხარეებმა. გაიდლაინები იმდენად დეტალური უნდა იყოს, რომ საშუალება მისცეს პოლიციის თანამშრომლებს, შეაფასონ ყველა შესაძლო სცენარი და მიიღონ კანონის შესაბამისი გადაწყვეტილებები.

8. საქართველოს კანონმდებლობა და პრაქტიკა სამართალდამცავებს თვითნებური გადაწყვეტილებების მიღების ძალიან ბევრ შესაძლებლობას აძლევს პირის დაკავებიდან პირველი 48 საათის განმავლობაში. კანონმდებლობა არ აკონკრეტებს, თუ ვინ არის პასუხისმგებელი, შეამოწმოს დაკავების კანონიერება და პირის განგრძობად პატიმრობაში ყოფნა პირველი 48 საათის განმავლობაში. ავტომატური 48 საათიანი დაკავება ამ პერიოდში დაკავების

გაგრძელება-არ გაგრძელების საჭიროების გადამოწმების მექანიზმის გარეშე, ზღუდავს პირის თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლებას.

რეკომენდაცია: საჭიროა ცვლილების შეტანა საქართველოს კანონმდებლობაში, რათა შეიქმნას შიდა და/ან ადმინისტრაციული მექანიზმი, რომელიც შეაფასებს პირის დაკავების კანონიერებას პირველი 48 საათის განმავლობაში. პოლიციას უნდა დაევალოს პერიოდულად გადახედოს და დაადასტუროს პირის პატიმრობის გაგრძელება.

9. მიუხედავად იმისა, რომ თარჯიმნით სარგებლობის უფლება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსითაა გარანტირებული და ხარისხიანი თარგმანით უზრუნველყოფას გულისხმობს, ექსპერტთა ჯგუფის დაკვირვებით, პრაქტიკაში, როგორც თბილისში, ასევე რეგიონებში შინაგან საქმეთა სამინისტრო და მთავარი პროკურატურა მხოლოდ ინგლისური, გერმანული, ფრანგული ან რუსული ენის თარჯიმნებს ქირაობს. სისტემატურად ხდებოდა აზერბაიჯანული, სომხური და ქურთული ენების გამორიცხვა და გამომძიებლები იძულებულნი იყვნენ, საჭიროების მიხედვით მოეძებნათ თარჯიმნები ანაზღაურების გარეშე. ამჟამად თარჯიმნის ან თარგმანის ხარისხის შეფასების მექანიზმი არ არსებობს.

რეკომენდაცია: სამართალდამცავმა უწყებებმა უნდა გააუმჯობესონ მთარგმნელობითი მომსახურებების შესყიდვის მენეჯმენტი და უზრუნველყონ ეთნიკური უმცირესობების ენებზე, მათ შორის აზერბაიჯანულ და სომხურ ენებზე თარგმნის ხელმისაწვდომობა. ამასთან, უნდა შეიქმნას მინიმალური გარანტიები, რომ თარგმნის ხარისხი აკმაყოფილებდეს გარკვეულ სტანდარტს, რომელიც უზრუნველყოფს ბრალდებულის ან მოწმის მიერ მისი უფლებების, მოვალეობებისა და წაყენებული ბრალის გაგებას.

10. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა უზრუნველყოფს დაკავებულს ადვოკატის სწრაფი ხელმისაწვდომობის უფლებით, ექსპერტებმა დაასკვნეს, რომ მათ მიერ შესწავლილი საქმეების 80% დაკავებულები უარს ამბობდნენ პირველი დაკითხვის დროს ადვოკატით სარგებლობის უფლებაზე. ექსპერტებს მიაჩნიათ, რომ დაკავებულისათვის რთულია ადვოკატის მნიშვნელობის შეფასება პირველ რიგში იმიტომ, რომ დაკავების ოქმში მისი უფლებების განმარტება მხოლოდ ფორმალურ სახეს ატარებს. მეორეს მხრივ, ამას ემატება დაკავებასთან დაკავშირებული ნერვიულობა და მღელვარება. ზოგადად, საზოგადოება ხშირად არ არის გაცნობიერებული, თუ რა როლს თამაშობს ადვოკატი სისხლის სამართლის პროცესში. დაკავებულთა უმეტესობას მიაჩნია, რომ

ადვოკატის მონაწილეობა მნიშვნელოვანი მხოლოდ სასამართლოშია წინასწარი პატიმრობის საკითხის განხილვისას და არა დაკავების მომენტში. პოლიციის მოხელეები ხშირად სარგებლობენ დაკავებულის გაუცნობიერებლობით და მოწმის სტატუსით კითხავენ მას; დაკავებული არც ადვოკატის დასწრებას თვლის მნიშვნელოვანად, ვერც დაკითხვის შედეგს აცნობიერებს და შიშობს, რომ ადვოკატის მოთხოვნით შეიძლება გამომძიებელი გააღიზიანოს.

ამასთან, საპროცესო შეთანხმების გაფორმების გავრცელებული პრაქტიკა უბიძგებს დაკავებულს, უარი თქვას ადვოკატით სარგებლობის უფლებაზე. ხშირად დაკავებულს ეშინია, რომ ადვოკატის მოთხოვნით გაღიზიანებულმა გამომძიებელმა შეიძლება უარი უთხრას საპროცესო შეთანხმებაზე. პოლიცია, თავის მხრივ, ცდილობს ისარგებლოს ყველა ამ ფაქტორით და დაკითხვა მისთვის სასარგებლოდ წარმართოს, უბიძგოს ბრალდებულს ან მოწმეს, მისცეს მისთვის სასურველი ჩვენება, რითაც შეიძლება ფაქტიურად დაიბრალოს დანაშაული.

რეკომენდაციები: საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციამ უნდა გააუმჯობესოს მუშაობა საზოგადოებისათვის ადვოკატის როლისა და მნიშვნელობის შესახებ ცნობიერების ამაღლების კუთხით, აჩვენოს მას ადვოკატის უფლებაზე უარის თქმით გამოწვეული შედეგები და რისკები. საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციამ და იურიდიული დახმარების სამსახურმა უნდა უზრუნველყონ და გააუმჯობესონ სისხლის სამართლის ადვოკატთა მომსახურების ხარისხი. საჭიროა ამ მიმართულებით განათლების სტანდარტის გაზრდა და სისხლის სამართალში სპეციალიზებულ ადვოკატთა უნარ-ჩვევების განვითარება. მათ სასურველ გადაწყვეტილებას სასამართლოს გზით უნდა მიაღწიონ და არა საპროცესო შეთანხმებით.

11. სისხლის სამართლის საქმეებზე იურიდიული დახმარების მომსახურების მიწოდებას საქართველოში იურიდიული დახმარების სამსახური უზრუნველყოფს, რომელიც დამოუკიდებელი საჯარო უწყებაა. გაწეული იურიდიული დახმარება ეფექტურია, თუმცა პრაქტიკაში ეს დახმარება დაკავების პირველი საათების განმავლობაში ხელმისაწვდომი არ არის. ეს კი ზეგავლენას ახდენს სამართალდამცავთა მხრიდან ამ პერიოდში ჩატარებული ნებისმიერი დაკითხვისა თუ საგამოძიებო მოქმედების სამართლიანობაზე.

მიმდინარე პრაქტიკა, კონკრეტულად კი 2 დღიანი ვადა და მასთან დაკავშირებული ადვოკატის დანიშვნის წესები თითქმის არ შეესაბამება სამართლიან პროცესს და გამომძიებელს პირის დაკითხვისა და მტკიცებულებების შეგროვების (კანონიერად თუ უკანონოდ) შესაძლებლობას ადვოკატის დანიშვნამდე აძლევს. უმეტეს

შემთხვევაში, ადვოკატი მხოლოდ ბრალდებულის სასამართლოს წინაშე პირველ წარდგენამდე ინიშნება.

- რეკომენდაციები: საჭიროა ცვლილებების შეტანა იურიდიული დახმარების კანონში და სხვა შესაბამის კანონმდებლობაში. ამ ცვლილებებით თითოეული პირი ავტომატურად იქნება უზრუნველყოფილი იურიდიული დახმარებით (თუკი არ ჰყავს კერძო ადვოკატი) დაკავებისთანავე, ასევე პირველი 48 საათის განმავლობაში ან ბრალის წაყენების შემდეგ და სასამართლოში გამოსვლისას;
- უნდა მომზადდეს გადაუდებელი იურიდიული დახმარების გეგმა (ადვოკატთა მორიგეობა 24/7 განმავლობაში), რომელიც შესაძლებლობას მისცემს ნებისმიერ დაკავებულს, მის ნათესავს, პოლიციას და სამართალდამცავებს დაკავებისთანავე მიიღონ იურიდიული კონსულტაცია. თანამშრომლებმა უნდა დააფიქსირონ ადვოკატის მოთხოვნის და მოსვლის დრო, სასურველია ელექტრონულ ფორმატში. იურიდიული დახმარების შესახებ კანონში და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში უნდა შევიდეს ცვლილებები, რომლებიც უზრუნველყოფს დაკავებულს ადვოკატის (ან სულ მცირე სატელეფონო კონსულტაციას იურიდიული დახმარების სამსახურის ადვოკატთან) სწრაფი ხელმისაწვდომობით დაკავების პირველივე საათებში და ნებისმიერი ფორმის დაკითხვის დაწყებამდე.
- უნდა გაუმჯობესდეს იურიდიული დამხმარების ადვოკატთა ხარისხი და ძალისხმევა ადეკვატური ადამიანური და მატერიალური რესურსების გამოყოფით, რათა შესაძლებელი გახდეს ბრალდებულის იურიდიული დახმარებით უზრუნველყოფა დაკავების პირველივე საათებში და ნებისმიერი დაკითხვის დაწყებამდე.

რეკომენდაციების ჩამონათვალი:

დაკავების წესების შესახებ

სამართალდამცავ უწყებებს:

- უნდა დაემორჩილონ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 171-ე მუხლის მოთხოვნას, რომლის თანახმადაც პირის დაკავება ხდება მხოლოდ სასამართლოს განჩინების საფუძველზე. სასამართლოს განჩინების გარეშე დაკავება უნდა განხორციელდეს მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში;

- ვალდებული არიან სიტყვიერად განუმარტონ დაკავებულს მისი უფლებები. უფლებების განმარტება არ უნდა ატარებდეს მხოლოდ ფორმალურ ხასიათს და უნდა უზრუნველყოფდეს, რომ პირმა გაიგო მისი უფლებები და შეუძლია მათი ეფექტურად გამოყენება;
- უნდა დასრულდეს პირის “გასაუბრების” მიზნით დაკავების პრაქტიკა. მოხელეს უფლება აქვს გადაიყვანოს დაკავებული პოლიციის დაწესებულებაში ან გამოიძახოს მოწმე, მაგრამ ეს ყველაფერი უნდა განახორციელოს შესაბამისი სამართლებრივი პროცედურების დაცვით;
- მოწმის უფლებების დაცვის მიზნით, აქცენტი უნდა გაკეთდეს არა მხოლოდ მის სამართლებრივ ვალდებულებაზე, მისცეს ჩვენება და იმ სანქციებზე, რაც მას სხვა შემთხვევაში დაეკისრება, არამედ ასევე მის უფლებაზე, არ მისცეს ჩვენება საკუთარი თავის და ოჯახის წევრების წინააღმდეგ. როდესაც არსებობს მტკიცებულება, რომ პირმა ჩაიდინა დანაშაული, დაუშვებელია მისი მოწმის სტატუსით დაკითხვა და აუცილებელია ბრალის წაყენება; საქართველოს კანონმდებლობა დაკავებულისთვის უფრო სრულყოფილ გარანტიებს აწესებს, ვიდრე მოწმისათვის (დუმილის და ადვოკატის დაუყოვნებლივ დანიშვნის უფლება);
- საქართველოს კანონმდებლობაში პირდაპირ უნდა განისაზღვროს, თუ რა შემთხვევაში უნდა გადაიყვანონ პირი პოლიციის დაწესებულებაში და როდის დროებითი დაკავების იზოლატორში. კოდექსში უნდა დაკონკრეტდეს პირის პოლიციის დაწესებულებაში გადაყვანის მიზანი და გრაფიკი. ჩვენ სამართალდამცავებს ვურჩევთ, რომ პირი დაუყოვნებლივ გადაიყვანონ წინასწარი დაკავების დაწესებულებაში და იქ ჩაატარონ ყველა საგამოძიებო მოქმედება. ამგვარად უფრო მეტად იქნება დაცული დაკავებულის უფლებები, მათ შორის სწორედ მოხდება დაკავების დროისა და ჯანმრთელობის მდგომარეობის დაფიქსირება. ეს შეამცირებს არასწორი მოპყრობის, თვითნებური პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის რისკებს.
- საქართველოს კანონმდებლობაში უნდა შევიდეს შესაბამისი ცვლილებები, რომლის საფუძველზეც შეიქმნება შეფასების შიდა ან ადმინისტრაციული მექანიზმი, რომლითაც მოხდება დაკავებულის მიმდინარე პატიმრობის კანონიერების შეფასება პირველი 48 საათის განმავლობაში და მაღალი თანამდებობის პირები, ვალდებული იქნებიან პერიოდულად შეაფასონ პირის მიმდინარე პატიმრობა.

თარგმნის უფლების შესახებ

სამართალდამცავ უწყებებს:

- შინაგან საქმეთა სამინისტრომ უნდა შეიმუშავოს სპეციალური გაიდლაინები პოლიციის თანამშრომლებისათვის მათი ყოველდღიური საქმიანობების განხროციელების წესთან დაკავშირებით და დაკავების პროცესში ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით. ეს გაიდლაინები შეიძლება არ იყოს საჭარო, თუმცა თავად გაიდლაინების შემუშავების ან განახლების პროცესი, გარკვეულწილად, გამჭვირვალე უნდა იყოს. სასურველია, რომ პროცესში მონაწილეობა მიიღონ და საკუთარი უკუგება წარმოადგინონ შესაბამისი სფეროს პროფესიონალებმა და დაინტერესებულმა მხარეებმა. გაიდლაინები იმდენად დეტალური უნდა იყოს, რომ საშუალება მისცეს პოლიციის თანამშრომლებს, შეაფასონ ყველა შესაძლო სცენარი და მიიღონ კანონის შესაბამისი გადაწყვეტილებები.
- სამართალდამცავმა უწყებებმა უნდა გააუმჯობესონ მთარგმნელობითი მომსახურებების შესყიდვის მენეჯმენტი და უზრუნველყონ ეთნიკური უმცირესობების ენებზე, მათ შორის აზერბაიჯანულ დასომხურ ენებზე თარგმნის ხელმისაწვდომობა. ამასთან, უნდა შეიქმნას მინიმალური გარანტიები, რომ თარგმნის ხარისხი აკმაყოფილებს გარკვეულ სტანდარტს, რომელიც უზრუნველყოფს ბრალდებულის ან მოწმის მიერ მისი უფლებების მოვალეობებისა და წაყენებული ბრალის გაგებას.

სამართლებრივი წარმომადგენლობის და დაცვის შესახებ

საქართველოს იურიდიული დახმარების სამსახურს და

საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციას:

- საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციამ უნდა გააუმჯობესოს მუშაობა საზოგადოებისთვის ადვოკატის როლისა და მნიშვნელობის შესახებ ცნობიერების ამაღლების კუთხით, აჩვენოს მას ადვოკატის უფლებაზე უარის თქმით გამოწვეული შედეგები და რისკები.
- საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციამ და იურიდიული დახმარების სამსახურმა უნდა უზრუნველყონ და გააუმჯობესონ სისხლის სამართლის ადვოკატთა მომსახურების ხარისხი. საჭიროა ამ მიმართულებით განათლების სტანდარტის გაზრდა და სისხლის სამართალში სპეციალიზებულ ადვოკატთა უნარ-ჩვევების განვითარება.

- ადვოკატებმა სასურველ გადაწყვეტილებას სასამართლოს გზით უნდა მიაღწიონ და არა საპროცესო შეთანხმებით.

საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს - იურიდიული დახმარების სამსახურს და საქართველოს პარლამენტს:

- საჯარო აცვლილებების შეტანა იურიდიული დახმარების კანონში და სხვა შესაბამის კანონმდებლობაში. ამ ცვლილებებით, თითოეული პირი ავტომატურად იქნება უზრუნველყოფილი იურიდიული დახმარებით (თუკი არ ჰყავს კერძო ადვოკატი) დაკავების თანავე, ასევე პირველი 48 საათის განმავლობაში ან ბრალის წაყენების შემდეგ და სასამართლოში გამოსვლისას;
- უნდა მომზადდეს გადაუდებელი იურიდიული დახმარების გეგმა (ადვოკატთა მორიგეობა 24/7 განმავლობაში), რომელიც შესაძლებლობას მისცემს ნებისმიერ დაკავებულს, მის ნათესავს, პოლიციას და სამართალდამცავებს დაკავების თანავე მიიღონ იურიდიული კონსულტაცია. მოხელეებმა უნდა დააფიქსირონ ადვოკატის მოთხოვნის და მოსვლის დრო, სასურველია ელექტრონულ ფორმატში.
- იურიდიული დახმარების შესახებ კანონში და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში უნდა შევიდეს ცვლილებები, რომლებიც უზრუნველყოფს დაკავებულს ადვოკატის (ან სულ მცირე სატელეფონო კონსულტაციას იურიდიული დახმარების სამსახურის ადვოკატთან) სწრაფი ხელმისაწვდომობით დაკავების პირველივე საათებში და ნებისმიერი ფორმის დაკითხვის დაწყებამდე.
- უნდა გაუმჯობესდეს იურიდიული დამხმარების ადვოკატთა ხარისხი და ძალისხმევა ადეკვატური ადამიანური და მატერიალური რესურსების გამოყოფით, რათა შესაძლებელი გახდეს ბრალდებულის იურიდიული დახმარებით უზრუნველყოფა დაკავების პირველივე საათებში და ნებისმიერი დაკითხვის დაწყებამდე.

ინფორმაციის მიღების უფლების შესახებ საქართველოში

- პოლიციის თანამშრომელმა დაუყოვნებლივ უნდა გადაიყვანოს დაკავებული დაკავების იზოლატორში და განუმარტოს უფლებები დაკითხვის ან საგამოძიებო მოქმედებების დაწყებამდე.

დაკითვის წესისა და დუბილის უფლების შესახებ

სამართალდამცავ უწყებებს:

- მოწმის დაკითხვისას, სამართალდამცავმა ნათლად უნდა განუმარტოს მოწმეს, რომ უფლება აქვს არ მისცეს ჩვენება საკუთარი თავის ან ოჯახის წევრის წინააღმდეგ. სამართალდამცავმა არ უნდა დამალოს ეს ფაქტი და მხოლოდ მოწმის გამოძიებასთან თანამშრომლობის ვალდებულებაზე არ უნდა გაამახვილოს ყურადღება.

პოლიციის მიერ დაკავების ვადები¹²⁹

საათები	საქართველო	საათები
	დაკავება - პირი რაც შეიძლება მალე უნდა იქნას გადაყვანილი პოლიციის დაწესებულებაში	
00:00	ბრალის წაყენებაზე პატიმრობის ნებართვა პოლიციამ უნდა გასცეს გამოძიების საჭიროების საფუძველზე.	48:00
48:00 საათამდე	პატიმრობის დასრულება – მაქსიმალური პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც შესაძლებელია პირის დაკავება პოლიციის მიერ ბრალის წაყენების გარეშე	
72:00	პატიმრობის მაქსიმალური ვადა, თუკი მაგისტრატი მოსამართლე არ გასცემს შემდგომი პატიმრობის ნებართვას.	

129. წარმოდგენილი ვადები გვიჩვენებს სისხლის სამართლის პროცესის ეტაპებს. პოლიციის მიერ პირის დაპატიმრების სხვადასხვა ეტაპისა და პატიმრობის პერიოდში ეჭვმიტანილთა უფლებების შესახებ სხვადასხვა იურისდიქციის მიხედვით დეტალური ინფორმაცია იხილეთ მე-3 თავში.

დასკვნები და რეკომენდაციები დასკვნები

წინამდებარე კვლევა მიზნად ისახავს პოლიციის მიერ დაკავებული ან დაპატიმრებული ექვმიტანილი პირების უფლებათა პრაქტიკულ განხორციელებაზე დაკვირვებას და მის შეფასებას. პრაქტიკაში რეალურად მიმდინარე მოვლენების შესახებ ემპირიული მონაცემების შეგროვების უნიკალური მექანიზმების მეშვეობით, კვლევამ უნდა შეისწავლოს პოლიციისა და ადვოკატების ყოველდღიურ რუტინაში არსებული შეზღუდვები. ასევე ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ორგანიზაციულ, კულტურულ ან პროფესიულ უფლებათა განხორციელებაზე. ჩვენ 29 დღის მანძილზე დაახლოებით 200 საათის განმავლობაში ვაწარმოეთ პირდაპირი დაკვირვება პოლიციის განყოფილებაში. ასევე, შევისწავლეთ დაკავების ოქმები და გამოვკითხეთ პოლიციის თანამშრომლები და ადვოკატები. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენი დაკვირვება პოლიციის ერთი განყოფილებით შემოიფარგლებოდა, ჩვენ განვსაზღვრეთ მოლდოვაში ექვმიტანილის უფლებებთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი სამართლებრივი და პრაქტიკული საკითხები. ამ კონტექსტში მოლდოვის სამართლებრივი ჩარჩო შეიცავს დასაბუთებულ დეტალურ დებულებებს სისხლის სამართლის დანაშაულის და კანონდარღვევის შემთხვევებში დაკავების წარმოების მოთხოვნების, პირობების და სამართლებრივი საფუძვლების შესახებ. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი სათანადოდ განმარტავს ექვმიტანილის უფლებებს წინასწარი პატიმრობის ეტაპზე და არეგულირებს საგამოძიებო სამსახურის წარმომადგენელთა უფლებამოსილებებს. მეტიც, 2012 წელს სისხლის სამართალწარმოებაში განისაზღვრა ექვმიტანილის დამატებითი უფლებები, როგორცაა: დამოუკიდებელი სამედიცინო დახმარების მიღების უფლება, კრიმინალური საგამოძიებო სამსახურების წარმომადგენლების ვალდებულება, აცნობონ ექვმიტანილს დუმილის უფლების გამოყენების შემთხვევაში უარყოფითი შედეგების არ არსებობის და სხვა პირთა ცრუ დადანაშაულების სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ. ამ თვალსაზრისით, ეროვნული კანონი ექვმიტანილის უფლებების შესახებ შესაბამისობაშია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მოთხოვნებთან და შეიცავს ევროკავშირის დირექტივებით დადგენილ ძირითად ელემენტებს.

ფორმა, რომლითაც სამართლებრივი დებულებები პრაქტიკაში ხორციელდება, რიგ ასპექტებში ვერ უზრუნველყოფს საპროცესო

უფლებების სამართლიან და ადეკვატურ დაცვას. პრინციპში სამართლებრივი დებულებები შესაბამისობაშია საერთაშორისო სტანდარტებთან, თუმცა საჭიროა დაზუსტდეს პოლიციის ოფიცრების როლი და ძირითადი უფლება-მოვალეობები დაკავებისას და ზოგადად ეჭვმიტანილთან ურთიერთობისას. კვლევის თანახმად, პოლიციის ოფიცრებმა ხშირად არ იციან, როგორ იმოქმედონ კონკრეტულ სიტუაციებში, რადგან არ აქვთ საკმარისი ინფორმაცია ან არჩევნად გამოიყენონ არაოფიციალურად დამკვიდრებული, არაადეკვატური პროცედურები. ამასთან, დავინახეთ რომ პოლიციის ოფიცრები გარკვეულ სირთულეებს აწყდებიან აგრესიულ ეჭვმიტანილებთან ურთიერთობისას და არ იციან, როგორ იმოქმედონ სტრესულ სიტუაციაში. მეტიც, დაკავების ვადის დარღვევა ჩვეულებრივი მოვლენაა პოლიციის საქმიანობაში.

რაც შეეხება საგამოძიებო მოსამართლის მიერ დაკავების კანონიერების დადასტურების საკითხს, არასტაბილური და არათანმიმდევრული იურიდიული პრაქტიკა კონტროლის ამ მეთოდს არაეფექტურს ხდის.

ქვემოთ მოცემულია ჩვენი ძირითადი დასკვნები და რეკომენდაციები.

საგამოძიებო ოფიცრის როლი

საგამოძიებო ოფიცრის სტატუსი და მისი სამართლებრივი უფლებამოსილება დაკავების და პირველი დაკითხვის პროცესში ამ კვლევის ფარგლებში შესწავლილი ერთერთი მნიშვნელოვანი საკითხია. ჯერ კიდევ გაურკვეველია, როგორ ურთიერთობენ ისინი ეჭვმიტანილთან და, რეალურად, რამდენად საჭიროა მათი მონაწილეობა, რადგან არსებობს აზრი, რომ ხშირად ზოგი გამომძიებლის მხრიდან ადგილი აქვს უკანონო ქმედებას (როგორიცაა ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური ძალადობა).

როგორც აღმოჩნდა, ხშირად ეჭვმიტანილებს მათ უფლებებს აცნობენ გამომძიებელთან პირველი ეგრეთ წოდებული „გასაუბრების“ შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ კანონი მოითხოვს დაუყოვნებლივ ინფორმირებას დუმილის უფლების შესახებ. ეს „გასაუბრებები“ არ კვალიფიცირდება, როგორც პირველადი დაკითხვა. შესაბამისად, მათზე არ ფორმდება ოფიციალური დოკუმენტები. უნდა აღინიშნოს, რომ გამომძიებლების (გამომძიების ოფიცრის) მონაწილეობა ამ უწყებით არ შემოიფარგლება. ჩვენი დაკვირვებით, ისინი ესწრებიან პროკურატურის გამომძიებლების (სისხლის სამართლის გამომძიებლების) მიერ წარმოებულ დაკითხვებს, აკეთებენ შეუსაბამო კომენტარებს და კითხვებს უსვამენ ეჭვმიტანილებს, როდესაც იქ ყოფნის არავითარი უფლება არ აქვთ.

უფასო იურიდიული დახმარება და ადვოკატის როლი

მოლდოვის უფასო იურიდიული დახმარების სისტემა ბოლო წლებში დაიხვეწა და მოიცავს უმნიშვნელოვანეს საკითხებს წინასწარი დაკავების ეტაპზე. კვლევის ფარგლებში შესაძლებლობა გვქონდა შეგვედარებინა უფასო იურიდიული დახმარების და კერძო ადვოკატების საქმიანობა. ზოგიერთი ადვოკატის დამოკიდებულება დაკავების დროს ეწინააღმდეგებოდა მისი კლიენტის ინტერესებს და არღვევდა პროფესიონალური რჩევის მიღების უფლებას. ჩვენ დავადგინეთ, რომ ზოგიერთი ადვოკატი პასიურია კლიენტის დაცვისას და ხანდახან ამოკლებს კლიენტის და ადვოკატის შეხვედრის დროს მაშინაც კი, როდესაც პოლიციის მხრიდან ამის მიზეზი არ არსებობს. უმეტეს შემთხვევაში, ადვოკატის რჩევა სტანდარტულია და მოკლებულია საქმის მიმართ ინდივიდუალურ მიდგომას. ამას, შესაძლოა, სხვადასხვა მიზეზი ჰქონდეს, როგორცაა ხელმისაწვდომობის არ ქონა საქმის მასალებზე და კონსულტაციებისათვის საჭირო სივრცის ან ოთახის არარსებობა. ხშირად ადვოკატებს კლიენტთან საუბარი პოლიციის განყოფილების კორიდორში უწევთ, სადაც პოლიციას ჩარევა და მოსმენა შეუძლია.

ჩვენს მიერ შესწავლილი შემთხვევების უმრავლესობაში, ადვოკატები ესწრებიან დაკითხვას, მაგრამ ძალიან პასიურნი არიან თუნდაც აშკარა იყოს მათი ჩარევის აუცილებლობა კლიენტის ინტერესების დაცვისთვის. ადვოკატები მაშინაც კი არ ერევიან, როდესაც ეჭვმიტანილს შეუსაბამო კითხვებს უსვამენ ან როდესაც დაკითხვის ოქმში კანონის დარღვევის, პროტესტის ან სხვა მნიშვნელოვანი ასპექტის შესახებ ინფორმაციის შეტანა უნდა მოითხოვონ. ზოგიერთ ადვოკატს არ აქვს დაკითხვაზე მოქცევისათვის საჭირო საკმარისი ცოდნა და უნარები ან რაიმე ინსტრუქცია, რომლითაც შეუძლია იხელმძღვანელოს.

დუმილის უფლება

მიუხედავად იმისა, რომ კვლევის მსვლელობისას არ გვისაუბრია ეჭვმიტანილებთან, რომ განგვესაზღვრა, რამდენად აქვთ გაცნობიერებული დუმილის უფლება, დაკვირვების შედეგად გამოვავლინეთ, რომ გამომძიებლები და ადვოკატებიც კი იშვიათად განუმარტავდნენ მათ დუმილის უფლების მნიშვნელობას და მისი გამოყენების შედეგებს. ჩვენ არ გვინახავს ეჭვმიტანილი, რომელიც იყენებდა დუმილის უფლებას ან თუნდაც ადვოკატი, რომელიც კლიენტს ამის გაკეთებას ურჩევდა კონკრეტულ ვითარებაში.

სამედიცინო დახმარების მიღების უფლება

შევნიშნეთ, რომ ადვოკატები უფრო მეტად ერთვებიან, როდესაც კლიენტს გადაუდებელი სამედიცინო დახმარება ესაჭიროება. ჩვეულებრივ, როდესაც ექვმიტანილი ან მისი ადვოკატი ითხოვენ, მათ პოლიციის განყოფილებაში უზრუნველყოფენ გადაუდებელი სამედიცინო დახმარებით. დავადგინეთ, რომ დაკავების ოქმში არის ცალკე ნაწილი ექვმიტანილის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ, რომელიც უნდა შეავსოს სისხლის სამართლის საქმეთა გამომძიებელმა და მას ხელი უნდა მოაწეროს ექვმიტანილმა. თუმცა, ასეთ ვითარებაშიც კი პოლიციის ოფიცრების ქმედება უფრო რეაქტიულია, ვიდრე პროაქტიული და ერთადერთი ჩართულობის გამოხატულება, რომელიც ჩვენ მიერ იქნა იდენტიფიცირებული, იყო სასწრაფო დახმარების გამოძახება გადაუდებელ შემთხვევებში.

შეტყობინება უფლებების შესახებ

მოლდოვის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ავალდებულებს პოლიციას, მიაწოდოს ექვმიტანილს ინფორმაცია მისი უფლებების შესახებ, თუმცა, ამ ინფორმაციის მიწოდების ფორმა გაუმჭობესებას საჭიროებს. ჩვეულებრივ, ეს ინფორმაცია წარმოადგენს ამონარიდს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდან, რომელიც განსაზღვრავს ექვმიტანილის/ბრალდებულის უფლებებს და თან ერთვის დაკავების ოქმს. მიუხედავად იმისა, რომ ხსენებული ამონარიდი სრულად წარმოადგენს საჭირო ინფორმაციას, მეტისმეტად ტექნიკური ენის გამო შეტყობინებას მხოლოდ ფორმალური ხასიათი აქვს. ჩვენ გამოვავლინეთ რომ პოლიციის ოფიცრები ან თუნდაც ადვოკატები რუტინულად არ განმარტავენ ან აზუსტებენ უფლებათა ჩამონათვალს და არ ამოწმებენ, რამდენად ესმის ექვმიტანილს უფლება, რომლის შესახებაც ატყობინებენ. ამ თვალსაზრისით, მოლდოვის კანონმდებლობა არ შეიცავს ცნებას - „უფლებათა წერილი“ - რომელიც მარტივ და გასაგებ ენაზე მზადდება ევროკავშირის სისხლის სამართლის საქმის წარმოების დროს ინფორმაციის მიღების უფლების შესახებ დირექტივის 2012/13/EU შესაბამისად. ინფორმაციის მიწოდების დროც მნიშვნელოვანი საკითხია. კანონის თანახმად, პირს ინფორმაცია დაკავებისთანავე უნდა მიაწოდონ, თუმცა პოლიციის ოფიცრები, ჩვეულებრივ, ცდილობენ ეს რაც შეიძლება გვიან, ხანდახან პირველი დაკითხვის შემდეგაც კი გააკეთონ.

ლოკუმენტაციის ხელმისაწვდომობა

საქმის მასალების მოთხოვნისას, ადვოკატებს ჩვეულებრივ უარს ეუბნებიან გამოძიების კონფედენციალურობის მიზეზით. თუმცა,

კანონში ბოლოდროინდელი ცვლილებების თანახმად, დაცვის ადვოკატებს ხელი მიუწვდებათ პატიმრობის შეფარდების დამსახურებულ დოკუმენტაციაზე.

თარჯიმნის მომსახურების და დოკუმენტაციის თარგმნის უფლება

არარსებობს რაიმე მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს თარჯიმნის მომსახურების მიღების უფლების განხორციელებას. მოლდოვის კანონმდებლობა არეგულირებს თარჯიმნების ავტორიზაციის პროცესს სამართალდამცავ ორგანოებთან თანამშრომლობისთვის, თუმცა ჩვენ დავინახეთ, რომ ეს პირები საჯიროების შემთხვევაში, არ არიან ჩართულნი დაკავების პროცესში. ხელისუფლების წარმომადგენლებს არ აქვთ ამ პროცესის მართვის ცალსახა პროცედურა და ვერ ახერხებენ უფლებამოსილი თარჯიმნების მონაწილეობის ხარჯის ანაზღაურებას. შედეგად, ურჩევნიათ დახმარებისათვის მეგობრებს ან ნაცნობებს მიმართონ ან თავად თარგმნონ, თუმცა კანონი ამას კრძალავს. ამას გარდა, არ არსებობს რაიმე კრიტერიუმი ან პროცედურა რომელიც განსაზღვრავს თარგმანის საჭიროებას, შესაბამის ენას ან თარგმნის ხარისხს. ჩვენ ვერ მოვახერხეთ თარგმანის ხარისხთან დაკავშირებით მონაცემების მოძიება, თუმცა ადვოკატებმა აღნიშნეს, რომ წინასწარი დაკავების ეტაპზე თარგმანი ცუდი და არაეფექტურია. ჩვენ, ასევე, შევნიშნეთ, რომ გამოძიებლები ჩვეულებივ გადადიან რუსულზე თუ ეჭვმიტანილმა იცის/ესმის რუსული და არ ითხოვენ უფლებამოსილი თარჯიმნის დახმარებას. ამასთან, დავინახეთ, რომ საქმის მასალების თარგმნაზე პასუხისმგებლობა ეჭვმიტანილს ეკისრება და ამ მხრივ პოლიცია არ უწევს რაიმე დახმარებას.

რეკომენდაციები

ეჭვმიტანილის უფლებების სწორ აღსრულებაზე უარყოფით გავლენას ახდენს პოლიციის ოფიცრებისათვის დეტალური ინსტრუქციების არ არსებობა, მათი ხარვეზიანი პრაქტიკა დაკავებისას და დაცვის ადვოკატების პასიური როლი შესაბამისი უნარების სიმცირესთან ერთად. ჩვენი კვლევის შედეგების საფუძველზე მოვამზადეთ შემდეგი რეკომენდაციები:

1. მთავრობა და პარლამენტი

- განხორციელდეს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ცვლილება დაკავების ვადის გაზრდის მიზნით, რათა შესაძლებელი იქნას საპროცესო ზომების გატარება, რომლებიც წინ უნდა უსწრებდეს დაკავების ოქმის შედგენას, რადგან პირის გადაადგილების თავისუფლება იზღუდება ამგვარი ზომების გატარებისას. დაკავების კანონიერების განმსაზღვრელი საპროცესო ნორმები ასევე უნდა დაზუსტდეს.

- განხორციელდეს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ცვლილება დაკავებისას გამომძიებლის როლის და უფლებამოსილების დაზუსტების მიზნით.

2. შინაგან საქმეთა სამინისტრო

- ინსტრუქციების მომზადება და დამტკიცება პოლიციელთა ყოველდღიური საქმიანობის ხელშეწყობისა და დაკავების წარმოებისას მათი როლის დეტალური განმარტების მიზნით. ამასთან, ინსტრუქციები ცალსახად უნდა განსაზღვრავდნენ დაკავებისას ეჭვმიტანილის უფლებების დაცვის უზრუნველყოფისა და რთულ ვითარებაში მოქმედების წესებს.
- უფლებათა არსებული სიის გადახედვა და მისი მარტივი და გასაგები ენით ჩამოყალიბება ევროკავშირის სისხლის სამართლის საქმის წარმოების დროს ინფორმაციის მიღების უფლების შესახებ (უფლებათა წერილი) დირექტივის შესაბამისად. შინაგან საქმეთა სამინისტრომ უნდა შეიმუშაოს ინსტრუქციები, თუ როდის და სად უნდა იქნეს მიწოდებული ინფორმაცია.
- პოლიციის განყოფილებებში უზრუნველყოფილი უნდა იყოს საკონსულტაციო ოთახი დაკავებისას ეჭვმიტანილისა და ადვოკატის კონფედენციალური შეხვედრებისათვის შესაბამისი პირობების შექმნის მიზნით.
- ეფექტური მექანიზმის შექმნა თარგმანის კრიტერიუმების უზრუნველყოფის მიზნით, რათა განისაზღვროს თარგმანის საჭიროება, შესაბამისი ენა და ხარისხი.
- დეტალური ინსტრუქციების მომზადება დაკავების დროს სამედიცინო დახმარების უზრუნველსაყოფად.
- გამომძიებლებისათვის ეჭვმიტანილის უფლებების შესახებ სასწავლო კურსების მომზადება.

3. იურისტთა კავშირი და ეროვნული იურიდიული დახმარების საბჭო

- ინსტრუქციების მომზადება პოლიციაში დაკითხვის დროს ადვოკატების მიერ გამოყენებული ტაქტიკისა და ტექნიკის შესახებ.
- წინასწარი დაკავების ეტაპზე, იურიდიული დახმარების მარეგულირებელი ხარისხის სტანდარტების შემუშავება და ამოქმედება. მონიტორინგის მექანიზმები უნდა შეიქმნას ხარისხის სტანდარტების მოქმედების უზრუნველყოფის მიზნით.
- დაცვის მხარის ადვოკატებისთვის ეჭვმიტანილის უფლებების შესახებ სასწავლო კურსების შემუშავება და დანერგვა.

რეკომენდაციები

სამართალდამცავი ორგანოების მიმართ პირთა დაკავების შესახებ

- სასამართლო ზედამხედველობის გაძლიერება დაკავებული პირების საპროცესო გარანტიების განხორციელებაზე (მათ შორის, პრევენციული სამართლის განზოგადება და მოსამართლეთა სპეციალური ტრენინგი);
- დაკავებული პირების მიმართ ერთიანი პროცედურის შემუშავება და მიღება ყველა წინასწარი გამოძიების ორგანოსათვის. დადგენილ იქნას ერთი კომპეტენტური თანამშრომელის ვალდებულება, განახორციელოს დაკავებული პირის შესახებ ჩაწერის წარმოების უზრუნველყოფა;
- პირის ფაქტობრივი დაკავების შესახებ ინფორმირების პრაქტიკის ჩამოყალიბება (სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 210-ე მუხლი);
- სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 208§5 მუხლთან მკაცრი შესაბამისობის უზრუნველყოფა ოქმში იმ ადგილის მითითებასთან დაკავშირებით, სადაც დაკავებული პირის მოთავსება ხდება იძულებით ან ბრძანებით კომპეტენტურ ოფიციალურ პირთან ერთად ან კომპეტენტური პირის მიერ განსაზღვრულ დაწესებულებაში; ასევე, უნდა აღინიშნოს დაკავების ზუსტი დრო (საათი და წუთი) სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 209 მუხლის შესაბამისად;
- აქტიური საინფორმაციო კამპანიის ჩატარება დაკავების დროს არსებული უფლებების და გარანტიების შესახებ;
- ერთიანი ელექტრონული რეგისტრაციის სისტემის შექმნა, დაკავებული პირის მიმართ განხორციელებული ყველა მოქმედების აღრიცხვის მიზნით და ერთობლივი მიდგომის შემუშავება დაკავებული პირის შესახებ შინაგან საქმეთა სამინისტროს და უფასო იურიდიული დახმარების (სამართლებრივი დახმარების უზრუნველყოფის კოორდინაციის ცენტრი) მიერ მონაცემთა შეგროვებისთვის; სისტემატური და რეგულარული შემოწმებების უზრუნველყოფა ამ მიდგომის შესაბამისად;
- პატიმრობაში მყოფ პირებზე პასუხისმგებელი ოფიციალური პირების ყველა ქმედების სავალდებულო ჩაწერის ერთიანი პროცედურის უზრუნველყოფა ყველა წინასწარი გამოძიების ორგანოსათვის, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 212-ე მუხლის შესაბამისად;
- შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენელთა მიერ წამებისა და არასათანადო მოპყრობის ყველა შემთხვევის გამოძიებისა და დასჯის ეფექტური მექანიზმის შექმნა.

ინფორმაციის მიღების უფლება

- დაკავებულ პირთა უფლებების შესახებ ინფორმირების სავალდებულო წერილობითი ფორმის შემუშავება და მიღება, მათ შორის სპეციალიზებული ფორმის მოწყვლადი კატეგორიებისთვის მათი კონკრეტული საჭიროებების გათვალისწინებით (მაგალითად, ბავშვები);
- დაკავებული პირის მიმართ ნებისმიერი ქმედების ვიდეო ჩაწერის პრაქტიკის შემოღება. მათ შორის, დაკავებულისთვის უფლებების განმარტების პროცესის;
- უკრაინის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 87§2 მუხლის ცვლილება, დაკავებული პირისათვის დაკავების მომენტში სათანადო ინფორმაციის არ მიწოდების მოხსენიება ადამიანის ფუნდამენტური უფლებებისა და თავისუფლებების მნიშვნელოვანი დარღვევების ჩამონათვალში;
- საგამოძიებო პრივილეგიად კლასიფიცირებული ინფორმაციის ამომწურავი სიის მომზადება, რაც საფუძვლად დაედება გამომძიებლის ან პროკურორის მიერ გარკვეულ მასალებზე ხელმისაწვდომობის შეზღუდვას.

ხელმისაწვდომობა ადვოკატსა და იურიდიულ მომსახურებაზე

- იურიდიული დახმარების და სისხლის სამართალწარმოების სტანდარტების ამაღლება მეორადი დახმარების უზრუნველყოფიადვოკატების რეესტრში დარეგისტრირებული ყველა ადვოკატისთვის. აგრეთვე, ეფექტური მონიტორინგის მექანიზმის შემოღება;
- დაკავების პროცესში იურიდიული დახმარების განხორციელების შესახებ ტრენინგის უზრუნველყოფა სისხლის სამართლის დაცვის განმახორციელებელი ადვოკატებისათვის;
- ადვოკატის დაკავებულ პირთან კონფიდენციალური შეხვედრისათვის პირობების უზრუნველყოფა;
- FSLA ცენტრის მიერ პირის დაკავების შესახებ შეტყობინების შემდეგ, ადვოკატის დროული გამოცხადებისა და პირველად დაკითხვამდე კონფიდენციალური კომუნიკაციის შესახებ ინფორმაციის შეგროვება და ანალიზი;
- ადვოკატის დახმარებაზე უარის თქმის შესახებ ინფორმაციის შეგროვება და ანალიზი, უარის მიზეზებისა და ეტაპების მითითებით.

დაკითხვა შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენელთა მიერ და დუმის უფლება

- გამომძიებლის, პროკურორისა და სამართალდამცავი სტრუქტურების თანამშრომლებისათვის ვალდებულების დადგენა, რათა მათ მოამზადონ ანგარიში იმ პროცესის შესახებ, რომლითაც დაკავებულ პირს ატყობინებენ, რომ მას აქვს უფლება, არ მისცეს ჩვენება საკუთარი თავის, ოჯახის წევრების და უახლოესი ნათესავების წინააღმდეგ (დუმის უფლება) დაკავების ოქმის მომზადებასა და პირის პირველ დაკითხვამდე;
- სამართალდამცავი სტრუქტურების თანამშრომლების ცნობიერების ამაღლება დუმის უფლებისა და მისი უზრუნველყოფის შესახებ;
- პრაქტიკის შექმნა, რითაც დაკითხვის ოქმში ყველა იმ პირის შესახებ გაკეთდება აღნიშვნა, რომელიც ესწრებოდა დაკითხვის პროცესს;
- დაკავებული პირის დაკითხვისთვის განსაზღვრული სივრცის აღჭურვა და დაკითხვის მხოლოდ ამ ადგილებში ჩატარება.

სამედიცინო დახმარების მიღების უფლება

- დაკავებული პირის სამედიცინო დახმარების მიღების უფლების უზრუნველყოფის მექანიზმის შექმნა და მისი რეგულირება ერთიანი დოკუმენტით, სადაც განსაზღვრული იქნება კონკრეტული ნორმები ყველა დაკავებული პირისთვის სასწრაფო დახმარების გამოძახების, გადაუდებელი დახმარების გაწევის და წამლების მიცემის შესახებ. მათ შორის, მათთვის, ვინც იღებენ წამალს დაკავების მომენტისთვის (კერძოდ ART, ოპიოიდური ჩანაცვლებითი თერაპია, ინსულინი, ჰიპოტონიური მკურნალობა ან გულის შეტევის წამლები), ასევე მოცემული იქნება ჩანაწერები სამედიცინო დახმარების შესახებ და სხვა;
- დაკავებული პირის პერიოდული სამედიცინო შემოწმების შედეგების ცალკე დოკუმენტში ჩაწერის პროცედურის შემოღება;
- დაკავებულთა სიცოცხლესა და ჯანმრთელობაზე, აგრეთვე, დროული და ეფექტური სამედიცინო დახმარების უზრუნველყოფაზე პასუხისმგებელი კონკრეტული ოფიციალური პირის განსაზღვრა.

კონკრეტული საპროცესო გარანტიები მოწყვლადი ჯგუფებისთვის

- პირდაპირი სამართლებრივი აკრძალვის შემოღება ნარკოტიკული ან ალკოჰოლური ინტოქსიკაციის ქვეშ მყოფი პირების დაკითხვასთან დაკავშირებით, ჯანმრთელობის განსაზღვრული კრიტერიუმების შესაბამისად;
- ნარკოდამოკიდებული პირის მიმართ სისხლის სამართალ-წარმოების პროცესში ფსიქოლოგის და ნარკოლოგის მონაწილეობის სავალდებულო წესის შემოღება;
- ნარკოდამოკიდებული პირების დაკითხვის პროცესში ფსიქოლოგის და ნარკოლოგის მონაწილეობის უზრუნველყოფა; ნარკოდამოკიდებულ პირთან საგამომძიებო მოქმედებების ჩატარების შესაძლებლობის სავალდებულო სამედიცინო შეფასება;
- დაკავებულ პირთათვის მათი უფლებების შესახებ შეტყობინების წერილობითი და ზეპირი ფორმების შემუშავება. მათ შორის, მოწყვლადი კატეგორიებისთვის სპეციალიზებული ფორმების, მათი სპეციფიური საჭიროებების გათვალისწინებით (მაგალითად, ბავშვები);
- სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 67§1 მუხლის ცვლილება, სადაც ნარკოდამოკიდებული პირის ფსიქოლოგიური მდგომარეობა არ უნდა გახდეს დამამძიმებელი გარემოება სასჯელის განსაზღვრისას;
- სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 213§2 მუხლის იმპლემენტაცია, რაც გულისხმობს არასრულწლოვანი პირის დაკავების შესახებ მშობლების ან მეურვეების, მზრუნველების, სამეურვეო ან სამზრუნველო დაწესებულების დაუყოვნებელ და უპირობო ინფორმირებას.

თარჯიმნის მომსახურებისა და დოკუმენტების თარგმნის უფლება

- თარჯიმნების ჩართვისა და მათი მომსახურების ანაზღაურების მექანიზმის შექმნა;
- სერთიფიცირებული თარჯიმნების ინტეგრირებული რეგიონული რეესტრის შექმნა მოსამართლეთა, პროკურორების, სამართალდამცავების ადვოკატებისა და მოქალაქეების მარტივი წვდომის უზრუნველყოფით;
- კლიენტსა და ადვოკატს შორის თარჯიმნის დახმარებით განხორციელებული კონფიდენციალური კომუნიკაციის შინაარსის გამჟღავნების შემთხვევაში, თარჯიმნის პასუხისმგებლობის საკითხის დაყენების წესის შემოღება;
- სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის დებულებების ჰარმონიზაცია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით დადგენილი თარგმანის უფლების განსაზღვრებებთან.

1. შესავალი

დამოკიდებულება დანაშაულში ეჭვმიტანილი პირების მიმართ სისხლის სამართლის სამართალწარმოების საწყის ეტაპებზე - მათი დაკავების ან დაპატიმრების დროს ან შემდგომ - სამართლიანი სასამართლოს უფლებისა და კანონის უზენაესობის გარანტირების საფუძველს წარმოადგენს. აღნიშნული აღიარებულია ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს (ECtHR) არა ერთ გადაწყვეტილებაში და ევროკავშირის საპროცესო უფლებების შესახებ კანონმდებლობის პროგრამაში (ცნობილია, როგორც „საპროცესო უფლებების საგზაო რუკა¹³⁰“). ამასთან, იგი აღიარებულია მრავალი ქვეყნის კონსტიტუციით, კანონითა თუ კოდექსით, სადაც განსაზღვრულია ეჭვმიტანილთა და ბრალდებულთა საპროცესო უფლებები, განსაკუთრებით სისხლის სამართლის სამართალწარმოების საწყის ეტაპზე. მიუხედავად ამისა, ბევრ ქვეყანაში ძალზედ მცირეა სანდო ინფორმაცია პოლიციისა და სხვა სამართალდამცავების ეჭვმიტანილებსა და ბრალდებულებთან ურთიერთობის ან პრაქტიკაში ამ პირების საპროცესო უფლებების დაცვის მდგომარეობის შესახებ. ეს მნიშვნელოვანი საკითხია, რადგან საპროცესო უფლებების პრაქტიკაში განხორციელების შესახებ ინფორმაციის საფუძველზე დგინდება მათი შიდა და რეგიონალურ სტანდარტებთან შესაბამისობა და განისაზღვრება პრაქტიკაში მოქმედების გარანტირებისათვის საჭირო ნაბიჯები.

ცოდნაში არსებული ამ ხარვეზის აღმოფხვრას ხელი შეუწყო 2013 – 2015 წლებში საქართველოში, მოლდოვასა და უკრაინაში ჩატარებულმა კვლევამ. ეს ქვეყნები იმ ნიშნით შეირჩა, რადგან ყოველი მათგანი ანხორციელებდა სისხლის სამართლის სისტემის ძირეულ რეფორმას. კვლევა დააფინანსა ღია საზოგადოების სამართლის ინიციატივამ, ხოლო მისი მართვა იტვირთა იურიდიული დახმარების რეფორმატორთა ქსელმა (LARN)¹³¹. კვლევა ჩაატარეს ფონდი ღია საზოგადოება საქართველოს, მოლდოვის სოროსის ფონდისა და უკრაინის საერთაშორისო რენესანსის ფონდის მიერ დაქირავებულმა ექსპერტებმა. მკვლევარებმა სხვადასხვა მეთოდი გამოიყენეს ეჭვმიტანილებისა და ბრალდებულების მიერ საპროცესო უფლებების განხორციელების შესახებ ობიექტური ინფორმაციის

130. საგზაო რუკა - ეჭვმიტანილის ან ბრალდებულის დაცვის მხარდაჭერა სისხლის სამართლის სამართალწარმოებისას, 1 July 2009, 11457/09 DROIEN 53 COPEN 120.

131. იხილეთ <http://www.legalaidreform.org/>.

შესაგროვებლად. აღნიშნული ითვალისწინებდა არსებული მონაცემების შეგროვებას სისხლის სამართლის პროცესის ნაწილების შესახებ, დაკვირვებას პოლიციის განყოფილებებში და იმ ადვოკატებზე, რომლებიც პოლიციის მიერ დაკავებული ან დაპატიმრებული პირების სამართლებრივ მხარდაჭერას უზრუნველყოფენ, პოლიციის ჩანაწერების ინსპექტირებას; აგრეთვე, ინტერვიუებს პოლიციის ოფიცრებთან, ადვოკატებსა და ექვმიტანილებთან.

კვლევა ორიენტირებულია საპროცესო უფლებებზე, რომელთა განხორციელება უნდა მოხდეს სისხლის სამართლის სამართალწარმოების ადრეულ ეტაპებზე: ინფორმაციის მიღების უფლება; ადვოკატის მომსახურებისა და უფასო იურიდიული დახმარების მიღების უფლება; თარჯიმნის უფასო მომსახურებისა და დოკუმენტების თარგმნის უფლება; სამედიცინო დახმარებისა და მოწყვლადი ჯგუფების სპეციალური დაცვის უზრუნველყოფის უფლება; დუმის უფლება. აღნიშნული უფლებების საფუძველს უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (ECHR), მათ აღიარებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო და საპროცესო უფლებების რუკის ფარგლებში მიღებული ევროკავშირის კანონმდებლობა.

კვლევის პროექტში მიიღეს და განავითარეს ევროკომისიის¹³² დაფინანსებით ადრე ჩატარებულ კვლევაში აპრობირებული მეთოდები. აღნიშნული კვლევა ჩატარდა ინგლისში, უელსში, საფრანგეთში, ჰოლანდიაში და შოტლანდიაში და გამოქვეყნდა სათაურით: პირის დაკავება - ექვმიტანილის უფლებების მდგომარეობის კვლევა ოთხ იურისდიქციაში¹³³. ის ეფუძნება სხვადასხვა ევროპულ იურისდიქციაში მანამდე განხორციელებული კვლევითი პროექტების დასკვნებს¹³⁴. წინა კვლევების წინამძღვარი მსჯელობა, რომელიც ამ კვლევის მიზნებისთვისაა მიღებული, განსაზღვრავს, რომ საპროცესო უფლებების პრაქტიკაში განხორციელებისთვის უნდა შესრულდეს სამი პირობა:

- საკონსტიტუციო და საკანონმდებლო სტრუქტურა, რომელიც ადექვატურად უზრუნველყოფს სისხლის სამართლის დაცვით უფლებებს;
- ინსტიტუციონალური რეგულაციები, პროტოკოლები და პროცედურები, რომლებიც შესაძლებელს ხდიან ამ უფლებების „პრაქტიკულ და ეფექტურ“ განხორციელებას;
- პროფესიონალური კულტურა, განსაკუთრებით პოლიციის ოფიცრების, ადვოკატებისა და სისხლის სამართლის სფეროს სხვა მუშაკების, რომელთაც ექვმიტანილებისა და ბრალდებულების საპროცესო უფლებების დაცვა ევალებათ.

132. JUST/2010/PEN/AG/1578.

133. J.Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken (Intersentia, Antwerp 2014).

134. იხილეთ, E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith and T. Spronken, Effective Criminal Defence in Europe (Intersentia, Antwerp 2010), and E. Cape and Z. Namoradze, Effective Criminal Defence in Eastern Europe (Soros Foundation – Moldova, 2012).

კვლევითი პროექტის მიგნებები, დასკვნები და რეკომენდაციები სრულად არის ასახული შესაბამის ქვეყნებში გამოქვეყნებულ ცალკეულ ანგარიშებში. ეს ანგარიშები უჩვენებს, რომ მნიშვნელოვანი გამოწვევების გათვალისწინებით, შესაბამისი ქვეყნების კონსტიტუციები, კანონმდებლობები და კოდექსები ადეკვატურად განსაზღვრავენ ეჭვმიტანილი ან ბრალდებული პირების საპროცესო უფლებებს, თუმცა არსებობს პრობლემების მთელი სპექტრი, რომელიც ხელს უშლის მათ პრაქტიკაში განხორციელებას. ამ დოკუმენტის მიზანია, სამი ქვეყნის ანგარიშებში მოცემული საერთო საკითხების შესწავლა და მათი სხვა ქვეყნების ანგარიშების დასკვნებთან დაკავშირება. შემდგომ ამ ცოდნის საფუძველზე მომზადდება მნიშვნელოვანი წინადადებები იურისდიქციების შეპირისპირებისათვის, პრაქტიკაში საპროცესო უფლებების უკეთ განხორციელების მიზნით.

2. ვის ეხება და როდის მოქმედებს საპროცესო უფლებები

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის (6) (3) მუხლში განსაზღვრული სამართლიანი სასამართლოს უფლება ეხება სისხლის სამართლის დანაშაულში ბრალდებულ ნებისმიერ პირს. ეს წარმოშობს ორ კითხვას (1) რას ნიშნავს „სისხლის სამართლის“ და (2) რას ნიშნავს „ბრალდებული“? პირველთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ კონვენცია არ ეწინააღმდეგება სახელმწიფოს მიერ სხვადასხვა კატეგორიის დანაშაულის გამიჯვნას შიდა მიზნებისათვის, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ამგვარი განმარტება გადამწყვეტია კონვენციის მიზნებისთვის. კონვენცია არ ეწინააღმდეგება „დეკრიმინალიზაციას“, მაგრამ ეს არ უნდა გახდეს სახელმწიფოს მიერ საპროცესო უფლებების მინიჭებისათვის თავის არიდების მიზნით სისხლის სამართლის ნაცვლად „რეგულირებადი“ დანაშაულის კვალიფიკაციის მინიჭების გზით¹³⁵. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო არ ამართლებს სტრატეგიებს, რომელთა მიხედვით პირი, რომელიც, ფაქტიურად, ეჭვმიტანილია სისხლის სამართლის დანაშაულში, დააკავონ ადმინისტრაციულ დანაშაულთან დაკავშირებით ან დაიკითხოს, როგორც მოწმე¹³⁶. სისხლის სამართლის დანაშაული კვალიფიცირდება შემდეგი ფაქტორების გათვალისწინებით: (ა) როგორ ხდება დანაშაულის კლასიფიცირება შიდა მიზნებისათვის; (ბ) დანაშაულის ხასიათი; და (გ) ნებისმიერი შესაძლო საჭარბო სანქციის ხასიათი და სიმკაცრის ხარისხი¹³⁷.

„ბრალდებასთან“ დაკავშირებით სასამართლო განსაზღვრავს:

„... ბრალდების უფლებამოსილების მქონე კომპეტენტური ორგანო ოფიციალურად აცნობებს პირს, რომ მან სისხლის

135. ECtHR 21 დეკემბერი 1984, Ozturk v Germany, No. 8544/79, para. 49.

136. იხილეთ მაგალითად, ECtHR 21 April 2011, Nechiporuk and Yonkalo v Ukraine, No. 42310/04; და ECtHR 14 ოქტომბერი 2010, Brusco v France, No. 1466/07.

137. Engels v Germany (1979-80) 1 EHRR 706.

სამართლის დანაშაული ჩაიდინა“, განსაზღვრება, ასევე, ითვალისწინებს, თუ რამდენად „მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს აღნიშნულს (ექვმიტანილის) მდგომარეობაზე¹³⁸“.

ამდენად, 6-ე მუხლით განსაზღვრული სამართლიანი სასამართლოს უფლებები ამოქმედდება, როგორც კი ეს მომენტი დადგება განურჩევლად იმისა, თუ რომელი კონკრეტული იურისდიქციით არის ადამიანი „ბრალდებული“. ამდენად, სამართლიანი სასამართლოს უფლებები არ არის დამოკიდებული იმაზე, ზოგადად დაკავებულია თუ არა პირი; აქ უფრო მნიშვნელოვანია ის, თუ რამდენად იზღუდება პირის თავისუფლება კონვენციის მიზნებისთვის. არ აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ როგორ კვალიფიცირდება თავისუფლების შეზღუდვა ქვეყნის შიდა კანონმდებლობით¹³⁹.

ევროკავშირმა თავი აარიდა ტერმინის - „ბრალდება“- როგორც საპროცესო უფლებების ამოქმედების მექანიზმის გამოყენებას. სანაცვლოდ, შესაბამისი ფორმულა უზრუნველყოფს ამ დრომდე მიღებული საპროცესო უფლებების შესახებ სამი დირექტივის ამოქმედებას,

„... იმ მომენტიდან, როდესაც პირს ეცნობება კომპეტენტური ორგანოს მიერ... (ოფიციალური შეტყობინებით ან სხვაგვარად), რომ ის არის ექვმიტანილი ან ბრალდებული სისხლის სამართლის დანაშაულში (მიუხედავად იმისა, აღკვეთილი აქვს თუ არა მას თავისუფლება¹⁴⁰)“.

სისხლის სამართლის დანაშაულში ექვმიტანილის მიმართ ადმინისტრაციული პროცედურის გამოყენება ან მასთან, როგორც მოწმესთან ურთიერთობა და ამ გზით საპროცესო უფლებებისათვის თავის არიდება; ანუ პირისათვის სისხლის სამართლის დანაშაულში ექვმიტანილად ცნობის შესახებ ინფორმაციის არ მიწოდება, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, შესაბამისი დებულებების დარღვევად ითვლება.

ზოგადად, სამივე ქვეყნის კანონმდებლობის თანახმად, ექვმიტანილისა და ბრალდებულის საპროცესო უფლებები წარმოიშობა პირის დაპატიმრების ან დაკავების შემთხვევაში. თუმცა, მკვლევარებმა გამოავლინეს, რომ პოლიციის მიერ დაპატიმრებულ ან დაკავებულ

138. ECtHR 15 ივლისი 1982, *Eckle v Germany*, No. 8130/78, para. 73.

139. ECtHR 6 ნოემბერი 1980, *Guzzardi v Italy*, No. 7367/76.

140. დირექტივა 2010/64/EU ევროპის პარლამენტი და საბჭო 20 ოქტომბერი 2010 სისხლის სამართალწარმოებისას დოკუმენტების თარგმანისა და თარგმნის მომსახურების მიღების შესახებ (EU Directive on the right to interpretation and translation), Art.1(2); დირექტივა 2012/13/EU ევროპის პარლამენტი და საბჭო 22 მაისი 2012 ინფორმაციის მიღების უფლება სისხლის სამართალწარმოებისას, მუხლი 2(1) (EU Directive on the right to information); და დირექტივა 2013/48/EU ევროპის პარლამენტი და საბჭო 22 ოქტომბერი 2013 ადვოკატის მომსახურების მიღების უფლება სისხლის სამართალწარმოებისას (EU Directive on the right of access to a lawyer), მუხლი .2(1).

პირებს ან მათ, რომელთა მამართაც სისხლის სამართლის გამოძიება წარმოებს დაკავების ან დაპატიმრების გარეშე, შეძლეს კანონით მინიჭებული უფლებების განხორციელება. დაურეგისტრირებელი ან არაფორმალური დაკავება ჩვეულებრივი მოვლენა აღმოჩნდა სამივე იურისდიქციაში. ეს ხშირად ასოცირებული იყო არაოფიციალურ დაკითხვებთან, ხანდახან ეჭვმიტანილის მიმართ ფსიქოლოგიური ზეწოლის, მუქარის ან ძალის გამოყენებით. ამასთან, დაკავების პროცედურას ისეთ შემთხვევებშიც მიმართავდნენ, როდესაც სასამართლოს თანხმობის გარეშე დაკავების მოთხოვნები არ იყო დაკმაყოფილებული. ეჭვმიტანილის მიმართ დამოკიდებულება, თითქოს მოწმე იყოს, საკმაოდ გავრცელებული პრაქტიკა აღმოჩნდა; ზოგ ქვეყანაში (მაგალითად, უკრაინასა და მოლდოვაში) კი სისხლის სამართლის დანაშაულში ეჭვმიტანილების მიმართ ადმინისტრაციული წარმოების პრაქტიკა ნარჩუნდება. ასეთ შემთხვევაში, ადამიანებს ისე ექცეოდნენ, თითქოს მათ არავითარი საპროცესო უფლება არ გააჩნდათ; ან, უკეთეს შემთხვევაში, ეს პირები სისხლის სამართლის დანაშაულში ეჭვმიტანილის საპროცესო უფლებების ნაწილის გამოყენებას თუ ახერხებდნენ.

უკრაინის ანგარიშის ავტორების თანახმად, დაკავების ეტაპზე სამართალდამცავები ხშირად „ეყრდნობიან წარსულის ტრადიციას“ მიუხედავად იმისა, რომ კანონი შეიცვალა. ასეთ პრაქტიკას სხვადასხვა ფაქტორი უწყობდა ხელს და ახალისებდა კიდევ. საქართველოში კანონი ნათლად არ განმარტავს დაკავების შემდეგ დაუყოვნებლივ უნდა გადაიყვანონ თუ არა პირი პოლიციის განყოფილებაში ან საპატიმრო დაწესებულებაში და ვინ არის პასუხისმგებელი პირის დაპატიმრებაზე დაკავების შემდეგ. მოლდოვაში პოლიციის გამომძიებლის (საგამომძიებო ოფიცრის) სამართლებრივი სტატუსი ნათლად არ არის განსაზღვრული. ასევე, შემაშფოთებელია დაკითხვის უკანონო მეთოდების გამოყენება. უკრაინაში არსებობს დაუსჯელობის კულტურა. კერძოდ, იმ სამართალდამცავების, რომლებიც დაკავებულ ან დაპატიმრებულ პირებთან ურთიერთობენ. ამ თვალსაზრისით, საერთო ფაქტორი არის დაკავების ან დაპატიმრების ადეკვატურად, გამჭვირვალედ და სანდოდ გაფორმების მოთხოვნის არარსებობა. შესაბამისად, არ არსებობს რაიმე „ერთიანი“ დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს ეჭვმიტანილის დაკავების და დაპატიმრების ყველა ეტაპს.

საპროცესო უფლებების მქონე პირთა და იმ ვითარების ზუსტი განსაზღვრა, როდესაც ეს უფლებები უნდა ამოქმედდეს, ასევე მათი პრაქტიკაში განხორციელების უზრუნველყოფა არ არის მხოლოდ კვლევაში განხილული ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი პრობლემა. წინა კვლევებმა მსგავსი გამოწვევები სხვა იურისდიქციებშიც გამოავლინა, თუმცა რიგმა ქვეყნებმა მიიღეს ამ პრობლემების

აღმოფხვრისათვის საჭირო კანონები, პროცესები და პროცედურები¹⁴¹. კვლევის ფარგლებში მომზადებულ სამივე ქვეყნის ანგარიშში მოცემულია დეტალური რეკომენდაციები, მაგრამ ყველა იურისდიქციამ უნდა გაითვალისწინოს შემდეგი:

1. კანონმა უნდა უზრუნველყოს მუსტი განსაზღვრება, რომელიც ასახავს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შესაბამის პრეცედენტულ სამართალს, ვის და რა ვითარებაში აქვს საპროცესო უფლებები. კერძოდ, უნდა დადგინდეს, რომ აღნიშნული ეხება პირებს, რომლებიც დე ფაქტო ეჭვმიტანილები არიან სისხლის სამართლის დანაშაულში მიუხედავად მათი მუსტი სამართლებრივი სტატუსისა.
2. კანონმა ან რეგულაციამ მუსტად უნდა განსაზღვროს პოლიციის და სისხლის სამართლის დანაშაულში ეჭვმიტანილის დაკავების ან დაპატიმრების უფლების მქონე სხვა სამართალდამცავი სტრუქტურების ვალდებულებები; რაც ითვალისწინებს დაკავების/დაპატიმრების შესახებ დოკუმენტის სასწრაფოდ შედგენას, მიზეზის სანდო და გადამოწმებადი ფორმით განმარტებით და მის დაუყოვნებლივ წარდგენას შესაბამისი ზემდგომი ორგანოსათვის.
3. კანონი და/ან რეგულაცია მუსტად უნდა განსაზღვრავდეს პოლიციელის ან სხვა სამართალდამცავი სტრუქტურის წარმომადგენლის ვალდებულებას პირის დაკავების ან დაპატიმრების პროცესში, რაც გულისხმობს დაკავებული ან დაპატიმრებული პირის სასწრაფოდ გადაყვანას პოლიციის შესაბამის განყოფილებაში ან დაკავების დაწესებულებაში და კრძალავს პირის ნებისმიერი ფორმით (ოფიციალური ან არაოფიციალური) გამოკითხვას მის გადაყვანამდე პოლიციის უფლებამოსილ განყოფილებაში ან დაკავების დაწესებულებაში.
4. კანონი და/ან რეგულაცია უნდა განსაზღვრავდეს, რომ დაკავებული ან დაპატიმრებული პირის მიყვანა მოხდეს მხოლოდ პოლიციის განყოფილებაში ან შესაბამის დაკავების დაწესებულებაში უფლებამოსილი პირის მიერ, რომელსაც არ ექნება კავშირი გამოძიებასთან და მიიღებს გადაწყვეტილებას შესაბამისი, განსაზღვრული კანონიერი კრიტერიუმების შესაბამისად და ამის თაობაზე შეადგენს სანდო და გადამოწმებად დოკუმენტს.

141. იხილეთ ედ კეიპი და ზაზა ნამორაძე, ეფექტური სისხლისსამართლებრივი დაცვა აღმოსავლეთ ევროპაში (Soros Foundation-Moldova, 2012), თავი 9 და ედ კეიპი, ზაზა ნამორაძე, რ. სმიტი და ტ. სპრონკენი ეფექტური სისხლისსამართლებრივი დაცვა ევროპაში (Intersentia, Antwerp 2010). იხილეთ ასევე J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions (Intersentia, Antwerp 2014), esp. pp.441-443.

5. უნდა არსებობდეს პროცედურა, რომელიც უზრუნველყოფს ექვმიტანილის დაკავებასთან დაკავშირებული ყველა დოკუმენტის ერთად იყოს თავმოყრას ისეთი ფორმით, რომ მისი გაცნობა შესაძლებელი იყოს ექვმიტანილის და/ან მისი ადვოკატისთვის.

3. ინფორმაციის მიღების უფლება

სისხლის სამართლის სამართალწარმოების ადრეულ ეტაპზე ინფორმაციის მიღების უფლებას რიგი ცალკეული კომპონენტები აქვს: (1) ინფორმაცია საპროცესო უფლებების შესახებ; (2) ინფორმაცია დაპატიმრების ან/და დაკავების მიზეზების შესახებ; და (3) ინფორმაცია დანაშაულის შესახებ, რომელიც სავარაუდოდ ჩაიდინა ექვმიტანილმა. ჩვენ განვიხილავთ პირველ ელემენტს.

საპროცესო უფლებების შესახებ ინფორმაციის მიღების უფლება პირდაპირ არ არის განსაზღვრული ევროპის ადამიანის უფლებათა კონვენციაში, მაგრამ არსებობს ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს პრაქტიკა, რომლის მიხედვით ხელისუფლების ორგანოებს აქვთ პოზიტიური ვალდებულება, მიაწოდონ ექვმიტანილებისა და ბრალდებულებს ინფორმაცია იურიდიული კონსულტაციისა და უფასო იურიდიული დახმარების უფლების შესახებ (თუ ამისთვის შესაბამისი პირობები შესრულებულია¹⁴²). პირმა უნდა მიიღოს ინფორმაცია დუმის უფლების შესახებ, ამ უფლების წარმოშობის შემთხვევაში¹⁴³. ხელისუფლების ორგანოებმა უნდა მიიღონ ყველა გონივრული ზომა იმისათვის, რომ ექვმიტანილები სრულად იყვნენ ინფორმირებულნი მათი უფლებების შესახებ და, რამდენადაც შესაძლებელია, აცნობიერებდნენ დაკითხვის პროცესში მათი ქცევის შედეგებს¹⁴⁴. ევროკავშირის დირექტივა სისხლის სამართლის სამართალწარმოებისას ინფორმაციის მიღების უფლების შესახებ განსაზღვრავს, რომ ექვმიტანილს ან ბრალდებულს უნდა მიეწოდოს ინფორმაცია საპროცესო უფლებების შესახებ: ადვოკატის და საჭიროების შემთხვევაში, უფასო იურიდიული დახმარების მიღების უფლება, ბრალდების შესახებ ინფორმაციის მიღების უფლება (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის 6-ე მუხლის შესაბამისად), თარჯიმნის მომსახურების და დოკუმენტების თარგმანის უფლება. ეს მოქმედებს განურჩევლად იმისა, დაპატიმრებული ან დაკავებულია თუ არა პირი, მაგრამ თუ პირი დაკავებული ან დაპატიმრებულია, მას უნდა მიეწოდოს ინფორმაცია ამ და სხვა უფლებების შესახებ მარტივი და გასაგები ენით. ნებისმიერ შემთხვევაში ინფორმაცია

142. ECtHR 10 აგვისტო 2006, Padalo v Bulgaria, No. 54784/00; და ECtHR 27 მარტი 2007, TalatTunc v Turkey, No. 32432.96.

143. ECtHR 18 თებერვალი 2011, Zaichenko v Russia, No. 39660/02.

144. ECtHR 11 დეკემბერი 2008, Panovits v Cyprus, No. 4268/04; ECtHR 31 March 2009, Plonka v Poland, No. 20310/02; და ECtHR 24 სექტემბერი 2009, Pishchalnikov v Russia, No. 7025/04.

„დაუყოვნებლივ“ უნდა იქნას მიწოდებული¹⁴⁵.

გარკვეულ დეტალებში განსხვავების მიუხედავად, სამივე ქვეყნის კანონმდებლობა განსაზღვრავს, რომ ეჭვმიტანილ ან დაკავებულ პირს უნდა მიეწოდოს ინფორმაცია საპროცესო უფლებების შესახებ. მაგალითად, უკრაინაში ეს უნდა გააკეთოს „კომპეტენტური ორგანოს წარმომადგენელმა“, როდესაც აკავებს პირს. ამასთან, დაკავებულ პირს სტანდარტული წერილობითი ფორმით უნდა ეცნობოს მისი უფლებების შესახებ. მოლდოვაში კანონი მოითხოვს, რომ პოლიციამ მიაწოდოს ინფორმაცია ეჭვმიტანილს მისი უფლებების შესახებ ისევე, როგორც ეს საქართველოს კანონმდებლობით რეგულირდება.

თუმცა, ამ ვალდებულების პრაქტიკაში განხორციელება სამივე ქვეყანაში რთული აღმოჩნდა. როგორც ზემოთ აღინიშნა, როდესაც ეჭვმიტანილებს „არაფორმალურად“ აკავებენ და აპატიმრებენ ან მათ ეპყრობიან, როგორც ადმინისტრაციული წესით დაკავებულებს ან მოწმეებს, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ მათ მიაწვდიან ინფორმაციას საპროცესო უფლებების შესახებ. უკრაინაში სავალდებულოდ არის მიჩნეული „უფლებათა წერილის“ გადაცემა, თუმცა მიწოდებული ინფორმაცია ძალზედ ნომინალურია. მოლდოვაში არ არის რაიმე ვალდებულება „უფლებათა წერილთან“ დაკავშირებით და მკვლევარებმა დაადგინეს, რომ მიწოდებული ინფორმაცია, ჩვეულებრივ, წარმოადგენდა ამონარიდს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდან, რომელიც, რა თქმა უნდა, ოფიციალურ ენაზე იყო დაწერილი. უკრაინაში ინფორმაციას უფლებების შესახებ იშვიათად აწვდიდნენ დაკავების დროს და როდესაც აწვდიდნენ, ინფორმაცია ხშირად არ შეესაბამებოდა კანონმდებლობას. ინფორმაციას უფლებების შესახებ საქართველოში და მოლდოვაშიც იშვიათად აწვდიდნენ დაკავებისას. მიუხედავად იმისა, რომ მოლდოვის კანონმდებლობით სავალდებულოა დაკავების შემდეგ პირის დაუყოვნებლად ინფორმირება საპროცესო უფლებების შესახებ, მკვლევარების თქმით, პოლიცია ამას რაც შეიძლება გვიან, ხშირად პირველი დაკითხვის შემდეგაც კი აკეთებს. სამიდან არც ერთ ქვეყანაში არ არსებობს რაიმე მოთხოვნა ან მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს, რომ მიწოდებული ინფორმაცია სრულიად გასაგები იყოს ეჭვმიტანილისთვის.

სხვა იურისდიქციების გამოცდილება უჩვენებს, რომ ეჭვმიტანილის საპროცესო უფლებების შესახებ ინფორმირების ვალდებულების პრაქტიკაში ეფექტურად განხორციელება მოითხოვს დეტალურ რეგულაციებსა და ოქმებს, სადაც განისაზღვრება, თუ ვინ ან როდის უნდა მიაწოდოს აღნიშნული ინფორმაცია; ასევე, სტანდარტულ „უფლებათა წერილს“, რომელიც მარტივად შეიძლება იქნას

145. EU Directive on the right to information, Arts.3 and 4.

ადაპტირებული განსაკუთრებული საჭიროებების (ენობრივი, ასაკობრივი, მენტალური და სხვა) მქონე ექვმიტანილებისთვის. მაგალითად, ჰოლანდიაში ჩატარებული კვლევის მიხედვით, შეტყობინების პროცესი ფერხდებოდა, რადგან ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულება გაყოფილი იყო პოლიციასა და პროკურატურას შორის, ხოლო შოტლანდიაში უფლებების შესახებ ინფორმაციის მიწოდების სტანდარტი რამდენადმე გაუგებარი იყო¹⁴⁶. ინფორმაციის მიღების უფლების ეფექტურად განხორციელებისათვის საჭიროა შემდეგი ფაქტორების გათვალისწინება:

1. კანონი ცალსახად უნდა განსაზღვრავდეს, რა ვითარებაში უნდა აცნობონ ექვმიტანილს მისი საპროცესო უფლებების შესახებ. ზოგი უფლების, მაგალითად, დუმილის უფლების შესახებ პირს დაკავების მომენტში უნდა აცნობონ, ხოლო სრული ინფორმაცია უფლებების შესახებ უნდა გადაეცეს პოლიციის განყოფილებაში ან დაკავების ადგილზე მიყვანისთანავე.
2. კანონი ნათლად უნდა განსაზღვრავდეს, ვინ (ოფიციალური პირი) არის პასუხისმგებელი ექვმიტანილის ინფორმირებაზე საპროცესო უფლებების შესახებ. იდეალურ შემთხვევაში, ეს უნდა იყოს ექვმიტანილის პოლიციის განყოფილებაში ან დაკავების ადგილზე გადაყვანის უფლებამოსილების მქონე ოფიცერი.
3. უნდა შემუშავდეს რეგულაცია ან პროტოკოლი, რომელიც ნათლად განსაზღვრავს, თუ რა ფორმით უნდა მიეწოდოს ინფორმაცია ექვმიტანილს და მოსთხოვს ხელისუფლების წარმომადგენელს, საჭიროების შემთხვევაში განუმარტოს მას აღნიშნული ინფორმაცია და გადაამოწმოს, რამდენად გაიგო ის ექვმიტანილმა.
4. უნდა შეიქმნას სტანდარტული „უფლებათა წერილი“, რომელსაც დაერთვება განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ექვმიტანილებისთვის ადაპტირებული სტანდარტული შეტყობინება, სადაც მარტივი და გასაგები ენით იქნება გადმოცემული კანონით განსაზღვრული საპროცესო უფლებები.
5. უნდა შემუშავდეს მექანიზმი, რომლის მეშვეობით შემოწმდება როდის და რა ვითარებაში მიიღო ექვმიტანილმა ინფორმაცია საპროცესო უფლებების შესახებ, ასევე, ჩაიწერება ექვმიტანილის პასუხები (მაგალითად, გაიგო თუ არა ინფორმაცია ან რა გადაწყვიტა, მაგალითად, ადვოკატის

146. J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions (Intersentia, Antwerp 2014), pp.433-435.

მომსახურების მიღების უფლების განხორციელებასთან დაკავშირებით).

4. დაცვის უფლება და უფასო იურიდიული დახმარება

კონვენციის მე-6 (3)(c) მუხლი სისხლის სამართლის დანაშაულში ბრალდებულ პირს ანიჭებს უფლებას, თავად დაიცვას თავი ან შეარჩიოს დამცველი; თუ მას არ აქვს იურიდიული მომსახურების ღირებულების გადახდის საშუალება, მას შეუძლია უფასო დახმარების მიღება მართლმსაჯულების ინტერესებიდან გამომდინარე. ზემოთ აღინიშნა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია განსაზღვრავს ტერმინს - ბრალდებული, რათა დადგინდეს დრო, რომელშიც ხელისუფლების წარმომადგენლებმა ოფიციალურად უნდა აცნობონ პირს, რომ ბრალი ედება სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენაში. მაშასადამე, პირს უფლება აქვს მოითხოვოს ადვოკატი დაკავებისთანავე ან, რიგ შემთხვევებში, დაკავებამდე¹⁴⁷, ამასთან, მას საშუალება უნდა ჰქონდეს ნებისმიერ დროს გაესაუბროს ადვოკატს არა უგვიანეს პირველი დაკითხვისა¹⁴⁸. დაცვის უფლებაზე უარის თქმა „არა მართო ნებაყოფლობითი უნდა იყოს, არამედ უნდა წარმოადგენდეს გაცნობიერებულ და ინფორმირებულ უარს დაცვის უფლებაზე. მანამ, სანამ ბრალდებული განაცხადებს, რომ მან პირდაპირ, მისი ნების საფუძველზე უარი თქვა მე-6 მუხლით გარანტირებულ მნიშვნელოვან უფლებაზე, უნდა დადასტურდეს, რომ მან გონივრულად განჭვრიტა, რა შედეგები შეიძლება მოჰყოლოდა მის ამ ქმედებას¹⁴⁹. ეჭვმიტანილს უნდა ჰქონდეს ადვოკატთან განმარტოების საუბრის შესაძლებლობა¹⁵⁰, მას უფლება აქვს, დაისწროს ადვოკატი პირველ დაკითხვაზე¹⁵¹. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ხაზს უსვამს იურიდიული დახმარების მნიშვნელობას თვით ინკრინინირების თავიდან აცილების თვალსაზრისით და ადგენს, რომ ადვოკატმა უნდა უზრუნველყოს ეჭვმიტანილის სათანადო იურიდიული მხარდაჭერა. კერძოდ, მიიღოს მისგან შესაბამისი ინსტრუქციები, მოამზადოს დაკითხვისთვის და დაეხმაროს მას¹⁵². ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით ინტერპრეტირებული ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოთხოვნები ასახულია ადვოკატის მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობის შესახებ ევროკავშირის დირექტივაში.

რაც შეეხება უფასო იურიდიულ დახმარებას (სახელმწიფოს მიერ დახმარება უფასო იურიდიული დახმარების საფასურის

147. იხილეთ მაგალითად , ECtHR 8 თებერვალი 1996, John Murray v UK, No. 18731/91, and ECtHR 18 February 2010, Zaichenko v Russia, No. 39660/02.

148. ECtHR, Grand Chamber, 27 ნოემბერი 2008, Salduz v Turkey, No. 36391/02.

149. ECtHR 24 სექტემბერი 2009, Pishchalnikov v Russia, No. 7025/04.

150. ECtHR 16 დეკემბერი 1992, Niemietz v Germany, A 251-B.

151. ECtHR 21 ივნისი 2011, Mader v Coratia, No. 56185/07; ECtHR 28 June 2011, Sebalj v Croatia, No. 4429/09.

152. ECtHR 13 ოქტომბერი 2009, Dayanan v Turkey, No. 7377/03.

სახით), ევროპის ადამიანის უფლებათა კონვენციის მე-6 (3)(c) განმარტავს, რომ აღნიშნული უფლება წარმოიშვება ორი პირობის დაკმაყოფილების შემთხვევაში: (ა) პირს არ აქვს მომსახურების ღირებულების დაფარვის შესაძლებლობა; და (ბ) აღნიშნულის განხორციელება მართლმსაჯულების ინტერესებშია (საქმის არსებითი მხარე). ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ზუსტად არ განმარტავს ვითარებას, როდესაც უფლება წარმოიშვება, თუმცა საქმის არსებით მხარესთან დაკავშირებით ითვალისწინებს სამ ფაქტორს: სავარაუდო დანაშაულის სერიოზულობა და პოტენციური სასჯელის სიმძიმე, საქმის კომპლექსურობა და ბრალდებულის სოციალური და პირადი მდგომარეობა¹⁵³. ევროკავშირი არის იურიდიული დახმარების შესახებ დირექტივის შემუშავების პროცესში, რომელიც, სავარაუდოდ, უზრუნველყოფს პოლიციის განყოფილებაში დაკავებული ეჭვმიტანილების ავტომატურ დაშვებას იურიდიულ დახმარებაზე¹⁵⁴.

კვლევაში განხილულ სამივე ქვეყანაში არის კანონები, რომლებიც უზრუნველყოფს ადვოკატის მომსახურებისა და იურიდიული დახმარების მიღების უფლებას სისხლის სამართლის სამართალწარმოების საგამოძიებო ეტაპზე. უკრაინაში ნებისმიერ დაკავებულ პირს აქვს ადვოკატის მომსახურების მიღების უფლება, ხოლო გარკვეული კატეგორიის დანაშაულზე ეჭვის არსებობის შემთხვევაში, უფასო იურიდიული დახმარება სავალდებულოა. უფასო იურიდიული დახმარება გარანტირებულია დაკავებიდან 72 საათის განმავლობაში და შესაბამისმა კომპეტენტურმა პირმა უნდა აცნობოს დაკავებულს უფასო იურიდიული დახმარების მიღების უფლების შესახებ. მსგავსი კანონები მოქმედებს მოლდოვაშიც, სადაც, ასევე, გარანტირებულია კლიენტისა და ადვოკატის განმარტოებით კონსულტაციები და დაწესებულია სანქციები აღნიშნული უფლების დარღვევისათვის. საქართველოში სისხლის სამართლის ახალი საპროცესო კოდექსი უზრუნველყოფს ადვოკატის მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობას და მოითხოვს, რომ ეჭვმიტანილებმა დაკავებისას მიიღონ ინფორმაცია ამ უფლების შესახებ. მაშასადამე, სამივე ქვეყნის კანონმდებლობა შესაბამისობაშია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან იურიდიული კონსულტაციებისა და უფასო იურიდიული დახმარების შესახებ.

ბოლო წლებში ნორმატიული სტანდარტები სამივე ქვეყანაში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა. თუმცა, ამ სტანდარტების პრაქტიკაში განხორციელების თვალსაზრისით, მკვლევარებმა არა ერთი პრობლემა აღმოაჩინეს, რომელთა უმრავლესობა მეორდებოდა სხვადასხვა იურისდიქციაში. ეს დეტალურად არის განსაზღვრული

153. ECtHR 24 მისი 1991, Quaranta v Switzerland, No. 12744/87.

154. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on provisional legal aid for suspects or accused persons deprived of liberty and legal aid in European arrest warrant proceedings – General approach, Brussels, 26 February 2015, DROIEN 20 COPEN 62 CODEC 257.

თითოეული ქვეყნის შესაბამის ანგარიშში. აქ განვიხილავთ ხუთ ძირითად საკითხს, რომელიც ხშირად გვხვდება. უნდა გვახსოვდეს, რომ არაფორმალური დაპატიმრების/დაკავების და ეჭვმიტანილის საპროცესო უფლებების განხორციელების გვერდის ავლა უარყოფით გავლენას ახდენს ნორმატიული სტანდარტების პრაქტიკაში განხორციელებაზე.

დროული ხელმისაწვდომობა ადვოკატის მომსახურებაზე - ამ უფლების ეფექტურად განხორციელებისათვის საჭიროა ეჭვმიტანილის დაუყოვნებლივ ინფორმირება აღნიშნული უფლების შესახებ და, მისი სურვილის შემთხვევაში, ადვოკატთან დაკავშირება. ამასთან, საჭიროა უფასო იურიდიულ მომსახურებაზე სასწრაფო ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის მექანიზმი (სადაც ეს ავტომატურად არ ხდება) და სქემა, რომლის მიხედვით ადვოკატი ეჭვმიტანილის მიერ შეტყობინებიდან უმოკლეს ვადაში გამოცხადდება. მკვლევარებმა აღმოაჩინეს, რომ ეს მოთხოვნები ხშირად არ კმაყოფილდებოდა უკრაინასა და საქართველოში. როგორც აღინიშნა, უკრაინაში ეჭვმიტანილებს ხშირად სათანადოდ არ აწვდიდნენ ინფორმაციას, ამას კიდევ უფრო ამძიმებდა ის ფაქტი, რომ საქმეების ორ მესამედზე მეტის შემთხვევაში პოლიციის მიერ უფასო იურიდიული სამსახურის შეტყობინება დაკავების შესახებ რამდენიმე საათის დაგვიანებით ხდებოდა. საქართველოში კანონი განსაზღვრავს ორ დღიან ვადას უფასო იურიდიული მომსახურების მიღების შესახებ განცხადების განხილვისთვის, რაც პრაქტიკაში ნიშნავს, რომ, თუ ეჭვმიტანილი კერძოდ არ მოიწვევს ადვოკატს, სავარაუდოდ, ის ვერ დაინიშნება პოლიციის მიერ ეჭვმიტანილის პირველ დაკითხვამდე ან სხვა საგამოძიებო ზომების გატარებამდე.

პოლიციის მიერ პირის დაკითხვა ადვოკატის დასწრების გარეშე - სამივე ქვეყანაში კანონი უზრუნველყოფს პოლიციის მიერ ეჭვმიტანილის დაკითხვისას ადვოკატის დასწრების უფლებას. თუმცა, პრაქტიკაში ხშირად თავს არიდებენ ამ უფლების განხორციელებას. უკრაინაში გამოვლინდა, რომ საქმეების თითქმის ნახევრის შემთხვევაში პირველი დაკითხვა ადვოკატის გარეშე მიმდინარეობდა. ხშირად პოლიცია ისეთ დროს ნიშნავდა პირველ დაკითხვას, რომ ადვოკატი ვერ დაესწრებოდა. ჩვენ დავინახეთ, რომ უკრაინაში ხშირად ვითარებას ამძიმებდა პოლიციის მიერ პირების არაფორმალური დაკავების ფაქტები. მსგავსი პრობლემა გამოვლინდა მოლდოვაშიც, სადაც პოლიცია არაფორმალურად კითხავდა ეჭვმიტანილს დაკავების შემდეგ, პატიმრობის შესახებ ოფიციალური დოკუმენტის გაფორმებამდე. ასეთ პირობებში ეჭვმიტანილების დაკითხვა ადვოკატის გარეშე ხდება; მეტიც, უფასო იურიდიული დახმარების მიღების უფლების გაცნობამდე.

უარი უფასო იურიდიული დახმარების უფლება - ეს საკითხი ბევრ იურისდიქციაშია პრობლემატურია, რადგან ვითარება, რომელშიც ეჭვმიტანილმა ადვოკატი უნდა მოითხოვოს, რამდენადმე რთულად შესასწავლია; და როგორც აღმოჩნდა, პოლიცია ხშირად მიმართავს სხვადასხვა ხერხს, რათა ეჭვმიტანილებს უარი ათქმევინოს აღნიშნული უფლებით სარგებლობაზე¹⁵⁵. საქართველოში შესწავლილი საქმეების 80 პროცენტში აქვთ ეჭვმიტანილებს ნათქვამი უარი ადვოკატის მომსახურებაზე. ამის მიზეზი, ერთის მხრივ, არის არცოდნა, რომ ადვოკატის მომსახურების მიღება შესაძლებელია და მეორეს მხრივ - პოლიციის დამოკიდებულება; მოლდოვაში აღმოვაჩინეთ, რომ პოლიცია ხშირად ცდილობს ეჭვმიტანილს გადააფიქრებინოს ადვოკატის დახმარების მიღების უფლების გამოყენება. მაგალითად, ეუბნება, რომ ეს ძვირი ეღირება.

ადვოკატისა და კლიენტის განმარტობით გასაუბრება - ეს უფლება მოითხოვს, რომ ეჭვმიტანილს შეეძლოს პოლიციის მეთვალყურების გარეშე ადვოკატთან შეხვედრა. ეს მოთხოვნა ითვალისწინებს შესაბამისი სივრცის არსებობას პოლიციის განყოფილებებსა და დაკავების ადგილებში, სადაც აღნიშნული კონსულტაციები პოლიციის ჩარევის გარეშე შედგება. მკვლევარებმა აღმოაჩინეს, რომ უკრაინაში ასეთი სივრცის ნაკლებობაა და ხშირად კონსულტაციები კლიენტსა და ადვოკატს შორის იმართება პოლიციის განყოფილების დერეფანში ან გამომძიებლის ოფისში. მოლდოვაშიც იგივე ვითარება აღმოჩნდა. შესწავლილი საქმეების უმრავლესობაში, კონსულტაციები ადვოკატსა და კლიენტს შორის მიმდინარეობდა განყოფილების დერეფანში სხვა ადამიანების და პოლიციის იმ ოფიცრების თანდასწრებით, რომლებმაც ეჭვმიტანილი დააკავეს და მათ ნებისმიერ დროს ჩარევაც კი შეეძლოთ. მეორეს მხრივ, საქართველოში არსებობს ადვოკატის მიერ კლიენტის კონსულტირებისთვის სპეციალური ოთახები.

უფასო იურიდიული დახმარების ხარისხი - დაკავებული ეჭვმიტანილისათვის გაწეული იურიდიული დახმარების ხარისხი პრობლემატური საკითხი აღმოჩნდა ბევრ იურისდიქციაში¹⁵⁶, რაც, ასევე, თვალნათელია კვლევაში განხილულ ქვეყნებში. როგორც აღმოჩნდა, უკრაინაში ხშირად კლიენტები ითხოვდნენ ადვოკატს, მაგრამ ისინი არ მიდიოდნენ, თუმცა როდესაც მიდიოდნენ, მაშინაც

155. იხილეთ მაგალითად, J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions (Intersentia, Antwerp 2014), pp. 273-274.

156. იხილეთ მაგალითად, ედ კეიპი, ზაზა ნამორადე, რ. სმიტი და ტ. სპრონკენი ეფექტური სისხლისმართლებრივი დაცვა ევროპაში (Intersentia, Antwerp 2010), pp.588-589; E. Cape and Z. Namoradze, Effective Criminal Defence in Eastern Europe (Soros Foundation-Moldova, 2012), pp. 450-452; J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions (Intersentia, Antwerp 2014), pp. 446-448.

Adopted by the UN General Assembly on 20 December 2012. The Principles and Guidelines are available via <http://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/tools.html?ref=menuaside>.

მხოლოდ მოკლე კონსულტაციებით იფარგლებოდნენ და ფორმალურ როლს ასრულებდნენ დაკითხვებზე. იგივე სურათია მოლდოვაშიც. უმეტეს შემთხვევაში ადვოკატებს ჰქონდათ „სტანდარტული“ დამოკიდებულება, ყოველგვარი ინდივიდუალური მიდგომის გარეშე. ბევრი ადვოკატი პასიური იყო პოლიციის მიერ დაკითხვის პროცესში და ვერ ახერხებდა კომპეტენტური იურიდიული დახმარების უზრუნველყოფას სათანადო ცოდნისა და უნარების არ ქონის გამო.

ადვოკატის მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობის უფლების პრაქტიკული განხორციელება გამოძიების ეტაპზე ყველა იურისდიქციაში გამოწვევაა. მკვლევარებმა კვლევის ფარგლებში სამივე ქვეყნისათვის დამახასიათებელი მსგავსი პრობლემები გამოავლინეს. სისხლის სამართლის სისტემებში¹⁵⁷ უფასო იურიდიული დახმარების ხელმისაწვდომობის შესახებ გაეროს პრინციპების და ინსტრუქციების განხორციელებაში ქვეყნების მხარდასაჭერად, გაეროს ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურომ გამოსცა სახელმძღვანელო, რომელიც განმარტავს სისხლის სამართლის სამართალწარმოების საგამოძიებო ეტაპზე ადვოკატის მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობის საკითხს¹⁵⁸. იმისათვის, რომ ამ კვლევაში განხილული ქვეყნების საკანონმდებლო ჩარჩოები შესაბამისობაში იყოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან, შემდეგი ფაქტორები უნდა იქნას გათვალისწინებული:

1. უნდა შეიქმნას პროცედურები და მექანიზმები ეჭვმიტანილის მიერ ადვოკატის მომსახურებაზე თანხმობის ან უარის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესის გამჭვირვალობის უზრუნველ-საყოფად (მაგალითად, გადაწყვეტილების მიღების პროცესს უნდა გაუძღვეს ოფიცერი, რომელიც არ არის ჩართული იმ დანაშაულის გამოძიებაში, რომლის გამოც არის დაკავებული ან დაპატიმრებული ეჭვმიტანილი და პროცესი წარიმართოს აუდიო/ვიზუალური ჩანერის თანხლებით).
2. უნდა შემუშავდეს პროცედურები, რათა უზრუნველყოფილი იქნას ადვოკატის ან კომპეტენტური ორგანოს დაუყოვნებელი ინფორმირება ეჭვმიტანილის გადაწყვეტილების შესახებ, სურს თუ არა ადვოკატი. აგრეთვე, სასწრაფოდ უნდა იქნას მიღებული გადაწყვეტილება უფასო იურიდიული დახმარების შესახებ.
3. კანონმა ნათლად უნდა განსაზღვროს, რა ვითარებაში უნდა

157. Adopted by the UN General Assembly on 20 December 2012. The Principles and Guidelines are available via <http://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/tools.html?ref=menuside>.

158. UNODC, Early access to legal aid in criminal justice processes: a handbook for policymakers and practitioners (UNODC/UNDP, New York 2014).

განახორციელოს ექვმიტანილმა ადვოკატის მომსახურების მიღების უფლება გარდა გამონაკლისი შემთხვევებისა და რომ არავითარი დაკითხვა არ ჩატარდეს, ვიდრე ექვმიტანილი ადვოკატთან გასაუბრებას არ მოახერხებს¹⁵⁹.

4. უზრუნველყოფილი უნდა იქნას სივრცე ექვმიტანილისა და ადვოკატის განმარტოებით საუბრისთვის.
5. კომპეტენტურმა ორგანოებმა (ადვოკატთა ასოციაცია, იურიდიული დახმარების ორგანოები იუსტიციის სამინისტრო) უნდა შეიმუშაონ ერთიანი წესი ადვოკატის მიერ პოლიციაში მყოფი ექვმიტანილის კონსულტირებისთვის, რომელიც ნათლად უნდა განიმარტოს ქცევის სტანდარტებით. ადვოკატებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ იურიდიულ კონსულტაციას ან უფასო იურიდიულ დახმარებას, შესაბამისი სწავლება უნდა ჩაუტარდეთ, შემოღებული უნდა იყოს მათი კომპეტენციის სავალდებულო შეფასება.

5. განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ექვმიტანილების პროცედურული უფლებები

კვლევის ფარგლებში შესწავლილი იყო, თუ როგორ ხდება განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე პირების მხარდაჭერა. კერძოდ, იმ პირების, რომლებიც არ საუბრობენ და არ ესმით ენა, აქვთ გარკვეული სამედიცინო საჭიროებები ან რაიმე თვალსაზრისით არიან მოწყვლადნი. დასკვნები მოცემულია შესაბამისი ქვეყნების ანგარიშებში. ჩვენ აქ განვიხილავთ დოკუმენტების თარგმნისა და თარჯიმნის მომსახურების მიღების უფლებას.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის 5(2) და 6(3)(a) მუხლები უზრუნველყოფენ, რომ ნებისმიერი პირი, რომელიც დაკავებულია ან ბრალდებული სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენის გამო, დროულად იყოს ინფორმირებული მისთვის გასაგებ ენაზე, ბრალდების საფუძველისა და ხასიათის შესახებ. მუხლი 6(3)(e) განსაზღვრავს, რომ სისხლის სამართლის დანაშაულში ბრალდებულ პირს აქვს უფლება, „შიილოს თარჯიმნის უფასო მომსახურება, თუ არ ესმის სასამართლოს მიერ გამოყენებული ენა“. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით ტერმინის - „ბრალდება“ განმარტების მიხედვით, მუხლი 6(3)(a) და (e) მოქმედებს იმ მომენტიდან, როდესაც პირი იღებს

159. ევროკავშირის დირექტივა ადვოკატის მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობის შესახებ უზრუნველყოფს გადახვევას პირველ დაკითხვამდე ადვოკატთან შეხვედრის უფლებიდან და დაკითხვაზე ადვოკატის დასწრების უფლებიდან, ეს ნებადართულია მხოლოდ შესაბამისი გარემოებების არსებობის შემთხვევაში:

159. (ა) ადამიანის სიცოცხლის, თავისუფლების ან ფიზიკური ჯანმრთელობის მიმართ არსებული საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით; ან (ბ) როდესაც საგამომიებო ორგანომ სასწრაფოდ უნდა აღკვეთოს სამართალწარმოების მიმართ არსებული საფრთხე (Art. 3(6)). დროებითი გადახვევა, ასევე, ნებადართულია გეოგრაფიული სიშორით გამოწვეულ გამონაკლის გარემოებებში (Art. 3(5)). იხილეთ, ასევე, მერვე მუხლიდან დროებითი გადახვევის ზოგადი პირობები.

შეტყობინებას, რომ მან ჩაიდინა დანაშაული¹⁶⁰. ადამიანის უფლებათა სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი განსაზღვრავს, რომ კომპეტენტურმა ორგანომ მიიღოს გადაწყვეტილება დოკუმენტების თარგმნის ან თარჯიმნის მომსახურების საჭიროების შესახებ¹⁶¹. დოკუმენტების ზეპირი თარგმანი ნებადართულია, თუ აღნიშნული შესაბამისი დოკუმენტის შინაარსსა და მის შედეგებს გასაგებს გახდის ბრალდებულისთვის. თარგმანი საშუალებას უნდა აძლევდეს ბრალდებულს, გაიგოს მის წინააღმდეგ დაწყებული საქმის შინაარსი და შეძლოს თავის დაცვა¹⁶². უნდა აღინიშნოს, რომ ეს უფლება არ შემოიფარგლება იმ ადამიანებით, რომლებსაც არ ესმით ან ვერ საუბრობენ სასამართლოს ენაზე, რადგან ის მათი მშობლიური (ან ერთადერთი) ენა არ არის, არამედ ვრცელდება იმ ადამიანებზეც, რომლებსაც არ ესმით ან ვერ საუბრობენ სასამართლოს ენაზე მეტყველების ან სმენის პრობლემების გამო. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში ასახული ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოთხოვნებით, განსაზღვრულია ევროკავშირის დირექტივით დოკუმენტების თარგმნისა და თარჯიმნის მომსახურების შესახებ. კერძოდ, დირექტივა მოითხოვს თარგმანის საჭიროების განსაზღვრის სპეციალურ პროცედურას¹⁶³, რათა ადვოკატსა და კლიენტს შორის კონსულტაციის პროცესში უზრუნველყოფილ იქნას თარგმანი¹⁶⁴, და სახელმწიფომ გაატაროს კონკრეტული ზომები დოკუმენტების თარგმნისა და თარჯიმნის მომსახურების ხარისხის გარანტირებისათვის¹⁶⁵.

სამივე ქვეყნის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი უზრუნველყოფს დოკუმენტების თარგმნის და თარჯიმნის მომსახურების მიღების უფლებას. ზოგადად, ეს შესაბამისობაშია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან, მაგრამ არ ვრცელდება დოკუმენტების თარგმნისა და თარჯიმნის მომსახურების შესახებ ევროკავშირის დირექტივის რიგ მოთხოვნებზე. კერძოდ, არცერთ ქვეყანაში არ უზრუნველყოფს კანონი სპეციალურ პროცედურას ეჭვმიტანილისათვის თარგმანის საჭიროების დასადგენად, ხოლო უკრაინასა და საქართველოში დოკუმენტებისა და თარჯიმნის მომსახურების ხარისხი არ რეგულირდება. მოლდოვაში კი პირიქით, კონკრეტული კანონმდებლობა უზრუნველყოფს, რომ თარგმანი იყოს სრულყოფილი, ზუსტი და დროული, ამასთან აწესებს სანქციებს ამ მოთხოვნების განზრახ დარღვევისთვის¹⁶⁶. უკრაინაში

160. იხილეთ მაგალითად , ECtHR 28 ნოემბერი 1978, Luedicke, Belkacem and Koc v Germany, Nos. 6210/736877/75, 7132/75.

161. ECtHR 24 სექტემბერი 2002, Cuscani v UK, No. 32771/96.

162. ECtHR 18 ოქტომბერი 2006, Hermi v Italy, No. 18114/02.

163. Art. 2(4).

164. Art. 2(2), ეს კავშირშია დაკითხვებსა და მოსმენებთან სისხლის სამართალწარმოებისას ან აპელაციასა და სხვა პროცედურულ მოქმედებებთან

165. Art. 5(1).

166. კანონი თარჯიმნების ავტორიზაციისა და ანაზღაურების შესახებ.

არ არსებობს რაიმე სამართლებრივი მოთხოვნა დაკავებასთან ან დაპატიმრებასთან დაკავშირებული დოკუმენტის შესაბამის ენაზე წარდგენასთან დაკავშირებით.

კვლევის ფარგლებში გამოვლინდა მნიშვნელოვანი სირთულებები სამართლებრივი ნორმების განხორციელებასთან დაკავშირებით. მათი უმრავლესობა სამივე ქვეყნის იურისდიქციისათვის იყო დამახასიათებელი¹⁶⁷; არც ერთ ქვეყანაში არ იყო ნათლად განსაზღვრული პროცედურა ან კრიტერიუმი იმის დასადგენად, საუბრობდა ან ესმოდა თუ არა ეჭვმიტანილს შესაბამისი ენა. მაშინაც კი, თუ გამოიკვეთებოდა თარგმანის საჭიროება, უზრუნველყოფა ხდებოდა მხოლოდ ერთჯერადი გადაწყვეტილების საფუძველზე და ხშირად თავად გამომძიებლები ცდილობდნენ თარგმნას (მოლდოვაშიც კი, სადაც ასეთი რამ კანონს ეწინააღმდეგება) ან პროცედურები თარგმნის ან თარჯიმნის გარეშე მიმდინარეობდა. აღნიშნულს მეტწილად განაპირობებდა თარჯიმანთან ან მთარგმნელთან დაკავშირების პროცედურის არ არსებობა; ყოველ იურისდიქციაში გამომძიებელი იყო პასუხისმგებელი თარჯიმნის მოძიებაზე. საქართველოსა და უკრაინაში აღნიშნულს ამძიებდა სირთულებები, რომელსაც პოლიცია აწყდებოდა თარგმნის ან თარჯიმნის მომსახურების ხარჯის დაფარვისას. უკრაინაში გამოვლინდა შემთხვევები, როცა ხანდახან გამომძიებლები საკუთარი ჯიბიდან უხდიდნენ თარჯიმნებს და მთარგმნელებს. მოლდოვაში კანონი ითხოვს ხარისხის რეგულირებას, თუმცა პრაქტიკაში ეს არ ფუნქციონირებს. უკრაინასა და საქართველოში არ არსებობდა ხარისხის უზრუნველყოფის მექანიზმი. ადვოკატსა და კლიენტს შორის გამართულ კონსულტაციებზე თარგმანი გარკვეულ სირთულებებთან იყო დაკავშირებული.

დოკუმენტების თარგმნის და თარჯიმნის მომსახურების მარეგულირებელი კანონმდებლობის, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის ნორმებთან შესაბამისობისა და პრაქტიკაში აქტიურად მოქმედების უზრუნველსაყოფად, უნდა განხორციელდეს შემდეგი ინიციატივები:

1. შემუშავდეს პროცედურა და განისაზღვროს კრიტერიუმი, რითაც თარგმნის (შესაბამის ენაზე) საჭიროება ეფექტურად და თანმიმდევრულად შეფასდება. საუკეთესო შემთხვევაში პროცედურა უნდა ჩაატაროს ოფიცერმა, რომელიც არ არის დაკავშირებული გამოძიებასთან.
2. შემუშავდეს სქემა, რომელიც უზრუნველყოფს სისხლის სამართლის სამართალწარმოებაში მონაწილე თარჯიმნების

167. იხილეთ მაგალითად, J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions (Intersentia, Antwerp 2014), ch. 4. However, good procedures and practices for identifying the need for interpretation/translation, and for assuring quality, were found in England and Wales.

და მთარგმნელების შესაბამისობას მინიმალური ხარისხის კრიტერიუმებთან. ასევე, უნდა შეიქმნას აკრედიტებული თარჯიმნებისა და მთარგმნელების რეესტრი.

3. შეიქმნას პროცედურა, რომელიც საშუალებას მისცემს პოლიციას და სხვა საგამოძიებო ორგანოებს, დროულად დაუკავშირდნენ შესაბამის თარჯიმანს.
4. რაკი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მუხლი 6(3)(e) უზრუნველყოფს „უფასო“ თარგმნისა და თარჯიმნის მომსახურების მიღების უფლებას, უნდა შეიქმნას სპეციალური ბიუჯეტი პოლიციაში ან სხვა საგამოძიებო ორგანოში ან შესაბამის სამინისტროში, საიდანაც ანაზღაურდება აღნიშნული ხარჯი. ბიუჯეტი უნდა იძლეოდეს მთარგმნელებისა და თარჯიმნების შესაბამისი ნიხრით ანაზღაურების საშუალებას.
5. ნებისმიერი სქემა, რომელიც უზრუნველყოფს აკრედიტებული თარჯიმნების მომსახურების მიღებას, ღია უნდა იყოს დაცვის ადვოკატებისთვის.

6. საპროცესო უფლებების პრაქტიკაში განხორციელების გაუმჯობესება

კვლევაში განხილულ სამივე ქვეყანას მნიშვნელოვანი ნაბიჯები აქვს გადადგმული სისხლის სამართლის სამართალწარმოების საგამოძიებო ეტაპზე ეჭვმიტანილი და ბრალდებული პირების საპროცესო უფლებების რეალიზაციის გაუმჯობესების მიმართულებით. გარკვეული მნიშვნელოვანი გამოწვევების გათვალისწინებით, კანონები მიღებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შესაბამის დებულებებთან შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად. რიგ შემთხვევებში, ეს სამართლებრივი რეფორმები სხვა ევროპულ იურისდიქციებში მიღებულზე შორს წავიდა. თუმცა კვლევამ უჩვენა, რომ სერიოზული ხარვეზებია ნორმატიული სტანდარტების პრაქტიკულ განხორციელებასთან დაკავშირებით. თუ ვამბობთ, რომ მნიშვნელოვანი გაუმჯობესებაა ეჭვმიტანილი და ბრალდებული პირების უფლებების სფეროში, მაშინ უნდა გავარკვიოთ, რატომაა განსხვავება კანონსა და პრაქტიკას შორის.

ერთი მიზეზობრივი ფაქტორი არის კანონის ნათლად განსაზღვრული დებულებების ნაკლებობა. მაგალითად, როგორც აღვნიშნეთ, კანონმა მუსტად უნდა განსაზღვროს საპროცესო უფლებების წარმოშობის მომენტი, ეჭვმიტანილის ამ უფლებების შესახებ ინფორმირებაზე პასუხისმგებელი პირი და ის, რომ დაკითხვა ვერ ჩაივლის ეჭვმიტანილის იურიდიული კონსულტირების გარეშე,

თუ მას ამის სურვილი აქვს. ასეთი კანონები უნდა გამყარდეს სამართლებრივი ვალდებულებების დარღვევის გამო დაწესებული ეფექტური სანქციებით.

მეორე ფაქტორი გახლავთ კანონით განსაზღვრული ვალდებულებების შესრულების ხელშემწყობი რეგულაციების, პროცედურებისა და პროტოკოლების ნაკლებობა. მაგალითად, საპროცესო უფლებების შესახებ ინფორმირება უფრო ეფექტურად განხორციელდება, თუ ეროვნულ დონეზე შემუშავდება სტანდარტული „უფლებათა წერილი“, რომელიც განსაზღვრავს, თუ როგორ და როდის უნდა იყოს ინფორმაცია მიწოდებული; და ეს არ უნდა იყოს პოლიციის ოფიცრის ინდივიდუალური გადაწყვეტილება. ადვოკატის მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობის უკეთ გარანტირებისათვის, საჭიროა, კონკრეტულ (ამოცნობად) ოფიცერს დაეკისროს პასუხისმგებლობა ადვოკატთან ან უფასო იურიდიულ სამსახურთან დაკავშირებაზე; ამასთან, ის იქნება ანგარიშვალდებული, თუ აღნიშნული მომსახურების მიწოდება ვერ მოხდება. თარჯიმნის მომსახურების მიღების უფლება, სავარაუდოდ, უფრო ეფექტურად განხორციელდება პრაქტიკაში, თუ შემუშავდება სტანდარტული პროცედურა აღნიშნული საჭიროების იდენტიფიცირებისა და კვალიფიციურ თარჯიმანთან დაკავშირებისათვის.

პირველი ორის მსგავსად, მნიშვნელოვანი მესამე ფაქტორია სისხლისსამართლის სისტემის, კერძოდ, პოლიციის თანამშრომლების ინსტიტუციური წახალისება და პროფესიული კულტურა. ფაქტობრივად, პოლიცია უნდა იყოს საპროცესო უფლებების მთავარი დამცველი. კვლევამ უჩვენა, რომ, რიგ შემთხვევებში, პოლიციელები უარყოფენ ეჭვმიტანილის საპროცესო უფლებებს, რადგან შესაბამისი პროცედურები ან არ მოქმედებს ან მათი შესრულება რთულია. კვლევამ, ასევე, გამოავლინა, რომ ზოგი პოლიციელის სურვილი, მიზანმიმართულად აუაროს გვერდი საპროცესო უფლებებს, მეტწილად ეჭვმიტანილების არაოფიციალურად დაკავებით ან მათთვის ინფორმაციის მხოლოდ დაკითხვის შემდეგ მიწოდებით ხდება.

აღნიშნული პრობლემის მოგვარებისათვის საჭიროა შეიქმნას საზედამხედველო და დისციპლინარული პროცედურები. აგრეთვე, გაუმჯობესდეს სწავლება, რადგან გამოვლინდა, რომ სათანადო ტრენინგით შესაძლებელია საპროცესო უფლებების შესახებ ცნობიერების ამაღლება¹⁶⁸. ორივე გზა მნიშვნელოვანია, მაგრამ ასეთი ქცევის მინიმუმამდე დაყვანის ან სულაც აღმოფხვრისათვის საჭიროა გავარკვიოთ, რატომ აკეთებს ამას პოლიცია. რა თქმა უნდა,

¹⁶⁸ იხილეთ Blackstock, E Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova, T. Spronken and M. Vanderhallen, Inside Police Custody: Training Framework on the Provision of Suspects' Rights (Intersentia, Antwerp 2014). See also the training curricula for legal aid providers and police officers in UNODC, Early access to legal aid in criminal justice processes: a handbook for policymakers and practitioners (UNODC/UNDP, New York 2014), Appendix I and II.

ჯეროვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს წარსულის სამართლებრივ და კულტურულ კონტექსტზე დაფუძნებულ ტრადიციულ ქცევას, თუმცა არანაკლებ მნიშვნელოვანია დღევანდელი ინსტიტუციური მოტივაცია. მაგალითად, დაკავებისა და მსჯავრდების მიზნები და დაწინაურების კრიტერიუმები.

ეჭვმიტანილების და ბრალდებულების საპროცესო უფლებები სამართლიანი სასამართლოს უფლების ძირითად ასპექტს წარმოადგენს. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან შესაბამისობა პრაქტიკაში მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ იმიტომ, რომ სახელმწიფოები ვალდებული არიან, უზრუნველყონ ეს შესაბამისობა, არამედ იმიტომ, რომ აღნიშნული აუცილებელია სამართლიანი სასამართლოს გარანტირებისათვის. თავის მხრივ, სამართლიანი სასამართლოს უფლების უზრუნველყოფა უმნიშვნელოვანესია სოციალური ჩართულობის და კანონის უზენაესობის გარანტირებისათვის.

THE PROCEDURAL RIGHTS OF SUSPECTS IN GEORGIA

BESARION BOKHASHVILI
GIORGI MSHVENIERADZE
IRAKLI KANDASHVILI

This paper was published with the financial and technical support of the Open Society Georgia Foundation and the Open Society Justice Initiative. The views, opinions, and statements expressed by the authors and those providing comments are theirs alone and do not necessarily reflect the position of the Foundation and the Open Society Justice Initiative. Neither the Open Society Georgia Foundation nor the Open Society Justice Initiative is responsible for the content contained in this report.

CONTENTS

I. INTRODUCTION	118
II. CRIMINAL JUSTICE IN GEORGIA	121
III. THE ARREST OF AN INDIVIDUAL: THE STAGES OF INVESTIGATIONS AND TRIALS ACCORDING TO THE CRIMINAL PROCEDURE OF GEORGIA	126
THE ARREST OF AN INDIVIDUAL	128
THE STANDARDS ESTABLISHED BY THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS DURING AN ARREST	128
1) THE PURPOSE OF AN ARREST OR DETENTION	128
2) THE MEANING OF “REASONABLE SUSPICION”	128
3) THE TERM “OFFENCE”	129
THE ARREST PROCEDURE IN GEORGIA	129
THE FIRST FORTY-EIGHT HOURS AFTER AN ARREST	132
THE RIGHT TO INTERPRETATION AND TRANSLATION	136
INTERNATIONAL STANDARDS	136
STANDARDS IN GEORGIA	138
POLICE ARREST AND LEGAL AID IN GEORGIA (LEGISLATIVE AND PRACTICALASPECTS)	140
STANDARDS ESTABLISHED BY CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS	140
THE SYSTEM OF LEGAL REPRESENTATION IN GEORGIA (THE GEORGIAN BAR ASSOCIATION)	142
THE RIGHT TO LEGAL ASSISTANCE, LEGAL AID, AND COMMUNICATION UPON ARREST IN GEORGIA	147
PRACTICAL ASPECTS IDENTIFIED WHILE MONITORING	148
LEGAL AID IN CRIMINAL CASES	149
PRACTICAL IMPLEMENTATION	154
PROBLEMS RELATED TO THE EARLY ACCESS TO LAWYER IN THE CASE OF LEGAL AID IN GEORGIA	155
THE RIGHT TO INFORMATION	157
EUROPEAN STANDARDS	157
RIGHT TO INFORMATION IN GEORGIA	159

POLICE INTERROGATION AND THE RIGHT TO SILENCE	162
EUROPEAN STANDARDS ON THE INTERROGATION AND FREEDOM FROM SELF- INCRIMINATION	162
INTERROGATION OF THE PERSON AND RIGHT TO SILENCE IN GEORGIA	163
THE RIGHT TO MEDICAL ASSISTANCE	165
EUROPEAN STANDARDS	165
GEORGIAN LEGISLATION AND PRACTICE	166
SPECIAL PROTECTION FOR CHILDREN AND OTHER VULNERABLE SUSPECTS	167
INTERNATIONAL STANDARDS	167
STANDARDS IN GEORGIA	168
CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	171
THE LIST OF RECOMMENDATIONS	178
ANNEX	181
RIGHTS OF SUSPECTS IN POLICE DETENTION IN MOLDOVA	182
HUMAN RIGHTS BEHIND CLOSED DOORS (UKRAINE)	187
INSIDE POLICE CUSTODY IN EASTERN EUROPE SUSPECTS' RIGHTS IN PRACTICE IN GEORGIA, MOLDOVA AND UKRAINE	190

I. INTRODUCTION

Effective protection of the rights of arrested and/or detained persons is a precondition of any fair criminal proceeding. The Constitution of Georgia, as well as international treaties to which Georgia is a party, guarantees specific legal safeguards for the protection of each and every arrestee. The rights these documents afford are not just theoretical or illusory, but practical and effective. That every person arrested enjoy a minimum set of legal guarantees ensures that from the very first moment a person is deprived of liberty that he must be informed about the reasons and evidence for his arrest as well as his rights in a language in which he understands, must have access to legal advice and representation, and must have access to medical services. These guarantees enable a defendant to challenge the lawfulness of his arrest before administrative and judicial authorities, discontinue unlawful deprivation of liberty, and request compensation should the arrest be found unlawful. Furthermore, the guarantee of these rights from the very first moment of arrest is of the utmost importance for the following reasons:

Firstly, these guarantees form the legal foundation not only of a person's right to liberty and security, but also of his right to a fair trial. This is particularly true for the protection of arrested and/or accused persons against any abuse or coercion by authorities. These guarantees allow for the prevention of miscarriages of justice and ensure the fulfilment of the aims of a fair trial - notably, equal recourse for either the investigating or prosecuting authorities and for the arrested/accused party;

Secondly, the investigation leading up to criminal proceedings should be afforded special consideration, as any evidence obtained during this period ultimately frames any charges that will be considered during trial. An arrested or accused person is particularly vulnerable right after the moment of his arrest. This fact is exacerbated by the fact that criminal law is complicated, notably with respect to the rules governing the gathering and handling of evidence. In most cases, this obstacle can only be mitigated by the assistance of a lawyer whose task it is, among other things, is to help to defend an accused person's right not to incriminate himself. This right presupposes that the prosecution, during a criminal case, seeks to prove its case against the accused without resort to evidence obtained through means of coercion or duress against the will of the accused;

Thirdly, early access to these legal safeguards helps, in practice, guarantee an accused person's protection against self-incrimination and ill-treatment.

The main objective of this research paper is to observe and measure the practical implementation of these guarantees within the Georgian reality. Since the arrest by police is considered to be the weakest and most problematic stage of a criminal proceeding (in general and not exclusively in Georgia) as it pertains to observing the procedural rights of the defendant in a majority of countries, it is of particular interest to observe how law enforcement authorities ensure those rights in Georgia and how those rights are afforded in practice.

A special thanks for financial and organizational support goes to the Open Society Georgia Foundation and the Open Society Justice Initiative, which provided the research team with guidance and research materials, organized multinational meetings and an exchange of experience between experts from Georgia, Ukraine and Moldova, and provided organizational and financial support for experts during the research of this project.

Special gratitude should also be given to the leadership of the Ministry of Internal Affairs, especially to the Central Criminal Police Department, for allowing a team of experts to have unhindered access to specific police stations in Tbilisi, Kutaisi, and Telavi. According to a Memorandum of Understanding (MoU) between the Open Society Georgia Foundation and the Ministry of Internal Affairs of Georgia, experts and researchers were allowed to monitor specific police stations in those cities, attend the questioning of witnesses and accused persons, and document and interview police officers. The MoU granted access to observe the questioning for almost every type of criminal case, excluding cases involving grave crimes. In the case of grave crimes, senior police officers used their discretion to determine if researchers should be granted access. This made possible for experts to observe what really happens to arrestees within the very first hours and days of arrest, what role lawyers actually play at that time, and whether suspects are really able to exercise their rights. Subsequent empirical data is based exclusively on what was observed in the three police stations in which experts were granted access. The conclusions and findings in this paper are based mainly on the observation from those stations.

A team of three Georgian experts implemented the research for this paper: Mr. Besarion Bokhashvili (team leader), Mr. Irakli Kandashvili, and Mr. Giorgi Mshvenieradze.

From 9 October - 9 December 2014, the researchers had unhindered access to specific police stations in Tbilisi, Kutaisi, and Telavi. During that two-month monitoring period, researchers spent between four and six hours a day at those stations and had the opportunity to witness the questioning of a total of twenty-two persons. Of those twenty-two individuals, eleven percent were women and eighty-nine percent were men. The researchers attended the interview of only

one juvenile during the entire monitoring process. The research team notes with due appreciation that the police did not impose any restrictions on the researchers and that the monitoring was conducted in an atmosphere of mutual respect and understanding.

For two weeks the researchers were guests at the law offices of a group of private lawyers and shared information on a number of criminal litigation issues. In total, the researchers interviewed nineteen lawyers (eleven lawyers in Tbilisi, three lawyers in Telavi, and five lawyers in Kutaisi), each having substantial experience in criminal litigation. The lawyers preliminarily agreed to share information with the researchers if any of their clients were detained at a police station in which any of the researchers had been granted access.

An additional two meetings took place with the Director of the Georgian Legal Aid Service, Mr. Meliton Benidze, to discuss the provision of legal aid, share information on any existing gaps, and to develop a strategy and vision to tackle those gaps.

The research team was positioned to observe and better understand how a suspect's rights were afforded him from multiple perspectives - while attending and monitoring questionings to observing targeted interviews by police officers, investigators, and defence lawyers - to gain deeper insight into the practical constraints of those processes. The research team did not have isolated access to temporarily detained persons because the MoU did not envision such access. As a result, the researchers did not conduct any interviews with any temporarily arrested or detained persons.

This paper focuses on the following rights:

- (i) The right to information – the right of an arrestee to receive information about his procedural rights; the right of an arrestee to be informed of the reasons of his arrest or detention and all charges against him/her; the right to access case materials;
- (ii) The right to an attorney – including the timeliness and quality of legal assistance; the role of the attorney; access to legal aid;
- (iii) The right to remain silent;
- (iv) The right to medical assistance;
- (v) The right to special protection for vulnerable suspects – including children, mentally vulnerable suspects, ethnic minorities, and foreigners or those who do not speak the national language.

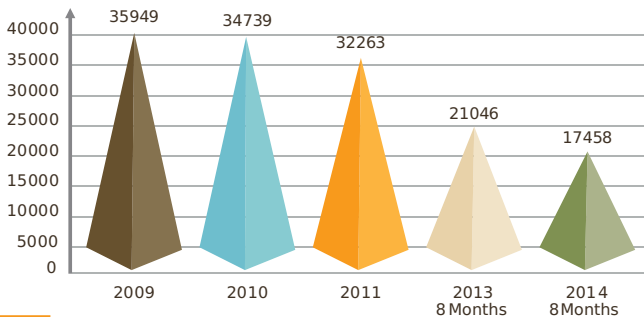
This paper constitutes the findings of the research team as well as provides clear conclusions and recommendations. To contextualize the findings and provide perspective, this research also includes comparative data about the norms, best practices, and reforms in other countries.

II. CRIMINAL JUSTICE IN GEORGIA

Over the last decade, reforms in the field of criminal justice have earned a place on the top of governments' agendas and for good reason. These reforms targeted multifaceted problems within criminal justice. On the one hand, the existence of rampant crime and corruption among both law enforcement officials and the judiciary within the state called for strict measures and the substantial adjustment of the state's attitude towards combating crime and corruption among those agents. On the other hand, it also called for a change in the public perception of crime and increasing the public's trust towards law enforcement agencies and the judiciary.

To this end, Georgian authorities at the outset officially announced a "zero tolerance" policy towards crime and mafia bosses (thieves' underworld/thieves-in-law). The Parliament of Georgia introduced several amendments to the Criminal Code of Georgia, outlawing the existence of thieves-in-law and any association with the criminal underworld, with those convicted receiving up to 10 and 8-year sentences respectively. In the 2014 court decision *Ashlarba v. Georgia*¹ the European Court of Human Rights (ECHR) ruled that these amendments complied with the ECHR and stated that, upon introducing on 20 December 2005 these two new offences, namely that of being a member of the "thieves' underworld" and that of being a "thief-in-law", the Georgian legislature merely criminalized concepts and actions relating to a criminal ("thieves") subculture, the exact meaning of which were already well known to the public at large.

This policy has had a substantial impact on the reduction of crime in Georgia (Georgia was ranked among the top ten safest countries in the world in 2014²). Statistical data clearly highlight decrease in the crime rate during over the last five years. In 2009, there were 35,949 crimes registered in Georgia, while in subsequent years the number of registered gradually decreased: in 2010 - 34,739 cases, 2011 - 32,263 cases, 2013 (Jan - Aug) - 21,046 cases, and 2014 (Jan - Aug) - 17,458 cases³.

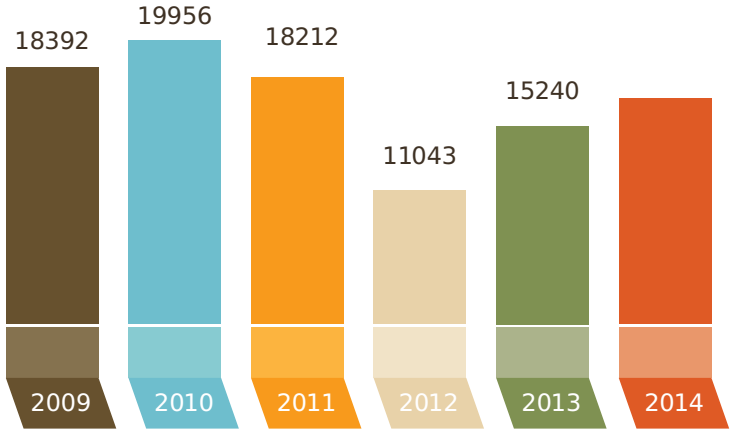

1. Judgment of 15th of July 2014, Application no. 45554/08

2. Available online: www.lifestyle9.com/top-10-safest-countries-to-live-in-the-world/; Accessed [October 1, 2015]

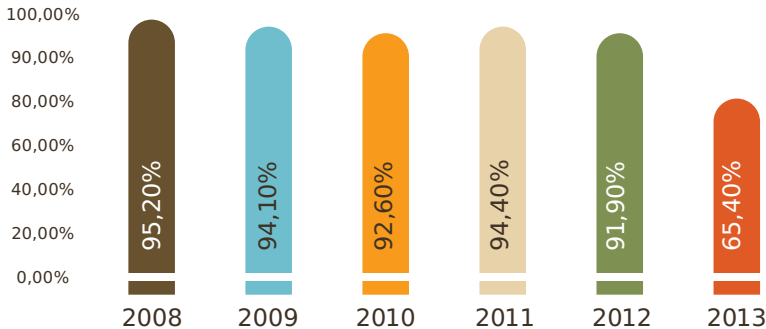
3. Available online: <http://police.ge/ge/useful-information/statistics/statistics1?y=2014>; Accessed [October 1, 2015]

Policies on crime from 2007 - 2011 were more punitive, while starting in 2012 they could be categorized as more liberal. Official statistics suggest an overall and gradual decrease in the conviction rate during the period 2007 - 2011. In 2007 the total number of convictions was 21,246 convictions as compared to 18,212 in 2011. Georgian courts delivered 11,043 convictions in 2012, 15,240 convictions in 2013, and 16,903 convictions in 2014.

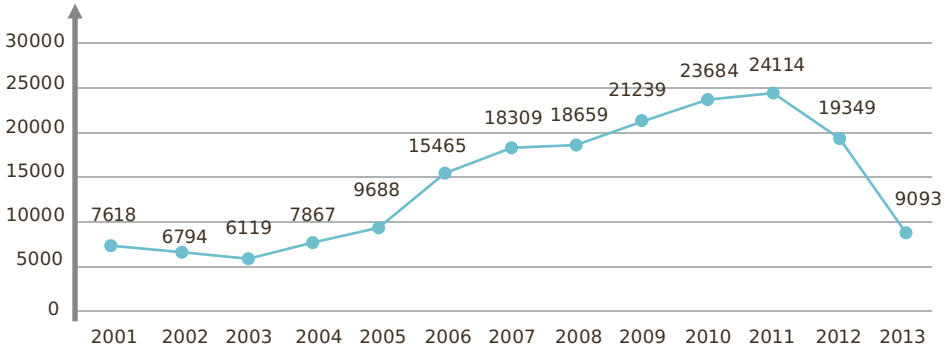

The zero tolerance and punitive policy resulted in a substantial increase of prisoners in Georgia’s penitentiaries, highest number in 2011 at 24,114 inmates. Georgian courts were accommodating nearly every request by the prosecution to arrest defendants. During 2008 - 2012 courts approved the pre-trial detention in more than 90% of all cases in which prosecution requested it. Beginning in 2013, there occurred a considerable decrease in the number of pre-trial detentions, indicating the fact that judges were setting the bar higher for the prosecution to prove that pre-trial detention was indeed necessary.

IMPOSITION OF PRELIMINARY DETENTION AFTER REQUEST FROM PROSECUTION

According to a **2011 report**, Georgia ranked sixth among world countries having the highest number of prisoners per capita (**505 prisoners / 100,000 persons**)⁴. However, on **28 December 2012** the new ruling party launched a wide scale amnesty in response to the widespread ill-treatment of prisoners in Georgian prisons over the previous years. The amnesty resulted in a substantial decrease in the prison population - **9,093 prisoners in 2013 (204 prisoners / 100,000 persons)**.

A New Code of Criminal Procedures was enacted in October 2010

The adoption of a new Code of Criminal Procedures (CPC)⁵ in 2009, preceded by lengthy discussions and disagreements among stakeholders, and the addition of hundreds of amendments to the previous CPC, created a sense of vagueness and lack of relevant sustainability of its provisions.

Before 2010, the Georgian CPC always had inquisitorial roots. However, the new CPC, enacted on 1 October 2010, transformed the criminal process from an inquisitorial one into an adversarial one. It introduced core innovations: the creation of a jury system; the introduction of fair access by both the prosecution and the defense to obtain and submit evidence before the court; the judge became the supreme arbiter without the power to request evidence or order investigative measures on his own account; the placement of the burden on the prosecution to prove guilt; the introduction of a ban on questioning witnesses at law enforcement offices without their consent; and the introduction of questioning the witness in court.

The main goal of the new CPC was to establish the legal foundations for the creation of adversarial court proceedings: hearings and trials that balance the interests of the state with the rights of the accused, with the judge serving as a neutral and detached magistrate tasked with ensuring fair proceedings.

4. Available online < <http://chartsbin.com/view/eqq> > published on 2nd February 2011, accessed [October 1, 2015]
 5. Enacted and entered into force on 1 October 2010.

The new CPC enshrines better-defined rights and due process protections for those arrested and measures intended to increase the speediness of trials, thus potentially reducing time in detention. The new CPC provides the term of the defendant's initial arrest, not exceeding 72 hours, and that the arrestee be presented with an indictment within 48 hours from the moment of arrest. Upon arrest, the defendant is to be advised of all legal rights, and any post arrest statements made prior to the advisement of rights have to be considered inadmissible and excluded from evidence in the criminal case.

The CPC permits law enforcement officers to arrest a person without a warrant only in exceptional cases. The law stipulates that detainees must be brought before a magistrate judge and the judge has to decide within 72 hours from the moment of the arrest whether to impose pre-trial detention on the person or release him. Those not charged within this period must be released. The Chief Prosecutor's Office is the only body authorized to engage directly with the courts.

The new CPC also includes the presumption in favour of a pre-trial release instead of pre-trial detention for the accused; clearer terms and defendant protections governing the negotiation, conclusion, and court approval of plea agreements; and more progressive bail and other mechanisms to guarantee the defendant's presence at pre-trial proceedings and trial, all of which will help to lessen the number of defendants incarcerated pending trial.

The new CPC increases the ability of the prosecution and defence to have equal rights to collect and present evidence. The prosecution is compelled to disclose all evidence to the defendant and must disclose the evidence five days prior to the pre-trial hearing. Since 2013, the defendant can obtain a court permit for search and seizure for evidence being in possession of a third party.

The new CPC also enhances due process guarantees. These include well-defined detainee and defendant rights to be informed of their rights upon arrest; to receive a speedy, fair, and continuous trial; to be presumed innocent until proven guilty; and to be assured that the judge will refrain from conducting his own investigation and will only examine evidence presented by the parties to the case confirming the guilt or innocence of a person. The new CPC protects the right against self-incrimination and allows reasonable time and means for the defence to examine evidence obtained by the prosecution.

The new CPC provides that the defendant may ask that his pre-trial (investigative) confession be suppressed and excluded from the main trial without providing a rationale or requiring any showing of prejudice or any wrongdoing by police. If the defendant does not seek to exclude his confession, no conviction will stand if it is based solely on the confession of the defendant;

there must be a body of additional corroborative evidence in addition to any pre-trial admissions by the defendant before a conviction can be maintained. A new standard requires the prosecution to demonstrate a "high probability" of guilt at the pre-trial stage. If the prosecutor cannot meet this burden, the court must dismiss the prosecution's case and release any detained defendant.

The new CPC provides additional safeguards for ensuring a speedy trial through a new series of strict timeframes: the pre-trial hearing must occur within 60 days of the defendant's arrest. If no pre-trial hearing has commenced within these initial 60 days, the defendant shall be released. The main trial shall then begin within 14 days of the pre-trial hearing. The total time allowed for detention of a defendant is reduced to nine months, within which main trial proceedings must be initiated. Extensions of these timeframes are permitted on the defendant's motion. At the outset the prosecution was limited in its ability to seek relief from these speedy trial timeframes. For example, the prosecutor was entitled to request an adjournment of the pre-trial hearing only once, however this has been changed and currently the prosecutor's office can request an adjournment of a pre-trial hearing for an unlimited time.

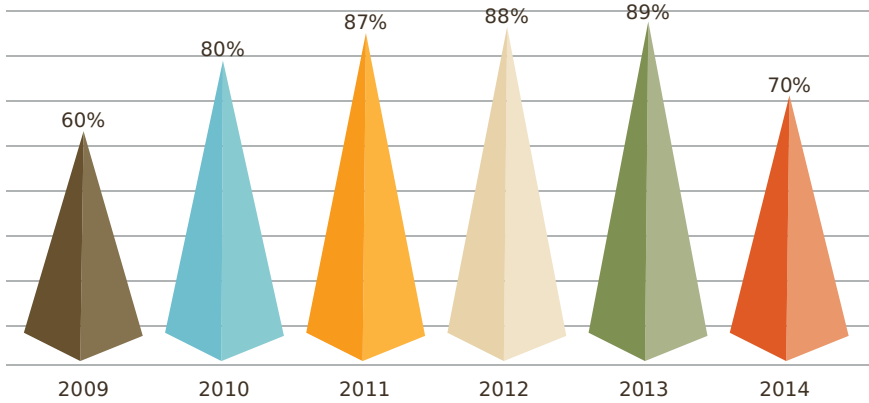
The new CPC clearly envisions a much more defined way of implementing the European Court's decisions than the old way. It deems an ECHR decision against Georgia as a newly discovered circumstance and provides a venue for interested persons to apply to the Appellate Court to request a reopening of proceedings.

Although numerous positive amendments have been introduced under the new CPC, there still remains a substantial gap affecting the very essence in the equality of the prosecution and defence. The enactment of the provision for the voluntary, rather than compelled, witness interview during a pre-trial investigation has been postponed several times and is only scheduled to enter into force in January 2016.

The plea bargaining can be considered as one of the major novelties of the Georgian criminal justice system within the last decade and allows for a rendering of a judgment without any substantial consideration of the case. The ground for a plea bargain is a guilty plea. Plea bargaining has raised a certain dissatisfaction among international and regional human rights oversight bodies which call on Georgian authorities to perfect the system. However, in the 2014 decision *Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia* the European Court stated that plea bargaining could not be considered *per se* incompatible with the ECHR standards.

Available data clearly shows that procedural plea bargaining has become more than widespread in Georgia, being referred to in an absolute majority of criminal cases during the last 5 years. Its frequency has gradually increased,

reaching its peak in 2013 at 89%. However, in 2014 (first eleven months) the ratio of plea bargaining to the total number of convictions, decreased to 70%.

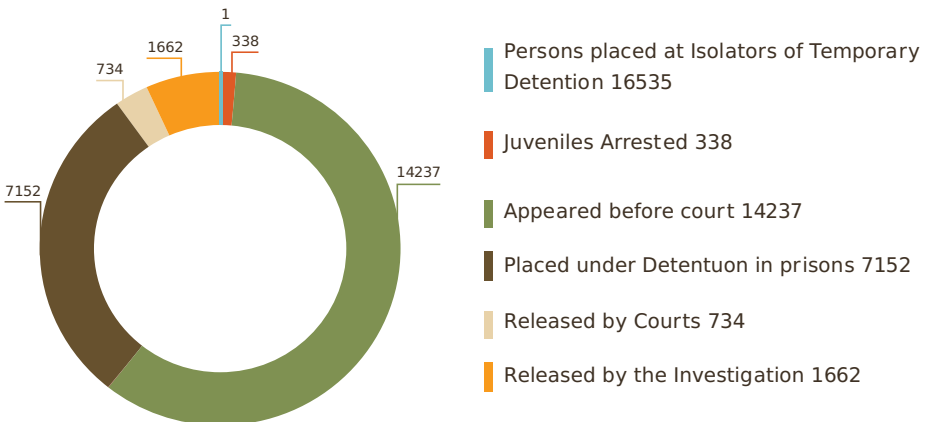

III. THE ARREST OF AN INDIVIDUAL: THE STAGES OF INVESTIGATIONS AND TRIALS ACCORDING TO THE CRIMINAL PROCEDURE OF GEORGIA

According to Georgian legislation, the prosecutor must file a motion within forty-eight hours of arrest to request a preventative measure from the magistrate according to the jurisdiction of the investigation.

In special cases, when it is not possible to transport the defendant from the arrest or detention facility to the court, due to illness, natural disaster, or any other objective reason, the judge may hold the hearing in the detention facility. In case the motion is not filed with the magistrate court within 48 hours of arrest, the defendant must be released immediately. In 2013, 16,536 persons were arrested and placed in pre-trial detention. Out of 16,536 arrestees, 14,237 persons appeared before domestic courts.

Persons Placed in Temporary Isolators

Georgian legislation does not associate a pre-determined legal outcome with any evidence. It does not deem a defendant's confession sufficient to for convict a suspect unless the confession is corroborated by other evidence which proves the guilt⁶. The Georgian CPC ensures that evidence shall not be presented to a court (jury) unless both parties were given equal opportunity to examine the evidence directly and orally. The code guarantees the right of the defendant to examine a witness and to present its own evidence at trial⁷. Deriving from the adversarial nature of the system, the CPC provides both parties, the prosecution and the defense, with equal opportunities to protect their rights and legitimate interests, without granting preference to any of them and obliges the court to refrain from independently collecting and examining evidence confirming the guilt or innocence of a person. The CPC rests this exclusive right of collection and presentation of evidence on the parties⁸. Furthermore, the CPC states that collected evidence should be evaluated from the standpoint of its relevance to the criminal case, its admissibility, and authenticity and the body of corroborative evidence beyond reasonable doubt shall be necessary for finding a person guilty by a judgment of conviction⁹.

The CPC states quite clearly that should the defendant object, any public reading, disclosure, presentation, or even use as evidence of the information provided by the defendant as a witness prior to the main trial, be it an audio or video recording,, shall be impermissible. The defendant's refusal to publicly read or disclose the information (in audio or video format) that was already provided cannot be used as evidence to prove his guilt¹⁰.

6. Article 13 of the new CPC.

7. Article 14 of the new CPC

8. Article 25 of the new CPC.

9. Article 82 of the new CPC.

10. Article 247 of the new CPC.

THE ARREST OF AN INDIVIDUAL

THE STANDARDS ESTABLISHED BY THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS DURING AN ARREST

1) THE PURPOSE OF AN ARREST OR DETENTION

According to the well-established case law of the European Court, which is “effected for the purpose of bringing [a person] before the competent legal authority”, Article 5§1 (c) provides the bases of all three alternative justifications to arrest or detain someone¹¹. A person may be detained under Article 5§1 (c) only in the context of criminal proceedings and for the purpose of bringing him before the competent legal authority on suspicion of her having committed an offence¹². The second alternative of that provision, “when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence”, also governs only pre-trial detention and not custody for preventive purposes without the person concerned being suspected of having already committed a criminal offence¹³.

The standard imposed by Article 5§1 (c) does not presuppose that the police have sufficient evidence to bring charges at the time of arrest or while the applicant was in custody¹⁴. The object of questioning during detention under sub-paragraph (c) of Article 5§1 is to further the criminal investigation by way of confirming or dispelling the concrete suspicion grounding the arrest¹⁵. The expression “competent legal authority” has the same meaning as “judge or other officer authorized by law to exercise judicial power” in Article 5§3¹⁶.

2) THE MEANING OF “REASONABLE SUSPICION”

A “reasonable suspicion” that a criminal offence has been committed presupposes the existence of facts or information which would satisfy an objective observer that the person concerned may have committed an offence¹⁷. Therefore, the failure by the authorities to make a genuine inquiry into the basic facts of a case in order to verify whether a complaint was well-founded represents a violation of Article 5§1 (c)¹⁸. What may be regarded as “reasonable” will however depend upon all the circumstances of the case¹⁹. Uncorroborated hearsay evidence of an anonymous informant was held not to be sufficient to find “reasonable suspicion” of an applicant being involved in mafia-related

11. *Lawless v. Ireland* (no. 3), §§ 13-14; *Ireland v. the United Kingdom*,§196.

12. *Ječius v. Lithuania*,§50; *Schwabe and M.G. v. Germany*,§72.

13. *Ostendorf v. Germany*,§82.

14. *Petkov and Profirov v. Bulgaria*,§52; *Erdagöz v. Turkey*,§51.

15. *Brogan and Others v. the United Kingdom*, §§ 52-54; *Labita v. Italy [GC]*,§155; *O'Hara v. the United Kingdom*,§36.

16. *Schiesser v. Switzerland*,§29.

17. *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan*,§88; *Erdagöz v. Turkey*,§51; *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*,§32.

18. *Stepuleac v. Moldova*,§73; *Elçi and Others v. Turkey*,§674.

19. *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*,§32.

activities²⁰. By contrast, incriminating statements dating back to a number of years and later withdrawn by the suspects did not remove the existence of a reasonable suspicion against the applicant. Furthermore, it did not have an effect on the lawfulness of the arrest warrant²¹.

3) THE TERM “OFFENCE”

The term “offence” has an autonomous meaning identical to that of “criminal offence” in Article 6. The classification of an offence under national law is one factor to be taken into account. However, in the case of *Benham v. the United Kingdom*, the court devoted particular attention to the nature of the proceedings and the severity of the penalty at stake²². The “offence” must be specific and concrete; preventive detention of individuals viewed by the state as presenting a danger on account of their continuing propensity to crime is not allowed²³.

THE ARREST PROCEDURE IN GEORGIA

The CPC states the description of procedures both preceding and following an arrest. If grounds for an arrest exist, the arresting officer must notify the arrestee of the reasons in a clear manner. Namely, he must explain to the arrestee which crime he is suspected of committing, inform him about the right to an attorney, the right to remain silent and refrain from answering any questions, the right not to incriminate himself, and that everything he says can be used against him in court. Any statements made by the arrestee prior to being informed of his rights are considered inadmissible as evidence. The CPC states that the arresting officer must take the person into custody at the nearest police station or other law enforcement facility immediately. When the arrestee is brought to the place of detention, he must immediately be examined by a doctor to determine his general health conditions and a corresponding medical report must be prepared. The term of arrest shall not exceed 72 hours. Within a period of time no later than 48 hours from the moment of arrest, the arrestee must be presented with an indictment. If, during this period, the arrestee is not indicted, he should be released immediately²⁴.

Immediately after taking a person into custody, the arresting officer is required to create a record of arrest. If, due to an objective reason, it is not possible to create a record of arrest, the record must be created immediately after the person taken into custody is brought to a police station or other law enforcement facility. The record should indicate who, where, when, under what circumstances, and based on what legal grounds in the CPC the person was

20. *Labita v. Italy* [GC], §§ 156 et seq.

21. *Talat Tepe v. Turkey*,§61.

22. §56.

23. *Guzzardi v. Italy*,§102; *Ciulla v. Italy*,§40; *M. v. Germany*,§89; *Shimovolos v. Russia*,§54.

24. Article 174 of the new CPC.

arrested, the physical condition of the arrestee at the moment when the he was taken into custody, the crime he is suspected of committing, the exact time of bringing the arrestee to the police station or other law enforcement facility, and the list of the person's rights. In specific cases, the record must state the objective reasons for the failure to create the record immediately after the person was taken into custody. The arresting officer, the arrestee, and his counsel (if present) must sign the record of arrest. Upon delivering the arrestee to the police station or other law enforcement body, the record shall be signed by an authorized police officer or relevant law enforcement official. The arrestee shall be given a copy of his arrest record. If a personal search of the arrestee took place during the arrest, a separate record documenting this action will not be created. The defendant must be released immediately if he was not informed of his rights upon arrest and was not given a copy of the arrest record, or the arrest record is prepared with substantial violations that worsen the legal position of the defendant²⁵.

The prosecutor, or investigating officer upon request of the prosecutor, must notify a family member of the arrestee, or if there is no such family member, a relative, no later than 3 hours following the arrest, detention, or placement in a medical institution for examination. In the case of arrest or placement in a medical institution, it is also required to notify the person's place of employment or education²⁶. If the person detained, arrested, or placed in a medical institution for evaluation is a foreign national, the Ministry of Foreign Affairs of Georgia must be notified and is responsible for immediately informing the consular service of the relevant state. There has been no observed cases to-date of incommunicado detention in Georgia.

The CPC defines quite strict criteria requiring the release of an arrestee if:

- a) suspicions that he committed a crime have not been confirmed;
- b) a decision was not made to detain the arrestee as a preventive measure;
- c) the term of arrest (72 hours) has expired;
- d) the approval of the authorized state body or official has not been secured for arrest
- e) substantial violations of the criminal procedure law took place during the arrest.

An arrestee can only be released based on the prosecutor's decision or a judge's ruling. If the term of arrest has expired, the arrestee is released based on the decision of the head of the detention facility. Upon release, the arrestee must be given a copy of the decision upon his release. Regardless of whether a detained person is convicted, he must receive indemnity for damages inflicted

25. Article 175 of the new CPC.

26. Article 177 of the new CPC.

during an illegal or unjustified detention to be paid from the state budget in compliance with the rules of civil procedure.

The circumstances that can typically trigger an arrest and or detention are stated in the CPC²⁷. An arrest without a court warrant is permitted if:

- a) the person is caught during the commission of a crime, or immediately thereafter;
- b) the person is witnessed at the crime scene and a criminal prosecution is immediately initiated to effect an arrest;
- c) clear evidence of the committed crime is found on the person, with the person, or on his clothes;
- d) the person fled the scene after committing a crime, but was later identified by an eyewitness;
- e) a person might escape;
- f) a person is wanted for a crime.

Further the CPC states that the arrest of a person without a court warrant can only be made if there is a probable cause that the person has committed the crime and the danger of flight, threat of destruction of evidence, or the possibility of committing a new crime cannot be avoided by measures alternative to arrest, which are proportionate to the circumstances of the alleged crime and personal characteristics of the defendant.

Monitoring conducted by the team of researchers as well as an analysis of relevant data show that even though the CPC favors the presumption of innocence and requires that the arrest of an individual generally be conducted on the basis of a court order, in the majority of cases, even where the prosecution could have obtained a court order in advance, this was not done and the investigation tried to justify the arrest after the fact.

The European Court of Human Rights states in the case *Deweert v. Belgium* and *Ezeh and Connors v. the United Kingdom* that the concept of a criminal charge has an autonomous meaning and presupposes, *inter alia*, that when a person is sentenced or is deprived of liberty, his case is subject to the autonomous meaning of the concept 'criminal charge' and subsequently he must have access to a fair trial and all the guarantees implied. The Georgian Code of Administrative Offenses foresees administrative detention as one type of sentence. However, before 18 August 2014, those who faced imprisonment rarely benefited from those guarantees. Moreover, before the August 2014 amendment, the

27. Article 171 of the CPC clearly states that a) arrest should be implemented upon court's order b) without court's order it is permissible to arrest if there are exceptional circumstances and c) arrest could be made only in case if the danger of flight, threat of destruction of evidence or possibility of committing a new crime, cannot be avoided by measures alternative to arrest.

maximum duration of an administrative detention was ninety days, while after the amendment entered force, the maximum duration could not exceed fifteen days. In addition to a shorter period of detention, new amendments envisioned certain guarantees for the defendant, inter alia, the right to information related to his arrest, the right to defence and legal counsel, the right to remain silent and not provide testimony without a legal representative, and the right to inform relatives about his whereabouts.

In the recent past, the frequent police raids were often associated with an increase in the number of crimes. As a result, individuals were then stopped and, after general search and inspection, quickly freed. Relatively long term detentions were often associated with those which required a drug test at a qualified facility.

As mentioned earlier, Georgian legislation clearly states that, as a rule, law enforcement agencies must obtain a court order to arrest an individual. This is described in Article 171 of the CPC. However, in most cases, law enforcement representatives arrest people and only afterwards apply to the national courts to request a pre-trial detention. After the careful analysis of dozens of decisions by national courts²⁸ on pre-trial detentions, it becomes obvious that national courts pay little attention to the assessment of the lawfulness of an arrest *per se* (whether or not it was conducted in strict compliance with Article 171 of the CPC), but rather focus on pre-trial detention itself. For example, national courts, for unknown reasons, abstain from assessing whether or not law enforcement agencies had any evidence or even the possibility to obtain an arrest warrant in advance, or that those same agencies justify the arrest without a court order using exceptions to the general rule - that a person's arrest should be implemented without a court order. By deliberating only on the relevance of the pre-trial detention, national courts neglect to evaluate whether or not the arrest itself was lawful. This poses a risk of perceived arbitrariness on the part of law enforcement agencies, especially since, during the first forty-eight hours after an arrest, Georgian legislation provides no other mechanism to assess the lawfulness and/or necessity of person's arrest.

THE FIRST FORTY-EIGHT HOURS AFTER AN ARREST

Article 18 of the Georgian Constitution sets a maximum limit on the time it takes an arrestee to be presented before a magistrate judge. Within forty-eight hours of an arrest, a person should be charged and placed at the disposal of a competent court. The court must decide whether or not to impose pre-trial detention during the subsequent twenty-four hours (seventy-two hours after the arrest). If a decision is not made during this period, the person should be released immediately.

28. Experts have requested 30 decisions from national courts and analyzed them. 10 decisions from 2013, 10 decisions from 2012, 10 decisions from 2011 similar periods.

The research team observed that, in general, this time limit is respected in Georgia. The research team observed no cases where this time limit was exceeded nor complaints on behalf of defence lawyers that the seventy-two-hour time limit had been exceeded. The lawyers interviewed by the research team indicated that there were no exceptional cases when the defence had challenged the duration of the arrest (*de facto*, only one indicated in the official arrest protocol; this was an exceptional case rather than anything systematic).

During interviews with the research team, lawyers stated that, in certain instances, persons are arrested in the street and taken to police stations. Prior to their arrival at the police station, police investigators conduct so called “conversations” with them. Police officers did not follow protocol and as a result the people are subsequently released. When a police officer decides to arrest a person, the lawyers claim that police officers indicate the time of arrest not when they were actually arrested in the street, but when the officers finally decide not to let them go at the police station. Even though the Georgian Constitutional Court has clearly stated in *Giorgi Chkheidze v. Parliament*²⁹ that the moment of arrest be defined as the moment when a person’s liberty has been actually restricted, one can find many instances, according to the lawyers, when police employ a formalistic interpretation of the time of arrest by defining it as the time when they finally decide to arrest a person, not when they actually do arrest the person.

Furthermore, Georgian legislation requires that the record of arrest be created on the spot³⁰, i.e. the moment when arrest occurs. The CPC only allows the record to be created later if objective reasons exist that prevent it. Empirical research and interviews with lawyers and police officers show that in the majority of cases police officers do not create the record at the time of arrest, rather they normally do so at the police station or other place of detainment. This happens regardless of whether or not the police officers were prevented from creating the record at the time of arrest. This deviation from the CPC, can potentially cause a number of problems for an arrestee:

- a) the exact time of arrest becomes disputable, resulting in allegations on behalf of the defence that the forty-eight-hour time limit (for charging) and seventy-two-hour time limit (for imposition of pre-trial detention) were not respected;
- b) the moment when an arrestee actually learns his procedural rights is delayed, since, in practice, only the arrest record itself mentions the ‘Miranda Rights’.

29. Judgment of 4 February 2005.

30. Article 175 of the CPC.

Furthermore, there is considerable room for arbitrary decisions on the part of law enforcement officers which justifiably raise concerns. This mainly concerns the first forty-eight hours after an arrest, after which a person must be charged or released. Unfortunately, Georgian legislation does not provide clear guidelines defining who is responsible for authorizing an arrest or checking the lawfulness of the arrest during those first forty-eight hours. This leaves the door wide open for police to arrest someone for up to forty-eight hours without any effective internal oversight mechanisms which ensure the lawfulness of the arrest.

According to empirical research by the research team, individuals are potentially arrested for forty-eight hours, without any internal administrative mechanism or recourse to check the lawfulness of their ongoing arrest. From a practical standpoint, the only thing the arresting officer is obliged to do is to report the arrest, provide it the arrestee for signing and to ensure he understands his rights. Neither the arresting officer, nor the highest ranking officer is under any obligation to check whether or not the arrest should continue. It is only at the moment just before the forty-eight hours runs out that anyone finally decides whether or not to charge or release the detainee, and the prosecutor is the person who makes that decision.

To mitigate the appearance of arbitrary decision-making on the part of the police after a person's arrest, various western European countries have introduced a number of internal administrative control mechanisms. For example, in the United Kingdom police officers review the lawfulness of the arrest six hours after the arrest and again after nine hours. In the Netherlands, this period varies from six to fifteen hours and depends on when the person is arrested. If a suspect is arrested in the evening before midnight, the initial detention period may be up to fifteen hours. All these additional mechanisms and guarantees only serve to minimize the risk of arbitrary decision-making on the part of law enforcement agencies. For this, a responsible person (officer) is identified, who assesses the lawfulness of arrest and its protraction over short intervals and takes the relevant decision whether a person's continued arrest up to the maximum allowable period is justified. Without those internal mechanisms, the potential risk for the abuse of power increases and can lead to the arbitrary incarceration of an individual for up to forty-eight hours.

Georgian authorities should elaborate a mechanism for internal administrative control of reasonability after a person's arrest and at reasonable intervals to check whether continued arrest is still necessary or if person should be released. The formulaic and automatic detainment of persons for forty-eight hours contravenes the letter and spirit of the Right to Liberty and Security guaranteed under Article 18 of the Georgian Constitution and Article 5 of the ECHR.

The arrest procedure and subsequent transfer - Following an arrest, a person is taken to either a police station or a place of temporary detention. From the first moment after the arrest, the CPC classifies the individual as a defendant and he is afforded all the rights that pertain to a defendant, i.e. has access to a lawyer, has the right to remain silent and not make incriminating statements, and has the right to be examined by a doctor, among other rights.

Georgian legislation does not clearly define the nature of the place an arrestee should be transferred to following his arrest - to a police station or a place of temporary detention. If a person is transferred to a police station, there is no legal provision or time limits the person can be kept at a police station before being placed in an a detention facility. The research team did not have access to the police registry and is not in a position to assess the lawfulness of the duration in which individuals are kept at police stations.

The research team observed that in all cases, arrestees are first brought to a police station. The transfer of an arrestee to a police station is defined in Article 174(2) of the CPC. However, it is unclear exactly to which police station police should transfer an arrestee under the CPC - one in which there is space available or generally to any police station. Secondly, as defined in Order #108 of the Minister of Interior (in force since 2010) on Additional Instruction governing the rules of temporary incarceration, arrestees are placed in detention facility on the basis of the arrest report created by an investigator, prosecutor, or law enforcement officer and the head of the investigatory agency must approve the report. Based on this decree, an arresting officer takes an arrestee to a police station so that the head of the investigatory unit can sign the arrest report. Police officers justify this procedure by the fact that, if an arrestee is taken immediately to a detention facility, investigators won't be in a position to conduct an interview, since there is no technical equipment in the facilities. Bearing in mind that there are higher guarantees in detention facilities against any type of pressure, it would have been much more reasonable to take an arrestee immediately to the facility and equip it for investigators with to conduct interviews there. The immediate placement of an arrestee in a detention facility would entail more guarantees for the arrestee, would minimize the risk of arbitrary arrest and the deprivation of liberty. On the one hand, the time of transfer of an arrestee to a detention facility is strictly recorded in the prison registry. This would make it easier to identify the exact time of person's actual arrest (either in the street or at home) and calculate time needed for police officers to transfer the arrestee from the place of arrest to the detention facility. The research team did not have access to the police registry and is not in a position to determine how consistently and accurately the police register persons brought to police stations, however, the information provided by the lawyers do indicate that authorities can employ certain tricks to avoid registering an arrestee at a police station (such as taking

people just for a “conversation”). On the other hand, immediately upon entering the detention facility, an arrestee undergoes a medical examination and that serves as a strong guarantee against the possibility of any subsequent pressure or ill treatment.

Lawyers have stated that during interviews law enforcement representatives, in certain cases, use specific tricks to avoid following formal procedures or ensuring the proper time limits. There have been instances reported when police have detained individuals on the street and transported them to a police station or kept them inside the police car for a “conversation”. No procedure for a “conversation” is included in the CPC or in any other act. The CPC states that persons can be questioned as a **defendant, witness, or victim**. Detaining a person or holding them in a police car for a “conversation” against his will restricts his right to liberty and security and constitutes arbitrariness. Furthermore, the unregistered detention of an individual might increase the risk of ill-treatment. An effective mechanism to prevent such abuses would be a clear provision/instruction for police officers to transfer the person immediately to a detention facility, where the time of placement is strictly fixed, where the arrestee can undergo an immediate medical examination, and all potential signs of pressure or ill treatment can be identified.

Additionally, in order to mitigate the risk of arbitrary decision-making on the part of police officers in future, they should adopt special guidelines. Sometimes police officers don’t know how to proceed in certain situations due to a lack of clear protocols or they sometimes choose to adopt the unprofessional behavior of their surroundings. To mitigate police misconduct, clear guidelines may be of great assistance. It might also help in mitigating unethical behavior that might be considered acceptable during police interrogation and criminal proceedings. These guidelines might not be public, but the process of their adoption or amendment must be transparent to some degree and relevant experts should be invited to provide feedback and insight. The guidelines must contain precise regulations and not mere general principles, enabling officers to make better decisions in a number of scenarios and act in accordance with the law.

THE RIGHT TO INTERPRETATION AND TRANSLATION INTERNATIONAL STANDARDS

The European Court of Human Rights has stated on numerous occasions that paragraph 3 (e) of Article 6 guarantees the right to the assistance of an interpreter free of charge. That right applies not only to oral statements made during the trial, but also to any documentation and during pre-trial proceedings. This means that any accused who cannot understand or speak the language used in court has the right to the assistance of an interpreter free of charge for the translation or interpretation of all documentation used or statements

made during proceedings (including translation into the court's language) which are necessary for him to understand the proceedings for the benefit of a fair trial³¹. Furthermore, the translation assistance the court provides should enable the accused to have knowledge of the case against him and to defend himself, notably by being able to put before the court his version of the events³².

Paragraph 3 (e) does not go so far as to require a written translation of all evidence or official documentation in the procedure. Here, the language of the corresponding provisions refers to an interpreter, not a translator. This suggests that oral assistance may satisfy the requirements of the Convention³³. To ensure the application of the right is effective, authorities are not limited to just the appointment of an interpreter. Given adequate notice, they may also extend the meaning the right to include also the quality of the interpretation.³⁴

The European Court holds that, according to paragraph 3 (e), a defendant's ability to understand the language of discourse is crucial, particularly when it touches on the nature of the offence with which the defendant is charged and any statements authorities make; authorities must assess whether a defendant can adequately understand the language used in the court³⁵.

Furthermore, just as in the case of a lawyer, an interpreter should be provided at the start of an investigation unless it can be demonstrated that there are compelling reasons to restrict this right³⁶. There must also be sufficient guarantees that the translation provided to the defendant be adequate and proper³⁷.

According to the ECHR, neither the letter nor the spirit of Article 6 of the Convention can prevent a person from waiving his right to a free or fair trial. However, the waiver must, if it is to be effective for Convention purposes, be established in an unequivocal manner and be accompanied by a minimum number of safeguards commensurate with its importance. In addition, the waiver must not run counter to any important public interest³⁸.

31. Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, 28 November 1978, §48, Series A no. 29.

32. Güngör v. Germany (dec.), no. 31540/96, 17 May 2001.

33. Husain v. Italy (dec.), no. 18913/03, 24 February 2005.

34. Kamasinski v. Austria cited above, §74).

35. Hermi v. Italy, no. 18114/02, §71, 10 October 2006.

36. See, to that effect, Diallo v. Sweden (dec.), no. 13205/07, §25, 5 January 2010.

37. Cuscani v. the United Kingdom, no. 32771/96, §38, 24 September 2002.

38. See Hermi, cited above, §73, and Håkansson and Sturesson v. Sweden, 21 February 1990, §66, Series A no. 171-A.

STANDARDS IN GEORGIA

According to Article 11 of the CPC criminal proceedings should be conducted in the Georgian language. In the Autonomous Republic of Abkhazia the Abkhaz language may also be used. A participant in a proceeding with no command or insufficient knowledge of the language of the criminal proceedings should be assisted by a translator in accordance with rules set forth by this Code.

Article 38 of the CPC provides that at the moment of detention or, if a detention does not take place – immediately upon being recognized as a defendant, as well as before any questioning, the defendant **should be informed in a language he understands of which crime under the Criminal Code of Georgia the probable cause exists**. The defendant should be given the record of his detention or where he is not detained – a copy of a ruling recognizing him as a defendant.

A defendant has the right to the services of a translator/interpreter at the expense of the state during questioning and other investigative actions, if he has no knowledge or has no sufficient knowledge of the language of the criminal procedure or if he has a physical disability that rules out any communication with him without an interpreter³⁹.

Furthermore, Article 53 of the CPC provides, that an interpreter/translator should be summoned if:

- a) a participant of criminal procedure has no sufficient knowledge of the language of the criminal procedure;
- b) a document must be translated into the language of criminal procedure.

The research team observed that in practice, both in the capital (Tbilisi) and in Georgia's regions, the Ministry of Interior and chief prosecutor's office are outsourcing translators and they have formally developed a roster of translation firms which are competent and have accreditation so they may contact them when necessary.

However the services of those firms are mainly used when an arrestee speaks or understands English, German, French or Russian. When it comes to the Azeri or Armenian language, the provision of translation services, especially in Georgia's regions, is not adequate and substantial attempts should be made to overcome these shortcomings. This problem arises when the arrestee or witness is a representative of an ethnic minority living in Georgia (Azeri, Armenian) and only speak/understand their own language. Interviews conducted with defence lawyers and police officers indicate that in such cases translation firms are not employed.

³⁹. Article 38 of the CPC.

The research team has found that investigators have no system in place, but employ an ad hoc approach to find knowledgeable Azeri or Armenian translators, without remuneration, to assist in the investigation. Frequently, police officers find Azeri or Armenian speakers at market or in local municipalities (depending on the place and the region) who speak Georgian and the target language. The speaker is offered to translator for the defendant or witness and, if there is no objection, he exercises the functions of a translator. While police officers and investigators meet their obligations to provide translation to those who do not understand the Georgian language, this plays out in form only. The police officers are mainly interested in finding a translator solely to meet the requirements of the CPC, not to ensure the defendant or witness understands his rights and effectively enjoys all the procedural guarantees he has.

In these cases, unfortunately, the problem is exacerbated by the fact, that there is no existing mechanism for police to check the quality of the translator or translation. Due to the complexity of legal terms and their true meaning, the risk the defendant will misunderstand something is especially high. This has the potential to negatively impact the ability of the defendant or witness to, **firstly**, understand his rights and the reasons for arrest, and **secondly**, to create serious obstacles for an effective defence during later criminal proceedings.

There are no defined sanctions or consequences for the failure to provide an interpreter, however, in the case authorities fail to provide one, it logically follows that one face the same consequences as that of a defendant who is not provided with clear information about his indictment or the evidence against him.

All translation costs, both written and verbal, are classified as procedural costs⁴⁰ and are paid for by the state budget. An expert or an interpreter should not be reimbursed if they receive a state salary for their services⁴¹.

A person who is convicted is ultimately responsible for the procedural costs if he or his counsel request an interpreter. Depending on the level of poverty of the defendant, Georgian courts are authorized to fully or partially exempt the convicted person of those procedural costs⁴².

40. Article 90 of the new CPC.

41. *Ibidem, in fine.*

42. Article 91 of the new CPC.

POLICE ARREST AND LEGAL AID IN GEORGIA (LEGISLATIVE AND PRACTICAL ASPECTS)

STANDARDS ESTABLISHED BY CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Article 6 of the European Convention, read as a whole, guarantees the right of the accused to participate effectively in a criminal proceedings⁴³. In particular, the accused must have the opportunity to organize his defence in an appropriate way and without restriction as to the opportunity to put all relevant defence arguments before the trial court and thus to influence the outcome of the proceedings⁴⁴. In order to exercise his right of defence, the accused should normally be allowed to effectively benefit from the assistance of a lawyer. The right of everyone charged with a criminal offence to be effectively defended by a lawyer is one of the fundamental features of a fair trial. In its landmark decision in *Salduz v. Turkey*, the court stressed the importance of the investigation for the preparation of criminal proceedings, as the evidence obtained during this stage determines the framework in which the offence charged will be considered at the trial. In order for the right to a fair hearing to remain sufficiently “practical and effective”, Article 6§1 requires, as a rule, access to a lawyer upon the first questioning of a suspect by the police, unless it is demonstrated in the particular circumstances of the case that there are compelling reasons to restrict this right. In the present case, the applicant’s lawyer was allowed to enter the hearing room during the questioning of the applicant, however, this was a passive presence without any possibility at all to intervene to ensure respect for the applicant’s rights⁴⁵. In 2014, in *Aras v. Turkey*⁴⁶, the European Court held that only formal presence of a lawyer does not suffice and an individual must have the possibility to provide advice and consult him. Furthermore, legislation and practice must provide the lawyer with a possibility to take the floor and defend individual. This is particularly important in cases where the individual provides statements incriminating himself and this serves as the platform for his subsequent conviction⁴⁷.

As the Court has held it in numerous cases, a person charged with a criminal offence who does not wish to defend himself in person must be able to have recourse to legal assistance of his own choosing⁴⁸. In principle, an accused in

43. See *Rowe and Davis v. the United Kingdom* [GC], no. 28901/95,§60, ECHR 2000-II.

44. *Luchaninova v. Ukraine*, no. 16347/02,§62, 9 June 2011.

45. *Salduz v. Turkey* [GC], no. 36391/02,§52, 27 November 2008.

46. *Aras v. Turkey*, Judgment of 18th of November 2014.

47. *Bykov v. Russia*, Judgment of 10th of October, 2014.

48. *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, 28 June 1984,§99, Series A no. 80; *Pakelli v. Germany*, 25 April 1983,§31, Series A no. 64; and *Whitfield and Others v. the United Kingdom*, nos. 46387/99, 48906/99,57410/00 and 57419/00,§48, 12 April 2005.

criminal proceedings who is bearing the costs of his or her legal representation has the right to choose his or her defence lawyer, save for in exceptional circumstances where it is necessary to override this right in the interests of justice or where this is associated with justifiable and significant obstacles⁴⁹. In 2014, in *Dvorski v. Croatia*⁵⁰, the European Court excluded any possibility that by merely signing the power of attorney and providing a statement to the police, the applicant explicitly and unequivocally waived his right to retain the lawyer of his own choosing and instead consented to be represented by the lawyer proposed by the police. The Court held that the right to counsel, being a fundamental right among those which constitute the notion of a fair trial and ensuring the effectiveness of the rest of the guarantees laid down in Article 6 of the Convention, is a prime example of those rights which require the special protection of the “knowing and intelligent waiver” standard established in the Court’s case-law⁵¹.

Notwithstanding the importance of a relationship of confidence between lawyer and client, this right cannot be considered to be absolute⁵². The national authorities may override the defendant’s wish relating to legal representation when there are relevant and sufficient grounds for holding that this is necessary in the interests of justice⁵³.

According to case law of the European Court, the State cannot normally be held responsible for the actions or decisions of an accused person’s lawyer⁵⁴ because the conduct of the defence is essentially a matter between the defendant and his counsel, whether appointed under a legal aid scheme or privately financed⁵⁵. Nevertheless, in the case of a manifest failure by counsel appointed under the legal aid scheme, or in certain circumstances a privately paid lawyer, to provide effective representation, Article 6§3 (c) of the Convention requires the national authorities to intervene⁵⁶.

The European Court has underlined numerous times the importance of the investigation for the preparation of criminal proceedings, as the evidence obtained during this stage determines the overall framework in which the offence

49. *Pavlenko, cited above*,§98, and *Klimentyev v. Russia, no. 46503/99, §§ 116-119, 16 November 2006.*).

50. *Dvorski v. Croatia, Chamber Judgment of 28 November 2013, Referred to Grand Chamber in April 2014 (pending).*

51. *Pishchalnikov v. Russia, no. 7025/04, §§ 77-79, 24 September 2009.*

52. *Prehn v. Germany (dec.), no. 40451/06, 24 August 2010.*

53. *Croissant v. Germany, 25 September 1992, §§ 29 and 30, Series A no. 237-B, and Pavlenko v. Russia, no. 42371/02,§98, 1 April 2010.*

54. *Stanford v. the United Kingdom, 23 February 1994,§28, Series A no. 282-A*

55. *Czekalla v. Portugal, no. 38830/97,§60, ECHR 2002-VIII; see also Bogumil v. Portugal, no. 35228/03,§46, 7 October 2008.*

56. *Güveç v. Turkey, no. 70337/01, §§ 130-131, ECHR 2009.*

charged will be considered at the trial⁵⁷. At the same time, an accused often finds himself in a particularly vulnerable position at that stage of the proceedings, the effect of which is amplified by the fact that legislation on criminal procedure has tended to become increasingly complex, notably with respect to the rules governing the gathering and use of evidence. In most cases, this particular vulnerability can only be properly compensated for by the assistance of a lawyer whose task is, among other things, to help to ensure that the right of an accused not to incriminate himself is respected⁵⁸.

THE SYSTEM OF LEGAL REPRESENTATION IN GEORGIA (THE GEORGIAN BAR ASSOCIATION)

The Georgian Bar Association (GBA) unifies all the lawyers, including criminal defence lawyers⁵⁹. The requirements of Georgian law towards the form of organizations of legal practice are quite liberal. The law states that a lawyer may practice alone, with other lawyers, or with other professionals, by establishing legal offices or other private legal entities in accordance to the relevant Georgian legislation on commercial activities⁶⁰.

According to the official list of GBA members, there are 3,982 lawyers registered in Georgia. However, only 3,119 of them are allowed to participate in criminal proceedings, since only those who have passed general bar exams (2,100 lawyers) covering criminal, civil, and administrative law or exams in criminal justice (1,019 lawyers) are licensed to participate in criminal proceedings⁶¹.

As of 2013-2014, lawyers do not perceive criminal defence work in Georgia, in general, well. While authorities have concentrated their efforts to raise the capacity of law enforcement agencies (including courts, prosecutor's service, and police), the state has done little to strengthen the GBA. Criminal defence lawyers were largely pessimistic about their ability to achieve success in criminal cases, a trend based on statistical data collected before 2013 of acquittals by national judicial authorities as well as reports of pressure by the prosecution on the judiciary. In many off-the-record conversations, many lawyers have stated that, because of their lack of confidence to win criminal proceedings, they have concentrated on civil cases.

The GBA acts as an official licensing body for the legal profession and has promulgated a code of ethics which envisions a disciplinary mechanism.

57. Salduz, cited above, §54.

58. Pavlenko, v. Russia, §101.

59. It should be mentioned that during last several years it has being always disputed among lawyers idea of having only one Bar and not allowing several GBAs to operate.

60. Article 18 of the Law on lawyers (advocates), adopted on 20th June, 2001;

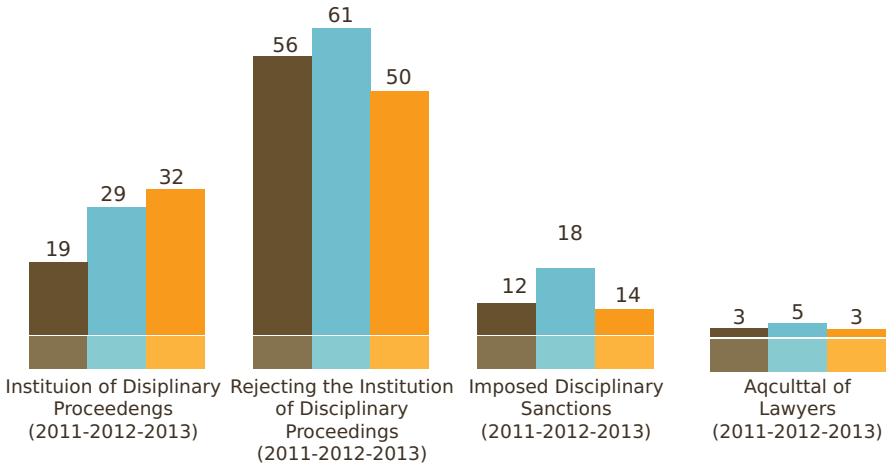
61. Information is available on the web-page: < www.gba.ge > Accessed [October 2, 2015].

The relationship between criminal defence lawyers and their clients are regulated by the GBA's Code of ethics. According to the Code, all lawyers must conduct activities based on six main principles enshrined within the Code. Those six main principles are:

- a) Independence – presupposing that in carrying out his professional function, a lawyer should be free from any outside influence and pressure and must abide only to Georgian legislation and rules established under international law and the Code of ethics;
- b) Trust – enshrining that lawyers must do their best to serve the best interests of the client and not place the trust of the client towards him under any doubt. The code provides that this is a professional obligation of lawyer;
- c) Confidentiality – meaning that any information obtained by the lawyer during implementation of his functions must remain confidential and this obligation should not be confined in time. A lawyer is authorized to divulge such information only upon receiving consent from his client or to defend himself in case charges are brought against him;
- d) Serving the best interests of the client – lawyer must always serve the best interest of the client and place them above his personal and other interests;
- e) Avoiding conflict of interests – a lawyer is not authorized to represent two or more clients if there is a conflict of interest among them;
- f) Collegiality – all the lawyers are obliged to respect each other.

The Code of ethics definitely places an obligation on the lawyer to serve the best interests of the client.

According to the most recent statistics, in 2014 the Ethics Commission instituted disciplinary proceedings against twenty-seven lawyers. In 2013 the Ethics commission instituted disciplinary proceedings in thirty-two cases and rejected fifty cases. It imposed disciplinary sanctions on eleven lawyers and acquitted three. In 2013, complaints were lodged against fifty-eight lawyers practicing criminal law. In 2012, there were twenty-nine disciplinary proceedings, while sixty-one were rejected. The commission imposed sanctions on eighteen lawyers and acquitted five lawyers. In 2011, there were nineteen disciplinary proceedings, while fifty-six were rejected. The commission imposed sanctions on twelve lawyers and acquitted three of them.

In a previous study⁶², the majority of criminal defence lawyers claimed that their role in criminal proceedings is simply nominal and that the state of criminal justice is alarming. Civil lawyers, however, claim to be in a position to see the effectiveness of their work; the same is true in administrative cases. In criminal cases, lawyers claim not to be in a position to effectively defend the interests of their clients because of the policies put in place by the prosecution and judicial authorities.

The new use of plea bargaining also appears to be negatively impacting the work of lawyers in criminal proceedings. A plea bargain aims to elicit a judgment without substantial consideration of the case and the grounds for a plea bargain is either a guilty plea or an agreement on a sentence.

Most recent statistics reveal that just before 2014 a plea bargain was used in the majority of criminal cases⁶³. In 2013, plea bargains were used in 88.8% of cases, while in 2012, it was 87.9%. However, in 2014 the ratio substantially decreased to 69.7%⁶⁴. The presence of a defence lawyer is required in during a plea bargain. However, before the adoption of new amendments in December 2011, a lawyer’s role, and that of the judiciary, during a plea bargain was significantly limited by the prosecutor’s broad mandate. Even when lawyers advised their clients to pursue their case to the end, in most cases, defendants, having no hope for success in court, accepted the prosecution’s plea bargain and paid the agreed sum to reduce or avoid a prison sentence. Since 2012, a judge is now in a position to evaluate a plea bargain and reject it in certain circumstances, while the role of defence lawyer has risen.

62. Implemented in 2010 by OSI (LARN)

63. See chart above on plea bargaining

64. Available online: < <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/2014w-statistic-3.pdf> > Accessed [October 12, 2015].

The state's inability to raise lawyers' capacities and improve education is also negatively impacting the work of criminal lawyers. A new criminal procedural code, the transformation of the legal system from an inquisitorial into an adversarial one, innovations within the code, and the addition of new rights and responsibilities all call for effective continuous education for lawyers. To-date, the training efforts by state authorities and international actors aimed at the judiciary have focused mainly on improving the capacity and education of prosecutors and judges and this negatively affects the role of lawyers in criminal proceedings.

However positive steps could be observed in this direction in 2012-2014. The GBA has started a continuing legal education program for lawyers and it is obligatory for them to collect certain number of credits each and every year.

There are no specific provisions about the role of the criminal defence lawyer in the Criminal Procedure Code while a defendant is in detention. The same standards, rights, and responsibilities apply, in general, to each and every procedure, in which the lawyer is participating.

A defendant (the person who has been arrested or indicted without arrest) or his close relative or another person acting in accordance with the defendant's will, may select or appoint counsel. A defendant has the right to counsel and the right to choose the counsel, as well as the right to substitute the counsel of his choice at any time. If a defendant lacks the means, he has the right to have counsel appointed at the state's expense. A defendant must be provided within a reasonable amount of time and be provided the means to prepare his defence. Any communication between a defendant and his counsel are confidential. No person may obstruct the relationship between a defendant and his lawyer that might impede the defendant's defence⁶⁵. Neither the investigator, prosecutor, nor the judge have the right to recommend counsel to the defence. The defendant, a close relative, or another appointed person and the counsel regulate their relationship on the basis of an agreement⁶⁶.

The CPC establishes that counsel must employ every lawful means to establish circumstances that speak to the innocence of a defendant and/or mitigate his responsibility. A counsel has no right to act contrary to the defendant's instructions and interests as well as has no right to act against the will of the defendant. A defence counsel has no right to file or withdraw a complaint regarding the charges and the sentence against the will of the defendant, except in cases where the defendant is a juvenile, or has a physical or mental disability that makes it impossible to receive this consent.

65. Article 38 par 5-6 of the new CPC.

66. Article 41 of the new CPC.

Counsel has the right to access the prosecution's evidence against the defendant, obtain copies of the evidence and criminal case files, and also enjoys all the rights of a defendant and other rights provided for by the CPC. Counsel may not exercise the rights that are by their nature exercisable exclusively by the defendant.

There are no specific regulations, protocols or decrees related to the first questioning or procedures at a police station and participation of a lawyer in legal procedures conducted at a police station. This process is regulated under the general rules related to legal defence expressed in the CPC from the very first moment when a person is either arrested or charged and has already been discussed above.

The provision of legal advice at a police station is necessary when a defendant or his relatives communicate and hire a lawyer and when a lawyer is requested to defend the legal interests of the arrested. Only those lawyers who have passed relevant exams either in criminal proceedings (or all type of proceedings) and are members of the GBA have the right to provide legal assistance at police stations. All lawyers that make up the legal aid service are members of the GBA. The provision of services are decentralized and consist of either private practice lawyers or the 116 law firms and eleven offices of legal aid services located in the capital city and throughout Georgia's regions. There is no specific requirement or standard for lawyers or legal firms to provide legal advice at police stations. The general rules apply to each and every stage of criminal proceedings and if a lawyer has passed the relevant exams and is a member of the GBA, he will confront no legal obstacles to provide assistance. Private lawyers or firms may provide legal advice and assistance after an agreement is reached between the defendant, his next of kin or a close person and the lawyer or law firm. When the defendant requests legal aid, that request is directed to the nearest office in the region by the investigator. The cost of a private lawyer or law firm's services, which are not free, is determined by the agreement between the defendant and the lawyer, while the cost for state legal aid free-of-charge and his services are available only in cases where the defendant cannot afford a lawyer. Lawyers (private or legal aid) have the right to make personal visits, provide advice over the phone and all communication with their clients is confidential.

Furthermore, the research team has observed that when a lawyer attends an interrogation at the defendant's request, evidence provided by the defendant are much clearer, coherent, and free from pressure. As a rule, a lawyer may be present during the interrogation, but often while informing the defendant about his right to an attorney, police officers also add that they can also exercise that right afterwards, during court proceedings. This may convey the idea that it is not necessary to have a lawyer during the interrogation and they can continue questioning the defendant without a lawyer.

When a person requests legal counsel, police officers sometimes express clear dissatisfaction. They believe that the drawn-out process of including a lawyer is annoying. During the interrogations that the research team attended, when the investigator asked whether the defendant wanted a lawyer and the defendant responded positively, it was obvious that the act of contacting a lawyer became a problem. The defendant would be given a mobile phone and asked to call the lawyer, but the investigator's phone card was not charged. The investigator continued questioning the defendant and assured him that a lawyer would be available later. Lawyers also state that in some exceptional cases, and for unknown reasons, they are sometimes not allowed to see the detained person immediately. In these cases the whereabouts of the defendant are concealed for a short period while the defendant is being transferred to a police facility. The research team had the perception that the police use this time for "processing" the defendant and afterwards allow the lawyer to communicate with him. However, these examples appear to be exceptions rather than the rule.

THE RIGHT TO LEGAL ASSISTANCE, LEGAL AID, AND COMMUNICATION UPON ARREST IN GEORGIA

The new CPC clearly guarantees the right of the defendant to legal counsel. At the moment of arrest, or, if an arrest does not take place immediately upon being recognized as a defendant, as well as before any questioning, the defendant should be informed that he has the right to counsel⁶⁷. A defendant has the right to counsel and the right to choose the counsel, as well as the right to change counsel at any time. If a defendant cannot afford counsel, the state must appoint a lawyer at its own expense. A defendant or his close relative or another person acting in accordance with the defendant's will, has the right to select and appoint a lawyer. Neither an investigator, prosecutor, nor a judge has the right to recommend counsel. A defendant (his close relative, or another person) and counsel should regulate their relationship on the basis of an agreement. The defendant's communication with his counsel is confidential and unrestricted. Communication between a person (prior to his designation as a defendant) with his potential counsel should also be confidential. The communication of a defendant in custody with his counsel may only be observed visually.

A defendant should have a reasonable amount of time and the resources to prepare for his defense. A defendant has the right to refuse the services of an attorney and to independently carry out his defence, for which he should be given sufficient time and the resources (the practice will be recorded on the spot). A defendant should not be allowed to refuse the services of an attorney in case it is mandatory.

67. Article 38. par 2 of the new CPC *mutatis mutandis* Article 174 of the new CPC..

The CPC establishes the need for mandatory counsel when:

- a) the defendant is a juvenile;
- b) the defendant does not speak the language of the criminal proceedings;
- c) the defendant has a physical or mental disability that prevents him from exercising his own defence;
- d) the court orders a mental examination take place;
- e) the Criminal Code of Georgia foresees life imprisonment as a punishment for the crime;
- f) the defendant is in the process of negotiating a procedural agreement;
- g) the defendant is charged with a crime for which the Code foresees a jury trial;
- h) the defendant does not present himself before the investigative bodies;
- i) the defendant is removed from the courtroom;
- j) the defendant is an unidentified person; and
- k) the Criminal Code explicitly states there is a need.

The CPC establishes that the state shall bear the costs of the defence if:

- a) due to his inability to afford an attorney, a defendant requests the assignment of a defence counsel;
- b) there is a case of mandatory counsel established by the Criminal Code and the defendant is not already represented by counsel. In this case, a prosecutor or a judge are obliged to immediately refer to the relevant service providing legal aid with a request for the appointment of counsel at the expense of the state. If the defence is conducted at the expense of the state, the state shall also bear other expenses necessary for the defence according to the rules set forth by Georgian legislation - if these expenses are directly related to the exercise of the defendant's right to a defence.

The defendant has the right to gather evidence either himself or with the assistance of his counsel at his own expense. The evidence gathered by the defendant has equal legal force to that collected by the prosecution. If the collection of evidence requires an investigative or other procedural action, which cannot be performed by the defendant or his counsel, the defence is authorized to file a motion with a judge having jurisdiction over the investigation requesting the issuance of a relevant order. The judge should make every effort not to disclose the gathering of evidence by the defence to the prosecution.

PRACTICAL ASPECTS IDENTIFIED WHILE MONITORING

The research team observed that, in general, the defendant has the opportunity to ask for a lawyer. In most cases the family is notified about the request. The

detainee does not have the right to accept legal advice from a lawyer over the phone or via fax and consultations are only possible in face-to-face meetings. To be able to provide the detainee with legal assistance, including provide consultations, under Georgian law a lawyer is required to submit a document to the official investigatory body or investigator. Establishing initial communication between the defendant and an attorney is problematic. Interviews with police officers and lawyers reveal that Georgian law does not provide clear and accurate rules how the defendant may initially contact a lawyer. On the one hand, the law allows the defendant to choose and have a lawyer of his choosing and on the other hand it does not allow the detainee to contact the lawyer himself (by phone, for example). According to Georgian legislation, a lawyer implements its authority on the base of an order. The precondition for the order is an agreement between the lawyer and defendant or the next of kin of the defendant. If the defendant does not have any relatives (or it is impossible to contact them), who can conclude the agreement with a lawyer if the lawyer does not have the right to submit the order to establish himself as counsel?

If the defendant is not informed of the crime he is suspected of committing, is not afforded the right to counsel, is not informed of his right to silent, his right to refrain from answering questions, his right not to incriminate himself and that everything that he says can be used against him in court, and that any statements made by him prior to being informed of those rights are inadmissible as evidence - then the defendant must be released immediately⁶⁸. Furthermore, everyone has the right to request and receive compensation for damages incurred during illegal procedural actions and resulting from illegal decisions using the civil or administrative claim procedure. Any individual whose rights procedural rights were violated may also request compensation for damages using the same civil claim procedure.

LEGAL AID IN CRIMINAL CASES

Legal Aid Service (LAS) is a state funded organization which ensures free legal aid to socially vulnerable people. The Service was established in July 2007 and currently covers nearly the whole territory of Georgia with its LAS bureaus and consultation centers.

Legal aid consists of:

- Legal consultations on any legal problems;
- The drafting of legal documents (applications, motions, and other legal documents);
- Legal representation in court criminal cases for accused and convicted persons;
- Lawyer's assistance on cases of compulsory psychiatric defence;
- Lawyer's assistance on cases involving administrative offences that may be followed by an arrest.

68. Article 175 par.4 of the new CPC

The purpose the Law on Free Legal Aid was to create a socially-oriented, sustainable, and reliable system of legal aid necessary for securing the rights of the defence as guaranteed by the Constitution of Georgia and international agreements. Legal advice is provided and legal aid is ensured during criminal proceedings if the person accused or convicted lacks the requisite resources to afford legal aid. The director of the Legal Aid Service is may provide legal assistance free of charge to a person who is not registered in the database of socially vulnerable families if that person meets the criteria defined earlier by the Legal Aid Council.

Major amendments to the law were introduced in 2008 and 2013. These amendments established the LAS as an independent body accountable solely to the Parliament of Georgia. The director of the LAS must present annual reports to Parliament.

In general, the Law is based on the following principles:

- Legal Aid Service is a Legal Entity of Public Law being accountable only to the Parliament of Georgia;
- The recognition of the right to everyone to legal counsel and representation in court at the state's expense⁶⁹;
- Legal consultation is made available for any legal issue and for everyone, specifically for criminal, civil, and administrative cases⁷⁰;
- Only individual people may access the service, not legal entities⁷¹
- Legal aid in criminal justice is assured when the law directly applies and the accused is unable to pay for the service of the lawyer⁷²;

Legal Aid Service is an independent legal entity of public law, which secures accessibility to legal advice and legal aid and exercises its powers on the basis of Georgian legislation.

The Legal Aid Council was founded to secure that the Service function as an independent, transparent, and effective supervisory body. The Council consists of 9 members. Three members are elected by the Executive Council of the Georgian Bar Association. Three members are elected by the Public Defender of Georgia. One member is elected by the legal aid offices from the lawyers of offices. One member presents the the Ministry of Justice. And one member represents the High Council of Justice, chosen from among the members of the Council who are not judges.

69. Article 1 of the Law on Legal Aid.

70. Article 1 of the law on Legal aid.

71. Article 4 of the law on Legal aid.

72. Article 5 of the law on legal aid.

The Council:

- a. Elects the director in a competition and makes decisions when the director is dismissed in relevant circumstances;
- b. Approves the strategy of the Service and monitors its implementation;
- c. Approves statute of the Service after it is presented by the director and the statute of the Council after it is presented by the chairperson of the Council;
- d. Approves the criteria for evaluation of quality and of legal consultations and aid after presented by the director;
- e. Approves the criteria for providing legal aid for those cases when the director must make a decision on the provision of legal assistance to a specific person.

The director oversees the Service and is elected via an open competition by the Council for a 5-year term. A director may only be elected for two consecutive terms. The director:

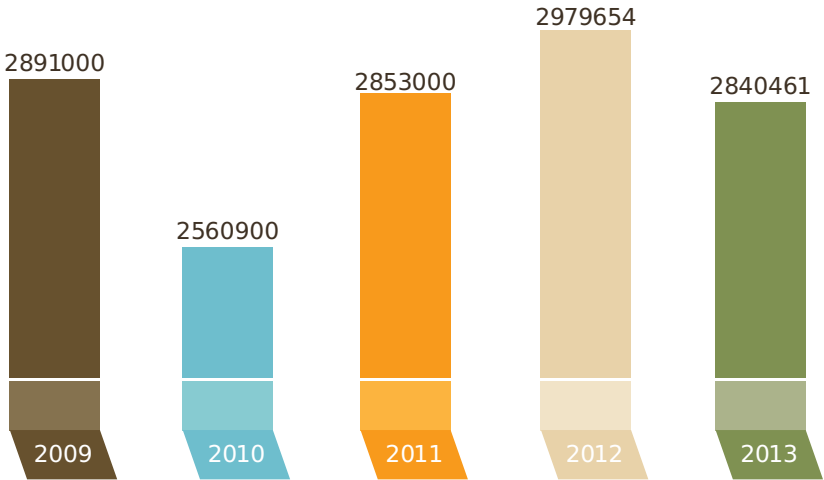
- a) Oversees the direction of the Service and the supervision of the activities of the consultation centers, legal aid bureaus, and providers
- b) Submits the annual report of the Service's activities to the Parliament of Georgia no later than 1 March each year;
- c) Approves the rates of pay for employees in the amount established by the Council;
- d) Submits the Service's budget and reports on spending to the Ministry of Finance in accordance with the Council;
- e) Submits draft decisions to establish new or develop existing legal aid bureaus or consultation centers, and defines the spheres of activity of legal aid offices to the Council;

The Legal Aid Bureaus are units of the Service which are engaged in the provision of legal aid in a manner prescribed by law and within its jurisdiction. There are eleven Bureaus in the capital Tbilisi and Georgia's regions. The Legal Aid Bureau is responsible for ensuring the existence of qualified legal assistance within its jurisdiction and defending the interests of those who use legal assistance so that they may fully enjoy the rights guaranteed by Georgian legislation.

Legal status of the LAS is that of an entity of public law, which allows it to be much more flexible in its funding as compared to normal state institutions (e.g. a ministry or department). According to the Law on Entities of Public Law, entities that work outside of normal budget funding mechanisms (where such bodies should have separate budget line) are entitled to the following funding sources: membership fees (if the entity is established as a membership-based

organization); targeting budgetary donations from the state; income received as a result of state procurement; income received as a result of contractual services; other legal sources of funding (including grants⁷³). A similar list of funding streams is provided in the Law on Legal Aid⁷⁴. On average, the LAS is allocated approximately 2.8 million GEL a year.

FUNDING OF LAS FOR LAST 5 YEARS

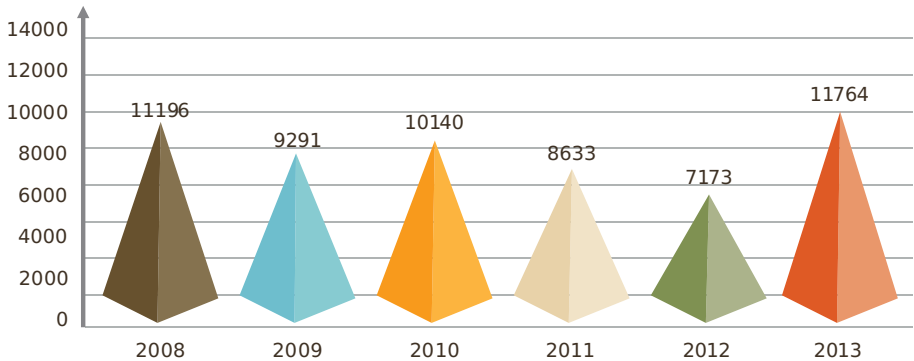
An internal system determines the salary for an LAS lawyer in the form of a fixed monthly amount. According to Mr. Meliton Benidze, director of the LAS, the monthly salary for the lawyers based in Tbilisi is 1,187 GEL (EUR 510), while regional lawyers earn 1,008 GEL (EUR 420). The LAS may contract lawyers, who are then remunerated based on the nature of that work, including the activities they perform and documentation they prepare (e.g. the number of motions prepared and submitted to the judiciary or law enforcement agencies or the number of prison visits).

Throughout the last 5 years, the LAS has accepted over 58,000 cases. The exact figures of accepted cases by the LAS bureaus look as follows:

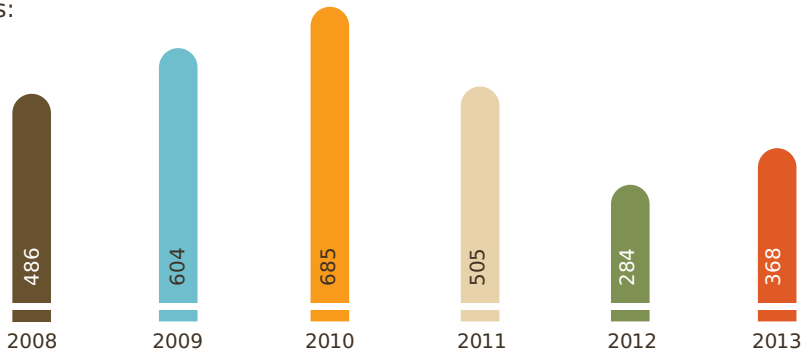
73. According to the Article 4 of the Law on Grants (adopted on 28 June, 1996), Entities of Public Law are entitled to receive grants directly.

74. Article 22 of the Law;

ACCEPTED CASES 2008-2013

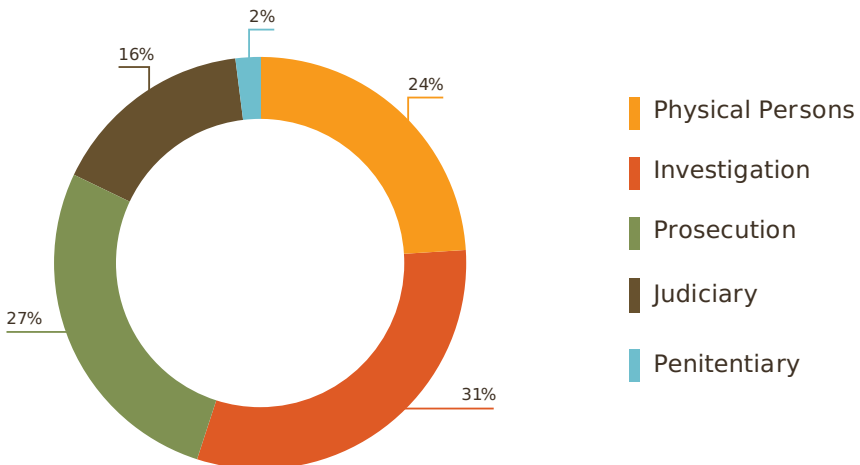

Legal aid provided to juveniles in criminal cases for the last 5 years are as follows:

Investigatory authorities are the most active in applying and requesting Legal Aid lawyers, followed by prosecution and individuals:

APPLICATION FOR APPOINTING LEGAL AID LAWYER

PRACTICAL IMPLEMENTATION

In practice, the research team has identified no major obstacles from law enforcement agencies when providing access to legal advice or a lawyer for arrestees or defendants.

In almost 100% of the cases, legal advice is provided in the form of face-to-face meetings and consultations at police stations or detainment facilities (depending on where an individual has been transferred after his arrest). As mentioned above, there is no practice of providing legal advice over the phone or using a fax in Georgia. Police stations have special rooms for fact-to-face consultations with counsel and the research team has observed these rooms, where defendants are able to receive private and confidential assistance from legal representatives.

Following an arrest, police normally provide the defendant several hours to contact his family members or lawyer, averaging in practice about 2-3 hours. The consistency with which police notify family members or a lawyer about an arrest varies. In certain instances, a police officer allows the defendant to call a family member from his own telephone (only after verifying that the person the defendant is calling is indeed a family member), or a police officer himself calls the number indicated by the defendant and informs the family or lawyer of the arrest and invites them to appoint a lawyer.

After notifying family or a lawyer, the police place the arrestee in a room and provide access to a lawyer.

The research team observed that in cases where the person is poor and not in a position to pay for legal representation, the police investigator contacts a local branch of legal aid service and invites the administration of the branch to send a legal aid lawyer to represent the defendant. In several interviews, police officers indicated that there have been instances when defendants have refused the service of a specific legal aid lawyer and the legal aid service replaced that lawyer (even though there exists no international standard or national legislation giving a defendant the right to choose a specific lawyer from the legal aid service).

However, the research team observed that not all arrestees enjoy their right to the immediate access to an attorney.

A majority of lawyers (85%) observed in most cases (averagely 75-80% of cases), claim that defendants in Georgia: 1. prefer a lawyer's assistance during their first appearance in court rather than during their first questioning 2. voluntarily waive a lawyer's assistance during the first questioning (both defendants and witnesses). Empirical studies and interviews with lawyers show

that an overwhelming majority of arrestees (85%) waive their right to counsel due to:

- a) A lack of knowledge of the importance of lawyers in criminal proceedings and the role they play. Unfortunately, the level of knowledge among society in general about the role a lawyer plays in criminal proceedings is too low. Most people who waive their right to counsel think a lawyer only has value in court when the issue of their pre-trial detention is considered. This is effectively used by police to conduct questioning in the way that they want, ensuring the defendant or witness provides the testimony they want despite the fact that the statements or testimony may be self-incriminating;
- b) A lack of financial resources and a fear of adding a greater financial burden on the family budget. Most defendants think that the cost of legal counsel throughout the entire period of the criminal proceedings would create an unbearable financial burden on them and their families. As a result, defendants prefer to hire a lawyer only for proceedings in national courts or during plea bargains, which require the presence of a lawyer;
- c) To their vulnerability, fear, and anxiety. From the very moment of arrest, a person is vulnerable. The research team believes that even without the slightest pressure on the part of police, arrestees may rationalize that by waiving their right to a lawyer, they would somehow irritate investigators less and, as a result, their situation might improve.

PROBLEMS RELATED TO THE EARLY ACCESS TO LAWYER IN THE CASE OF LEGAL AID IN GEORGIA

In Georgia, Legal Aid Service, an independent body, provides legal aid in criminal cases. Two major conditions apply for providing legal aid: 1) an individual must be poor and 2) the interests of justice require the participation of a lawyer in the process. As a rule, there seem to be no difficulties in accessing a lawyer if the arrestee meets relevant criteria for legal aid. The procedures for applying and appointing a legal aid lawyer are prescribed in Article 21 of the Law on Legal Aid and in the internal charter of the Legal Aid Service.

Despite this, the research team identified that in practice these legal arrangements hardly ensure the timely provision of legal aid, especially during the first hours after an arrest. The problem mainly relates to the issue of an arrestee's timely and immediate access to counsel or at least consultation with a legal aid service representative after the arrest and before the first questioning or any action by law enforcement officials.

Article 21 of the Law on Legal Aid and the Internal Charter of the Legal Aid Service (Article 21 Par 4. of the Charter) establish a maximum of two days⁷⁵ to appoint a Legal Aid lawyer if a request is lodged with the Legal Aid service by an individual or his next of kin (representative). The same two-day limit applies when an investigatory organ applies to the LAS to appoint a Legal Aid lawyer as a result of the indigence of the defendant.

These legal arrangements and, specifically, a 2-day limit could hardly be conducive for arrestees during the first hours of their arrest, since the appointment of a lawyer might occur only after police have investigated and collected evidence (either lawfully or unlawfully) against the arrestee. These arrangements nearly preclude access to counsel for defendants during the first hours after their arrest and before questioning or other measures are taken by police. In almost all cases, a Legal Aid lawyer is only provided before the defendant's first appearance in court.

The early stages of a criminal justice proceeding are crucial to the efficiency and effectiveness of the criminal justice system as a whole. It is during this period that the extent and quality of evidence collected, and thus the prospects for a fair trial, are determined. During this time decisions relevant to pre-trial detention are made and they have far reaching consequences not only for the defendant and their families, but also with regard to the resources needed to maintain the facilities in which they will be incarcerated.

Prompt access to legal advice and assistance, especially at the moment when an individual is arrested, is key to guaranteeing a fair trial and the rule of law. The early intervention by legal aid providers helps to ensure that rights are respected, improves the efficiency and fairness of the criminal justice system, and represents an important safeguard against torture and other forms of ill-treatment. It also has the potential to reduce costs, both for the system overall and for the individual and families concerned, for example, in terms of the costs involved in requesting bribes or the loss of income resulting from detention.

State-funded legal aid, which can be complemented by other legal aid service providers, is essential in ensuring the availability of legal advice and assistance and in terms of securing legal empowerment of the poor. Without access to legal aid, **especially at the first hours of arrest,** they remain vulnerable to unfair treatment or pressure and unlawful actions. Access to legal aid empowers the poor, enabling them to strengthen their voice and standing and to demand and exercise their rights. Empowering people to be able to access justice, including through the provision of legal aid services, is critical to the reduction of poverty and the prevention of conflict.

⁷⁵. Article 21 of Law on Legal Aid

In order to find a solution to tackle the problem caused by legislative arrangements, the research team has discussed this finding with the director of the Legal Aid Service during two meetings organized in 2015. While considering the existing gaps with the director of the Legal Aid Service, the gap has been acknowledged. However, according to the director, the solution of the problem requires substantial additional human and financial resources, what he thinks hardly would be available in the nearest future. At the present moment over a hundred lawyers are working at the LAS. According to the director, the duty scheme and permanent availability of legal aid for all those who are arrested (notwithstanding of the fact whether they are meeting the criteria for legal aid) and do not have private lawyer, would require at least a tripling of his staff and offices. At the outset, instead of providing a legal aid lawyer to all those who qualify during the first hours of arrest, it was suggested to provide legal consultations over the phone for those who are not in a position to hire private lawyers and face subsequent arrest and incarceration. As stated, the LAS is ready to bear all the costs related to provision of legal consultations over the phone. That type of arrangement for legal aid won't require substantial resources on behalf of state authorities and the LAS is in position to provide phone consultation even with existing human and financial resources. Until additional human and financial resources are identified by the state, that could work as a transitional system and partially tackle the existing inaccessibility of arrestees to legal aid lawyer or legal consultation.

THE RIGHT TO INFORMATION EUROPEAN STANDARDS

Article 5§2 of the ECHR guarantees the right of any individual whose right to liberty and security has been restricted to be promptly informed about the reasons of his arrest or detention. Due to the significance of this guarantee, the European Court has held that Article 5.2 should be interpreted autonomously and, in particular, in accordance with the aim and purpose of Article 5, which is to protect everyone from arbitrary deprivations of liberty. The Court has clearly held that the term “arrest” extends beyond the realm of criminal law measures and the words “any charge” do not indicate a condition of applicability, but an eventuality which is taken into account. Article 5§4 does not make any distinction between persons deprived of their liberty on the basis of whether they have been arrested or detained. Therefore, there are no grounds for excluding the latter from the scope of Article 5§2⁷⁶ which extends to detention for the purposes of extradition⁷⁷ and medical treatment⁷⁸ and also applies where persons have been recalled to places of detention following a period of conditional release.

76. *Van der Leer v. the Netherlands*, §§ 27-28.

77. *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, §§ 414-15.

78. *Van der Leer v. the Netherlands*, §§ 27-28; *X. v. the United Kingdom*,§66.

Article 5§2 contains the elementary safeguard that any person arrested should know why he is being deprived of his liberty and is an integral part of the scheme of protection afforded by Article 5. Where a person has been informed of the reasons for his arrest or detention, he may, if he sees fit, apply to a court to challenge the lawfulness of his detention in accordance with Article 5§4⁷⁹. Any person who is entitled to take proceedings to have the lawfulness of his detention decided speedily cannot make effective use of that right unless he is promptly and adequately informed of the reasons why he has been deprived of his liberty⁸⁰.

It is plain from the wording of Article 5§2 that the duty on states is to furnish specific information to *the individual or his representative* ⁸¹. If the applicant is incapable of receiving the information, the relevant details must be given to those persons who represent his interests such as a lawyer or guardian⁸².

Whether the promptness of the information conveyed is sufficient must be assessed in each case according to its special features. However, the reasons need not be related in their entirety by the arresting officer at the very moment of the arrest⁸³. The constraints of time imposed by the notion of promptness will be satisfied where the arrestee is informed of the reasons for his arrest within a few hours⁸⁴.

The reasons do not have to be set out in the text of any decision authorising detention and do not have to be in writing or in any special form⁸⁵. However, if the condition of a person with intellectual disability is not given due consideration in this process, it cannot be said that he was provided with the requisite information enabling him to make effective and intelligent use of the right ensured by Article 5§4 to challenge the lawfulness of detention unless a lawyer or another authorized person was informed in his stead⁸⁶. The reasons for the arrest may be provided or become apparent in the course of post arrest interrogations or questioning⁸⁷. Arrestees may not claim a failure to understand the reasons for their arrest in circumstances where they were arrested immediately after the commission of a

79. *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*,§40; *Čonka v. Belgium*,§50.

80. *Van der Leer v. the Netherlands*,§28; *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*,§413.

81. *Saadi v. the United Kingdom*,§53.

82. *X. v. the United Kingdom*, *Commission Report*,§106; *Z.H. v. Hungary*, §§ 42-43.

83. *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*,§40; *Murray v. the United Kingdom [GC]*,§72.

84. *Kerr v. the United Kingdom (dec.)*; *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*,§42.

85. *X. v. Germany*, *Commission decision of 13 December 1978*; *Kane v. Cyprus (dec.)*.

86. *Z.H. v. Hungary*,§41.

87. *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*,§41; *Murray v. the United Kingdom [GC]*,§77; *Kerr v. the United Kingdom (dec.)*.

criminal and intentional act⁸⁸ or where they were aware of the details of alleged offences contained within previous arrest warrants and extradition requests⁸⁹.

Whether the content of the information conveyed is sufficient must be assessed in each case according to its special features⁹⁰. However, a bare indication of the legal basis for the arrest, taken on its own, is insufficient for the purposes of Article 5§2⁹¹. Arrestees must be told, in simple, non-technical language that they can understand, the essential legal and factual grounds for the arrest, so as to be able, if they see fit, to apply to a court to challenge its lawfulness in accordance with Article 5§4⁹². However, Article 5§2 does not require that the information consist of a complete list of the charges held against the arrestee⁹³. Where persons are arrested for the purposes of extradition, the information given may be even less complete⁹⁴ as arrest for such purposes does not require a decision on the merits of any charge⁹⁵. However, such persons must nonetheless receive sufficient information so as to be able to apply to a court for the review of lawfulness provided for in Article 5§4⁹⁶ in a language which he understands. Where the warrant of arrest, if any, is written in a language which the arrestee does not understand, Article 5§2 will be complied with where the applicant is subsequently interrogated, and thus made aware of the reasons for his arrest, in a language which he understands⁹⁷. However, where translators are used for this purpose, it is incumbent on the authorities to ensure that requests for translation are formulated with meticulousness and precision⁹⁸.

RIGHT TO INFORMATION IN GEORGIA

The CPC of Georgia clearly requires authorities to inform a defendant about his procedural rights in case of an arrest. If grounds for an arrest exist, the arresting official shall be required to notify the arrestee about them in a clear manner. Namely, he shall explain to the defendant which crime he is suspected of committing, inform him about the right to counsel, the right to remain silent and to refrain from answering questions, the right not to incriminate himself and that everything he says can be used against him in court. The statement made by the arrestee prior to being informed of these rights should be inadmissible as evidence.

88. *Dikme v. Turkey*,§54.

89. *Öcalan v. Turkey (dec)*.

90. *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*,§40.

91. *Murray v. the United Kingdom [GC]*,§76; *Kortesis v. Greece*, §§ 61-62.

92. *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*,§40; *Murray v. the United Kingdom [GC]*,§72.

93. *Bordovskiy v. Russia*,§56; *Nowak v. Ukraine*,§63; *Gasinjš v. Latvia*,§53.

94. *Suso Musa v. Malta*, §§ 113 and 116; *Kaboulov v. Ukraine*,§144; *Bordovskiy v. Russia*,§56.

95. *Bejaoui v. Greece*, *Commission decision*.

96. *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*,§427.

97. *Delcourt v. Belgium*, *Commission decision*.

98. *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*,§425.

The research team and lawyers observed that authorities, in practice, only informed the arrestee as required by the CPC in exceptional cases. Defence lawyers claim that authorities only verbally inform the defendant of his rights in high profile cases. In general, authorities try take advantage of the arrest to obtain as much information, evidence, or testimonies as soon as possible from an arrestee.

The research team observed that after police transported the arrestee to the police station, a police officer drafts the arrest report and invites the arrestee to sign it. The arrestee's rights (Miranda Rights) are listed on one page of the report he is invited to become acquainted with it. At this time the investigators provide verbal information about the rights an arrestee has. In most cases this is the first time an arrestee is informed about his rights.

Contrary to what the research team observed, the lawyers claim that in most cases the arrestee is only provided with arrest report or only a copy of the sheet with the rights and no verbal explanation of those rights is provided. Furthermore, even when the arrest report and list of rights is given to the defendant, the authorities are not obliged to verify whether or not the arrestee has clearly understood or his rights. The defence lawyers, however, do not find fault with the language of the text in either the arrest report in the case of arrest or in indictment report⁹⁹.

The research team has observed that, in most cases, police complete the arrest report at the police station. Despite whether or not the police were able to complete the arrest report on the spot, they often prefer to complete it at the station and in the process postpone the moment when they finally inform the arrestee about his rights. Most lawyers claim that police only inform an arrestee at the station the moment they begin questioning him. It is only at this time the police provide the arrestee with the report and inform him of his rights. Often in these cases investigators frequently trick the arrestee by question him as a witness (discussed in detail below). The arrestee, resulting from anxiety and ignorance of his rights despite being provided them in written form, often refrains from asserting his right to counsel.

The new CPC establishes a defendant and his counsel the right to examine the evidence of the prosecution and to obtain copies of the evidence and the case file¹⁰⁰. Moreover, the defence has the right at any point in the criminal proceedings to familiarize itself with any information the prosecution submits as evidence. The prosecution is also required to hand over any exculpatory evidence in its possession to the defence. As soon as one party files a request for information, any failure on the part of the other party to provide all relevant

99. Article 174 of the new CPC

100. Article 38 par. 13 of the new CPC

materials immediately will cause that material to become inadmissible as evidence.

The only exception to this rule relates to information or evidence obtained by the prosecution through special operative searches. A court may, based on the prosecutor's motion, restrict the right of the defence to request that information. This restriction may only apply to information obtained through operative-investigative searches and only prior to the pre-trial court hearing.

Five days prior to a pre-trial hearing, both parties should provide each other and the court with all information and evidence on-hand at that moment. Prior to the defendant's first appearance in court, the prosecution is obliged to give the defendant an opportunity to become familiar with the information and evidence the prosecution plans to present to the court and to provide the defence with all copies of written evidence as well.

Researchers observed that after an arrestee arrives at the police station, the investigator does not request any identifying information or documentation, but relies on the existing information in the computer system sourced from the arrest report. Before questioning begins, the investigator explains the defendant his rights and then asks whether or not he wishes to exercise any of them. Then the investigator questions the defendant. In some cases the content is not recorded in the report verbatim. Investigators, as a rule, attempts to correct the arrestee's grammar and tidy the text up. The arrestee and the attorney have the right request a short break and consult with each other. After the questioning the evidence is then printed and given to the arrestee for reading. If the arrestee does not accept any of the text, changes are made and the final version is then signed by the arrestee (and lawyer if there is one) and investigator. Only police officers, who are responsible for the supervision of the arrestee, and the investigator, are present during the questioning.

Lawyers state that in most cases they do not have any problems in gaining access to their clients or clients' case files. In 2014, however, in a high profile and well known case involving several employees from the Ministry of Defence¹⁰¹, the prosecutor's office refused to provide case materials to lawyers for a long time, using the argument that a substantial part of the case materials were classified. The prosecutor's office later invited the lawyers to access the case materials, but only at the prosecutor's office. The lawyers, however, refused, claiming that this wouldn't enable them to effectively build their defence. Most of the case files were later declassified and the lawyers were able to access them.

101. *The so called "Cable Case"*.

POLICE INTERROGATION AND THE RIGHT TO SILENCE

EUROPEAN STANDARDS ON THE INTERROGATION AND FREEDOM FROM SELF-INCRIMINATION

In its well established case law the European Court has stated numerous times that the right to silence and the right not to incriminate oneself are generally recognized international standards which lie at the heart of the notion of a fair procedure under Article 6. Their rationale lies, *inter alia*, in the protection of the accused against improper compulsion by the authorities, thereby contributing to the avoidance of miscarriages of justice and to the fulfilment of the aims of Article 6¹⁰². The right not to incriminate oneself presupposes, that the prosecution, in a criminal case, seeks to prove their case against the accused without resort to evidence obtained through methods of coercion or oppression in defiance of the will of the accused¹⁰³.

In this sense the right is closely linked to the presumption of innocence contained in Article 6§2 of the Convention. In examining whether a procedure has extinguished the very essence of the privilege against self-incrimination, the European Court examines the nature and degree of the compulsion, the existence of any relevant safeguards in the procedures and the use to which any material so obtained is put¹⁰⁴.

The general requirements of fairness contained in Article 6 apply to all criminal proceedings, irrespective of the type of offence at issue. Public-interest concerns cannot justify measures, which extinguish the very essence of an applicant's defence rights, including the privilege against self-incrimination guaranteed by Article 6 of the Convention¹⁰⁵.

In the case of *Zaichenko v. Russia*¹⁰⁶ the European Court of Human Rights made an important clarification stating that bearing in mind the concept of fairness in Article 6, the right not to incriminate oneself cannot reasonably be confined to statements of admission of wrongdoing or to remarks which are directly incriminating. Testimony obtained under compulsion which appears on its face to be of a non-incriminating nature - such as exculpatory remarks or mere information on questions of fact - may later be deployed in criminal proceedings in support of the prosecution case, for example to contradict or cast doubt upon other statements of the accused or evidence given by him during the trial or to otherwise undermine his credibility.

102. *Bykov v. Russia* [GC], no. 4378/02,§92, ECHR 2009

103. *J.B. v. Switzerland*, no. 31827/96,§64, ECHR 2001.

104. *Ibid.*

105. *Bykov v. Russia* cited above,§93

106. *Zaichenko v. Russia* Application no. 39660/02 par 54.

Lastly, it has to be emphasized that a waiving of this right – in so far as it is permissible – must not run counter to any important public interest, must be established in an unequivocal manner, and must be attended by minimum safeguards commensurate to the waiver's importance¹⁰⁷. Moreover, before an accused can be said to have implied, through his conduct, waived an important right under Article 6, it must be shown that he could reasonably have foreseen what the consequences of his conduct would be¹⁰⁸.

INTERROGATION OF THE PERSON AND RIGHT TO SILENCE IN GEORGIA

The new CPC guarantees the right of a defendant to remain silent in several of its provisions. A defendant may exercise his right to remain silent at any time. The choice of a defendant to exercise his right to remain silent cannot be interpreted as evidence proving his guilt¹⁰⁹.

An arrestee must be informed of his right to remain silent, to refrain from answering questions, to not incriminate himself, and that everything that he says can be used against him in court¹¹⁰. Any statements made by the arrestee prior to being informed of his rights are inadmissible as evidence¹¹¹. Failing to guarantee those rights will result in the defendant's release and is reason for the defendant to claim compensation for wrongful procedural action.

The right to remain silent is not guaranteed for a witness. Even though provisions in the 2010 amendment allow investigators to question witnesses only if they consent and only at trial before national courts, transitional provisions of the 2010 CPC state that those changes will only go into force in January 2016 and the existing 1998 CPC rules remain valid. The Parliament of Georgia has pushed back the start date for those provisions several times, arguing that law enforcement agencies are not ready and have not been sufficiently trained to conduct an investigation without the ability to summon witnesses and obtain testimonies during the pre-trial investigation. According to the 1998 rules, a witness is legally bound to provide testimony to the prosecution and will face criminal responsibility should he choose not to. A witness has the right to refuse to give a testimony only if that testimony might incriminate himself or his family.

The research team observed that, in practice, investigators at police stations conduct interrogations with the assistance of computer-based case management system. All the statements made by a defendant or witnesses are entered by the

107. *Sejdovic v. Italy* [GC], no. 56581/00, §86, ECHR 2006.

108. *Talat Tunç v. Turkey*, no. 32432/96, §59, 27 March 2007; *Jones v. the United Kingdom* (dec.), no. 30900/02, 9 September 2003.

109. Article 38 par 4 of the new CPC

110. Article 39 of the CPC.

111. Article 174 of the new CPC.

investigator into the case management system, which then generates a report. During questioning, the defendant or witness is invited to tell investigator all he knows about certain facts or a crime. The defendant or witness volunteers the information and investigator enters that information into the system. During the interrogation, the investigator poses questions on the issues he wants to clarify or obtain additional information. The defendant or witness is allowed to read the information the investigator enters into the system. If the defendant or witness has no objections, the investigator confirms the information and the software generates a report for the witness or defendant to sign. The case management system enables the police to share arrest reports immediately with the prosecutor, who is then able to decide how to move forward.

Interviews at police stations show that, while police may inform an arrestee of his rights in accordance with the CPC, investigators are often tempted to trick the arrestee during the questioning by treating them as witnesses, thus undermining their right to remain silent and not to incriminate himself. Researchers observed that in most cases police questioned arrestees as witnesses even though sufficient evidence already existed to support that they should indict him.

Moreover, even in those cases where a person admits to a crime and the evidence corroborates his statement, police still question him as a witness. In this way, investigators attempt to create the perception of a legal obligation to motivate the person as much information as possible, even if that information could potentially be used to directly or indirectly incriminate him. Furthermore, investigators, when informing the person of his rights, place special emphasis on the witness' legal obligation to provide comprehensive and truthful information rather than his right not provide any information that might incriminate himself.

It is important to remember that most people taken to police stations as witnesses ultimately waive their right to counsel during questioning. A lack of legal culture, ignorance of the role of an attorney or of the right to one, mentality, and fear of taking on additional financial burdens all play a role in this decision. Furthermore, investigators exacerbate the plight of the arrestee by emphasizing the obligations of a witness to provide any and all information and the recriminations should they conceal information or provide false testimony. In fact, investigators purposefully omit references to the witness' right not to incriminate himself. Of particular relevance here is the attitude of the European Court of Human Rights, which in *Zaichenko v. Russia*¹¹² states the right not to incriminate oneself cannot reasonably be confined to statements of admission of wrongdoing or to remarks which are directly incriminating. Testimony obtained under compulsion which appears on its face to be of a non-incriminating nature - such as exculpatory remarks or mere information on questions of fact - may

112. *Zaichenko v. Russia* Application no. 39660/02 par 54.

later be deployed in criminal proceedings in support of the prosecution case, for example to contradict or cast doubt upon other statements of the accused or evidence given by him during the trial or to otherwise undermine his credibility.

THE RIGHT TO MEDICAL ASSISTANCE EUROPEAN STANDARDS

Standards established by the European Court of Human Rights in relation to medical care place substantial obligations (nearly absolute) on law enforcement authorities to ensure and guarantee medical care for those whom they have arrested and are in a need of medical assistance or treatment. Failing to discharge this obligation might lead the European Court to the finding that there has been a violation of Article 3 of the ECHR (prohibition of torture). As interpreted numerous times, Article 3 of the Convention prohibits, in absolute terms, torture or inhuman or degrading treatment or punishment, irrespective of the circumstances and the victim's behavior¹¹³. Ill-treatment must, however, attain a minimum level of severity if it is to fall within the scope of Article 3. The assessment of this minimum is relative: it depends on all the circumstances of the case, such as the duration of the treatment, its physical and mental effects and, in some cases, the sex, age and state of health of the victim¹¹⁴.

The European Court has held that the state must ensure that a person is detained in conditions which are compatible with respect for human dignity, that the manner and method of the execution of the measure of deprivation of liberty do not subject him to distress or hardship of an intensity exceeding the unavoidable level of suffering inherent in detention and that, given the practical demands of imprisonment, his health and well-being are adequately secured¹¹⁵. In most cases concerning the detention of persons who were ill, the Court has examined whether or not the applicant received adequate medical assistance in prison. The Court reiterates in this regard that even though Article 3 does not entitle a detainee to be released “on compassionate grounds”, it has always interpreted the requirement to secure the health and well-being of detainees, among other things, as an obligation on the state to provide detainees with the requisite medical assistance¹¹⁶.

The “adequacy” of medical assistance remains the most difficult element to determine. The Court insists that, in particular, authorities must ensure that diagnosis and care are prompt and accurate¹¹⁷, and that, where necessitated

113. *Labita v. Italy* [GC], no. 26772/95, §119, ECHR 2000-IV.

114. *Verbinț v. Romania*, no. 7842/04, §63, 3 April 2012.

115. *Kudła v. Poland* [GC], no. 30210/96, §§ 92-94, ECHR 2000-XI; *Popov v. Russia*, no. 26853/04, §208, 13 July 2006.

116. *Kudła v. Poland* [GC], §94; *Kalashnikov v. Russia*, no. 47095/99, §95, ECHR 2002-VI; *Khudobin v. Russia*, no. 59696/00, §96, ECHR 2006-XII.

117. *Hummatov v. Azerbaijan*, nos. 9852/03 and 13413/04, §115, 29 November 2007; *Yevgeniy Alekseyenko v. Russia*, no. 41833/04, §100, 27 January 2011; *Gladkiy v. Russia*, no. 3242/03, §84, 21 December 2010; *Khatayev v. Russia*, no. 56994/09, §85, 11 October 2011; *Holomiov v. Moldova*, no. 30649/05, §121, 7 November 2006.

by the nature of a medical condition, supervision is regular and systematic and involves a comprehensive therapeutic strategy aimed at adequately treating the detainee's health problems or preventing their aggravation¹¹⁸. The ECHR reserves sufficient flexibility in defining the required standard of health care, deciding it on a case-by-case basis. That standard should be "compatible with the human dignity" of a detainee, but should also take into account "the practical demands of imprisonment"¹¹⁹.

GEORGIAN LEGISLATION AND PRACTICE

The new CPC guarantees the right of a defendant to undergo a free medical examination and to receive a medical report immediately he is detained or arrested. The Code clearly expresses that an examination should be conducted immediately. A defendant should also be allowed to undergo an immediate medical examination at any time at his own expense by a doctor or expert of his choice, in accordance with Georgian legislation¹²⁰.

The new CPC obliges authorities to ensure that a doctor examine an arrestee upon arrival at a station to assess his general health and write a medical report¹²¹. The arrest report, signed by the arrestee, should inform him of his right to a medical examination and assistance.

In practice, the timeliness, comprehensiveness, and scope of a medical examination depends on the place of detention. If that place is a police station, then no automatic medical check is provided. There is no permanent medical staff at police stations. If the arrestee is in need of a medical assistance at a police station, a police officer should call emergency services and they should provide medical treatment to the arrestee.

If an arrestee is taken directly to a detention facility, immediately upon entering the facility the person must undergo a medical examination. If necessary, a doctor will treat the arrestee or transfer him to a public hospital for further treatment.

118. *Sarban v. Moldova*, no. 3456/05, §79, 4 October 2005; and *Popov v. Russia*, §211.

119. *Aleksanyan v. Russia*, no. 46468/06, §140, 22 December 2008.

120. Article 38, par 9 of the new CPC

121. Article 174 of the new CPC

SPECIAL PROTECTION FOR CHILDREN AND OTHER VULNERABLE SUSPECTS INTERNATIONAL STANDARDS

The European Court has held that the criminal proceedings must be so organized in CoE states, as to respect the principle of the best interests of the child. It is essential that a child charged with an offence be dealt with in a manner which takes full account of his age, level of maturity and intellectual and emotional capacities, and that steps are taken to promote his ability to understand and participate in the proceedings¹²².

The right of a juvenile defendant to effective participation in his criminal trial requires that the authorities deal with him with due regard to his vulnerability and capacities from the first stages of his involvement in a criminal investigation and, in particular, during any questioning by the police. The authorities must take steps to reduce as far as possible his feelings of intimidation and inhibition and ensure that he has a broad understanding of the nature of the investigation, of what is at stake for him, including the significance of any penalty which may be imposed as well as of his rights of defence and, in particular, of his right to remain silent¹²³.

In view of the particular vulnerability of children and taking into account their level of maturity and intellectual and emotional capacities, the European Court stressed in particular the fundamental importance of providing access to a lawyer where the person in custody is a minor. In its *Salduz* decision the ECHR stated that:

Having regard to a significant number of relevant international law materials concerning legal assistance to minors in police custody the Court stresses the fundamental importance of providing access to a lawyer where the person in custody is a minor.

Furthermore, the following international instruments are of significant importance for juvenile standards.

The United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, adopted by the General Assembly on 29 November 1985 (A/RES/40/33, hereinafter – “The Beijing Rules”), provides that:

- 5.1 The juvenile justice system shall emphasize the well-being of the juvenile and shall ensure that any reaction to juvenile offenders shall always be in proportion to the circumstances of both the offenders and the offence ...

122. Article 174 of the new CPC

123. *Panovits, case#67; S.C. v. the United Kingdom, no. 60958/00,§29, ECHR 2004-IV; Martin v. Estonia, no. 35985/09,§92, 30 May 2013.*

7 Rights of juveniles

7.1 Basic procedural safeguards such as the presumption of innocence, the right to be notified of the charges, the right to remain silent, the right to counsel, the right to the presence of a parent or guardian, the right to confront and cross-examine witnesses and the right to appeal to a higher authority shall be guaranteed at all stages of proceedings...

10 Initial contact

10.1 Upon the apprehension of a juvenile, her or his parents or guardian shall be immediately notified of such apprehension, and, where such immediate notification is not possible, the parents or guardian shall be notified within the shortest possible time thereafter ...

10.3 Contacts between the law enforcement agencies and a juvenile offender shall be managed in such a way as to respect the legal status of the juvenile, promote the well-being of the juvenile and avoid harm to her or him, with due regard to the circumstances of the case.

The United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990, provide as follows:

I. Fundamental perspectives

...2. Juveniles should only be deprived of their liberty in accordance with the principles and procedures set forth in these Rules and in the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules). Deprivation of the liberty of a juvenile should be a disposition of last resort and for the minimum necessary period and should be limited to exceptional cases. The length of the sanction should be determined by the judicial authority, without precluding the possibility of his or her early release ...

II. Scope and application of the rules

...12. The deprivation of liberty should be effected in conditions and circumstances which ensure respect for the human rights of juveniles. Juveniles detained in facilities should be guaranteed the benefit of meaningful activities and programmes which would serve to promote and sustain their health and self-respect, to foster their sense of responsibility and encourage those attitudes and skills that will assist them in developing their potential as members of society...

STANDARDS IN GEORGIA

The new CPC establishes a set of provisions and even separate chapter for juveniles and other vulnerable people. The CPC pays special attention to juveniles at every stage of the proceedings. It requires that a juvenile's age, the public interest in re-socialization the juvenile, and need to assist in his renewed mentoring, be taken into account. While processing a criminal case against a

juvenile, the full observance of the international guarantees on the rights of the child is mandatory¹²⁴.

The Code requires that the defendant have counsel if he is either a juvenile or has physical or mental disabilities which prevent him from defending himself¹²⁵. Furthermore, the Code requires that a juvenile be examined in the presence of his legal guardian or a psychologist. The new CPC allows the questioning of a person under the age of 14 with the consent of and in the presence of a legal representative. He has the right to express his opinion and to clarify a question, with the permission of the court. A witness under the age of 14 years must be told about his duty to only tell the truth, but should not be warned about any criminal liability for refusing to testify or giving false and substantially contradictory testimony.

The CPC establishes under its General Principles for Juvenile Proceedings that, during a trial, any court hearing attended by a juvenile should be closed.

In cases where the defendant is a juvenile, the conditions of his life, education, development, family environment, and other circumstances, which shed light on his character and behavior, should be examined. Parents, legal guardians, close relatives, as well as teachers of the juvenile defendant may attend a court hearing in which the juvenile participates. If the court or the prosecutor finds that it serves the interests of the juvenile defendant, he may require the participation of the parent, legal guardian, or close relative. To protect the juvenile's interests, the court may also prohibit the parent, legal guardian, close relative, or teacher of a juvenile defendant from attending the court hearing or participating in the procedural action¹²⁶.

The Code requires that proceedings involving a juvenile defendant must only be conducted by a judge, prosecutor, or investigator who has received special training in psychology and teaching¹²⁷.

The CPC requires that the cases of juvenile offenders be separated from those of adults. The same requirement applies to the detention of a juvenile. In this case, the CPC requires that a juvenile defendant be kept separately from adults¹²⁸.

Furthermore, the new CPC establishes special protective measures in juvenile cases – placing a juvenile under supervision. The purpose of placing a juvenile defendant under the supervision of a parent, guardian, custodian, or the

124. Article 316 of the new CPC

125. Article 45 of the new CPC

126. Article 317 of the new CPC

127. Article 319 of the new CPC

128. Articles 318-323 of the new CPC.

administration of a special institution for children is that the responsible party or the administration takes written responsibility for the juvenile defendant's appearance in court, before the investigator, prosecutor, and for the juvenile's proper behavior as confirmed by his letter of recognizance.

Examining a deaf-mute person shall take place with an interpreter having the relevant skills. If the person to be examined is deaf, he can be asked questions in writing. If the person is dumb, he may have the right to answer questions in writing. Examining a seriously ill person should take place with the consent of a doctor and, if necessary, in the doctor's presence.

In practice, lawyers expressed no concerns or complaints that the CPC's provisions on juveniles were not being respected or implemented. During the study the research team observed only one instance when a juvenile was questioned.

Immediately after bringing the juvenile to a police station, the parents were notified by a phone call and invited to attend the investigation. The parents and their lawyer appeared within thirty minutes and then the police questioned the child. The juvenile and his legal guardians were explained their rights before questioning. However, one single case is not sufficient to enable the research team to draw any conclusions as to the degree that the CPC's provisions are adhered to in juvenile cases; the research team relied mainly on the results of interviews with lawyers and police officers.

Articles 318-323 of the new CPC. Among the reforms conducted by the Georgian authorities over the last several years, the reform of criminal justice system is one of the most noteworthy. The latest data clearly show that, as a result of reforms in police sector, public trust towards law enforcement has increased and the police remain one the most trusted state institutions in Georgia.

The new CPC, which entered into force in October 2010, introduced numerous positive developments and guarantees for defendants, transforming an inquisitorial criminal justice system into adversarial one.

However, there is ample room for improvement in both legislation and in practice to ensure the rights of those detained by law enforcement are guaranteed.

This research mainly aimed to identify the aspects in Georgian legislation and practice which continue to undermine access to the rights afforded an arrestee by the Georgian constitution and international human rights agreements to which Georgia is a party. To that end, this research focused on identifying the needs, both legal and in practice, after a person has been arrested and during his detention at a police station.

Due to the limited human and financial resources as well as the strict framework of the Memorandum of Understanding with the Ministry of Internal Affairs, the research team confined itself to monitoring only three police stations in Georgia in Tbilisi, Kutaisi and Telavi. For this reason we had no ambition nor intention to monitor police stations or police officers, but our goal was to identify problematic tendencies, both legislative and practical, which affect arrestees' ability to effectively exercise their procedural rights immediately after an arrest and propose solutions for those tendencies.

The following methodology (summarized) made it possible for the research team to draw the subsequent conclusions:

1. An analysis of legislative guarantees;
2. Daily observations within three police stations in Tbilisi, Kutaisi, and Telavi documenting the conduct of police and other actors; includes sitting in on police interrogations and meetings between detainees and their lawyers; and
3. Seventeen interviews with police officers and nineteen interviews with lawyers.

1. In general, the Georgian Constitution and the Criminal Procedural Code provide sufficient guarantees for arrestees. Existing legislation establishes detailed timeframes for an arrest, the procedures for an arrest, and who is authorized to conduct an arrest. The CPC establishes the right for arrestees to:

- a) Be promptly informed about the reasons for their arrest;
- b) Request the assistance of an interpreter if they cannot understand the state language;
- c) Access legal counsel;
- d) Abstain from incrimination themselves; and
- e) Access medical treatment.

2. Georgian legislation ensures that law enforcement agencies should obtain a warrant to arrest a person and only when there exists a threat of absconding, destruction of evidence, or the possibility of committing a new crime is an arrest with a warrant permitted. However, in the majority of cases police arrest people first and then apply to the national courts for pre-trial detention. After reviewing dozens of national courts' decisions on pre-trial detentions, the research team observed that national courts rarely devote any attention to the lawfulness of the arrest itself (whether or not it was conducted in compliance with Article 171 of the CPC), rather they focus on whether or not to impose pre-trial detention. This increases the risk for arbitrary decision-making on the part of law enforcement agencies, especially during the first forty-eight hours after an arrest when no mechanism exists to periodically evaluate the lawfulness of that arrest under Georgian legislation.

- Recommendation: Law enforcement should adhere to the letter and spirit of Article 171 of the CPC, which states that a person should only be arrested on the basis of a court order. An arrest without a court order should only be made under exceptional circumstances.

3. The CPC establishes that authorities, upon arresting a person, must inform him of his procedural rights.

The research team has found that authorities only inform an arrestee of his rights only in exceptional cases. In most cases, an arrestee is only informed of his rights once he arrives at the police station and must sign the arrest report containing a written list of those rights. While researchers agree the language of the list of rights is clear and unambiguous, it is clear that authorities are not obliged to ensure the arrestee actually understands his rights. In most cases, authorities provide no verbal clarification of the arrestee's rights, including the right to remain silent and the right not to incriminate himself.

- Recommendation: Georgian law enforcement should communicate an arrestee’s rights verbally, in a way he can understand and that will enable him to exercise his rights.

4. Even though Georgian legislation establishes procedures for making an arrest or summoning a witness, the research team has observed that authorities employ a variety of tricks to sidestep formal procedures or time limits. There are reports of police taking people off the streets for just a “conversation”. The CPC, nor any other law, establishes no such procedure. The CPC only establishes that a person may be questioned as either an arrestee, witness, or victim. Taking a person to a police station without his expressed consent is a restriction of his right to liberty and security and is an example of arbitrary decision-making. The unregistered arrest of a person increases the risk that that person will be ill-treated. There is considerable room for improvement in the procedures of arrest, especially in the determination of when the arrest actually begins and where the arrest report should be completed.

- Recommendation: The practice of detaining persons for “conversations” should end. It has too much leeway for arbitrary decision-making. Police should only take formally arrestees or witnesses to police stations and should only conduct the proper legal procedures.

5. Even though Georgian legislation ensures a person has the right not to incriminate himself, the research team has witnessed frequent cases where investigators used tricks to question people as witnesses when they should have been questioned as arrestees. This deep-rooted problem in questioning methods negatively impacts an individual’s right to remain silent and not to incriminate himself. In most cases people are questioned as witnesses instead of as arrestees, even when sufficient evidence already exists to indict him.

While questioning a person as a witness, authorities do their best to ensure that the person feels a legal obligation to provide any information, even if that information could potentially be directly or indirectly used against him. Investigators often place too much emphasis on the obligation of a witness’ to provide all information rather than the witness’ right to not answer questions that could be used against him in the investigation.

- Recommendation: Authorities should not only place emphasis on the legal responsibility of the witness (and sanctions should he not fulfil those responsibilities), but also on their rights, including the right not to incriminate themselves or their family. Furthermore, when prima facie evidence exists that the person has committed a crime, he must

be arrested, not treated as a witness, since there are stronger legal guarantees for an arrestee than a witness under Georgian legislation including the right to remain silent and the right to immediate counsel.

6. After an arrest, Georgian legislation does not specify where a person should be transferred - to a police station or detention facility. Should a person be transferred to a police station, there exist no limits to how long he can remain there before being finally transferred to a detention facility. While Article 174(2) of the CPC establishes the basis that a person may be detained, it does not specify the place and could refer to a detention facility or a police station. Based on the Ministry of Interior's Order N108 on the Additional Instruction Governing Rules of Detention Facilities, either the investigator, an officer, or prosecutor must determine if an arrestee should be placed at a detention facility in the arrest report and must garner the signature of the head of the investigatory agency at the relevant police station. Police often prefer to take an arrestee to a police station because detention facilities lack the requisite technical equipment to enter information into the electronic case management system. Since there are stronger guarantees of the arrestee's rights at the detention facility, it makes more sense to equip the detention facility and conduct the questioning there. If an arrestee was immediately brought to a detention facility, he would benefit from an increased number of guarantees and it would reduce the risk that he was arbitrarily detained and deprived of his liberty. In addition, the time of arrest would be clearly recorded, reducing any ambiguity to that fact, and the arrestee would receive an immediate medical evaluation serving as a safeguard against pressure or ill treatment.

- Recommendation: Georgian legislation and its execution should clearly identify the cases in which a person should be taken to a police or a detention facility. The CPC should specify the purpose and schedule for taking people to police stations where there are detention facilities. Georgian legislature and law enforcement agencies should ensure that all the arrestees be brought immediately to detention facilities and all investigatory actions be conducted there, since that would ensure more guarantees for him, clarify the time of arrest and conditions of his health, minimizing the risk of ill treatment, arbitrary arrest, and the deprivation of liberty.

7. Authorities should adopt special guidelines to reduce the number of arbitrary decisions and activities in the future. These guidelines will help in reducing systemic unlawful behavior during police interrogations and criminal proceedings.

- Recommendations: The Ministry of Internal Affairs should adopt special guidelines for police officers during their daily activities and for the

protection of human rights when making arrests. While these guidelines might not be public, the process of their adoption or revision must be transparent to some degree and relevant professionals and stakeholders must be invited in order to provide input and feedback. The guidelines must be detailed enough to allow officers to evaluate each scenario and make decisions in accordance with the law.

8. Georgian legislation and practice leave too much room for law enforcement to make arbitrary decisions during the first forty-eight hours after arrest. The legislation does not provide clear enough guidelines as to who is responsible for verifying the lawfulness of the arrest and person's detainment during those forty-eight hours. The automatic detainment of a person for up to forty-eight hours without any mechanism of review for that duration contravenes the letter and spirit and the right to liberty and security.

- Recommendation: Lawmakers should amend current Georgian legislation to create an internal and/or administrative mechanism that evaluates the lawfulness of a person's detention during the first forty-eight hours. The police should be required to periodically review and the authorize the person's continued detention.

9. Even though translation is a right provided under the Georgian CPC and presupposes a quality translation, the research team observed that in practice in both Tbilisi and in the regions the Ministry of Interior and Chief Prosecutor's offices only outsourced translators for English, German, French, or Russian languages. Azeri, Armenian, and Kurdish languages were systematically excluded and investigators were forced to find translators for those language on an ad hoc basis without the ability to provide those translators any remuneration for that work. There is currently no mechanism to evaluate the quality of a translator or translation.

- Recommendation: Law enforcement agencies should improve the management of outsourcing translation services to ensure that the languages of ethnic minorities, including Azeri and Armenian, are available, not just English, French, German, or Russian. Those efforts should be accompanied by a minimum number of guarantees that translation quality meets a certain standard to ensure the defendant or witness understands his rights, obligations, and charges against him.

10. Although Georgian legislation establishes the right to prompt counsel after an arrest, the research team identified that in 80% of all cases it monitored, arrestees waived their right to counsel during their first interrogation. The research

team believes that the formal nature of the presentation of a person's rights in the arrest report and the nervousness and anxiety the person experiences during arrest make it difficult for them to evaluate the importance of counsel. Furthermore, society in general is often ignorant of the role an attorney plays during criminal proceedings. Most arrestees think an attorney is only of value in court to handle discussions relevant to pre-trial detention, not at the moment of their arrest. Officers often take advantage of an arrestee's ignorance and question him as a witness; the arrestee doesn't consider counsel crucial nor understands the impact the questioning, but thinks any request for counsel might irritate the investigator.

Furthermore, the widespread practice of plea bargaining contributes to an arrestee's propensity to waive the right to counsel. The arrestee often thinks that by irritating an investigator with requests for counsel, no plea bargain will subsequently be reached. Police often leverage all these factors to shift the outcome of the questioning in their favor and motivate the defendant or witness to say what they want while possibly incriminating himself.

- Recommendations: The Georgian Bar Association should improve how they communicate to the public the importance and benefits of legal counsel and the risks and consequences of waiving the right to counsel. The Georgian Bar Association and the Georgian Legal Aid Service should ensure and improve the quality of criminal defence. They should be required to raise standards in education and improve the skills of lawyers who provide legal assistance during criminal cases. They should advocate for decisions by trial, not by plea bargain.

11. Legal aid in criminal cases is provided in Georgia by the Legal Aid Service, which is an independent public body. When legal aid is provided, it is considered effective, however, in practice aid is generally not accessible within the first hours after arrest. This impacts the fairness of any questioning or investigative action by law enforcement at that time.

The current practice, specifically the two-day limit and related procedures for appointing a lawyer, is hardly conducive to a fair process, and allows investigators to question a person and collect evidence (either lawfully or unlawfully) before a lawyer can be appointed. In most cases, an attorney is provided only before the defendant's first appearance in court.

- Recommendations: Lawmakers should introduce amendments to the law on Legal Aid and other relevant legislation which will automatically

qualify each and every arrestee for legal aid (if he has no private lawyer) immediately upon his arrest and throughout the first forty-eight hours or after he is indicted and appears in court;

- An emergency legal aid plan should be created (a 24/7 on-duty lawyer) allowing any arrestee, relatives, police, and authorities to obtain counsel immediately after an arrest. Officers should register the time any request is made for counsel and when that counsel arrives, ideally in electronic format. Lawmakers should introduce amendments to the Law on Legal Aid and Criminal Procedural Code to ensure the prompt access of an arrestee to counsel (at least a phone consultation with a legal aid lawyer) during the first hours after arrest and before any form of questioning occurs.
- The quality of LAS lawyers should improve and efforts to provide adequate human and material resources to ensure that a defendant has access to counsel during the first hours after arrest and before any questioning takes place.

ON ARREST PROCEDURES

To law enforcement agencies:

- Law enforcement should abide by the letter and spirit of Article 171 of the CPC in which a person should only be arrested on the basis of a court order. Any arrest without a court order should be an exception to the rule;
- Georgian law enforcement agencies should read an arrestee's rights verbally. The communication of those rights should not simply be a formal process, but should ensure that an individual understands and is in position to effectively exercise his procedural rights;
- The practice of detaining people for "conversations" should end. Officers should take arrestees to police stations or summon witnesses, but in either case they should follow the relevant legal procedures;
- To ensure the rights of a witness, emphasis must be placed not only on the legal responsibility of the witness to provide evidence and any and all information subsequent sanctions should he fail to do so, but also on his right not to incriminate themselves or their family. Furthermore, when prima facie evidence exists that a person has committed a crime, he should not be questioned as a witness, but be indicted; Georgian legislation establishes much comprehensive guarantees for an arrestee than a witness (the right to remain silent and the right to immediate counsel);
- Georgian legislation and its execution should clearly identify the cases in which a person should be taken to a police station and those in which he should be taken to a detention facility. The CPC should specify the purpose and schedule for taking persons to police stations where there detention facilities exist. We advise law enforcement transport all the arrestees immediately to detention facilities and conduct all subsequent investigatory actions there, enabling the arrestee more guarantees, including ensuring the time and placement of arrest and conditions of health will be recorded properly. This will reduce the risk of ill treatment and of arbitrary detention and deprivation of liberty;
- Georgian lawmakers should introduce legislation that would create an internal or administrative mechanism to assess the lawfulness of the ongoing detention of an arrestee during the first forty-eight hours and high-ranking officers should be required to periodically evaluate and re-authorise the ongoing arrest of those people.

ON RIGHT TO TRANSLATION

To law enforcement agencies:

- The Ministry of Internal Affairs should adopt special guidelines for police officers during their daily activities and for the protection of human rights when making arrests. While these guidelines might not be public, the process of their adoption or revision must be transparent to some degree and relevant professionals and stakeholders must be invited in order to provide input and feedback. The guidelines must be detailed enough to allow officers to evaluate each scenario and make decisions in accordance with the law.
- Law enforcement agencies should improve the management of outsourcing translation services to ensure that the languages of ethnic minorities, including Azeri and Armenian, are available, not just English, French, German, or Russian. Those efforts should be accompanied by a minimum number of guarantees that translation quality meets a certain standard to ensure the defendant or witness understands his rights, obligations and charges against him.

ON LEGAL REPRESENTATION AND DEFENCE

To Georgian Legal Aid Service and the Georgian Bar

- The Georgian Bar Association should improve how they communicate to the public the importance and benefits of legal counsel and the risks and consequences of waiving the right to counsel;
- The Georgian Bar Association and the Georgian Legal Aid Service should ensure and improve the quality of criminal defence. They should be required to raise standards in education and improve the skills of lawyers who provide legal assistance during criminal cases;
- The Georgian Bar Association should advocate for decisions by trial, not by plea bargain.

To LEPL Free Legal Aid and Parliament of Georgia

- Lawmakers should introduce amendments to the law on Legal Aid and other relevant legislation which will automatically qualify each and every arrestee for legal aid (if he has no private lawyer) immediately upon his arrest and throughout the first forty-eight hours or after he is indicted and appears in court;
- An emergency legal aid plan should be created (a 24/7 on-duty lawyer) allowing any arrestee, relatives, police, and authorities to obtain counsel immediately after an arrest. Officers should register the time any request is made for counsel and when that counsel arrives, ideally in electronic format.
- Lawmakers should introduce amendments to the Law on Legal Aid and

Criminal Procedural Code to ensure the prompt access of an arrestee to counsel (at least a phone consultation with a legal aid lawyer) during the first hours after arrest and before any form of questioning occurs.

- The quality of LAS lawyers should improve and efforts to provide adequate human and material resources to ensure that a defendant has access to counsel during the first hours after arrest and before any questioning takes place.

ON THE RIGHT TO INFORMATION IN GEORGIA

- The police should transport the arrestee immediately to a detention facility and inform him of his rights before questioning him or conducting certain investigative activities.

ON QUESTIONING AND THE RIGHT TO SILENCE

To The Law Enforcement Agencies

- When questioning a witness, law enforcement should make it clear that they have the right not to testify if their testimony will incriminate themselves or family. Law enforcement should not hide that fact or only emphasize a witness' legal responsibility to cooperate in an investigation.

Police Detention Timeline ¹²⁹

HOURS	GEORGIA	HOURS
	ARREST - A person must be taken to a police station as soon as is practicable	
00:00	PRE-CHARGE DETENTION authorized by police on the grounds of investigative need	48:00
BEFORE 48:00	END OF DETENTION – Maximum period for which a person can be detained in police custody without being charged or placed at the disposal of a relevant court	
72:00	Maximum period of detention, unless further detention is authorized by the magistrates' court	

129. The purpose of this timeline is to illustrate the observed stages in the criminal proceedings. For a more detailed description of the various stages of police detention and of the suspects' rights during police detention in the different jurisdictions, see Chapter 3.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

CONCLUSIONS

This research was designed to observe and measure the practical operation of the rights of suspects arrested and detained by the police. Using a unique set of tools to gather empirical data about what really happens in practice, the research sought to understand the constraints that operate on the daily routines of police and lawyers, as well as the factors that influence behavior in the delivery of rights – be they organizational, cultural or professional.

We conducted approximately 200 hours of direct observational research in a police station over the course of 29 days. We also conducted apprehension minutes reviews and interviewed police officers and lawyers. Although our observations were limited to one police station we identified the major legal and practical issues related to respect for suspects' rights in Moldova.

In this context, the Moldovan legal framework contains sufficient detailed provisions on the requirements, conditions and legal grounds for apprehension proceedings in criminal and contravention cases. The Criminal Procedure Code adequately provides for suspects' rights at the pre-trial stage and regulates the authorities of criminal investigation bodies. Moreover, in 2012, additional guarantees for suspects were introduced into criminal proceedings such as the right to independent medical assistance, the obligation of the criminal investigation bodies to inform the suspects about the absence of negative consequences of remaining silent, as well as criminal liability for false denunciation of other persons. In this sense, the national law on suspects' rights complies with the requirements of art. 5 of the ECHR and contains the main elements established by EU Directives.

However, the way in which the legal provisions are put into practice is, in a number of respects, insufficient to ensure the fair and adequate protection of procedural rights. Even though, overall, the legal provisions are in line with international standards, there is a need to clarify the role of police officers during apprehension and in respect of their main obligations and duties to suspects. The research established that police officers frequently do not know how to proceed in particular situations due to lack of guidance or that they choose to follow deficient procedures that are unofficially established. In addition, we observed that police officers face difficulties in dealing with aggressive suspects and do not know how to behave in a troubling situation. Moreover, violation of the term of apprehension is a common practice in the activity of the police.

Additionally when it comes to verifying the legality of apprehension by the investigative judge, the unstable and incoherent judicial practice makes this control method ineffective.

We set out below our major conclusions and recommendations.

THE ROLE OF THE INVESTIGATIVE OFFICER

One of the major issues identified during this research refers to the legal status of the investigative officers and their legal authority during apprehension and first interrogation. It is still unclear how they interact with the suspects and whether their involvement is indeed necessary, as often some of them are allegedly involved in illegal acts (such as use of physical or psychological violence).

We noticed as well that suspects were informed about their rights usually after the first so-called “discussion” with the investigative officers, although the law requires prompt notification about the right to silence. These “discussions” are not properly documented and even though they are not qualified as such by the authorities, they do represent an initial interrogation. However, the involvement of the investigative officer is not limited to this situation. We observed that in the interrogations conducted by the criminal investigators, they interfered by making inappropriate comments and addressing questions to the suspects although they have no right to be present during the interrogation.

LEGAL AID AND THE ROLE OF LAWYERS

The Moldovan legal aid system has developed positively in recent years and addresses the most important issues of pre-trial legal assistance. However, during the research we had the opportunity to observe the performance of legal aid lawyers along with private lawyers. The attitude and approach of some lawyers during the apprehension was contrary to their clients’ interests and jeopardized their right to receive professional advice. We established that some lawyers had a passive approach to defending their clients and sometimes shortened the lawyer/client consultation even though they faced no pressure from the police to do so. In the majority of cases the advice provided by lawyers was standardized and lacked an individual approach towards the case. This may be for a range of reasons, such as limited access to the case file and the lack of any special facility or room available for consultations. Often the lawyer conducted the consultation with their client in the hallways of the police station, and police could interfere and listen in.

Whilst lawyers attended interrogations in the majority of the cases observed, many of them were very passive even when the interventions in the interest of their client were obviously needed. Lawyers did not intervene to challenge

the inappropriate questions addressed to the suspect or to insist on including in the interrogation record the violations of the law, their objections or other significant aspects. Some lawyers lack knowledge and skills on how to behave during interrogations and have no guidelines to follow.

THE RIGHT TO SILENCE

Even though we did not interview suspects during this research to determine the level of understanding of the right to silence, we observed that in very few cases criminal investigator or even lawyer explained to the suspect the meaning of the right to silence and the consequences of remaining silent. We did not notice suspects who would rely on their right to remain silent and even their lawyers did not encourage them to do so in the observed situations.

THE RIGHT TO MEDICAL ASSISTANCE

We noticed that lawyers are more engaged when it comes to client's need for emergency medical care. Usually, the suspect or his lawyer request the render of medical assistance provided in the majority of cases at the police station by the emergency medical service. Moreover, we established that the apprehension protocol contains a separate section related to the health condition of the suspect that should be filled out by the criminal investigator and signed by the suspect. Even so the behavior of the police officers in this respect is more reactive than proactive as only involvement we noticed from their part was calling the ambulance in emergency cases.

NOTIFICATION OF RIGHTS

Although the Moldovan CPC establishes the obligation for the police to provide information to the suspect about his/her rights, the way in which this information is provided needs further improvement. Usually this information consists of an extract from the CPC regarding the rights of the suspect/accused as an appendix to the apprehension protocol. Even though the extract contains all the required information it is expressed in a very technical language and the notification has a formal character.

We determined that police officers, or even lawyers, routinely do not provide further explanations or clarifications regarding the list of rights and do not check whether the suspect understands the rights of which they are being informed. In this regard, Moldovan legislation does not contain the concept of a "Letter of Rights" designed in a simple and accessible language as prescribed by the EU Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings.

The timing of notification is also an issue. Although, according to the law, it should be given immediately after apprehension police officers usually choose to provide it as late as possible, and sometimes after the first interrogation.

ACCESS TO DOCUMENTS

In relation to the access to the case documents, lawyers' requests are usually rejected on the grounds of the confidentiality of the criminal investigation. However, following recent amendments to the law, defence lawyers do have access to the documents justifying the application of arrest.

INTERPRETATION AND TRANSLATION

There is no mechanism in place to ensure the enforcement of the right to translation and interpretation. Although Moldovan legislation regulates the authorization process of the translators and interpreters available for the law enforcement bodies we found that these individuals are not involved in apprehension proceedings when needed. The authorities do not have a clear procedure on how to manage this process and are not able to afford the cost of engagement of authorized translators or interpreters. As a result, they prefer to ask for the assistance of their friends or acquaintances or to translate by themselves even though the law prohibits this.

Furthermore, there are no criteria or procedures in place to determine the need for translation or interpretation, for identification of the relevant language, or regarding the quality of translation or interpretation. Although we were not able to obtain data about the quality of translation and interpretation, some of the lawyers stated that translation during pre-trial stage is poor and inefficient. We also noted that criminal investigators usually switch to Russian when this is the language spoken/understood by the suspect without requiring the assistance of an authorized translator. In addition, we found that responsibility for translation of the case materials is placed on the suspects' shoulders; no assistance is provided by the police in this respect.

RECOMMENDATIONS

The proper enforcement of suspects' rights is negatively affected by the lack of detailed guidelines designed for police officers, the deficient practices followed by them during apprehension, and the passive role played by defence lawyers together with a lack of appropriate skills.

On the basis of our research findings we make the following recommendations:

1. *Govern and Parliament*

- To amend the Criminal Procedure Code in order to extend the term of apprehension to the time of carrying out procedural measures immediately preceding the drawing up of the apprehension document, where the person's freedom of movement is effectively constrained during such measures. The procedural norms on challenging the legality of apprehension should be also clarified.
- To amend the Criminal Procedure Code in order to clarify the role and the authority of the investigative officer during apprehension.

2. *Ministry of Internal Affairs*

- To draft and approve guidelines (instructions) to facilitate the daily work of the police and to explain step-by-step their role during apprehension proceedings. Moreover, the guidelines should contain 158 159 clear instructions on how to ensure that suspects' rights are respected during apprehension, and on how to proceed in difficult situations.
- To review the existing list of rights and to draft it in an accessible and simple language according to the requirements of the EU Directive on the Right to Information in Criminal Proceedings regarding the "Letters of Rights". Furthermore, instructions should be issued by the Ministry of Internal Affairs on when and how the information must be provided.
- To equip all police stations with available rooms for consultations between suspects and lawyers to ensure appropriate conditions for confidential meetings of lawyers with the apprehended person.
- To create an efficient mechanism to ensuring translation and interpretation Criteria to determine the need for translation and interpretation, identification of the relevant language, and the quality of translation and interpretation should be developed.
- To develop detailed instruction on ensuring medical assistance during apprehension.
- To develop and implement training programs on suspects' rights for criminal investigators.

3. *Union of Lawyers and National Legal Aid Council*

- To develop guidelines on tactics and techniques used by lawyers during police interrogation.
- To draft and enforce quality standards governing legal assistance provided during the pre-trial stage. Monitoring mechanisms should be created in order to ensure that quality standards are maintained.
- To develop and implement training programs on suspects' rights for defence attorneys.

RECOMMENDATIONS

On apprehension of persons by law enforcement agencies

- Increase judiciary oversight of procedural safeguards for apprehended persons (including generalization of case law and specific training of judges);
- Develop and adopt for all pre-trial investigation agencies a single Procedure for recording all actions towards persons in custody. Ensure that a single competent official responsible for persons in custody conducts the recording;
- Shape the practice of informing about actual apprehension of a person (article 210 of the CPC);
- Ensure strict compliance with Article 208§5 of the CPC on including into the protocol the place where an apprehended person with the use of force or through obedience to the order, had to stay next to the competent official or in premises prescribed by the competent official, as well as the date and exact time (hour and minute) of apprehension in accordance with article 209 of the CPC;
- Conduct active information campaigns on the rights and guarantees at apprehension;
- Design uniform electronic registry system for recording all actions involving apprehended persons and develop uniform approach to collecting data on apprehended persons between the Ministry of Internal Affairs and the system of free legal aid (the Coordination Centre for Legal Aid Provision) and ensure systematic regular checks in accordance with this approach;
- Develop and adopt for all pre-trial investigation agencies a single Procedure for recording all actions mandatory for officials responsible for persons in custody in accordance with article 212 of the Criminal Procedure Code;
- Create an effective mechanism for investigation and prosecution of all instances of torture and ill-treatment by the bodies of internal affairs.

On the right to information

- Develop and adopt mandatory forms for oral and written notification of apprehended persons on their rights, including specialized forms for vulnerable categories with the view of their particular needs (for instance, children);
- Introduce the practice of video recording of all actions towards the apprehended person, including the process of informing on their rights;
- To amend Article 87§2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine by

including failure to provide adequate information on the rights of apprehended persons at the moment of apprehension into the list of significant violations of human rights and fundamental freedoms;

- To indicate an exhaustive list of information classified as investigatory privilege, as well as grounds on which an investigator or prosecutor can deny an attorney access to certain case files.

On access to an attorney and legal aid

- Extend the standards for legal aid in criminal proceedings to all attorneys on the Registry of attorneys providing secondary legal aid, as well as introduce effective monitoring mechanisms;
- Introduce systematic training for all criminal defense attorneys on legal aid during apprehension;
- Provide conditions for confidential meeting of attorneys with apprehended persons;
- Collect and analyze information on timely arrival of an attorney upon notifying of the FSLA Center on apprehension of a person and confidential communication prior to initial interrogation;
- Collect and analyze information on refusing attorneys' assistance, reasons and stages for refusals.

On interrogation at the bodies of internal affairs and the right to silence

- Create an obligation of an investigator, prosecutor, and law enforcement officials to draw reports on advising the apprehended person on the right to waive testimony against him/herself, their family and next of kin (the right to silence) prior to the protocol on apprehension and first interrogation of a person;
- Raise awareness among law enforcement officers on the right to silence and its observance;
- Shape the practice of recording presence of all persons during interrogation in the report on interrogation;
- Equip assigned premises for interrogation of apprehended persons and conduct interrogation exclusively in these premises.

On the right to medical assistance

- Develop a mechanism for ensuring the right of apprehended persons to medical assistance and regulate it with a single document containing concrete norms on calling an ambulance, urgent care, providing medication to all apprehended persons, including those receiving medication at the moment of apprehension (in particular, ART, opioid substitution therapy, insulin, hypotonic medication or medication for heart attacks), records on provision of medical assistance etc.;
- Introduce the procedure of recording the results of a periodic medical

examination of an apprehended person in a separate document;

- Identify a specific official responsible for the life and health of detainees and timely and effective medical assistance.

On specific procedural safeguards for vulnerable groups

- Introduce direct legal ban on conducting investigative actions with persons in narcotic or alcohol intoxication in accordance with the set health criteria;
- Introduce provisions for obligatory participation of a psychologist and drug specialist during criminal proceedings against person with drug addictions;
- Provide for participation of a psychologist and drug addiction specialist during interrogation of persons with drug addictions, as well as mandatory medical assessment of the possibility of conducting investigative actions with a person suffering from drug addiction;
- Develop forms for oral and written notification of apprehended persons on their rights, including specialized forms for vulnerable categories with the view of their particular needs (for instance, children);
- Amend Article 67§1 of the Criminal Code whereby a physiological condition of a person with drug abuse problems cannot be an aggravating circumstance in determination of punishment;
- Shape the practice of implementation of Article 213§2 of the CPC on unconditional immediate notification of parents or guardians, custodians, or custody and guardianship agency about apprehension of underage persons.

On the right to written and oral translation

- Develop a mechanism for involvement of translators and compensation for their services;
- Establish an Integrated regional registry of certified translators with mechanisms for effective access for judges, prosecutors, law enforcement officers, attorneys, and citizens;
- Introduce responsibility for translators for disclosure of the contents of confidential client-attorney communication facilitated by the translators;
- Harmonize CPC provisions with the ECHR position on the right to translation.

1. INTRODUCTION

The way in which people who are suspected of crime are treated at the early stages of the criminal process – at the time of and following their arrest or detention – provides the foundation for ensuring that the right to fair trial, and ultimately the rule of law, are respected in practice. This has been recognised by the European Court of Human Rights (ECtHR) in many of its judgements, and by the European Union in developing its programme of legislation on procedural rights (known as the 'procedural rights roadmap')¹³⁰. It is also, in effect, recognised in the constitutions, laws and codes of many countries, which set out procedural rights for suspects and accused persons throughout, and in particular at the early stages of, the criminal process. Yet, in many countries there is very little reliable and objective information about how suspected and accused persons are dealt with by the police and other law enforcement agencies, or about the extent to which their procedural rights are respected in practice. This is important because knowledge about how procedural rights work in practice is essential in order to determine whether domestic and regional normative standards are complied with, and what steps need to be taken to ensure that they are respected.

This gap in knowledge has been addressed by research conducted in Georgia, Moldova and Ukraine over a two year period between 2013 and 2015. These countries were chosen because each has been going through a period of substantial reform of their criminal justice systems. The research was funded by the Open Society Justice Initiative and managed by the Legal Aid Reformers' Network (LARN)¹³¹, and was carried out by researchers employed by the Open Society Georgia Foundation, the Soros Foundation Moldova, and the International Renaissance Foundation (Ukraine). The researchers employed a range of methods to gather reliable and objective information about how suspected and accused persons experience their procedural rights. These included gathering existing data on aspects of the criminal justice process, observations in police stations, and of lawyers providing legal assistance to persons arrested or detained by the police, the inspection of police records, and interviews with police officers, lawyers, and suspects. The research focused on the following procedural rights as they apply at the early stages of the criminal process: the right to information; the right of access to a lawyer and to legal aid; the right to interpretation and translation; the right to medical assistance and

130. Roadmap with a view to fostering protection of suspected and accused persons in criminal proceedings, 1 July 2009, 11457/09 DROIPEEN 53 COPEN 120.

131. See <http://www.legalaidreform.org/>

to special protection for people from vulnerable groups; and the right to silence. The foundation for these rights can be found in the European Convention on Human Rights (ECHR), as interpreted by the ECtHR and, to a certain extent, in EU legislation adopted under the procedural rights roadmap.

The research project adopted and developed the research methods used in an earlier study, funded by the European Commission¹³², which was published as *Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspects' Rights in Four Jurisdictions*, and which was carried out in England and Wales, France, the Netherlands, and Scotland¹³³. It also built upon the findings of earlier research projects carried out in a range of European jurisdictions, including those in the present study¹³⁴. A major premise for these studies, adopted for the purposes of this study, was that for procedural rights to work in practice, three conditions must be satisfied:

- A constitutional and legislative structure that adequately provides for criminal defence rights;
- Institutions, regulations, protocols and procedures that enable those rights to be 'practical and effective'; and
- Professional cultures, especially those of police officers, lawyers and other criminal justice actors, that are committed to respect for the procedural rights of suspected and accused persons.

The findings, conclusions and recommendations resulting from the research project are fully set out in individual reports published in the respective countries. These reports show that whilst, subject to some important exceptions, the procedural rights of suspected and accused persons are adequately provided for in the constitutions, legislation and codes of the respective countries, there is a range of problems that inhibit or prevent their realisation in practice. The purpose of this paper is to examine some of the common issues and themes arising from the three country reports, to relate them to the findings of research conducted in other countries, and to use this knowledge to develop proposals that are relevant across jurisdictions for improving procedural rights in practice.

2. WHOM PROCEDURAL RIGHTS APPLY TO AND WHEN THEY APPLY

Under the ECHR, the fair trial rights set out in Article (6)(3) apply to any person 'charged with a criminal offence'. This raises two questions: (1) what is meant by 'criminal'; and (2) what is meant by 'charge'? With regard to the former, the Court has stated that whilst the Convention does not prevent

132. JUST/2010/JPEN/AG/1578.

133. J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken (Intersentia, Antwerp 2014).

134. See, in particular, E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith and T. Spronken, *Effective Criminal Defence in Europe* (Intersentia, Antwerp 2010), and E. Cape and Z. Namoradze, *Effective Criminal Defence in Eastern Europe* (Soros Foundation – Moldova, 2012).

States from creating a distinction between different categories of offence for domestic purposes, that distinction is not necessarily decisive for the purposes of the Convention. Furthermore, whilst the Convention is not opposed to ‘decriminalisation’, this must not be used by States to avoid granting procedural rights by classifying an offence as ‘regulatory’ rather than criminal¹³⁵. The ECtHR has disapproved of strategies whereby a person who is, in fact, suspected of a criminal offence, is arrested or detained in respect of an administrative offence, or who is interviewed as a witness¹³⁶. Whether an offence is to be regarded as ‘criminal is to be determined by taking into account: (a) how the offence is classified for domestic purposes; (b) that nature of the offence; and (c) the nature and degree of severity of any possible penalty¹³⁷.

With regard to the meaning of ‘charge’, the Court has defined this as:

‘... the official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence’, a definition that also corresponds to the test whether “the situation of the [suspect] has been substantially affected¹³⁸”.

Therefore, the fair trial rights embodied in Article 6 apply once this point has been reached, irrespective of whether the person has been ‘charged’ in the sense defined in any particular jurisdiction. As a result, fair trial rights do not depend upon whether a person has been arrested, but to the extent that it is relevant, whether a person has been arrested for the purposes of the Convention depends upon whether they have been deprived of their liberty rather than upon how that deprivation of liberty is classified according to domestic law¹³⁹.

The EU has avoided using the term ‘charge’ as a trigger for the application of procedural rights. Instead, in the three procedural rights Directives adopted so far, the formula adopted provides that they apply,

‘... from the time persons are made aware by the competent authorities... [by official notification or otherwise] that they are suspected or accused of having committed a criminal offence [and irrespective of whether they are deprived of liberty]¹⁴⁰’.

135. ECtHR 21 February 1984, *Ozturk v Germany*, No. 8544/79, para. 49.

136. See, for example, ECtHR 21 April 2011, *Nechiporuk and Yonkalo v Ukraine*, No. 42310/04; and ECtHR 14 October 2010, *Brusco v France*, No. 1466/07.

137. *Engels v Germany* (1979-80) 1 EHRR 706.

138. ECtHR 15 July 1982, *Eckle v Germany*, No. 8130/78, para. 73.

139. ECtHR 6 November 1980, *Guzzardi v Italy*, No. 7367/76.

140. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings (EU Directive on the right to interpretation and translation), Art. 1(2); Directive 2012/13/EU of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 on the right to information in criminal proceedings, Art. 2(1) (EU Directive on the right to information); and Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings (EU Directive on the right of access to a lawyer), Art. 2(1).

It follows from ECtHR case-law on the avoidance of procedural rights by dealing with a criminal suspect under an administrative procedure, or as a witness, that any attempt to avoid the application of procedural rights by refraining from informing a person that they are suspected of committing a criminal offence amounts to a breach of the relevant provisions.

Broadly, the law in each of the three countries provides that the procedural rights of suspects and accused persons arise when a person is arrested or detained. However, the researchers found that this did not mean that people who were arrested or detained by the police, or who were investigated on suspicion of having committed a criminal offence without being arrested or detained, were able to exercise the rights provided for by law. Unrecorded or informal arrests were found to be common in all three jurisdictions, and these were often associated with unofficial or informal questioning, sometimes involving psychological pressure or the threat or use of violence towards the suspect. In addition, the summary arrest procedure was found to be used in circumstances where the conditions for an arrest without judicial approval were not satisfied. The treatment of suspects as if they were witnesses was found to be a widespread practice, and in some of the countries (for example, Ukraine and Moldova) the practice of dealing with criminal suspects under the administrative offence regime persists. Those who were dealt with in these ways were treated as if they did not possess procedural rights at all, or were entitled to or able to exercise only some of the procedural rights that apply to criminal suspects.

As the authors of the Ukraine report put it, the practices of law enforcement bodies at the apprehension stage are often 'based on the traditions of the past' despite the fact that the law had changed. Such practices were facilitated, or even encouraged, by a number of factors. In Georgia, the law is uncertain as to whether an arrested person should be taken to a police station or to a detention facility immediately following an arrest, and does not clearly specify who is responsible for authorising a suspect's detention following arrest. In Moldova, there is a lack of clarity about the legal status of investigative officers, and concern about their use of unlawful interrogation methods. In Ukraine, there is a culture of impunity of law enforcement officials in relation to the treatment of those they arrest or detain. One common factor is the absence of an adequate, transparent and verifiable recording requirement covering arrest and detention, coupled with the fact that there is no 'unified' document covering all stages of a suspect's arrest and detention.

Problems in identifying, with precision, those who are entitled to procedural rights and the point at which they apply, and of ensuring that those rights are enjoyed in practice, are not unique to the countries in this study. Previous studies have found similar challenges in other jurisdictions, although some countries

have adopted laws, processes and procedures that have all but eliminated them¹⁴¹. Detailed recommendations are set out in the national reports for each of the countries in the study, but each of the jurisdictions should consider the following:

1. The law should set out in precise terms, which reflect the relevant case-law of the ECtHR, who procedural rights apply to and when they apply, and in particular should provide that they apply to persons who are *de facto* suspected of a criminal offence irrespective of their precise legal status.
2. The law and/or regulations should set out in precise terms the obligation of the police or other law enforcement agents who have the power to arrest and/or detain a person in respect of a criminal offence, to promptly record the arrest/detention and reasons for it in a reliable and verifiable form, and to promptly lodge that record with an officer of sufficient seniority.
3. The law and/or regulations should set out in precise terms the obligation of a police officer or other law enforcement official, having arrested or detained a person, to promptly take them to an authorised police station or detention facility, and which prohibits them from conducting any interview (formal or informal) with the arrested/detained person before their detention at a police station or detention facility has been authorised.
4. The law and/or regulations should provide that an arrested or detained person can only be detained at a police station or other detention facility on an authorisation granted by an officer of sufficient seniority, unconnected with the investigation, who is required to make their decision by reference to appropriate, specified, lawful criteria, and which is recorded in a reliable and verifiable form.
5. A procedure should be adopted to ensure that all written records relating to the arrest and detention of a suspect are held together, and in a form which enables them to be inspected by the suspect and/or their lawyer.

3. THE RIGHT TO INFORMATION

The right to information at the early stages of the criminal process has a number of distinct components: (1) the right to information about procedural rights; (2) the right to information about the reasons for arrest and/or detention; and (3) the right to information about the suspected offence. We focus here on the first of these elements.

141. See E. Cape and Z. Namoradze, *Effective Criminal Defence in Eastern Europe* (Soros Foundation-Moldova, 2012), ch. 9 and E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith and T. Spronken, *Effective Criminal Defence in Europe* (Intersentia, Antwerp 2010). See also J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, *Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions* (Intersentia, Antwerp 2014), esp. pp.441-443.

The right to be informed of procedural rights is not explicitly referred to in the ECHR, but there is ECtHR case-law which provides that the relevant authorities have a positive obligation to provide suspects with information about their right to legal assistance and legal aid if the conditions relating to them are fulfilled¹⁴². Information must be given about the right to silence when the right arises¹⁴³. The authorities must take all reasonable steps to ensure that suspects are fully aware of their rights and, as far as possible, understand the implications of their conduct under questioning¹⁴⁴. The EU Directive on the right to information in criminal proceedings provides that a suspected or accused person must be informed of specified procedural rights: the right of access to a lawyer, any entitlement to legal aid, the right to be informed of the accusation (in accordance with the ECHR Art. 6), the right to interpretation and translation, and the right to silence. This applies irrespective of whether the person is arrested or detained, but if they are arrested or detained they must be informed of these, and other specified, rights in writing in a form and language that they can understand. In either case, the information must be provided 'promptly'¹⁴⁵.

Although differing in detail, the law in each of the countries in the study provides that a suspect or arrested person must be informed of their procedural rights. In Ukraine, for example, this must be done by a 'competent official' when they apprehend a person, and the apprehended person must also be given a written notification of their rights which is provided in a standard format. In Moldova the law requires the police to provide information to a suspect about their procedural rights, as does the law in Georgia.

However, the practical implementation of this obligation faced a number of challenges in all three countries. As indicated above, where a suspect is 'informally' arrested or detained, or where they are dealt with under the administrative system or as a witness, information on procedural rights is unlikely to be provided in any event. Whilst a 'letter of rights' is prescribed in Ukraine, the provision of information was found to be very formal. In Moldova there is no prescribed 'letter of rights', and researchers found that the notice given normally comprised extracts from the criminal procedure code, expressed in formal language. In Ukraine, information on rights was rarely provided at the time of arrest or apprehension, and when it was provided the information given was often not in compliance with the law. Information on procedural rights was also rarely given at the time of arrest in Georgia and Moldova, and whilst the law in Moldova requires that information on procedural rights be given immediately after arrest, researchers found that the police normally provided it 'as late as possible', sometimes even after the first interrogation. There is no requirement

142. ECtHR 10 August 2006, *Padalo v Bulgaria*, No. 54784/00; and ECtHR 27 March 2007, *Talat Tunc v Turkey*, No. 32432/96.

143. ECtHR 18 February 2011, *Zaichenko v Russia*, No. 39660/02.

144. ECtHR 11 December 2008, *Panovits v Cyprus*, No. 4268/04; ECtHR 31 March 2009, *Plonka v Poland*, No. 20310/02; and ECtHR 24 September 2009, *Pishchalnikov v Russia*, No. 7025/04.

145. EU Directive on the right to information, Arts. 3 and 4.

or mechanism in any of the three countries in the study for ensuring that a suspect understands the information provided.

Experience in other jurisdictions demonstrates that ensuring that the obligation to provide suspects with information about their procedural rights works effectively in practice requires the legal obligation to provide information to be supplemented by detailed regulations and protocols identifying who has responsibility for providing the information and when the information must be provided, and a standard 'letter of rights' which may be suitably adapted for suspects with particular needs (such as those concerning language, age, mental capacity, etc.). Research conducted in the Netherlands, for example, found that the process of notification was inhibited by the fact that the obligation to provide the information was divided between the arresting officers and assistant prosecutors, and in Scotland the standard notice of rights was incomprehensible¹⁴⁶. The following factors should be considered in order to ensure the effective implementation of the right to information.

1. The law should make clear the precise point at which a suspect must be notified of their procedural rights. Whilst information on some rights, such as the right to silence, should be provided at the time of arrest, full notification of rights should be given when a suspect is first detained at a police station or other detention facility.
2. The law should clearly identify who (that is, which official) has responsibility for notifying a suspect of their procedural rights. Ideally, this should be the officer who has responsibility for authorising the detention of a suspect at a police station or detention facility.
3. A regulation or protocol should be devised which clearly sets out the manner in which the information must be provided, and which requires the official providing the information to explain it (as necessary) and to verify that the suspect understands it.
4. A standard 'letter of rights' should be created, supplemented by standard notices adapted for those suspects with particular needs, which sets out all of the procedural rights established by law in a simple and understandable form.
5. A mechanism should be adopted for verifying when and in what circumstances the notice of rights is given to a suspect, and for recording and verifying the response made by the suspect (for example, as to whether they understand the notice, and as to relevant decisions made by the suspect, such as exercising the right to a lawyer).

¹⁴⁶ J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, *Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions* (Intersentia, Antwerp 2014), pp.433-435.

4. THE RIGHT TO A LAWYER AND LEGAL AID

Article 6(3)(c) provides that a person charged with an offence is entitled 'to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require'. It was explained above that the ECtHR has interpreted the term 'charge' to mean the time at which the competent authorities officially notify a person that he is alleged to have committed an offence. Thus a person is entitled to a lawyer at least from the moment of arrest, and in some circumstances even before arrest¹⁴⁷, and in any event should be given the opportunity to consult with a lawyer no later than prior to the first interrogation¹⁴⁸. Any waiver of the right of access to a lawyer must be voluntary and must constitute 'a knowing and intelligent relinquishment of the right', which means that it must be shown that the suspect could reasonably have foreseen what the consequences of his decision would be¹⁴⁹. A suspect must be able to consult with their lawyer in confidence¹⁵⁰, and is entitled to have the lawyer present during any interrogation¹⁵¹. The ECtHR has underlined the importance of legal assistance in giving effect to the privilege against self-incrimination, and has held that the lawyer should be afforded the complete range of interventions that are inherent to legal assistance, including taking instructions from the suspect, preparing for the interrogation, investigating facts, and supporting the suspect¹⁵². The requirements of the ECHR, as interpreted in ECtHR case-law, are reflected in, and developed by, the EU Directive on the right of access to a lawyer.

With regard to legal aid (that is, state assistance with the cost of legal assistance), Article 6(3)(c) provides that it must be available where two conditions are satisfied: (a) the person does not have sufficient means to pay (the means condition); and (2) the interests of justice require that it be provided (the merits condition). The ECtHR has not provided precise guidance on the means condition, but in relation to the merits condition it has held that three factors should be taken into account: the seriousness of the alleged offence and the severity of the potential sentence; the complexity of the case; and the social and personal situation of the accused¹⁵³. The EU is in the process of adopting a Directive on provisional legal aid, which is likely to provide for automatic eligibility for legal aid for suspects detained at a police station¹⁵⁴.

147. See, for example, ECtHR 8 February 1996, *John Murray v UK*, No. 18731/91, and ECtHR 18 February 2010, *Zaichenko v Russia*, No. 39660/02.

148. ECtHR, Grand Chamber, 27 November 2008, *Salduz v Turkey*, No. 36391/02.

149. ECtHR 24 September 2009, *Pishchalnikov v Russia*, No. 7025/04.

150. ECtHR 16 December 1992, *Niemietz v Germany*, A 251-B.

151. ECtHR 21 June 2011, *Mader v Croatia*, No. 56185/07; ECtHR 28 June 2011, *Sebalj v Croatia*, No. 4429/09.

152. ECtHR 13 October 2009, *Dayanan v Turkey*, No. 7377/03.

153. ECtHR 24 May 1991, *Quaranta v Switzerland*, No. 12744/87.

154. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on provisional legal aid for suspects or accused persons deprived of liberty and legal aid in European arrest warrant proceedings – General approach, Brussels, 26 February 2015, DROIEN 20 COPEN 62 CODEC 257.

The three countries in the study all have laws providing for a right of access to a lawyer at the investigative stage of criminal proceedings, and a right to legal aid. In Ukraine, any detained person has the right to a lawyer, and in certain categories of suspected crime, legal assistance is mandatory. Legal aid is guaranteed within 72 hours of arrest, and relevant officials must inform suspects of the right to legal aid. Similar laws exist in Moldova, which also guarantee confidential lawyer-client consultations and provide for sanctions if the right to a lawyer is breached. In Georgia, the new Criminal Procedure Code guarantees the right of access to a lawyer, and requires that suspects are informed of their right to a lawyer on arrest. Overall, therefore, the laws adopted in the three countries comply with the ECHR standards regarding both the right to legal assistance and the right to legal aid.

In all three countries, the normative standards have improved considerably in recent years. However, the researcher found a number of problems in applying those standards in practice, many of which have parallels in other jurisdictions. These are set out in detail in the respective national reports, and here we focus on five key issues which were commonly encountered. Again, it must be remembered that the use of informal arrests/detentions, and the other mechanisms for avoiding the procedural rights of suspects, have an adverse impact on the extent to which the normative standards are respected in practice.

Timely access to a lawyer. For the right of access to a lawyer by suspects at the investigative stage of criminal proceedings to be effective, prompt action must be taken to inform suspects of their right and to contact a lawyer if the suspect wishes to exercise their right. It also requires mechanisms to assess eligibility for legal aid quickly (where eligibility is not automatic), and for a scheme to be in place to ensure that a lawyer is willing and able to promptly attend upon the suspect at short notice. In Ukraine and Georgia, in particular, researchers found that these requirements were often not fulfilled. As noted earlier, suspects in Ukraine were often not properly informed of their procedural rights, and this was exacerbated by the fact that in over two-thirds of cases examined there was a delay of several hours between the arrest and notification of the legal aid authority by the police. In Georgia, the law provides for a two-day time limit for considering legal aid applications, which in practice means that unless a suspect instructs a lawyer privately, a lawyer is unlikely to be appointed before the suspect is interrogated by the police, or before other investigative measures have been carried out.

Conducting police interrogations in the absence of a lawyer. In all three countries, the law provides for the right of suspects to have their lawyer present during police interrogations. However, in practice this right often took action to avoid exercise of this right. In Ukraine, it was found that the first interrogation

was carried out in the absence of the lawyer in almost half of cases. This was often the result of the police scheduling the interrogation at a time that the lawyer could not be present. We have seen that in Ukraine, this problem was aggravated by the number of cases in which the police informally detained suspects. A similar problem was found in Moldova, where the police would informally question a suspect following their detention, but before the arrest had been officially recorded. As a result, suspects in these circumstances would be interviewed in the absence of a lawyer, and even before they had been informed of their right to legal assistance.

Waiver of the right to legal assistance. The issue of waiver of the right to legal assistance is problematic in many jurisdictions because the circumstances in which a suspect decides whether they want a lawyer means that it is difficult for the process to be open to scrutiny, and it has been found that the police use a number of ploys to encourage suspects to waive their right¹⁵⁵. In Georgia, suspects waived their right to a lawyer in 80 per cent of monitored cases, which the researchers found to be a result of a combination of ignorance on the part of suspects as to the help that a lawyer could provide, and the attitude adopted by the police. In Moldova, it was found that the police would sometimes discourage suspects from exercising their right, for example, by emphasising how much it would cost.

Confidential lawyer-client consultations. The right to confidential consultations requires that suspects should be able to speak to their lawyer without being overheard by a police officer. This requirement has implications for the physical facilities at police stations and detention centres because it entails the provision of rooms where such consultations can take place, without interference by the police. Researchers found a lack of such facilities in police stations in Ukraine, and consultations often had to take place either in a corridor or in an investigator's office. A similar position was found in Moldova. In the majority of cases that were monitored, the consultation was conducted in a corridor, and often other people, including the officers who had arrested the suspect, were present and who would sometimes intervene in the consultation. In Georgia, on the other hand, special rooms were available for lawyer-client consultations.

Quality of legal assistance. The quality of legal assistance provided to suspects in police custody has been identified as a problematic issue in many jurisdictions¹⁵⁶, and this issue was also evident in the countries in this study. In

155. See, for example, J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, *Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions* (Intersentia, Antwerp 2014), pp. 273-274.

156. See, for example, E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith and T. Spronken, *Effective Criminal Defence in Europe* (Intersentia, Antwerp 2010), pp.588-589; E. Cape and Z. Namoradze, *Effective Criminal Defence in Eastern Europe* (Soros Foundation-Moldova, 2012), pp. 450-452; and J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, *Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions* (Intersentia, Antwerp 2014), pp. 446-448.

Ukraine, it was found that some lawyers failed to attend upon their client when called and, if they did attend, conducted only a short consultation with their client, and played only a formal role in the police interrogation. A similar picture was found in Moldova, and researchers found that in the majority of cases that they observed, the advice provided by the lawyer was 'standardised', lacking an individual approach to the issues in the case. Many lawyers were passive during police interrogations and, in the absence of professional guidelines and training, lacked the necessary knowledge and skills to provide competent legal assistance.

Giving practical effect to the right of access to a lawyer at the investigative stage presents challenges in all jurisdictions, and many have encountered similar problems to those found by the research in the countries in this study. To assist countries in implementing the UN Principles and Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems¹⁵⁷, the United Nations Office on Drugs and Crime has published a handbook providing guidance on implementing the right of access to a lawyer at the investigative stage of criminal proceedings¹⁵⁸. Given that the normative framework in the countries in this study are broadly in compliance with ECHR standards, the following factors should be considered.

1. Procedures and mechanisms should be introduced which ensure that the process by which a suspect decides whether or not to waive their right of access to a lawyer is transparent and verifiable (for example, by ensuring that the process is conducted by an officer who is not involved with the investigation of the offence for which the suspect has been arrested/detained, and by audio/visually recording the process).
2. Procedures should be introduced to ensure that the relevant authority or lawyer is promptly notified of a decision by a suspect to exercise their right of access to a lawyer, and to ensure that where a decision has to be made about eligibility for legal aid that this is done promptly.
3. The law should make clear that, other than in exceptional circumstances, where a suspect exercises their right of access to a lawyer, no interrogation can take place until the suspect has had the opportunity to consult with a lawyer¹⁵⁹.

157. Adopted by the UN General Assembly on 20 December 2012. The Principles and Guidelines are available via <http://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/tools.html?ref=menuaside>.

158. UNODC, *Early access to legal aid in criminal justice processes: a handbook for policymakers and practitioners* (UNODC/UNDP, New York 2014).

159. The EU Directive on the right of access to a lawyer provides that derogation from the right to consult a lawyer prior to an interrogation, and from the right to have the lawyer present at the interrogation, is only permitted to the extent justified in the light of the particular circumstances of the case, and on the basis of either: (a) an urgent need to avert serious adverse consequences for the life, liberty or physical integrity of a person; or (b) where immediate action by the investigating authorities is imperative to prevent substantial jeopardy to criminal proceedings (Art. 3(6)). Temporary derogation is also permitted in exceptional circumstances resulting from geographical remoteness (Art. 3(5)). See also the general conditions for applying temporary derogation set out in Art. 8.

4. Facilities should be made available to ensure that consultations between suspects and their lawyers can routinely be conducted in confidence.
5. Appropriate authorities (bar associations, legal aid authorities, Ministry of Justice) should develop a common understanding of the role of lawyers advising suspects in police custody, which should be clearly articulated and supported by standards of conduct. Appropriate training should be made available, and consideration should be given to developing a mandatory competence assessment for lawyers who provide legal assistance under legal aid.

5. PROCEDURAL RIGHTS FOR SUSPECTS WITH PARTICULAR NEEDS

The research examined the way in which suspects with certain special needs were dealt with and, in particular, looked at suspects who did not speak or understand the language, those with medical needs, and those with vulnerabilities. The findings are set out in the respective country reports, and we focus here on the right to interpretation and translation.

The ECHR Articles 5(2) and 6(3)(a) provide that everyone who is arrested or charged with a criminal offence shall be informed promptly, 'in a language which he understands of the reasons for the arrest and of the nature and cause of the charge against him'. Article 6(3)(e) provides that a person charged with a criminal offence has the right to the 'free assistance of an interpreter if he cannot understand the language used in court'. It follows from the interpretation by the ECtHR of the term 'charge' that the provisions of Article 6(3)(a) and (e) apply from the time that official notification is given to a person that he has committed an offence¹⁶⁰. Case-law of the ECtHR suggests that the relevant authorities are required to take an active approach to determining the need for interpretation or translation¹⁶¹. Oral translation of documents is permissible provided that the accused understands the relevant documents and its implications. The interpretation provided must enable the accused to understand the case against him and to defend him/herself, in particular by being able to put forward his/her account¹⁶². It should be noted that the rights are not limited to people who cannot speak or understand the language because their first (or only) language is not the one that used in the proceedings, but also apply to people who cannot speak or understand the language as a result of speech or hearing impediments. The requirements of the ECHR, as interpreted in ECtHR case-law, are reflected in, and developed by, the EU Directive on the right to interpretation and translation. In particular, the Directive requires that a procedure be in place to identify the need for interpretation¹⁶³, that interpretation be provided for lawyer-client

160. And see, for example, ECtHR 28 November 1978, Luedicke, Belkacem and Koc v Germany, Nos. 6210/736877/75, 7132/75.

161. ECtHR 24 September 2002, Cuscani v UK, No. 32771/96.

162. ECtHR 18 October 2006, Hermi v Italy, No. 18114/02.

163. Art. 2(4).

consultations¹⁶⁴, and that States take concrete measures to ensure the quality of interpretation and translation¹⁶⁵.

Provision is made for a right to interpretation and translation in the criminal procedure codes of each of the three countries in the study. Broadly, these comply with ECHR standards but do not extend to some of the requirements of the EU Directive on the right to interpretation and translation. In particular, in none of the countries does the law establish a procedure for identifying whether a suspect needs an interpreter or requires translation, and in Ukraine and Georgia the quality of interpretation and translation is not regulated. By contrast, in Moldova, specific legislation provides that translation must be complete, accurate and timely, and imposes a criminal sanction for intentional breach of these requirements¹⁶⁶. In Ukraine, there is no legal requirement that documents relating to arrest or detention be provided in an appropriate language.

The research found significant difficulties in the implementation of the legal provisions, many of which have also been identified in other jurisdictions¹⁶⁷. In none of the countries was there a clear procedure, or clear criteria, for identifying whether a suspect spoke or understood the relevant language. Even if the need for interpretation or translation was discovered, it was largely dealt with on an ad hoc basis, and often either the investigating officer attempted to interpret or translate themselves (even though, in Moldova, this is contrary to the law), or the procedures were conducted without interpretation or translation. This was largely because there was no procedure for contacting an interpreter or translator; in each jurisdiction it was left to the investigating officer to try to find one. This was exacerbated, in Georgia and Ukraine, by the difficulties that the police experienced in obtaining payment for the interpreter or translator. In Ukraine, it was even found that the investigating officer would sometimes pay for the interpreter out of their own pocket. Although in Moldova the law makes some provision for regulating quality, this was found not to function in practice. In Ukraine and Georgia there was no effective quality assurance mechanism. Interpretation for lawyer-client consultations was beset by similar difficulties.

A number of initiatives should be considered to ensure that the laws governing interpretation and translation comply with ECHR standards, and work effectively in practice.

164. Art. 2(2), provided that it is in direct connection with any questioning or hearing during the proceedings, or with the lodging of an appeal or other procedural application.

165. Art. 5(1).

166. The Law on Authorisation and Payment for Interpreters/Translators.

167. See, for example, J. Blackstock, E. Cape, J. Hodgson, A. Ogorodova and T. Spronken, *Inside Police Custody: An Empirical Account of Suspect's Rights in Four Jurisdictions* (Intersentia, Antwerp 2014), ch. 4. However, good procedures and practices for identifying the need for interpretation/translation, and for assuring quality, were found in England and Wales.

1. A procedure should be established, and criteria developed, to enable the need for interpretation and translation (and the relevant language) to be determined in an effective and consistent manner. Ideally, the procedure should be conducted by an officer who is not directly connected with the investigation.
2. A scheme should be introduced to ensure that interpreters and translators who provide services to criminal justice agencies satisfy minimum quality criteria. This should be accompanied by a register of accredited interpreters and translators.
3. A procedure should be established to enable the police and other investigation agencies to contact an appropriate interpreter promptly.
4. Since the ECHR Article 6(3)(e) establishes a right to 'free' interpretation and translation, a specific budget for the costs of interpretation and translation should be established, either by the police or other investigative agency, or by the relevant government ministry. The budget should allow for interpreters and translators to be paid at an appropriate rate.
5. Any scheme established for obtaining the services of an accredited interpreter should be open to defence lawyers.

6. IMPROVING PROCEDURAL RIGHTS IN PRACTICE

Each country in the study has taken significant steps to improve the procedural rights of suspects and accused persons at the investigative stage of the criminal process. With some important exceptions, laws have been adopted in order to ensure compliance with the relevant provisions of the ECHR. In some respects, these legal reforms have gone beyond those adopted by some other European jurisdictions. However, the research has demonstrated that there are some serious deficiencies in the practical implementation of the normative standards. If improvements are to be made to the way in which suspects and accused persons experience their procedural rights, it is important to understand why there is a gap between the law and practice.

One causal factor is a lack of clarity in the law. We have noted, for example, the need for laws to identify the precise point at which procedural rights are engaged, to identify who is responsible for informing suspects of their procedural rights, and to provide that an interrogation cannot normally proceed in the absence of legal advice to a suspect who wants it. Such laws need to be reinforced by effective sanctions for failure to comply with legal obligations.

Another causal factor is the lack of regulations, procedures and protocols designed to give effect to rights and obligations established by law. For example,

the notification of procedural rights would be more effective if a standard 'letter of rights' was adopted nationally, so that determining what should be included in the notice and how the information should be expressed is not left to individual police officers to determine. The right of access to a lawyer is more likely to be guaranteed if an identifiable officer is given responsibility for contacting the lawyer or legal aid authority, and who can be held accountable if they fail to do so. The right of access to interpretation is more likely to work in practice if there is an established procedure for identifying the need for interpretation, and for contacting an appropriately qualified interpreter.

A third factor, which is as important as the first two, concerns the institutional incentives and occupational cultures of those working in the criminal justice system, particularly the police. The police are, in effect, the gatekeepers for procedural rights. The research shows that in some cases the police may deny suspects their procedural rights because there are no clear procedures or because they have found that the procedures do not work or are difficult to operate. However, the research also found a willingness by some police officers to deliberately circumvent procedural rights, most notably by informally detaining suspects or withholding information about procedural rights until after they have questioned the suspect. One response is to tighten up supervisory and disciplinary procedures. Another is to improve training, and it has been found that appropriate training can improve understanding of the importance of procedural rights. Both responses are important, but in order to minimise, or even eliminate, such conduct it is necessary to understand why police officers engage in it. The influence of 'traditional' ways of behaving, based in the legal and cultural context of the past, should not be underestimated. But it is also necessary to examine present-day institutional incentives such as arrest or conviction targets, and criteria for promotion.

Procedural rights for suspects and accused persons are a key aspect of the right to fair trial. Compliance in practice with ECHR standards is important not only because states are obliged to comply with them but, more importantly because it is essential if fair trial is to be guaranteed. Respect for the right to fair trial is, in turn, an essential requirement for social cohesiveness and respect for the rule of law.

